

EU JOURNEYS

Euroopa integratsiooni ühendavad lood

Isiklike lugude, ajalooliste verstapostide ja Euroopa väärtuste kogumik Bulgaariast, Saksamaalt, Itaaliast, Eestist ja Kreekast

EU Journeys: Euroopa integratsiooni ühendavad lood – eesti-inglise väljaanne

[ISBN – Estonian–English edition: to be assigned]

Kirjastaja ja konsortsium

Välja andnud EU Journeys konsortsium.

Koordinaatori kontakt: ühing „Expert Pool – Bulgaria“ | office@expertpool.bg |

<https://eujourneys.eu/>

Võrguväljaanne: pdf ISBN 978-9949-9260-4-6

Rahastamine ja vastutusest loobumine

Rahastanud Euroopa Liit. Avaldatud seisukohad ja arvamused on üksnes autori(te) omad ega pruugi kajastada Euroopa Liidu või Euroopa Hariduse ja Kultuuri Rakendusameti (EACEA) seisukohti ja arvamusi. Euroopa Liit ega toetust andev asutus ei vastuta nende eest.

Co-funded by
the European Union

Expert Pool.

 EACEA

M 2 C

Peipsi
Koostöö
Keskus

Sisukord

Sissejuhatus	5
Esimene peatükk · Rahu ja lepitus	7
Euroopa kui vastutus · Dimitris Avramopoulos, Kreeka	10
Külaline, kes jäi · Anonüümne kaastööline, Saksamaa	18
Lennuraja vale pool · Anonüümne kaastööline, Saksamaa	24
Maja, mille seinad olid pragunenud · Tiit, 83, pensionil insener, Eesti	28
Teine peatükk · Ühtsus ühiste institutsioonide kaudu	35
Euroopa kui praktika ja vastutus · Kostis Mousouroulis, Kreeka	39
Euroopa Sitsiilia südames · Nino Pietrini, Itaalia	49
Viis päeva Haagis · Nicola Isgrò, Itaalia	52
Põlvkond kahe maailma vahel · Ülo, 52, ettevõtja, Eesti	56
Kolmas peatükk · Avatus ja ühine jõukus	64
Kodu kodust kaugel · Cormac Porter, Iirimaa / Itaalia	66
Kahe maailma vahel: teekond Euroopasse ja kuuluvuse otsingud · Anonüümne kaastööline, Saksamaa	72
Oma koha leidmine Euroopas: ühe India tudengi teekond läbi liikuvuse, hariduse ja kuuluvuse · Anonüümne kaastööline, Saksamaa	75
Euroopa leidmine: kaks teekonda lõimumisest, identiteedist ja kohalejõudmisest · Anonüümne kaastööline, Saksamaa	80
Kui kõik algab otsast peale: minu teekond bilansside ja maailmamuusika vahel · Cecilia Simão, Saksamaa	89
Teise valiku riik · Anonüümne kaastööline, Saksamaa	92
Neljas peatükk · Demokraatia ja kodakondsus	96
Kaks elu korraga · Anonüümne kaastööline, Saksamaa	98

Kuuluvuse kartograafia: kroonikaid Euroopa hõõrdumisest · Anonüümne kaastööline, Saksamaa	101
Uks, mis oli alati lukus olnud · Anne, 76, pensionil õpetaja, Eesti	121
Vabaduse vaikne arvutus · Mari Tamm, 62, Eesti	127
Unenägu · Krasimir Petkov, Bulgaaria	129

Viies peatükk · Solidaarsus ja ühtsus mitmekesisuses 142

Euroopa kui ühtekuuluvus, mälu ja ülesehitus · Stavros Benos, Kreeka 145

Euroopa kui ootus ja pettumus · Andreas Matthaiou, Küpros / Kreeka 155

Uus lõige · Lea, 62, õmbleja, Eesti	163
Elu, mida mõõdavad avatud uksed · Eda, 59, Eesti	165
Suureks koos riigiga · Merlin, 48, Eesti	168
Piir · Krasimir Petkov, Bulgaaria	170
Projektist EU Journeys	

Sissejuhatus

Euroopat jutustatakse tavaliselt lepingute, institutsioonide ja tippkohtumiste loona. See raamat jutustab seda teisiti – nende inimeste kaudu, kes seda elasid. EU Journeys koondab isiklikke lugusid Euroopa integratsioonist viiest riigist: Bulgaariast, Saksamaalt, Itaaliast, Eestist ja Kreekast. Talunikud ja õpetajad, üliõpilased ja insenerid, inimesed, kes ületasid piire, mis olid kunagi nende ees suletud, kes õppisid, töötasid, rajasid ettevõtteid ja peresid üle terve mandri – just nende teekonnad on Euroopa integratsiooni tegelik sisu, enam kui ükski lepingu artikkel.

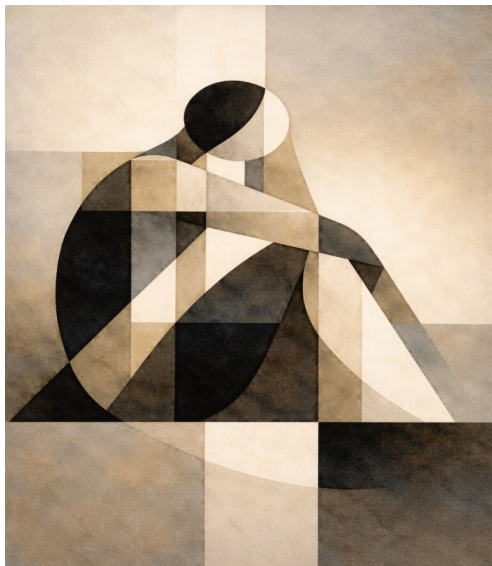
Raamat esitab need lood viie lühikese peatüki kontekstis, mis on pühendatud olulistele ajaloolistele verstapostidele ja Euroopa väärtustele – teetähistele, mis aitavad lugejal isiklikke lugusid kindlasse konteksti asetada. Schumani deklaratsioonist ja Jean Monnet' vaiksest, metoodilisest tööst läbi Rooma lepingute, Euroopa Liidu ja selle kodakondsuse loomise kuni suurte laienemiseni, mis mandri taasühendasid – need peatükid visandavad raami, lood täidavad selle eluga.

Järgnevad lood on projektipartnerid kogunud intervjuude ja kirjalike kaastööde kaudu ning neid on toimetatud hoolikalt, et säilitada iga jutustaja hää. Need erinevad pikkuse, tooni ja vaatenurga poolest – ja seda meelega. Mõni mäletab raskusi ja lõhestatust, teine esimest Erasmuse semestrit, esimest avatud piiri, esimest euromünti. Üheskoos moodustavad need mosaiigi sellest, mida on tähendanud ja mida tähendab tänini eurooplaseks saamine. Osa kaastöölisi soovis jääda anonüümseks; sellisel juhul on ära toodud üksnes eesnimi, vanus või amet. Lood ei ole järjestatud riikide kaupa. Iga peatükk algab ühega viiest ajaloolisest verstapostist ja sellele järgnevad lood, milles seda verstaposti on kõige selgemini kuulda.

Paralleelsed kakskeelsed ingliskeelsed ja kohalikud väljaanded ilmuvad bulgaaria, eesti, saksa, itaalia ja kreeka keeles, nii et iga lugu saab lugeda nii kogukonnas, kus see jutustati, kui ka kogu liidus, mille sünni see kirjeldab.

Raamat on üles ehitatud teekonnana. Viis ajaloolist verstaposti märgivad teetähised ja igaühe järel tuleb see isiklike lugude rühm, mida vastav verstapost kõige selgemini valgustab – sõja ja

lõhestatuse lood Schumani järel, ülesehitajate ja institutsioonide lood Monnet' järel, avatud piiride ja liikuvuse lood Rooma järel, kodakondsuse ja paberimajanduse lood Maastrichti järel ning nende riikide lood, kes suure laienemise järel Euroopasse koju jõudsid. Lugeja võib mõistagi alustada ükskõik kust.

Kus minast saab Euroopa

Tehisintellekti loodud kunstiteos, inspireeritud Giannis Moralise teosest „Epitaaf, kompositsioon Z” (1963)

Euroopa integratsioon mitte institutsioonilise konstruktsiooni, vaid elatud kogemusena – hetk, mil isiklikust ajaloost saab Euroopa ajalugu.

Esimene peatükk

Rahu ja lepitus

Neli elu, mille kujundas manner, mis pidi kaks korda
õppima, kuidas lakata olemast sõjas iseendaga.

Schumani deklaratsioon ning Sõe- ja Teraseühendus (1950–1952)

9. mai 1950. aasta õhtul, peaaegu päevapealt viis aastat pärast Teise maailmasõja lõppu Euroopas, astus Prantsuse välisminister Robert Schuman Pariisis Quai d'Orsay kellasaalis (Salon de l'Horloge) ajakirjanike ette ja luges ette lühikese deklaratsiooni, mis pidi mandrit muutma. Prantsusmaa teeb ettepaneku, teatas ta, asetada kogu Prantsuse ja Saksa sõe- ning terasetootmine ühise Ülemameti alla organisatsioonis, mis on avatud kõigile teistele Euroopa riikidele, kes soovivad sellega ühineda.

Sõe ja terase valik ei olnud romantiline – see oli kirurgiliselt täpne. Need olid sõjatööstuse harud: koks, mis ahje kütis, ja teras, millest said relvad, rööpad ja soomus. Nende ühendamine muudaks iga uue sõja Prantsusmaa ja Saksamaa vahel deklaratsiooni kuulsate sõnade kohaselt „mitte üksnes mõeldamatuks, vaid ka materiaalselt võimatuks“.

„Euroopat ei looda ühekorraga ega ühe kava järgi. See rajatakse konkreetsete saavutuste kaudu, mis loovad kõigepealt tegeliku solidaarsuse.“

– Schumani deklaratsioon, 9. mai 1950

Kutsele vastas kuus riiki: Prantsusmaa, Saksamaa Liitvabariik, Itaalia, Belgia, Holland ja Luksemburg. 18. aprillil 1951 kirjutasid nad alla Pariisi lepingule, millega asutati Euroopa Sõe- ja Teraseühendus (ESTÜ), mis alustas tööd 1952. aastal – see oli esimene tõeliselt riigiülese võimuga Euroopa institutsioon ja seeme, millest kasvas välja tänane Euroopa Liit. Deklaratsiooni kuupäeva, 9. maid, tähistatakse nüüd kogu mandril Euroopa päevana.

Ministri selja taga seisis kavandaja: deklaratsiooni olid väikestel salajastel kohtumistel koostanud Jean Monnet ja tema meeskond Prantsuse plaanikomissariaadis. Just see partnerlus – riigimees, kellel oli julgust kõnelda, ja strateeg, kellel oli meetod tegutseda – on järgmise peatüki teema.

ESTÜ muutis Euroopa kõige surmavama rivaliteedi selle kõige lähedasemaks partnerluseks. See on ELi esimese väärtuse rajav tööstus: rahu ei ole sõja puudumine, vaid struktuur, mis tuleb üles

ehitada – ja endised vaenlased suudavad selle ühe põlvkonna jooksul koos üles ehitada.

Euroopa kui vastutus

Dimitris Avramopoulos, Kreeka

Inglise keelde tõlkinud Evropaiki Politeia (Euro Republic), Ateena

Isiklik tunnistus visioonist, kriisist ja Euroopa integratsiooni tulevikust

Valitud tsitaadid

„Euroopa ei ole pelgalt ühine ruum. See on ühine vastutus.“

„Euroopat ei saa pidada iseenesestmõistetavaks.“

Elulooline märkus

Dimitris Avramopoulos oli Euroopa Komisjoni rände-, siseasjade ja kodakondsusvolinik (2014–2019). Ta on olnud ka välisminister, tervishoiuminister, kaitseminister, Ateena linnapea ja Kreeka parlamendi liige. Tema avalik karjäär hõlmab diplomaatiat, riigisisest poliitikat, kohalikku omavalitsust ja Euroopa asju. Intervjuu tehti Ateenas 2025. aastal projekti „EU Journeys: Euroopa integratsiooni ühendavad lood“ raames.

Dimitris Avramopouluse tunnistus ei ole poliitiline hinnang ega halduslik ülevaade. See on mõtisklus mehelt, kes võttis Euroopa visiooni omaks rahulubadusena ja kes aastaid hiljem sattus silmitsi sellega, kui habras selline lubadus olla võib.

Põlvkond, kes uskus Euroopa visiooni

Dimitris Avramopoulos kuulub põlvkonda, kes ei kohanud Euroopat juba väljakujunenud tegelikkusena. Ta õppis seda tundma hoopis visioonina, mis sündis Teise maailmasõja varemetest – lootusena, et Euroopa rahvad võivad konflikti selja taha jätta ja asuda teistsugusele ühisele teele.

„Ma kuulun põlvkonda, kes uskus Euroopa visiooni juba siis, kui olime alles üliõpilased,“ meenutab ta.

Tema põlvkonna jaoks ei olnud Euroopa keeruline institutsiooniline mehhanism ega tehnokraatlik konstruktsioon. See oli sügav poliitiline ja ajalooline lubadus: et sõjast, lõhestatusest ja totalitaarsetest režiimidest armistunud manner suudab ehitada teistsuguse tuleviku.

See veendumus ei sündinud optimismi õhkkonnas. Selle kujundasid sõja raske pärand, laastamise kogemus ja terav teadlikkus inimhinnast, mille kahekümnenda sajandi suurim konflikt endast maha jättis. Euroopa ühiskonnad olid läbi elanud vägivalda, okupatsiooni, tagakiusamise ja hävingu. Otsustavusest, et selline tragöödia ei tohi kunagi korduda, sai Euroopa integratsiooni kõige tugevam alus.

Ta võtab selle mõtte kokku mõne lihtsa sõnaga:

„Luu julgeoleku, rahu, stabiilsuse ja koostöö keskkond.“

Selles seisneski algse Euroopa projekti olemus. See oli palju enamat kui katse edendada majanduskoostööd või hõlbustada riikidevahelist kaubandust. See oli sügava ajaloolise tähendusega poliitiline valik: asendada vastasseisu loogika koostöö ja jagatud vastutuse loogikaga.

Põlvkonna jaoks, kes kasvas üles sõjajärgses Euroopas – ja kes Kreeka kontekstis elas läbi ülemineku demokraatiale pärast sõjaväelise diktatuuri langemist –, sai Euroopa lahutamatuks demokraatlikust stabiilsusest, tugevamate institutsioonidest ja riigi avanemisest laiemale poliitilisele ja kultuurilisele silmapiirile. Kuulumine Euroopa perekonda tähendas enamat kui välispoliitilist otsust; see kehtastas veendumust, et tulevikku saab rajada teistsugustele väärtustele, uutele võimalustele ja ühisele pühendumusele rahule ning demokraatlikule kooseksisteerimisele.

Sama kogemuse kaks poolt

Dimitris Avramopoulose tunnistuse väärtus ulatub palju kaugemale mälestustest esimesest põlvkonnast, kes sügavalt Euroopa ideesse uskus. Tema jutustuse teeb eriti kõitvaks see, et ta keeldub Euroopa projekti idealiseerimast.

Ta teeb selle selgeks juba vestluse algusest peale:

„Küsimusel, mille te esitate, on kaks poolt.“

Ühel pool on selle põlvkonna kogemus, kes nägi Euroopas rahu, koostöö ja demokraatliku stabiilsuse lubadust. Teisel pool on viimaste aastakümnete kogemus, mille jooksul järjestikused kriisid panid proovile liidu vastupidavuse ning tõid pinnale kahtlused, lõhed ja uued ebakindluse vormid.

Tema tunnistus ei ole Euroopa ülistus ega pettunud jutustus, mis keskenduks üksnes selle puudustele. Pigem on see mõtisklus mehelt, kes siiralt uskus Euroopa projekti, teenis selle institutsioone vastutusrikkastel ametikohtadel ja seisis silmitsi mõne kõige nõudlikuma väljakutsega liidu uusimas ajaloos.

Selle kogemuse kaudu nägi ta, kuidas solidaarsuse ja jagatud vastutuse põhimõtetele rajatud liit võib tugeva surve all hakata ilmutama väsimuse, endassetõmbumise ja poliitilise lahknemise märke. Ometi ei tõlgenda ta neid raskusi tõendina Euroopa idee läbikukkumisest. Ta näeb neid pigem meeldetuletusena, et Euroopa ühtsust ei saa kunagi pidada iseenesestmõistetavaks. See nõuab pidevat pingutust, poliitilist tahet ja tõelist pühendumust koostööle.

Ta ei kirjelda Euroopat sellisena, nagu ta seda näha sooviks, vaid sellisena, nagu ta seda tundma õppis: märkimisväärse ajaloolise saavutusena, mida on korduvalt proovile pandud, ilma et see oleks kunagi kaotanud oma põhieesmärgi. Tema tunnistus liigub lootuse ja realismi, veendumuse ja kogemuse vahel, näidates, et Euroopa projekt on – võib-olla praegu enam kui kunagi varem – ikka veel pooleli.

Euroopa kriisiaegadel

Dimitris Avramopoulouse Euroopa teekond langes kokku ühe kõige keerulisema perioodiga Euroopa Liidu ajaloos. Euroopa Komisjoni volinikuna aastatel 2014–2019 sattus ta sündmuste keskmesse, mis kujundasid sügavalt Euroopa päevakorda. Majanduskriis ei olnud veel täielikult lõppenud, pagulas- ja rändevood kasvasid järsult, terrorism oli taas esile kerkinud tõsise julgeolekuohuna ning euroskeptilised hääled kogusid mitmes liikmesriigis jõudu.

Ta pöördub nende aastate juurde sageli tagasi.

„Ma olin seal, 2014. aastast 2019. aastani, kui Euroopat pani proovile üks kriis teise järel.“

Tema jutustus järgib neid sündmusi nii, nagu ta neid Euroopa Komisjonis oma ametikohalt koges. Narratiiv liigub komisjoni koosolekutelt liikmesriikide vaheliste läbirääkimisteni, poliitilistest otsustest kiiresti arenevate sündmusteni, mis järgnesid üksteisele kiires tempos.

Tema vastutusalasse kuulusid ränne, varjupaigapoliitika, sisejulgeolek ja terrorismivastane võitlus. Nagu ta märgib, oli see „kõige tähtsam portfelli, mis Kreekale kunagi on usaldatud“, sest see langes kokku ajaga, mil need teemad valitsesid Euroopa päevakorda.

„Kohe kui minu ametiaeg algas, seisime silmitsi esimeste kontrollimatute pagulas- ja rändevoogudega ning samal ajal tabasid Euroopat esimesed suured terrorirünnakud.“

Tema jutustuses ilmuvad need arengud peaaegu üheaegselt, esindades sama ajaloolise hetke kahte omavahel seotud mõõdet. Pildid Euroopa Liidu välispiiridelt eksisteerivad kõrvuti piltidega terrorirünnakutest Euroopa linnades, samal ajal kui vaidlused rände, varjupaiga, julgeoleku ja liikmesriikide koostöö üle muutusid üha teravamaks.

Nendest aastatest sai pidev otsustamise ja läbirääkimiste protsess Euroopa tasandil. Tema tunnistus jäädvustab selle sündmuste jada nii, nagu ta seda vastutaval ametikohal koges, võimaldades lugejal jälgida nende kulgu tema enda vaatenurgast.

Ühisosa leidmise väljakutse

Peale arenevatele sündmustele reageerimise tõi see periood esiplaanile veel ühe väljakutse: ühise seisukoha sõnastamise liikmesriikide vahel. Iga valitsus vaatas samu arenguid oma riigi olude, poliitiliste prioriteetide ja sisemaise surve prisma läbi.

Avramopoulos meenutab, et see oli Euroopa valitsemise üks raskemaid külg.

„Veenda tollast kahtkümmend kaheksat liikmesriiki jõudma ühisele arusaamisele ja mõtlema teatud mõttes ühtmoodi sellest, kuidas olukorda lahendada, oli äärmiselt raske.“

Kogu tunnistuse vältel pöördub ta korduvalt tagasi liikmesriikide erinevate lähtepunktide juurde ja selle juurde, kuidas need nende

ühiseid arutelusid kujundasid. Otsused sündisid alles pärast pikki konsultatsioone, erinevaid lähenemisviise ja läbirääkimisi, mis ulatusid kaugemale väljapoole ametlikke koosolekuid.

Nagu ta tähele paneb:

„Rahvuslikud juhtkonnad on naasnud oma suletud piiride taha.“

See tähelepanek on osa tema laiemast hinnangust sellele perioodile ja sellele, kuidas järjestikused kriisid mõjutasid avalikku arutelu ja poliitilisi valikuid kogu Euroopas.

Veidi hiljem võtab ta oma arusaama Euroopa Liidu rollist kokku fraasis, mis kordub kogu intervjuu vältel:

„Euroopa on midagi suuremat kui riik – suurem kui ükskõik milline üksik liikmesriik.“

See lause seisab omaette, ilma täiendava tõlgenduseta, ühena tema isikliku tunnistuse määravamatest teemadest.

Solidaarsuse põhimõte

Kogu vestluse vältel pöördub Dimitris Avramopoulos korduvalt solidaarsuse mõiste juurde. Ta seob selle tihedalt Euroopa integratsiooni kulgemisega ja sellega, kuidas Euroopa Liit on pidanud vastama viimase kümnendi järjestikustele kriisidele.

Nagu ta tähele paneb:

„Tõeliselt pandi proovile ... üks põhimõtetest, millele Euroopa projekt oli rajatud: solidaarsuse ja jagatud vastutuse põhimõte.“

Seejärel mõtiskleb ta liikmesriikide vaheliste suhete üle ja selle üle, kuidas viimaste aastate arengud on neid mõjutanud. Kogu tema tunnistuses kerkib solidaarsus esile ühe keskse teemana tema arusaamas Euroopa Liidust.

Samal ajal tunnistab ta, et:

„Solidaarsuse side liikmesriikide vahel on nõrgenenud.“

See tähelepanek on osa tema laiemast hinnangust Euroopa hiljutisele arenguteele ja saadab tema mõtisklusi raskuste üle, millega liit enneolematute kriiside jadas kokku puutus.

Avramopoulouse jaoks on solidaarsus enamat kui poliitiline põhimõte või institutsiooniline eesmärk. See on korduv niit läbi kogu tema tunnistuse, mis seob tema isikliku kogemuse Euroopa Komisjonis Euroopa integratsiooni laiema looga. Selle vastupidavus jääb tema hinnangul üheks Euroopa projekti tuleviku määravamaks väljakutseks.

Miski ei ole iseenesestmõistetav

Vestluse lõpupoole pöördub Dimitris Avramopoulos tagasi mõtte juurde, mis läbib kogu tema tunnistust:

„Euroopat ei saa pidada iseenesestmõistetavaks. Samuti mitte rahu, julgeolekut ega demokraatiat.“

See tähelepanek võtab kokku tema mõtisklused Euroopa Liidu teekonnast, üleelatud kriisidest ja valikutest, mis on selle arengut kujundanud. Tema vaade ulatub institutsioonidest ja poliitilistest otsustest kaugemale, hõlmates igapäevast tegelikkust, mis määrab Euroopa kodanike elu.

Kogu oma jutustuse vältel viitab ta korduvalt rahule, demokraatiale, liikumisvabadusele, võimalusele õppida ja töötada kogu Euroopa Liidus ning liikmesriikide vahelisele koostööle. Ta ei pea neid püsivateks saavutusteks, vaid millekski, mis on aja jooksul järkjärgult üles ehitatud kestva poliitilise pühendumuse abil.

Nooremad põlvkonnad ja Euroopa mälu

Seejärel pöördub vestlus nooremate põlvkondade poole – teema juurde, mille juurde Avramopoulos mitu korda naaseb.

„Meie põlvkond koos nooremate eurooplaste põlvkondadega on ainus inimkonna ajaloos, kes ei ole kunagi sõda kogenud. Me ei tohiks seda kunagi iseenesestmõistetavaks pidada.“

Ta seob selle tähelepaneku noorte eurooplaste kogemusega, kes on üles kasvanud mandril, kus vaba liikumine, välismaal õppimine ja teises liikmesriigis töötamine on saanud igapäevaelu osaks.

Samas kontekstis viitab ta Schengeni alale, nimetades seda „üheks kõige käegakatsutavamaks näiteks Euroopa integratsioonist“ just

seetõttu, et see on muutnud miljonite Euroopa kodanike igapäevaelu.

Enne intervjuu lõpetamist pöördub ta lühikese sõnumiga nooremate põlvkondade poole:

„Hoidke Euroopa elus.“

Need sõnad on tema isikliku tunnistuse lõppakord, mis lõpetab jutustuse, mis liigub Euroopa valitsemise tegelikkusest tema mõtteni Euroopa tuleviku ja nende inimeste kohta, kes kirjutavad selle järgmise peatüki.

Suur hüpe on alles ees

Intervjuu lõpu poole pöörab Dimitris Avramopoulos tähelepanu Euroopa Liidu tulevikule. Tunnistades Euroopa märkimisväärset edu, usub ta, et Euroopa integratsiooni protsess on veel lõpetamata.

Nagu ta ise ütleb:

„Me ei ole veel teinud suurt hüpet.“

Ta selgitab, et peab silmas Euroopa integratsiooni edasist süvendamist – mitte üksnes majanduslikus mõttes, vaid ka selle poliitilises, strateegilises ja geopoliitilises mõõtmes.

See tähelepanek on osa tema laiemast hinnangust Euroopa arenguteele. Tema tunnistus liigub selle vahel, mis on juba saavutatud, ja selle vahel, mis jääb tema arvates üheks liidu suurimaks tulevikuväljakutseks.

Epiloog

Dimitris Avramopoulase isiklik tunnistus valgustab üht keskset teemat, mis läbib kogu seda raamatut: Euroopa integratsioon ei ole üksnes institutsioonide ja poliitiliste otsuste lugu. See on ka lugu inimestest, kes uskusid Euroopasse, töötasid selle nimel, võtsid selle visioonina omaks ja lõpuks kogesid seda sügava veendumuse proovikivina.

Tema jutustus seisab just nende kahe mõõtme ristumiskohas. Ühelt poolt kajavad selles teemad, mida käsitleti käesoleva köite esimeses osas – Euroopa sõjajärgne lepitus, Schumani deklaratsioon, Kreeka Euroopa teekond ja Euroopa kui ühiste

väärtuste ja elatud kogemuse kogukond. Teiselt poolt avab see tee järgnevatele isiklikele jutustustele, näidates, kuidas Euroopa projekt omandab inimliku näo, mälu ja hääle.

Võib-olla ongi see tema tunnistuse sügavaim sõnum: Euroopa ei ole pelgalt pärand, mis vastu võtta. See on missioon, mida edasi kanda. See nõuab mälu, solidaarsust, poliitilist tahet, vastastikust usaldust ja pidevat teadlikkust sellest, kui kergesti võivad raskelt võidetud saavutused kaduda, kui ühiskonnad lakkavad neid kaitsmast.

Lõppkokkuvõttes on Euroopa enamat kui ühine geograafiline või poliitiline ruum. See on ühine vastutus.

Külaline, kes jäi

Anonüümne kaastööline, Saksamaa

Kogunud M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

Anonüümistatud jutustav ümberjutustus salvestatud intervjuust, esitatud peatükkidena.

Naine, kes tõi Saksamaa koju

Enne kui Marina ellu üldse jõudis Saksamaa, oli seal naine nimega Sabine, kes jagas temaga Brasiilias korterit ja töötas ühes Saksa akadeemilise vahetuse organisatsioonis. Tagantjärele on kerge arvata, et elu suunab ümber mõni riik. Ei suuna. Ümber suunab inimene. Sabine oli esimene sakslane, keda Marina päriselt tundis – mitte stereotüüp, mitte keel raamatulehel, vaid keegi, kellega ta koos süüa tegi ja vaidles ning kellesse ta ühe katuse all kiindus. Enne seda ei olnud Marina Saksamaast unistanud. Kui midagi, siis oli ta end poolenisti ette kujutanud kunagi Prantsusmaal. Kuid kiindumus kirjutab plaanid vaikselt ja luba küsimata ümber ning kuskil selle sõpruse keskel hakkas teda huvitama terve riik: selle helid, selle temperament, see eriline viis, kuidas sealsed inimesed näisid end hoidvat.

Nii jättis ta 2000. aastate keskel Brasiilia selja taha ja saabus ühe Põhja-Saksamaa linna vaiksesse elurajooni, oskates saksa keelt napilt niipalju, et kohvi tellida, ja kohvritäie eeldustega, mille kandmisest tal veel aimu ei olnud. Ta oli tulnud au pair'iks, palgatud hoolitsema kahe lapse eest, ja ta ootas – päris hästi taipamata, et ta seda ootab –, et Saksamaa tervitab lapsi samamoodi nagu Brasiilia: valjult, soojalt, võõrastega, kes kummarduvad ligi, et lalisedes narrida ja lapse üle rõõmustada. Selle asemel leidis ta eest tagasihoidlikkuse. Lapsed, kelle eest ta hoolitses, olid vaiksed, peaaegu häbelikud, ja möödujaid näis imelikul kombel palju rohkem huvitavat pere koer kui kaks last, kes tema kõrval talutasid. Kui ta koeraga jalutas, kohtus ta inimeste pilkudega ja tundis, kuidas algasid väikesed vestlused; kui ta jalutas ainult lastega, tundis ta end nähtamatuna.

Mõnda aega luges ta seda külmusena – nagu oleks terve rahvas lihtsalt otsustanud, et lapsed ei ole tähtsad. Kulus kuid, enne kui ta hakkas seda teisiti mõistma: mitte ükskõiksus, vaid austus. Distant, mida ta ikka ja jälle pidas suletud ukseks, oli tegelikult sakslaste püüd mitte avada ust kutsumata, mitte eeldada, mitte tungida võõra inimese ruumi. Seal, kust ta tuli, saabus soojus kohe ja hoiatamata. Siin ootas soojus luba.

Ta otsib tagasi vaadates hetke, mil tema uus elu justkui algas – ust, millest ta astus, hommikut, mis kõik muutis –, ega leia midagi nii korralikku. Ühtainsat algust ei olnud. Oli vaid aeglane, kestev avanemine, mis ennast kunagi õieti välja ei kuulutanud ja mis mõnes mõttes ei ole kaks aastakümnet hiljem ikka veel lõppenud.

Manner, mis teda kunagi sisse ei kutsunud

Üht asja tahab Marina öelda otse, ilma pehmenduseta: Euroopa Liidul ei olnud selle kõigega mingit pistmist. Ei otsusega tulla ega järgnenud aastatega. Tal on nüüd Saksa kodakondsus, kuid maandudes seda ei olnud – ta saabus kolmanda riigi kodanikuna, täiesti väljaspool ELi vaba liikumise korralikku masinavärki, mille kaudu nii paljud tema naabrid liikusid, ilma et oleksid sellele hetkekski mõelnud. Ükskõik millisest uksest nemad sisse astusid, tema tuli teistmoodi, teise raami kaudu.

Ja nii ei kanna ta endas mingit Euroopasse kuulumise tunnet – ega ka, kui aus olla, täielikku Saksamaale kuulumise tunnet, ehkki ta poolnaljatades ütleb, et see osa ei peaks võib-olla kellegi märkmetesse jõudma. Tal on pass. Ta maksab makse. Ta töötab kõvasti, täiskohaga, aasta aasta järel. Kuid südames jääb ta enda sõnul brasiillaseks ja kahtlustab, et see ei muutu kunagi, ükskõik mitu aastakümnet teisele poole arvestust koguneb.

Ja ometi – küsi temalt, mida Euroopa tema jaoks tähendab, paberimajandusest ja poliitikast lahus, ning tema hääli muutub pehmemaks. Euroopa on vana maailm. See on kultuur oma kõige täielikumal, kõige küllastunumal tähenduses – erakordne toit, kino, mida ta tõesti armastab, teatav võlu, mida ta ei ole leidnud mitte kusagilt mujalt maailmast. Ta võib seda imetleda, sellest liigutatud olla, ehitada selle sees terve täiskasvanu elu – ja tunda end siiski kuidagi külalisena, kes seisab selle tegelikust kuuluvusest napilt

väljaspool: piisavalt lähedal, et vaadet armastada, ent mitte kunagi päris lõpuni sisse lastud.

Firenze vanad tänavad ilmnevad „vana maailma“ ja Euroopa kultuuri keskse osana.

Mida aastad talle õpetasid ja mis oli nende hind

Elades siin mustanahalise naisena, on Marina tunnetanud midagi, mille nime Saksamaa harva valjusti välja ütleb: struktuurset rassismi, mis ei kao sellest, et sellest ei räägita. Välismaalased – ta räägib konkreetset brasiillastest, sest see on kogemus, mida ta tunneb – võetakse üsna kergesti vastu seni, kuni nad sobituvad pildiga, mis inimestel juba peas on. Hetkel, mil sa seisad tööturul silmast silma, konkureerid võrdsetel alustel, selle asemel et mängida mugavat stereotüüpi, midagi nihkub. Selles nihkes oma positsiooni hoidmiseks on vaja tõelist enesekehtestamist ja selle hoidmine aasta aasta järel on omaette vaikne kurnatus.

Kultuurilised lõhed üllatasid teda varakult – tagasihoidlikud lapsed, endassehoidvad võõrad –, ehkki ta rõhutab ettevaatlikult, et ta saab päriselt rääkida vaid riigi põhjaosast, sest peale mõne praktika mujal ei ole ta Saksamaal kusagil mujal elanud. Ja see, mida ta põhjasakslaste kohta ütleb, kannab tõelist soojust: nad on

brasiillastest tõsisemad, jah, avanevad aeglasemalt – kuid kui sõprus kord tekib, siis see peab. See ei kustu ühe hooajaga. See kestab aastaid, vahel aastakümneid, ilma et vajaks kunagi uuendamist. Sellist truudust on ta enda sõnul hakanud sügavalt hindama.

Kaks aastakümnet hiljem on ta palju õppinud, ehkki ta ei ole alati kindel, kus lõpeb „Saksamaa kui riik“ ja algavad „sakslased kui inimesed“. Ta imetleb truudust. Ta imetleb distsipliini – valmisolekut töö lihtsalt ära teha, mitte selle üle kurta, tulla kohale siis, kui oled lubanud, olgu vihm või päike, ilma viimase hetke vabandusteta. Ta armastab siinset elukvaliteeti: tervishoiusüsteemi, mis toimib, busse ja ronge, mis saabuvad – hilinedes, aga saabuvad. Taristu lihtsalt töötab, päev päeva järel, ja ta ei pea seda iseenesestmõistetavaks. Mida sakslased omakorda temalt on õppinud – seda ta tõesti ei tea. Keegi ei ole talle seda öelnud.

Niidid, mis kunagi lahti ei lase

Kummaline on see, ütleb Marina, et Brasiiliast lahkumine tõmbas ta sellele hoopis lähemale. Ta tunneb end praegu rohkem brasiillasena, kui ta kunagi tundis siis, kui ta seal päriselt elas. Ta täidab oma päevad kõigega, milleni ta üle kauguse veel ulatub – brasiilia muusika, brasiilia kirjanikud ja ennekõike toit. Kui valida türgi, kreeka, prantsuse või brasiilia toidu vahel, valib ta suvalisel õhtul peaaegu alati brasiilia oma, kõhklemata. Kaugus ei lahjendanud sellest midagi. Pigem teritas see kogu pildi millekski elavamaks, kui see oli siis, kui ta ise selle sees seisis.

Kodus on maja keeleks brasiilia portugali keel – ja ta hoolitseb selle eest, et see vahe jääks elama, brasiilia, mitte Euroopa portugali keel, sest tema jaoks ei ole see erinevus tühine. Tema teismeline tütar räägib isaga, kes on pärit Lähis-Idast, farsi keelt ja emaga brasiilia portugali keelt. Marina ja lapse isa ei ole enam koos, kuid suhted on jäänud head ja isa on endiselt tõeliselt kohalolev isa, kes mõistab omal moel sedasama vahepealset elu. Nende kahe vahel on tütar kasvanud üles peaaegu pärimise teel mitmekeelsena: farsi, brasiilia portugali, hispaania, inglise ja saksa keel, kakskeelne kool ja rahvusvahelised vahetused välismaal – võimalused, mida Marinal endal Brasiilia-taolises tohutuses ja endassesuletud riigis üles

kasvades lihtsalt ei olnud, või vähemalt ei olnud siis, kui ta seal veel elas.

Ta arvab, et osaliselt just selles Euroopa tegelikult seisnebki, kõigi lepingute ja poliitikakeele all: manner on piisavalt väike, et mitme keele oskus ei ole midagi erakordset, vaid lihtsalt tavaline elu. Ta peab seda vaikselt kauniks. Teda ennast on keeled alati köitnud; ta on veendunud, et iga keel on väike kingitus, teistsugune viis sama maailma näha – ja just seepärast oli kakskeelne kool tütre kasvatamisel tema jaoks nii tähtis.

Ookeani tagant sideme hoidmine oli varem omaette ettevõtmine. Kui ta esimest korda kohale jõudis, ei olnud õiget internetti, ei olnud sõnumirakendusi, ei midagi, mis sarnaneks tänasega – ühendus tähendas e-kirja või telefonikõnesid, mis maksid minuti kaupa päris raha. Tänapäeval käib kõik sõnumirakenduste ja sotsiaalmeedia kaudu, mis on kodumaal muutunud tohutult suureks, suuremaks kui muud platvormid, mida inimesed mujal kasutavad.

Ta on tänulik elu eest, mille ta on üles ehitanud, tõesti – ja ta tahab, et see saaks öeldud õiglaselt, mitte tagantjärele lisatuna. Tal on hea korter, vaikne naabruskond, elu, kus midagi olulist ei puudu. Tema tütrele on siin parem elukvaliteet, kui tal Brasiilias tõenäoliselt oleks olnud, ja juba see üksi on piisav põhjus jääda. Ta töötab kõvasti, täiskohaga, korraliku lepinguga ühes riigiasutuses. Ta omandas Põhja-Saksamaa ülikoolis magistrikraadi ajakirjanduses ja kommunikatsiooniteaduses, oli praktiliselt üleriigilises ringhäälingus, töötas ühe piirkondliku ajalehe kultuuriosakonnas, kirjutas kultuuriinstituudile, tegutses vabakutselise ajakirjanikuna ja töötas kunagi projektikoordinaatorina Saksamaa diplomaatilises esinduses tagasi Brasiilias – ja kõik see on ehitatud keelele, mille ta selgeks õppis, ja kraadile, mille ta läbi surus.

Ja ikkagi, pärast kõike seda, ei tunne ta end Saksamaaga seotuna. Tema laps on siin sündinud. Ta armastab saksa keelt tingimusteta – selle õppimine pakub talle siiani rõõmu, sest tema valdkonnas ei saa keele õppimine kunagi päriselt valmis. Ta imetleb väärtusi, mille ta on juba nimetanud: truudust, distsipliini, töökust, kohaletulekut kurtmise asemel. Aga võib-olla on asi struktuurses rassismis, mis töötab vaikselt kõige all ja teeb tavalised asjad tema jaoks kümme korda raskemaks kui teiste jaoks, viisidel, millele ta ei oska alati

näpuga näidata ega mida tõestada. Võib-olla on asi lihtsalt selles, et brasiillased kannavad oma kodumaad teisiti kui teised – ta ei tea ühtki siin elavat brasiillast, kes ütleks, et tunneb end Saksamaaga tõeliselt seotuna, kes nimetaks end südames sakslaseks. Ja Euroopaga püsib kahjuks sama distant. See on peaaegu naljakas, ütleb ta: ta samastub tugevalt brasiillasega ja sama tugevalt ladinaameeriklasega – tema riik on talle tähtis, aga sama tähtis on Ladina-Ameerika laiem identiteet. Just see on kiht, kuhu ta tegelikult kuulub.

Lõppkokkuvõttes kahtlustab ta, et ta on siin ikka veel külaline. Külaline, kellel on tunduvalt rohkem vastutust, kui see sõna tavaliselt eeldab – kodakondsus, täiskohaga töö, ustavalt igal aastal makstud maksud, tütar, kelle ta on suuresti üksi üles kasvatanud kõrvuti isaga, kes on lahkuminekust hoolimata jäänud tõeliselt kohale. Aga siiski külaline. Kaks aastakümnet ei ole seda muutnud ja ta kahtleb, kas praeguses seisus miski seda enam muudabki.

Lennuraja vale pool

Anonüümne kaastööline, Saksamaa

Kogunud M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

Anonüümistatud jutustav ümberjutustus salvestatud intervjuust, esitatud peatükkidena.

Lapsepõlv, mis jagunes piiride vahel

Élise'i esimesed passitemplid tulid enne, kui ta oli piisavalt vana, et neid hinnata. Tema vanemad pakkisid pere kokku ja kolisid Portugali, kui ta oli väike, ning tükk tema lapsepõlvest lihtsalt juhtus Portos – linnas, mis oli mõne kujundava aasta jooksul lihtsalt see koht, kus oli kodu, ilma igasuguse tärnikeseta. Tema ema oli prantslanna, mis tähendas, et pere kalendris oli alati Prantsusmaa-kujuline auk: külaskäigud sugulaste juurde, pühad, mille söögilauas libiseti keelest keelde.

Selleks ajaks, kui ta oli piisavalt vana, et märgata, mis selles kõiges ebatavaline oli, oli see juba lakanud ebatavaline tundumast. Kohtumine inimestega, kes tema keelt ei rääkinud, uues kohas kobamisi hakkamasaamine, võõra paiga väljaütlemata reeglite väljanuputamine – miski sellest teda ei hirmutanud, sest ta oli mingit selle versiooni teinud juba enne, kui ta üldse teisiti mäletas. Aastaid hiljem, kui Erasmus ta lõpuks noore täiskasvanuna Prantsusmaale saatis, märkas ta kohe tulemust: ta sai inimestega kiiremini ja kergemini ühendust, ilma tavapärase kõhkluseta. Alus oli pandud aastakümneid varem, ilma et keegi oleks seda nii kavandanud.

Lennuraja vale pool

Suurema osa tema elust ei tähendanud Euroopa piiri ületamine midagi dramaatilisemat kui pilku isikutunnistusele, vahest sedagi mitte. Passi kandis ta pigem harjumusest kui vajadusest – lihtsalt seda oli elu Euroopa avatud piiride sees teda ootama õpetanud.

Siis tuli 2021. aasta ja vabatahtliku teenistuse aasta Lissabonis ning sellega hoopis teistsugune rütm: lennud koju Saksamaale ikka ja

Tema lemmikvaade Lissaboni küngastele.

jälle perekonda vaatama, iga reis nõudmas nüüd testitulemusi, dokumente, tõendeid ühe või teise kohta. Kergus, mida ta oli kogu elu iseenesestmõistetavaks pidanud, oli vaikselt aurustunud.

Üks reis võtab kogu selle veidra perioodi kokku. Ta seisab Lissaboni lennujaamas ja läheb pardale EasyJeti lennule, mis tema meelest suundub Freiburgi, broneerituna ühise lennujaama kaudu, mis teenindab korraga Baselit, Mulhouse'i ja Freiburgi – üksainus lennurada, mis on kokku ömmeldud kolme riigi jagu paberimajandusest. Tema plaan on lihtne: maanduda, minna üle Prantsuse või Saksa poolele ja sõita koju. Ainult et lennuk puudutab maad lennujaama Šveitsi osas. Sellega kehtivad hoopis Šveitsi sisenemisreeglid – reeglid, mida ta ei olnud kontrollinud, sest miks ta oleks pidanud? – ja COVID-test tema käes osutub valeks testiks. Ta on maa peal kinni, pooltel teel, ummikus geograafilises juriidilises peensuses, mille olemasolust ta tund aega tagasi midagi ei teadnud. Hetkes on see absurdne ja veidi hullutav ning samas,

tunnistab ta, ka omamoodi põnev tõrge süsteemis, mille sujuvust ta oli kogu elu iseenesestmõistetavaks pidanud.

Supermarketid, hirm ja väikesed võidud

Võta piiridraama ära ja suurem osa sellest, mida ta välismaal olemise juures päriselt armastas, oli väiksem ja imelikum kui ükski lennujaamalugu: võõra supermarketi omapärane kaos, kellegi teise tavalise teispäeva harjumatu rütm. Alati on üks segaduse hetk – mis riul see on, mis toode see on, miks näivad kõik juba teadvat reegleid, mida tema alles oletab – ja siis, peaaegu alati, rööm teisel pool.

Uue keele valjusti avalikus kohas rääkimine hirmutas teda alguses nii, nagu see hirmutab peaaegu kõiki. See hirm hajus kordamisega, nagu enamik hirme hajub, kui oled need tosin korda üle elanud. Kui ta oli sellest konkreetsest lävest üle astunud, tegi see, mis teisel pool ootas, ebamugavuse iga kord tasa.

Hirmutavamad olid praktilised hetked: eelkõige tervisekindlustus välismaal, sest Saksa süsteem ei kattu korralikult mitte ühegi teisega, ja selle nuputamine ajal, mil sul on tõesti arstiabi vaja, tundus mujal elamise kõige hirmutavama osana. Kuid see lahenes alati ühtemoodi: keegi kusagil tõlkis inglise keelde ja selgus, et kõik välismaal lahendasid vaikselt sedasama peotäit probleeme – siin katkine hambaklamber, seal vajalik vaktsiin. Hirm alguses oli tõeline, aga tõeline oli ka tasu: astuda oma mullist välja, näha, kui erinevalt saab asju korraldada, kohata täiesti teistsuguseid arusaamu sellest, kuidas elu elada. See osa, ütleb ta, ei lakanud kunagi olemast seda väärt.

Tunne, mida tuleb elus hoida

Küsi temalt, kas ta tunneb Euroopa ühtekuuluvust, ja vastus tuleb suurema kõhkluseta: jah – ehkki ta tunnistab kiiresti, et seda vastust kujundab tema enda ebatavaline lähtepunkt: prantsuse-saksa kasvatus, aastad mujal elamist, edumaa, mida enamik inimesi ei saa. Ta näeb ka, kuidas seesama tunne laiemalt erodeerub, põlvkond põlvkonna haaval, kui miski seda aktiivselt elus ei hoia. See ei ole automaatne. Seda tuleb harjutada, elada, hooldada – muidu ei tekigi see tunne üldse.

Prantsusmaa hoiab tema kogemuse järgi seda Euroopa identiteeti pinnale lähemal, kui Saksamaa kipub hoidma – see on igapäevases vestluses rohkem kohal, rohkem sisse ehitatud sellesse, kuidas inimesed endast räägivad. Ülikoolitasandil on struktuur juba olemas, on ta märganud: Erasmus pakub kindlat, sissetallatud raamistikku, kuhu peaaegu igaüks saab sisse astuda. Kuid ta ei arva, et ülikool oleks piisavalt varajane. Alustada tuleks koolis – eelkõige keeletundides, tõelise rõhuasetusega keele päris rääkimisele, mitte ainult selle õppimisele, ja kooli vahetusprogrammidega, mis peavad tegelikkusega kokkupuutele vastu. Ta mäletab, kuidas tema enda koolis jäi kaks-kolm vahetust vaikselt ära, ilma õige selgituseta, ja kuidas see tappis õpilastes igasuguse isu hiljem uuesti proovida.

Ta pöördub tagasi ka selle juurde, kelle vaatenurk üldse keskmesse satub – märkides peaaegu möödaminnes oma klassiruumikogemuse kohta, kui kerge on näha teisi riike ainult Saksa prisma kaudu, kui keegi teadlikult sellest välja ei astu. Mitte kõigil ei ole võimalust päriselt välismaale kolida ja kusagil mujal elu üles ehitada, ja just seepärast peab ta nii tähtsaks tuua väljastpoolt tulevaid vaatenurki kohapeale nende jaoks, kes ei saa.

Rahvusvahelised külalisprogrammid, kõrgkoolide rahvusvahelistumine, teadlik töö selle nimel, et tuua inimesi üle kogu maailma ühte ruumi üksteisega päriselt kohtuma – selles näeb ta üht paremat viisi hoida ära selle tunde vaikne kadumine.

Maja, mille seinad olid pragunenud

Tiit, 83, pensionil insener, Eesti

Inglise keelde tõlkinud MTÜ Peipsi Koostöö Keskus

Tiit mäletab 1980. aastate lõppu kui aega, mis oli ühtaegu stabiilne ja absurdne – nagu elaks majas, mis väljastpoolt näis kindel, aga mille siseseinad olid ammu pragunenud. Kõik toimis harjumusest, mitte loogikast. Inimesed käisid tööl, lapsed koolis, poed olid lahti, bussid sõitsid – ja ometi püsis kogu süsteem püsti ainult seetõttu, et keegi ei julgenud seda raputada. Tiit ütleb, et inimesed olid harjunud elama puuduse ja piirangute keskel, tundes samal ajal, et midagi on muutumas. See muutus ei olnud veel nähtav, aga see oli tuntav – nagu õhk enne äikest.

Tema igapäevaelu oli täis praktilisi probleeme, mis nõudsid leidlikkust. Ta töötas ehitusettevõttes, mis oli omaette paradoks: riigil oli kõike, aga samal ajal ei olnud midagi saada. Naelad, värv, liha, jalanõud – kõigest oli puudus. Kedagi ei üllatanud, et tavalisi tarbekaupu ei saanud poest osta; üllatas hoopis see, kui midagi ootamatult müügile ilmus. Tiit ütleb, et see oli nagu elu maailmas, kus loogika oli pea peale pööratud. Kui sa tundsid kedagi, kes töötas seal, kus midagi liikus, siis oli lootust. Kui sa kedagi ei tundnud, tuli lihtsalt leppida sellega, et asju ei ole.

Ta meenutab, kuidas inimesed kasutasid ütlust „kes pumba juures, see ka saab“. See üksainus lause võttis kokku terve ajastu. Keegi ei pidanud riigi tagant näppamist patuks – see oli ellujäämisstrateegia. Kui keegi tõi töö juurest koju laudu, värvi, naelu või liha, ei nähtud temas varast, vaid inimest, kes hoolitseb oma pere eest. See oli moraal, mille süsteem ise oli loonud. Tiit ütleb, et see õpetas inimestele kummalist topeltmõtlemist – ametlikult pidi kõik olema aus ja ideoloogiline, tegelikkuses aga toimis elu tutvuste, väljaütlemata kokkulepete ja pisinäpistamise najal.

Suvila ehitamine oli tema jaoks suur ettevõtmine. See neelas kogu vaba aja ja suure osa rahast, mida niigi napilt oli. Ja ometi oli see miski, mis andis elule mõtte ja suuna. Suvila oli koht, kus sai hingata, kus ei olnud parteikoosolekuid, järjekordi ega poliitilist survet. See oli tema oma maailm, oma kätega ja oma reeglite järgi ehitatud. Tiit ütleb, et suvila ehitamine oli tema jaoks vastupanu vorm süsteemile – mitte poliitiline, vaid isiklik. See oli koht, kus ta tundis end vabana, isegi kui vabadus oli piiratud.

Nõukogude aja varjukülgedest rääkides ei pea Tiit kaua mõtlema. Poliitiline süsteem ei meeldinud talle üldse. Moskva dikteeris kõike – mida tohtis öelda, mida mõelda, mida teha. Sõnu tuli valida. Isegi 1980. aastate lõpus, kui süsteem hakkas pehmenema, tundus vabadus tingimuslik ja habras. Poliitikast ei räägitud avalikult, sest kunagi ei teadnud, kes kuulab ja missugused järeldused tehakse. Ta ütleb, et see oli nagu elu alalises varjus – mitte täielikus pimeduses, aga valguseni polnud võimalik jõuda.

Ometi on selles ajas ka asju, mida Tiit meenutab hea sõnaga. Eesti oli Nõukogude Liidus esirinnas – hariduse, kultuuri ja töökultuuri poolest. Inimesed olid harjunud raskustest läbi murdma, lahendusi leidma, tegema rohkem, kui nõuti. See oli tugevus, mis kandis neid ka hiljem, kui riik iseseisvus ja uut ühiskonda tuli hakata nullist üles ehitama. Ta ütleb, et eestlased olid nagu vaiksed töömesilased – nad ei teinud suurt häält, aga tegid palju tööd.

1980. aastate lõpu poole läks rahvas aktiivseks. Tiit tundis seda väga selgelt. Inimesed tulid tänavatele, kogunesid lauluväljakutele, arutasid poliitikat, rääkisid tulevikust. See oli midagi täiesti uut – keegi ei olnud varem näinud rahvast nii ühtselt ja julgelt oma õiguste eest seismas. Tiit ise poliitilistest meeleavaldustest eriti osa ei võtnud. Ta elas kaasa, kuulas uudiseid ja arutas sündmusi sõpradega. Ta tundis lootust, et Eesti vabaneb Moskva haardest, kuid samal ajal kartis, et Moskva võib vastupanu maha suruda. See hirm oli tõeline – ajalugu oli näidanud, et Nõukogude Liit ei kõhelnud jõudu kasutamast.

Kõige eredamalt mäletab ta sellest ajast Balti ketti. Kuigi ta ise selles ei seisnud, mõjus see talle sügavalt. See oli hetk, mil tundus, et rahvas on üks ja et midagi suurt on võimalik. Ta ütleb, et see oli

nagu valgusvihk pimedas toas – korraga nägid kõik, et väljapääs on olemas. See oli hetk, mil lootusest sai tegelikkus.

Pärast iseseisvumist muutus Tiidu elu kiiresti. 1990. aastal töötas ta mõnda aega Soomes – see oli suur võimalus. Ta meenutab, kuidas astus esimest korda Helsingi tänavatele ja tundis, et kõik on ühtaegu tuttav ja võõras: majad puhtad, tänavad korras, inimesed rahulikud. Keegi ei seisnud järjekorras, et osta midagi nii lihtsat kui leiba või piima. Ta seisis Soome ehituspoes ja vaatas riieid, mis olid täis naelu, kruvisid, värve ja tööriistu – kõike seda, mida Eestis oli peaaegu võimatu saada. Eestis oli ehitamine olnud alaline kompromiss; Soomes oli kõik lihtsalt olemas ja rikkalikult. Teenitud raha eest sai ta osta kasutatud auto ja suvila valmis ehitada – kaks asja, mis Eestis oleksid olnud peaaegu kättesaamatud. Auto oli enamat kui sõiduvahend; see oli märk, et inimene võib oma tööga midagi saavutada.

Kuid kõik muutused ei olnud kerged. Pärast iseseisvumist kadus idatürg ja paljud ettevõtted panid ukse kinni. Inimesed kaotasid töö, hinnad tõusid, raha kaotas väärtust. Tiit ütleb, et see oli nagu kõndimine üle silla, mis oli alles ehitamisel – iga samm oli ebakindel, iga otsus riskantne. Ta nägi, kuidas mõned inimesed kohanesid kiiresti, leidsid uusi võimalusi ja hakkasid ettevõtjaks. Teised jäid minevikku kinni, oodates, et keegi teine teeks nende eest otsused. Ta ütleb, et see oli aeg, mil tuli õppida, et vabadus tähendab ka vastutust – mitte ainult õigust valida, vaid ka kohustust oma valikute eest seista.

Tiit ise otsustas minna tööle erafirmasse. See oli suur muutus. Nõukogude ajal oli töökoht stabiilne – palk oli väike, aga kindel. Erafirmas oli kõik teisiti: rohkem võimalusi, rohkem vastutust, rohkem riske. Ta ütleb, et see oli nagu astumine tundmatusse vette – sa ei teadnud, kui sügav see on ja kas sa oskad ujuda. Kuid ta tundis, et tal ei ole valikut. Ta ei tahtnud minevikku kinni jääda; ta tahtis edasi liikuda.

Tarbimine muutus kiiresti. Poed täitusid kaubaga, mida varem lihtsalt ei olnud. Inimesed said osta asju, mille järele nad olid aastaid igatsenud – värvilisi riideid, kvaliteetseid jalanõusid, kodumasinaid, mida nad olid näinud ainult välismaal. Tiit ütleb, et see oli nagu elu maailmas, mis oli ühtaegu tuttav ja võõras. Kõik oli uus, kõik oli

võimalik, aga samal ajal oli kõik ebakindel. Hinnad tõusid, palgad ei jõudnud järele ja inimesed pidid tegema raskeid valikuid. Ta ütleb, et see oli aeg, mil tuli õppida, et vabadus ei tähenda automaatselt jõukust – jõukus tuleb töö kaudu.

Kogu selle aja jooksul hakkas Tiit üha rohkem mõtlema sellele, kuhu Eesti liigub. Ta nägi, kuidas riik muutus – aeglaselt, aga kindlalt. Ta nägi, kuidas inimesed muutusid julgemaks, kuidas nad hakkasid rääkima tulevikust, mitte ainult olevikust. Ta nägi, kuidas Eesti liikus Euroopa suunas – mitte üksnes poliitiliselt, vaid ka kultuuriliselt ja vaimselt. Ta ütleb, et see oli aeg, mil inimesed hakkasid uskuma, et Eesti võib olla osa maailmast, mitte üksnes selle äärealal.

Euroopa Liiduga liitumine oli tema jaoks loomulik samm. Ta ütleb, et ta ei kartnud seda nii, nagu paljud teised kartsid. Tema jaoks oli EL võimalus, mitte oht. Ta nägi, kuidas riik areneb, kuidas inimesed muutuvad enesekindlamaks, kuidas majandus hakkab kasvama. Ta tundis, et ühiskond muutub vabamaks ja et inimesed võivad lõpuks hingata. Ta ütleb, et Euroopa Liiduga liitumine oli nagu kinnituskiri – märk, et Eesti on valinud õige tee.

Ta meenutab, kuidas inimesed vaidlesid Euroopa Liidu üle kõõgilaudade taga. Mõned kartsid, et Eesti kaotab iseseisvuse. Mõned kartsid, et hinnad tõusevad. Mõned kartsid, et Euroopa Liit on liiga suur ja liiga kaugel. Aga Tiit nägi seda teisiti. Tema jaoks oli EL nagu tugev seljatagune – midagi, mis kaitseb väikest riiki suurte tormide eest. Ta ütleb, et see oli nagu astumine tuppa, kus sa ei olnud enam üks.

Tiit ütleb, et tema elu suurim muutus ei olnud see, mis toimus poliitilisel tasandil, vaid see, mis toimus inimeste peas. Ta meenutab, kuidas 1990. aastate lõpus hakkasid inimesed esimest korda rääkima tulevikust kui millestki, mida nad ise saavad kujundada. Nõukogude ajal oli tulevik olnud midagi ebamäärast ja kauget, midagi, mis üksikinimesest ei sõltunud. Pärast iseseisvumist sai sellest midagi, mida sai plaanida, mille nimel töötada, mille poole liikuda. Ta ütleb, et see oli nagu ühine ärkamine – tunne, et lõpuks on võimalik elada maailmas, kus sinu valikutel on tähendus.

Muutus ka tema enda tööelu. Erafirmas töötamine oli alguses hirmutav, aga samas põnev. Ta ütleb, et see oli nagu astumine uude maailma, kus reeglid olid teised ja kus iga otsus võis olla kas väga

kasulik või täielik katastroof. Nõukogude ajal oli töö olnud midagi, mida tehti kohusetundest, mitte auahnusest. Erafirmas oli töö midagi, mis võis elu muuta – paremaks või halvemaks, olenevalt sellest, kui hästi sa kohanesid. Tiit ütleb, et see oli aeg, mil tuli kiiresti õppida, sest maailm ei oodanud kedagi.

Ta meenutab, kuidas firmas, kuhu ta tööle asus, oli alguses kõike vähe – raha, tööriistu, teadmisi. Aga tahtmist oli palju. Inimesed tahtsid teha midagi uut, midagi, mis ei oleks seotud vana süsteemiga. Nad tahtsid luua midagi, mis oleks täiesti nende oma. Tiit ütleb, et see oli nagu maja ehitamine vundamendist alates – iga kivi tuli ise paika panna, iga otsus ise teha. See oli kurnav, aga samal ajal vabastav.

Ta nägi, kuidas firma kasvas koos riigiga. Alguses oli kõik ebakindel, aga iga aastaga muutus olukord stabiilsemaks. Välispartnerid hakkasid Eestit tõsisemalt võtma, sest riik ise muutus usaldusväärsemaks. Ta ütleb, et enne Euroopa Liiduga liitumist oli alati üks varjatud kahtlus – kas Eesti on piisavalt tugev, piisavalt stabiilne, piisavalt usaldusväärne. Pärast liitumist kadus see kahtlus peaaegu üleöö. Ta meenutab, kuidas välispartnerid hakkasid Eestist rääkima kui tavalisest Euroopa riigist, mitte endisest nõukogude vabariigist. See muutus oli tema jaoks väga isiklik, sest ta tundis, et see on ka tema põlvkonna töö vili – põlvkonna, kes oli pidanud kahe maailma vahel ellu jääma.

Tiit ütleb, et Euroopa Liiduga liitumine oli tema jaoks nagu pikk, aeglane sissehingamine. Iga samm – läbirääkimised, seaduste ühtlustamine, institutsioonide loomine – tundus väike, aga kokku moodustasid need suure muutuse.

Ta meenutab esimest korda, mil ta tundis, et Eesti on tõesti osa Euroopast. See ei olnud poliitiline hetk, mitte mingi ametlik tseremoonia, vaid täiesti tavaline olukord. Ta oli töölähetuses Saksamaal ja keegi küsis, kust ta pärit on. Kui ta ütles „Eestist“, vastas teine: „Ah, Põhja-Euroopa.“ Mitte „endine Nõukogude Liit“, mitte „Ida-Euroopa“ – vaid „Põhja-Euroopa“. See oli esimene kord, kui keegi nägi Eestit sellisena, nagu eestlased ise tahtsid, et neid nähtaks – väikese, aga tugeva, iseseisva Põhjamaana. Ta ütleb, et see hetk tähendas talle rohkem kui ükski ametlik liitumistseremoonia.

Euro kasutuselevõtt oli tema jaoks veelgi sügavam muutus – mitte lihtsalt uus raha, vaid uus identiteet. See oli märk, et Eesti ei ole enam üleminekumajandus, vaid küps Euroopa riik. Ta meenutab, kuidas inimesed kartsid alguses, et hinnad tõusevad, ja mõnes mõttes see ka juhtus, aga tähtsam oli see, et hinnad muutusid läbipaistvamaks ja võrreldavamaks ning rahast sai midagi, mille peale võis loota, mitte midagi, mis võis üleöö väärtuse kaotada. Ta meenutab, kuidas ta seisis esimest korda poes ja nägi hinnasilte eurodes – võõras, aga samal ajal loogiline. See oli nagu kinnituskiri, mis ütles: „Sa kuulud siia.“ Ta tundis, et see ei ole enam ajutine seisund, vaid püsiv. See andis talle rahu, mida ta ei olnud varem tundnud.

Kogu selle aja jooksul muutusid ka tema väärtused. Ta ütleb, et kõige tähtsamaks said ausus, töö ja stabiilsus. Need olid väärtused, millel oli tähendus ka nõukogude ajal, kuid nüüd said need uue tähenduse. Nõukogude ajal oli ausus midagi, mida vahel tuli varjata, sest süsteem ise ei olnud aus. Pärast iseseisvumist sai aususest midagi, mis oli hädavajalik – mitte üksnes moraalselt, vaid ka praktiliselt. Ta ütleb, et aus ettevõtlus sai võimalikuks alles siis, kui seadused muutusid rangemaks ja reeglid selgemaks.

Ta ütleb, et kõige tähtsam tunne oli tema jaoks see, et ta elas maailmas, kus ta sai oma elu ise kujundada. See tunne ei tulnud üleöö, vaid kujunes aastate jooksul. See tuli siis, kui ta nägi, et tema töö kannab vilja. See tuli siis, kui ta nägi, et tema lapsed kasvavad üles maailmas, mis on avatud, vaba ja täis võimalusi. See tuli siis, kui ta nägi, et Eestist on saanud riik, mis ei pea enam tõestama, et ta on olemas, vaid võib lihtsalt hakata elama.

Tiit ütleb, et kõige tähtsam muutus pärast Euroopa Liiduga liitumist ei olnud see, mis toimus ametlikes dokumentides või poliitilistes kõnedes, vaid see, mis toimus inimeste igapäevaelus. Ta meenutab, kuidas esimestel liitumisjärgsetel aastatel hakkasid inimesed märkama väikeseid, aga olulisi muutusi – teed läksid paremaks, poed täitusid uute toodetega, ettevõtted said rohkem võimalusi, noored said minna välismaale õppima ja töötama. Need ei olnud suured revolutsioonid, vaid järkjärgulised, samm-sammult nihked, mis muutsid elukvaliteeti rohkem kui ükski suur poliitiline otsus.

Ta ütleb, et kõige märgatavam muutus toimus mõtteviisis. Kui varem oli Eesti olnud nagu saar, mis pidi ise hakkama saama, siis nüüd oli ta osa suuremast tervikust. Inimesed hakkasid mõtlema laiemalt – mitte ainult sellele, mis toimub nende kodus või linnas, vaid sellele, mis toimub Euroopas. Nad hakkasid võrdlema, õppima, kohanema. Tiit ütleb, et see oli nagu akna avamine toas, mis oli aastaid umbne olnud. Sisse tuli värske õhk ja inimesed tundsid, et lõpuks saab hingata.

Muutus ka tema enda tööelu. Euroopa Liidu reeglid ja standardid tõi ettevõtlusse selguse ja stabiilsuse. Ta ütleb, et see oli nagu tugeva vundamendi rajamine maja alla – varem oli kõik olnud pisut kõikuv, pisut ebakindel, pisut juhuslik. Nüüd olid reeglid selged, protsessid läbipaistvad ja partnerid usaldasid Eestit rohkem. Ta meenutab, kuidas välispartnerid hakkasid Eestist rääkima kui riigist, kus asjad toimivad, kus inimesed on töökad ja ausad, kus ettevõtted on usaldusväärsed. See oli tema jaoks suur kiitus, sest ta tundis, et see on ka tema põlvkonna töö tulemus.

Ta meenutab, kuidas ta istus ühel õhtul oma suvila terrassil, vaatas üle järve ja tundis, et tema elu on läbinud ajastu, mis on tema silme all muutunud. Ta oli näinud puudust ja küllust, hirmu ja lootust, piiranguid ja vabadust. Ta oli näinud, kuidas Eesti lagunes ja kuidas see uuesti üles ehitati. Ta oli näinud, kuidas Eesti liikus Euroopa Liitu ja euroalasse. Ta ütleb, et see oli nagu pikk teekond pimedusest valguse poole – mitte sirge tee, vaid käänuline, täis tõuse ja mõõnu, aga alati edasi liikuv.

Tiit ütleb, et ta ei idealiseeri minevikku, kuid ta hindab teekonda, mis viis Eesti Euroopa Liitu. Tema jaoks kinnitas see teekond, et vabadus ei ole ajutine – see on tõeliselt ja püsivalt käes. Ta ütleb, et just see teadmine on kõige tähtsam: teadmine, et tema lastel ja lastelastel ei tule kunagi elada maailmas, kus vabadust peab salaja otsima pörandaalustest tekstidest või välismaalt toodud ajakirjadest. Nad elavad maailmas, kus vabadus on loomulik, mitte erand. Ja see, ütleb Tiit, ongi kõige suurem võit.

Teine peatükk

Ühtsus ühiste institutsioonide kaudu

Neli inimest, kes tegid midagi, selle asemel et saada kellekski – ja ehtasid kannatlikult üles struktuurid, mis jäävad neist kauemaks püsima.

Jean Monnet: teha midagi, mitte olla keegi

Jean Monnet (1888–1979) ei olnud kunagi valitud ametis, ei juhtinud ühtki ministeeriumi ega nõudnud endale laval tähelepanu. Ometi ei ole ükski üksik inimene teinud rohkem nende Euroopa institutsioonide kavandamiseks, mille all elab praegu pool miljardit inimest. Ta ei nimetanud end poliitikuks ega majandusteadlaseks; ta oli omaenda tagasihoidliku sõnastuse järgi pragmatik – ja tema elulugu on ühe meetodi lugu.

Cognacis konjakikaupmeeste peres sündinud Monnet lahkus koolist kuueteistkümnenda aastast ja rändas mööda maailma oma perekonna toodet müües, õppides varakult, et kaubandus ületab piire loomulikumalt kui poliitika. 1914. aastal, kahekümne kuue aastasena, veenis ta Prantsuse valitsust looma ühiseid Prantsuse-Briti komiteesid sõjaaegsete varude koordineerimiseks – see oli tema esimene katsetus suveräänsete ressursside ühendamisel. 1919. aastal sai temast vastloodud Rahvasteliidu peasekretäri asetäitja, kus ta õppis raskema õppetunni: koostöö ilma tõelise ühise võimuta ei püsi. 1940. aastal, kui Prantsusmaa langes, pakkus ta välja oma ajastu kõige julgema plaani – täieliku Prantsuse-Briti liidu; ja 1941. aastal Washingtonis sai temast Roosevelti „võiduprogrammi“ ehk liitlasi relvastanud tööstusliku mobilisatsiooni üks arhitekte. Räägitakse, et majandusteadlane John Maynard Keynes pidas seda tööd sõda aasta võrra lühendanuks.

„Inimesi on kaht sorti – need, kes tahavad olla keegi, ja need, kes tahavad teha midagi.“

– Dwight Morrow' ütlus, mida Monnet armastas korrata

Meetod

Monnet' töömaterjalid, memorandumid ja üleskirjutatud märkused – mille Institut Jean Monnet on koondanud kogumikku *Propos de Jean Monnet* ja mida säilitatakse arhiivides – ei meenuta niivõrd poliitilist filosoofiat kui pigem inseneri märkmikku ühtsuse ehitamise kohta. Läbivalt korduvad neli põhimõtet:

- Vajadus on mootor. „Inimesed lepivad muutustega alles siis, kui nad seisavad silmitsi paratamatusega, ja tunnevad paratamatuse ära alles siis, kui kriis on kohal.“ Monnet' jaoks ei olnud kriisid katastroofid, mis tuleb üle elada, vaid avanenud võimalused, mida tuleb kasutada.
- Keskendu täpsele punktile. „Kogemus oli mind õpetanud, et üldsõnaliselt ei ole võimalik tegutseda... kuid kõik muutub võimalikuks niipea, kui suudetakse keskenduda ühele täpsele punktile, mis viib edasi kõige ülejäänuni.“ 1950. aastal olid selleks täpseks punktiks süsi ja teras.
- Tegu enne oletusi. „Kui inimene on paika pannud eesmärgi, mida ta soovib saavutada, peab ta tegutsema, püstitamata hüpoteese ebaõnnestumise riskide kohta. Enne kui oled proovinud, ei saa sa kunagi teada, kas ülesanne on võimatu või mitte.“
- Pärandiks jäävad institutsioonid. „Ilma inimesteta ei ole miski võimalik; ilma institutsioonideta ei ole miski püsiv.“ Hea tahe hääbub ja juhid vahetuvad; hästi ehitatud institutsioonid kannavad koostööd omaenda hooga edasi.

Teod

1950. aasta Schumani deklaratsiooni koostas Monnet' meeskond ning temast sai Euroopa Söe- ja Teraseühenduse Ülemameti esimene president (1952–1955). See, mida ta selle kohta 30. aprillil 1952 Washingtonis ütles, on siiani kogu Euroopa projekti selgeim üherealine sõnastus:

„Me ei loo koalitsioone riikide vahel, vaid liitu inimeste vahel.“

– Jean Monnet, Washington, 30. aprill 1952

1955. aastal lahkus ta Ülemametist, et asutada Euroopa Ühendriikide Aktsioonikomitee – väike eraalgatuslik survegrupp, kuhu kuulusid kuue asutajariigi kogu poliitilise spektri partei- ja ametiühingujuhid ning mida ta juhtis kakskümmend aastat. Tegutsedes pigem veenmise kui võimu abil, valmistas komitee ette pinnase Rooma lepingutele, seisis Suurbritannia ühinemise eest (väites 1971. aastal, et laienemine „avab Euroopa Ühenduse ülesehitamises uue ajajärgu“ ja muudab riikide probleemid jagatud, ühisteks

probleemideks) ning esitas oma 1973. aasta resolutsioonis majandus- ja rahaliidu kava – kindlad, ent kohandatavad vahetuskursid, kooskõlastatud poliitikad ja Euroopa rahanduskoostöö fondi –, aimates kaks aastakümnet ette teed, mis viis euronile.

Monnet' arutluskäik oli alati üks ja seesama: lahus olles olid Euroopa riigid saabuva maailma jaoks liiga väikesed. „Ebavõrdsus meie ja teiste vahel on liiga suur,“ väitis ta, „lahendus on ainult üks: Prantsusmaa ja teised Euroopa riigid peavad ühendama oma ressursid ja jõupingutused.“ 1976. aastal andsid üheksa riigipead ja valitsusjuhti talle tiitli, mida ei ole antud ei enne ega pärast seda: Euroopa aukodanik. Ta suri 1979. aastal; alates 1988. aastast puhkab tema põrm Pariisi Panteonis.

Monnet' pärand on selgelt euroopalik mõte, et ühtsust ei kuulutata välja, vaid ehitatakse – kannatlikult, konkreetsetelt, üks institutsioon korraga – ja et need institutsioonid on olemas selleks, et teenida inimesi, mitte riike. Iga selle raamatu lugu hargneb nende struktuuride sees, mille kavandamisele ta kaasa aitas.

Euroopa kui praktika ja vastutus

Kostis Mousouroulis, Kreeka

Inglise keelde tõlkinud Evropaiki Politeia (Euro Republic), Ateena

Isiklik tunnistus ühtekuuluvuspoliitikast, avalikust haldusest ja Euroopa integratsiooni sügavamast tähendusest

Valitud tsitaadid

„Euroopa on kollektiivse valitsemise süsteem.“

„Liidu õigustik ei ole käsiraamat; see on väärtuste süsteem.“

Elulooline märkus

Kostis Mousouroulis on Euroopa Liidu endine kõrge ametnik ja Kreeka Vabariigi endine meremajanduse ja Egeuse mere minister. Kogu oma karjääri vältel on ta olnud tihedalt seotud ühtekuuluvuspoliitika, regionaalarengu, avaliku halduse reformi ning suurte arendusprojektide elluviimisega Kreekas ja Euroopa Liidus. Intervjuu tehti Ateenas 2026. aasta juulis projekti „EU Journeys: Euroopa integratsiooni ühendavad lood“ raames.

Euroopa kui pooleliolev töö

Kui selle raamatu esimene osa jälgis Euroopa integratsiooni suurt ajaloolist teekonda – sõjavaremetest ühise Euroopa projekti loomiseni – ja kui teise osa avalood esitasid Euroopat ühtaegu poliitilise vastutuse ja elatud kogemusena, siis Kostis Mousouroulise tunnistus heidab valgust kolmandale, sama olulisele mõõtmele: Euroopale kui pooleliolevale tööle. Valitsemise aktile, ühtekuuluvuse poliitikale ja avalikule vastutusele, mis on tõlgitud käegakatsutavateks sekkumisteks ja konkreetseteks paranemisteks inimeste elus.

Euroopa ei ole üksnes visioon ega vabaduse kogemus. See on ka haldus, planeerimine ja võime muuta põhimõtted, ressursid ja reeglid konkreetseteks tulemusteks. See on poliitilise ja institutsionaalse süsteemi suutlikkus tõlkida ühised väärtused

teedeks, võrgustikeks, töökohtadeks ja avalikuks taristuks, mis kas teenib kodanikke tõhusalt või ei tee seda – olenemata kavatsustest, mis need ellu kutsusid.

Just siit algab Mousouroulise tunnistus. Nagu ta selgitab, kohtas ta Euroopa tegelikkust „pigem välitöödel kui Brüsseli kabinetitides“.

Oma karjääri alguses, Euroopa Komisjoni ametnikuna ja hiljem audiitorina, oli tal võimalus vahetult näha, kuidas Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika omandab tähenduse alles siis, kui see jõuab maapinnale – kui see puutub kokku piirkondade, taristu, rakendusasutuste ning avaliku halduse tugevuste ja nõrkustega.

Ühtekuuluvuspoliitika ei ole abstraktne mõiste

Sellest kogemusest tegi Mousouroulis enda sõnul „neli peamist järeldust“. Esimene neist on tema kogu tunnistuse mõistmiseks ehk kõige olulisem:

„Euroopa Liidu sekkumine – ühtekuuluvuspoliitika – ei ole midagi abstraktset; see on midagi käegakatsutavat.“

Ta selgitab kohe, mida ta sellega mõtleb:

„Sellest saab tee, sadam, lasteaed, mänguväljak, kool või ettevõtte, mis on tegevust alustanud.“

Euroopa integratsioon ei ammendu lepingute, määruste ega poliitiliste kokkulepetega. Kõik need omandavad tähenduse alles siis, kui need muutuvad millekski, mille kodanikud ära tunnevad: taristuks, mida nad kasutavad, avalikeks investeeringuteks, mida nad näevad, ja elutingimusteks, mis paranevad mõõdetaval viisil. Seega on ühtekuuluvuspoliitika enam kui majanduslik instrument. Sellel on sügav sotsiaalne ja demokraatlik tähendus.

Nagu Mousouroulis selgitab, ei saa ilma põhitaristuta ja ühiskonna toimimiseks vajalike miinimumtingimusteta „olla ei konkurentsivõimet ega ühtekuuluvust“. Areng ei ole abstraktne mõiste; see ei sünni tühjale kohale. See sõltub teedest, sadamatest, koolidest, tõhusast avalikust haldusest ja teenustest, mis vastavad inimeste vajadustele.

Selles mõttes on ühtekuuluvuspoliitika palju enamat kui rahaline või raamatupidamislik mehhanism. See on vundament, millele toetudes suudavad ühiskonnad edasi liikuda.

Poliitika peab algama inimeste vajadustest

Mousouroulise teine järelalus annab tema jutustusele selgelt inimkeskse vaatenurga:

„Igaüks, kes tegeleb poliitika kujundamisega, peab alustama inimeste vajadustest.“

Liiga sageli mõistetakse avalikke poliitikaid eelkõige mehhanismidena, mis haldavad reegleid, menetlusi või institutsionaalseid tasakaale. Mousouroulise jaoks sellest ei piisa. Ühtekuuluvuspoliitikat ei suuda tema sõnul tõeliselt mõista „ei audiitorid, kes keskenduvad reeglitele, ega raamatupidajad, kes keskenduvad numbritele“. Selle tegeliku tähenduse hoomamiseks „peame tõusma kõigest sellest kõrgemale ja küsima, milles seisneb selle tõeline lisaväärtus“.

Reeglid on hädavajalikud. Ka numbrid loevad. Ometi ei suuda ükski haldussüsteem oma olemasolu õigustada, kui ta ei oska vastata palju põhilisemale küsimusele: kelle elu see paremaks teeb? Millise probleemi see lahendab? Millisele inimlikule vajadusele see vastab? Seepärast ei tuleks Euroopat hinnata üksnes tehniliste näitajate või finantstulemuste kaudu, vaid selle käegakatsutava sotsiaalse mõju järgi, mida ta loob.

Tema neljas järelalus täiendab seda vaatenurka tugeva haldusliku realismiga. Kui projektid viibivad või ei anna lubatud tulemust, ei tulene see tema sõnul „ressursside, vaid korralduse puudumisest“. Sellega nihutab ta tähelepanu tuttavalt argumendilt ebapiisava rahastuse kohta nõudlikuma – ja lõppkokkuvõttes olulisema – küsimuse juurde, milleks on haldussuutlikkus ja tõhus avalik valitsemine; Kreeka kogemuses on see olnud eriti terav väljakutse.

Lõhe projekti pealkirja ja tegelikkuse vahel

Mousouroulise tunnistus muutub veelgi kõnekamaks, kui ta liigub üldistelt tähelepanekutelt konkreetsete näidete juurde. Ta kirjeldab, kuidas Kreeka omal ajal suuri projekte Euroopa institutsioonidele

ette valmistas ja esitas: „Me alustasime üldsõnalisest projekti pealkirjast ja soovituslikust eelarvest.“

Siis järgnesid Brüsselist paratamatud küsimused:

„Mida te täpselt ehitama hakkate? Kui palju see maksab? Millal see valmib? Kas olete võtnud vajalikud meetmed, et see ka korralikult tööle hakkaks?“

Liiga sageli olid vastused selgusest kaugel.

Ähmased projektikirjeldused, puudulik ettevalmistus, ebakindlus tegelike kulude suhtes ja kalduvus lükata otsustavaid otsuseid edasi löid korduva ebatõhususe ringi. Projektid algasid ilma piisava määratluseta ja seetõttu ka ilma realistlike eelarveteta. Elluviimise käigus muutusid lisarahastus, ümbertegemised, parandused ja viivitused vältimatuks. Kõige põhilisematele küsimustele – mis projekt tegelikult on, kui palju see maksab ja millal see valmib – vastati sageli alles päris lõpus.

Mousouroulise jaoks ei ole see pelgalt tehniline küsimus. See on ühtaegu poliitiline ja halduslik. Selles peegeldub avaliku poliitika kujundamise mudel, mis ei alga küpsest planeerimisest, vaid toorest ideest ja hoiakust „küll me tee peal välja mõtleme“. Just seda kultuuri püüdis Euroopa Komisjon tema sõnul tol ajal muuta.

Ta meenutab näiteks, kuidas ta sai Egnatia kiirtee – riigi jaoks tohutu tähtsusega projekti – arendamiseks käsitsi joonistatud A3-formaadis planeerimistabeli, mis oli koostatud viisil, mis illustreeris ilmekalt lõhet poliitilise ambitsiooni ja haldussuutlikkuse vahel. Sellised kogemused viisid tema selgituse kohaselt lõpuks oluliste institutsionaalsete reformideni, sealhulgas spetsialiseeritud struktuuride ja juhtimisvahendite loomiseni, mis pidid toetama suuremahuliste avalike investeerimisprojektide elluviimist.

Avaliku halduse tugevdamine

Üks Mousouroulise tunnistuse teravamaid tähelepanekuid on rõhuasetus, mille ta paneb mitte üksnes kontrollile ja nõuete täitmisele, vaid ka nende toetamisele, kes avalikke poliitikaid ellu viivad.

Nagu ta selgitab, seisneb tegelik väljakutse selles, „kuidas ühendada tehnilised reeglid inimlike vajadustega“ ja „kuidas mõista

raskusi, millega puutuvad kokku need, kellelt oodatakse nende reeglite rakendamist“. Alles siis, lisab ta, „saad sa neid toetada ja nende tööd hõlpsamaks muuta“.

Halb elluviimine ei tulene alati ükskõiksusest ega pühendumuse puudumisest. Sagedamini on selle põhjuseks piiratud haldussuutlikkus, ebapiisav asjatundlikkus, kõlbmatud töövahendid ja tõhusa institutsionaalse toe puudumine.

Selles kontekstis viitab Mousouroulis juhtimiskorralduse üksuse (Management Organisation Unit, MOU S.A.) loomisele, mis sündis arusaamast, et üksteisele järgnevate eduaruannete taga peituvad ikka ja jälle samad probleemid. Rakendusasutused vajasid enamat kui seiret – nad vajasid diagnostilist tuge, tehnilist oskusteavet ja kvalifitseeritud inimressurssi.

Sellest vaatenurgast ei näi Euroopa lihtsalt karistava välise järelevalvesüsteemina. Ta ilmneb ka institutsionaalse õppimise süsteemina – raamistikuna, mis ühtaegu esitab väljakutseid ja toetab. Ta nõuab aruandekohustust ja reeglite järgimist, tunnistades samal ajal, et elluviimise kvaliteet sõltub lõppkokkuvõttes nende haldussuutlikkusest, kelle kätte on avaliku poliitika teostamine usaldatud.

Euroopa Liidu õigustik (acquis) ei ole käsiraamat

Ehk kõige läbimõeldum ja paljastavam osa Mousouroulise tunnistusest peitub tema diagnoosis Kreeka sügavama suhte kohta Euroopaga. Ta ei usu, et riigi peamine raskus tulenes Euroopa Liidu liikmesusest tekkinud kohustustest. Pigem jäid need kohustused, nagu ta selgitab, „väljapoole meie väljakujunenud mõtteviisi“. Need jäid väljapoole mudelit, mille järgi Kreeka ühiskond oli õppinud toimima.

Just seetõttu hakkasid paljud poliitilised ja halduslikud osalised neid kohustusi tajuma „ohuna“. Tema hinnangul peegeldus selles laiem institutsionaalne, kultuuriline ja poliitiline puudujääk. Väljakutse ei seisnenud üksnes nõuete täitmisel, vaid selle filosoofia tõelises omaksvõtmises, millele Euroopa projekt tugineb.

Nagu ta märgib, loodi paljud Euroopa Liidu nõutud mehhanismid mitte seepärast, et oleks tõeliselt usutud aruandekohustuse väärtusesse, vaid seepärast, et kardeti „finantskorrektsioone“.

Järelevalvemehhanismid võeti kasutusele mitte sellepärast, et nende eesmärki oleks täielikult mõistetud või heaks kiidetud, vaid selleks, et vältida nõuete rikkumise hinda. Samuti võeti Euroopa direktiive üle ja määrusi rakendati sageli mitte veendumusest nende ühises kasus, vaid „hilinenult, tükati, tihti valesti ja iseloomulikult kreekalikul kombel – kohandatuna nii, nagu meile endale mugavam oli“.

Nagu Mousouroulis seda sõnastab:

„See, mida me nimetame liidu õigustikuks ehk *acquis’ks*, ei ole teejuht ega käsiraamat. See on midagi hoopis muud. See on väärtuste süsteem, ja kui sa seda omaks ei võta, tõukab see sind lõpuks endast eemale.“

Reeglite pinnapealsest rakendamisest ei piisa. Tuleb mõista väärtusi, mis annavad neile reeglitele tähenduse. Vastasel juhul paljastab Euroopa ise varem või hiljem formaalse kuulekuse piirid.

Euroopast kui „rahastuspaketist“ Euroopani kui ühisest valitsemisest

Mousouroulis esitab ka eriti terava kriitika selle kohta, kuidas Euroopat on Kreekas sageli tajutud – vaevalt millegi enamana kui rahaliste vahendite allikana.

Nagu ta märgib, vaadati Euroopa Liitu aastaid „eelkõige eelarvelises võtmes, rahastusallikana“. Seda mõtteviisi ilmestamaks meenutab ta tuntud repliiki, mis omistatakse väljapaistvale Kreeka bütsantoloogile ja ajaloolasele Eleni Glykatzi-Ahrweilerile ning mis puudutab Kreeka suhet Jacques Delors’iga:

„Jacques, Kreekas ei ole sa inimene – sa oled rahastuspakett.“

Selles tähelepanekus peitub terve ajalooline diagnoos.

Euroopat ei võetud piisavalt omaks demokraatliku ja kollektiivse ettevõtmisena, mis rajaneb jagatud vastutusel, ühistel reeglitel ja vastastikustel kohustustel. Selle asemel lähenes suur osa poliitilisest süsteemist – ja märkimisväärses ulatuses ka ühiskond ise – sellele instrumentaalselt, mehhanismina rahaliste vahendite hankimiseks. Tagajärg oli see, et Euroopa raha killustus sageli, sulas lühiajalistesse poliitilistesse prioriteetidesse ja kaotas osa oma pikaajalisest arengumõjust.

Tema kriitika on ühtaegu selge ja püsiv. Kreeka ei saanud tema väitel „kunagi liiga vähe raha“. Pigem „saavutas ta saadud vahenditega vähem, kui oleks võinud“.

See hinnang ulatub üksikutest valitsustest või poliitilistest perioodidest kaugemale. Selles peegeldub laiem muster riigi arengukäsituses – muster, mida on liiga sageli juhtinud hetkevajadused, muutuvad prioriteedid ja killustatud sekkumised, mitte sidus pikaajaline riiklik strateegia.

Ometi ei peatu Mousouroulis üksnes kriitikal. Sama selgelt tunnustab ta ka Kreeka saavutusi.

„Kreeka liikus teisele tasandile; ta muutis oma kuvandit,“ ütleb ta – ja seda tänu Euroopa rahastusele.

Investeeringud taristusse, keskkonnakaitsesse, transporti, energeetikasse ja regionaalarengusse on parandanud igapäevaelu ja loonud tingimused uute majanduslike võimaluste tekkeks.

Kuid suurim saavutus ei olnud tema arvates projektid ise. Selleks oli asjaolu, et Euroopa rahastus käis käsikäes kohustusega viia ellu laiemaid avalikke poliitikaid – poliitikaid, mis puudutasid keskkonnakaitsset, konkurentsi, põhiõigusi, võrdsust ning avaliku halduse ja institutsionaalse koostöö nüüdisaegsemaid vorme.

Need kaasnevad reformid on tema arvates üks Euroopa Liidu püsivamaid panuseid: need tagavad, et rahaline tugi ei ole pelgalt investeerimisvahend, vaid ka institutsionaalse muutuse ja parema valitsemise katalüsaator.

Sõnum tulevastele põlvedele

Oma tunnistuse lõpuosas pöördub Kostis Mousouroulis otsesõnu tulevaste põlvede poole. Siin muutuvad tema mõtisklused avaramaks ja kaalutlevamaks. Ta mõõnab, et Euroopat saab mõista väga mitmel viisil: kui „tsivilisatsioon“, kui „ühiseid väärtusi jagavat rahvaste perekonda“, kui „vabaduse ruumi“, samas kui teised võivad näha selles „keerukat bürokraatlikku struktuuri“. Ta nõustub, et kõik need vaatenurgad eksisteerivad kõrvuti ja et ükski neist ei ole päris vale.

Ometi ulatub tema enda järelalus neist kirjeldustest kaugemale:

„Euroopa ei ole pelgalt miski neist. See on midagi palju suuremat ja palju sügavamat. See on kollektiivse valitsemise süsteem.“

Euroopa ei ole tema arvates lihtsalt idee ega pelgalt institutsionaalne mehhanism. See on süsteem, mis „tugineb aluslepingutele, on üles ehitatud ühiste poliitikate kaudu, liigub edasi kompromissi ja konsensuse abil ning pöördub lõpuks tagasi oma algse eesmärgi juurde: visiooni juurde Euroopast, mis rajaneb rahul ja jõukusel“.

Nagu ta seda kirjeldab, ei alanud Euroopa abstraktse mõttelise projektina. See sündis vastusena laastamistööle.

„Ükski Euroopa visionäär ei alustanud idealismist. Tolleaegne väljakutse oli ehitada midagi varemetele, mille sõda oli endast maha jätnud.“

Põlvkondadele, kes on sündinud Euroopa Liidus – või kes on üles kasvanud sisepiirideta Euroopas, ühisraha ja iseenesestmõistetavana näivate vabadustega –, tunduvad paljud tänased saavutused täiesti loomulikuna. Mousouroulis rõhutab siiski, et see on ajalooline illusioon.

„On tähtis,“ ütleb ta, „et igaüks teaks, kust Euroopa alguse sai – neist varemetest.“

Seejärel lisab ta mõtte, mis tabab Euroopa sõjajärgse muutumise tuuma:

„See, mida me praegu peame iseenesestmõistetavaks, oli tol ajal lihtsalt ettekujutamatu.“

Siinkohal pöördub ta eriti nooremate põlvkondade poole. Nad ei pea Euroopat väärtustama pelgalt harjumusest või sellepärast, et eelmised põlvkonnad seda neilt paluvad. Pigem peavad nad mõistma, mille nad on pärinud.

Nad peavad mõistma, et Euroopa on keerukas, järkjärguline ja sageli nõudlik harjutus kompromissis, ühistes reeglites ja kollektiivses valitsemises. Ometi on see ka kõige edukam rahu, koostöö ja ühise edenemise katse, mida Euroopa manner on kunagi tundnud.

Epiloog

Kostis Mousouroulise tunnistus on selle raamatu narratiivis erilisel kohal, sest see avab Euroopa integratsiooni mõõtme, mis jääb sageli poliitika ja ajaloo suurte narratiivide varju. See esitab Euroopat mitte üksnes visioonina või igapäevase vabaduse kogemusena, vaid ka elluviimise süsteemina – valitsemise ja avaliku halduse protsessina. See on võime muuta põhimõtted teoks, ressursid püsivaks muutuseks ja reeglid ühiseks hüveks.

Tema kogemuse kaudu lakkab ühtekuuluvuspoliitika olemast tehniline termin. Sellest saab tee, sadam, kool, mänguväljak või ettevõtte, mis avab oma ukse. Sellest saab inimeste aineliste elutingimuste paranemine, esindades samal ajal riigi järkjärgulist kohanemist aruandekohustuse, institutsionaalse küpsuse ja jagatud poliitikakohustuste raamistikuga.

Samal ajal jätab tema tunnistus idealiseerimiseks vähe ruumi. Kreekal ei olnud raske lihtsalt sellepärast, et tal nappis ressursse või et ta seisis silmitsi väliste kohustustega. Raske oli sellepärast, et paljude aastate jooksul ei suutnud ta omaks võtta Euroopa projekti sügavamat tähendust.

Tema mõtisklused väldivad nii lihtsakoelist optimismi kui ka mugavat pessimismi. Selle asemel jõuavad nad tasakaalukama ja küpsema järelduseni: Euroopa on nõudlik kollektiivne ettevõtmine. See pakub võimalusi, ressursse, stabiilsust ja muutust, kuid nõuab samal ajal korraldust, vastutust, koostööd ja tõelist pühendumist väärtuste süsteemile, mida ei saa omaks võtta pelgalt formaalse kuulekuse korras.

Nii kõlab tema tunnistus sügavalt kokku selle kõite esimese osa vaimuga. Euroopa, mis kerkis sõjavaremetest ja püüdis muuta konfliktide mandri koostöö mandriks, ei ole pelgalt ajalooline saavutus. See on ka pidev poliitilise küpsuse harjutus.

Ekh tabab tema tunnistuse olemust kõige paremini üksainus lause: Euroopa on „kollektiivse valitsemise süsteem“. See ei ole väljastpoolt pealesurutu, ei ole lihtsalt turg ega pelgalt rahalise toe raamistik. See on jagatud vastutuse harjutus. Ja nagu iga kollektiivse ettevõtmise puhul, ei mõõdeta selle edu üksnes

deklaratsioonide järgi, vaid ka selle järgi, kas ühiskonnad ja riigid, kes selles osalevad, on tõesti valmis seda omaks võtma.

Nii nagu Euroopa Komisjoni Mousouroulise tunnistusest esile kerkib, on ta palju enam kui projektide elluviimise mehhanism. Ta on raamistik, mis esitab ühiskondadele väljakutse muuta oma mõtteviisi – liikuda killustatud tegevuselt strateegilise visiooni juurde, lühiajalistelt prioriteetidelt pikaajalise planeerimise juurde ja kitsalt isiklikelt huvidelt ühise hüve poole pöördumise juurde.

Ehk on see üks Euroopa integratsiooni nõudlikumaid, kuid ühtlasi ka väärtuslikumaid õppetunde.

Euroopa Sitsiilia südames

Nino Pietrini, Itaalia

Inglise keelde tõlkinud EU Journeys toimetuse

Armastus, Erasmus ja julgus koju tagasi tulla

Me ajasime oma unistusi taga Milano, Pariisi, Granada, Brüsseli, lirimaa, Malta ja Madridi vahel. Arvasime, et lahkume selleks, et maailma avastada. Tegelikult õppisime, kuidas koju tagasi tulla ja seda uute silmadega vaadata.

Federica ja mina kohtusime esimest korda mu nõbu sünnipäevapeol. Tol ajal olin ma veel ülekaaluline ja ebakindel poiss. Tema oli seal koos sõbrannadega ja, nagu teismeliste seas sageli juhtub, narris mind veidi. Keegi poleks osanud arvata, et mõne aasta pärast ehitame üles ühise elu.

Leidsime teineteise uuesti umbes kaheksateistkümnesealt tänu vembule, mille korraldasid meie sõbrad, kes olid veendunud, et me teineteisest huvitume. Federica ei olnud isegi taibanud, et olen seesama poiss, kellega ta aastaid varem kohtus. See vemp kinkis meile meie esimese suve paarina.

Septembris saabus aga esimene suur katsumus. Federica läks Milanosse õigusteadust õppima. Tal oli vaba vaim, suur uudishimu maailma vastu ja soov avastada uusi maailmu. Mina seevastu olin sügavalt kiindunud oma maasse, oma perekonda ja Jalarisse – unistusse, mille oli üles ehitanud mu isa Mariano Pietrini.

Otsustasime siiski proovida.

Need olid aastad, mil WhatsAppi, sotsiaalvõrgustikke ega videokõnesid veel ei olnud. Kirjutati lühisõnumeid, oodati õiget hetke helistamiseks ja sageli kasutati veel telefoniputkasid. Vahemaa nõudis kannatlikkust, usaldust ja sihikindlust.

Sel ajal kui mina õppisin Messina ülikoolis, järgnes Federica oma unistusele saada diplomaadiks. Esimesel võimalusel läks ta Erasmuse programmiga Pariisi. Käisin teda mitu korda vaatamas ja kord jäin peaaegu kuuks ajaks tema juurde.

Just Pariisis muutus minus midagi.

Nähes, kuidas üliõpilased kogu Euroopast koos elavad, õpivad ja suureks kasvavad, sain aru, et ka mina tahan rahvusvahelist kogemust. Itaaliasse naastes esitasin Erasmuse avalduse ja järgmisel aastal sõitsin Hispaaniasse Granadasse.

Federica jätkas vahepeal omaenda rahvusvahelist teed ja otsustas kirjutada oma lõputöö välismaal, Murcias.

Meie elu näis pidevalt liikuvat linnade, lennujaamade ja uute kogemuste vahel, kuid iga reis aitas ehitada ühist tulevikupilti.

Pärast ülikooli lõpetamist läbis Federica Roomas diplomaatiaõpingute magistrikursuse ja seejärel praktika Brüsselis. Mina sõitsin tänu Leonardo projektile Iirimaaale.

Just seal sündis mõte, mis meie elu muutis.

Jälgides selle organisatsiooni tööd, mis minu projekti korraldas, mõistsin, kui tähtis on luua noortele rahvusvahelisi võimalusi. Samal ajal mõtlesin, et seda tööd saaks teha suurema tähelepanuga inimeste endi vastu.

Mäletan siiani üht vestlust Federicaga. Ütlesin talle, et tahan luua organisatsiooni, mis suudaks kohelda osalejaid inimeste, mitte numbritena.

Mõne aasta pärast saigi sellest ideest EProjectConsult.

Pärast Itaaliasse naasmist elasime läbi ka lahusoleku perioodi. Mina läksin Maltale, Federica kolis Madridi. Näis, et meie teed lähevad nüüd lõplikult lahku.

Tegelikult oli see meie teekonna viimane etapp.

Leidsime teineteise taas ja mõistsime, et kõik need kogemused olid üles ehitanud midagi olulist. Olime maailma näinud, elanud rahvusvahelistes linnades, õppinud uusi keeli ja tundma õppinud erinevaid kultuure.

Ja ometi tundsim, et meie koht on ikkagi Sitsiilias.

Paljud nägid Barcellona Pozzo di Gottos väikest provintsilinna. Meie nägime paika, mis suudab maailmaga vestlust pidada.

Nii otsustasime jääda ja ehitada.

Sellest unistusest sündis EProjectConsult – organisatsioon, mis kaasab tänapäeval igal aastal tuhandeid õpilasi, õpetajaid ja spetsialiste eri Euroopa riikidest. Aastate jooksul oleme arendanud

rahvusvahelisi projekte, loonud võimalusi õpirändeks, koolituseks ja isiklikuks arenguks ning aidanud muuta omaenda piirkonda üha avatumaks kultuuridevahelisele vahetusele.

Samal ajal oleme jätkanud Mariano Pietrini kultuuripärandi hoidmist ja tutvustamist. Dimora d'Arte, kultuurialgatuste ja tema loomingule pühendatud projektide kaudu püüame iga päev hoida elus tema nägemust kunstist, mis suudab ühendada inimesi, paiku ja põlvkondi.

Täna jätkub meie teekond meie laste Mariano ja Ferdinando kaudu.

Räägime nendega inglise keelt, sest usume, et keele oskamine tähendab akna avamist maailma. Tahame, et nad kasvaksid üles uudishimuga avastada erinevaid kultuure, unustamata kunagi omaenda juuri.

Sest kõige tähtsam õppetund, mille oleme kõigi nende aastate jooksul saanud, on see, et maailma ja omaenda maa vahel ei pea valima.

Võib minna, õppida, kasvada – ja tagasi tulla.

Võib olla Euroopa kodanik, lakkamata olemast sügavalt sitsiillane.

Ja ehk tähendabki meie lugu just seda:

kanda Euroopa Sitsiilia südamesse ja Sitsiilia Euroopa südamesse.

Viis päeva Haagis

Nicola Isgrò, Itaalia

Inglise keelde tõlkinud EU Journeys toimetis

Esimene Erasmus+ õpiränne, jutustatud vastuvõtu teiselt poolt

Kujuta ette, et saad läbi elada vahetuskogemuse ja luua tugeva sideme inimestega kuuest eri Euroopa riigist. Kujuta ette, et asud keset ööd teele Palermo lennujaama poole kahe kuueteistkümnendaastase tüdruku ja ühe poisiga, kelle kirk muusika vastu tuksub sama tugevasti kui sinu oma. Pane end nende vanemate olukorda, kes usaldavad sinu kätte oma suurima aarde, naeratuse ja julgustava õlalepatsutusega. Ja sa loed seda nende silmist – usaldust, millesse on segunenud näpuotsatäis hirmu, sest mõne jaoks rühmas on see esimene lend, esimene kord võõral maal, ilma vanemateta, kes teda vajaduse korral kaitseksid ja lohutaksid. Mis puutub minusse, siis pakkisin oma seljakoti nendeks viieks päevaks Haagis, elades ise läbi tundesegadikku: uhkust minusse pandud usalduse üle, elevust kogemuse ees, mis mind ees ootas ... ja väikest klippi kurgus, sest see oli ka minu jaoks esimene kord: ma polnud kunagi nii kaua oma väikestest tütardest eemal olnud ja see mõte tegi mulle muret.

Aga elu üllatab sind; ta kingib sulle lummust siis, kui sa seda kõige vähem ootad. Ja kui see juhtub, kulub sul veidi aega, et seedida kõiki neid tundeid, saavutatud eesmäärke ja rahulolu, mida hästi tehtud töö võib pakkuda. Mina olen Nicola Isgrò, olen nelikümmend kolm aastat vana, töötan kasvatajana ja see on lugu minu esimesest Erasmus+ õpirändest, mille tegi võimalikuks projekt „MovingOn – konfliktist osaluseni“, kultuuriühingu „A Rocca“ ja EProjectConsulti nimel – kaks organisatsiooni, mis püüavad tuua esile parimat piirkonnas, kus ma elan, edendades ja korraldades kultuurivahetusprojekte väga paljude riikidega üle maailma, pöörates erilist tähelepanu Euroopale ja selle alusväärtustele.

Teekond algas telefonikõnega, milles pakuti koostööd; peagi järgnes kolm videokonverentsi korraldajate ja teiste partneritega, et jagada meetodeid ja õppevahendeid, mida kavatsesime

programmi jooksul koos noortega proovida, püüdes samm-sammult aidata neil saada tõelisteks „sotsiaalseteks avastajateks“. Ja nii, pärast kolme päeva pingelisi töötubasid – elavaid ja laetud kirest, pühendumusest ning soovist üksteist tundma õppida, riskida ja kogukonda ehitada –, asusime teele, igaüks meist omaenda loo, omaenda unistuste ja omaenda ootustega. Mina näiteks olen neliteist aastat töötanud vastuvõtu ja lõimumise maailmas ja nüüd pidin ise olema „külaline“, see, keda vastu võetakse. Päris korralik rollivahetus, ütleksin ma. Imestus algas juba lennukiaknal: võimalus vaadata säravate silmadega meie poolsaart ja Alpide suurt valget valli, mille tipud kõditavad pilvi, ja seejärel jälgida, kuidas maastikud üksteise järel mööda libisevad – Prantsusmaa, Saksamaa, lühike uinak ... ja siis olimegi Madalmaades, selle jõgede ja nende geomeetrilise täpsusega jaotatud ja hooldatud põldudega, mis annavad aimu korratundest, mille leiad seejärel taas igast igapäevasest harjumusest: kohtumiste, kavandatud tegevuste ja giidiga ekskursioonide ajastusest, transpordist, mis liigub alati minutipealt täpselt, tänavate puhtusest. Siin annab igaüks oma panuse, et teostada kodanikuliku kooselu ideed igapäevaelu igas varjundis ja igas pisiasjas. Keegi ei trügi ega aja end küünarnukkidega teistest ette, ja see on esimene teema, mille noortele ühiseks arutlemiseks esitan. Üheskoos näeme päev-päevalt üksikasju, mis teevad Haagist nii silmapaistva linna ühendatud Euroopa idee ajaloos – idee, mis rajaneb rahvastevahelise kooselu ja rahu väärtustel, esmalt inimeste ja seejärel ka rahvaste vahel. Ah, milline rõõm oli külastada Rahupaleed, saada teada, kuidas see sündis, lugu mehest, kes selle välja mõtles, aja jooksul saavutatud edusammud ja isegi lühikesed süngemad vahepalad. Jah: see näib paradoksina, aga sõja ajal võttis Hitler ka Rahupalee enda kätte. Mitte sõjalistel eesmärkidel, märgib hääl helisalvestisel, mida ma külastuse ajal kuulan, vaid selleks, et öelda maailmale, et rahu on sel hetkel „kuni järgmise teadaandeni peatatud“. Peatatud võimujanu pärast, mis osutus seejärel hukkamõistuks – nii temale endale kui ka kõigile süütutele ohvritele, keda iga sõda endaga kaasa toob.

Palee ees kasvab puu, rahupuu, ja igaüks, kes soovib, võib sinna kinnitada väikese mõtte, mõtiskluse sellest, mida ta külastuse ajal teada sai, unistuse tulevasest maailmast. Mina kirjutasin: „Rahu on

kerge ette kujutada, aga raske saavutada.“ Ma ei tea, kas see on kellegi teise lause, mis kuskil mu peas kinni jäi, aga see oli esimene mõte, mis mul kujunes; see tuli välja peaaegu iseenesest, niipea kui haarasin pastaka – ainsa relva, mida ma endale luban, ja mida ma võin ausalt öelda armastan. Ma mõistan, et selles on veidi kibedust, kuid just ajalugu ütleb meile, kui keeruline on rahvaste rahumeelne kooselu olnud ja on siiani. Ja siin peitubki oluline pöördedpunkt: rahvad on ühendatud, inimesed oskavad omavahel luua sidemeid ja seoseid. Just võim õõnestab seda meie loomulikku vajadust avastada teist, üksteist tundma õppida ja üksteist ära tunda, olles teadlikud oma erinevustest, ent ajendatud soovist ületada piire, mida me nii sageli kiirustavate eelarvamuste ja stereotüüpidega tõmbame. Ja meie tegime nendel päevadel – muusikatöötubade, kohtumiste tähtsate inimestega ja selle paiga kunstipärandi otsinguil tehtud jalutuskäikude päevadel – tööd selle nimel, et koos kasvada, et avada oma meeled (ja kõhud) erinevusele. Astusime üha kaugemale oma mugavustsoonist, et teha üks samm teise poole: teistsuguse inimese, teistsuguse toidu, teistsuguse harjumuse poole kui meie oma. Kasutasime inglise keelt, et ehitada sild Itaalia, Kreeka, Portugali, Rumeenia, Hispaania ja Madalmaade vahele. Kilomeetrite pikkune sild, tehtud naeratustest, antud lubadustest, mängudest ja tantsudest: värvide, tunnete ja mälestuste pidu, mida mina omalt poolt kannan endas edasi, püüdes säilitada iga pisimatki detaili. Ja sild peab vastu, sest inimsuhted, mis seda püsti hoiavad, on tugevad – neid hoiab üleval sõnum, laul või rühmavestlusse saadetud foto, soe kallistus, mille me vahetasime siis, kui vastu meie tahtmist saabus nukker hüvastijätuhetk.

Hüvasti, Haag. Vannun, et tulen tagasi, sest ma nägin ja elasin läbi nii palju ilu ... et ei leidnud isegi aega randa näha.

Viis päeva Haagis – autori fotod.

Viis päeva Haagis – autori fotod.

Põlvkond kahe maailma vahel

Ülo, 52, ettevõtja, Eesti

Inglise keelde tõlkinud MTÜ Peipsi Koostöö Keskus

Ülo mäletab 1980. aastate lõppu ajana, mil maailm tema ümber hakkas vaikselt pragunema, samal ajal kui tema enda elu kõikus lapsepõlve ja nooruse piiril. Ta oli keskkoolipoiss, kelle päevad liikusid kooli, sõprade ja juhutööde rütmis – ja ometi tajus ta, et miski on õhus nihkumas. Muutus ei olnud äkiline ega nähtav, see oli pigem nagu pikk, aeglane murenemine, mis oli alguse saanud kuskilt sügavalt nõukogude süsteemi seest. Inimesed ei rääkinud sellest valjusti, aga nad tundsid seda. Kõik näis paigal seisvat, ometi liikus miski nähtamatu edasi. Ülo kirjeldab seda kui imelikku segu stabiilsusest ja ebakindlusest – nagu oleks vana maailm veel püsti, aga selle vundament ammu läbi mädanenud.

Tema lapsepõlv möödus puuduses, kuigi see puudus ei tundunud tollal millegi ebatavalisena. See oli lihtsalt elu. Ta kasvas üles tavalises Eesti peres, kus raha oli napilt ja kõik tuli endal kasvatada või kuskilt hankida. Ema töötas haiglas, isa kolhoosis. Kuigi vanematel ei olnud lastele palju anda, ei tundnud Ülo, et ta elaks ilmajäetuses. Lapsena ei osanud ta soovida asju, mida ta polnud kunagi näinud. Kui kõigil olid seljas ühesugused riided, jalas ühesugused kingad, ühesugused koolivormid, siis ei olnud ka tunnet, et midagi oleks puudu. Puudus oli norm, mitte erand. Alles hiljem, kui 1990. aastate alguses avanesid piirid Euroopasse ja maailm lähemale nihkus, mõistis ta, kui kitsas ja suletud see olemine tegelikult oli olnud. Lapsed ei mõelnud sellele, et tahaks teistsuguseid riideid või teistsuguseid jalanõusid – nad ei teadnud, et on olemas värvilised tossud, et teksadel võib olla mõni muu lõige peale standardse või et T-särk võib olla midagi muud kui sinine, hall ja pruun.

Ta mäletab elavalt 1980. aastate lõpu tühje poeriiuleid. Vahel oli terve sein täis laotud ainult üht toodet. Inimesi ei üllatanud see, et midagi ei olnud saada; üllatas see, kui midagi ootamatult müügile

ilmus. Kui kellelgi õnnestus midagi haruldast hankida, oli see sündmus, millest räägiti nädalaid. Riided olid kõigil ühesugused, sest valikut lihtsalt ei olnud. Kui keegi tõi välismaalt midagi kaasa, näiteks Soomest teksajaki, oli see nagu märk teisest maailmast – maailmast, mis kuskil kaugel olemas oli, aga mida ei suutnud õieti uskuda enne, kui olid seda oma kätega katsunud.

Suved möödusid kolhoosipõldudel maasikaid ja rabarbrit korjates – see oli tema esimene kokkupuude tööga ja viis, kuidas noor inimene sai taskuraha teenida. Ta mäletab, kuidas käed olid päevade kaupa maasikamahlast punased ja selg valutas kummardamisest, ja ometi oli selles töös midagi vabastavat. See oli raha, mille ta oli ise teeninud, vaev, mis oli täiesti tema oma. Nad võrdlesid sõpradega, kes kui palju oli korjanud, ja iga teenitud rubla tundus väärtuslikum kui ükskõik milline kingitus. Ta ütleb, et see kogemus õpetas talle midagi püsivat: et vabadus algab võimest ise midagi teha, midagi luua, midagi omal moel korda saata.

Nõukogude argipäeva tumedamad küljed olid alati kohal, isegi kui lapsed neid päriselt ei mõistnud. Tsensuur, hirm ja pidev jälgimine olid olemise loomulikud osad. Mittenõukogude autorite raamatud olid hoolikalt valitud ja tsenseeritud. Põrandaalused tekstid liikusid käest kätte, trükitud õhukesele paberile, vahel vaevu loetavad. Need raamatud olid aknad maailma, mille ametlik ideoloogia oli ära peitnud, ja tekitasid tunde, et kuskil on midagi enamat. Ülo ei tunne tolle aja järele mingit nostalgiat. Ta kirjeldab seda raske ja lämmatava perioodina, mille üleelamine oli iseenesest saavutus. Kui mõni inimene tänapäeval räägib nõukogude ajast kui „stabiilsest ja turvalisest“, siis tema sõnul nad kas ei mäleta või ei taha mäletada. Stabiilsus, millest räägitakse, oli tegelikult seisak – elu seisis paigal nagu vesi suletud anum.

Elu 1990. aastate alguses oli ka palju vägivaldsem, kui tänased noored oskaksid ette kujutada. Võis koju jõuda ja kuulda, et baar, kus sa lõunat sõid, lasti õhku, sest sinna oli visatud granaat. Pidudel võidi kellelegi toruga pähe virutada selle eest, et ta „vaatas vale tüdrukut“. See oli maailm, kus ellujäämine tähendas teadmist, millal olla õiges kohas ja millal valet vältida. Hirm oli igapäevaelu suur osa, aga lootus parema tuleviku peale oli suurem. Ta ütleb, et kui tänased noored hetkeks sellesse keskkonda kukutada, ei saaks nad üldse aru, kuidas keegi suutis niisuguses maailmas üldse elada.

Eesti taasiseseisvumise esimesed aastad olid aeg, mil kõik oli lubatud ja ometi ei olnud midagi lubatud – imelik segu anarhiast ja kontrollist. Ülo mäletab, kuidas nad õppisid varakult lugema inimeste pilke, hääletoone ja olukordi, sest see võis olla üsna sõna otseses mõttes elupäästev oskus.

Noorte vastuseis süsteemile ei olnud teadlik poliitiline valik, see oli loomulik reaktsioon survele. Ülo ja tema sõbrad olid pungid; nad ei kandnud pioneerirätikuid ja trotsisid süsteemi nii palju, kui suutsid. Nad ei arvanud, et teevad ajalugu, nad lihtsalt elasid oma elu – ja ometi oli elu ise ajalooliseks muutumas.

1989. aasta augustis toimus rahumeelne poliitiline meeleavaldus nõukogude režiimi vastu. Ligikaudu kaks miljonit inimest võtsid üksteisel käest kinni ja moodustasid 675 kilomeetri pikkuse inimketi läbi kolme Balti riigi – Eesti, Läti ja Leedu –, mille kogurahvastik oli umbes kaheksa miljonit inimest ja mis olid olnud Nõukogude Liidu repressioonide all rohkem kui 45 aastat. Ülo jaoks ei olnud Balti ketis osalemine poliitiline avaldus, vaid osa ajastu vaimust. Ta läks sellepärast, et sõbrad läksid, ja alles hiljem mõistis ta, kui olulist osa see Eesti taasiseseisvumise loos mängis. Ta ütleb, et see oli aeg, mil inimesed tegid suuri asju, taipamata, et need on suured – nad lihtsalt tegid seda, mis tundus loomulik.

Üks tema erksamaid mälestusi nõukogude aja lõpust oli esimene rokifestival Rock Summer 1989. Siis tulid esimest korda Eestisse päris lääne bändid ja see tekitas noortes tunde, et maailm on lõpuks avanemas. Tallinnas veedetud päevad, muusika, rahvahulgad, vabaduse lõhn jätsid kustumatu jälje. Ülo meenutab, kuidas nad sõpradega magasid telkides või sõprade korterite põrandal, kuidas nad seisid tunde lava ees, et näha artiste, keda nad olid varem kuulnud ainult salaja ümber kirjutatud kassettidelt. See oli hetk, mil tundus, et nõukogude piirid ei ole enam nii kõvad ja et tulevik võib olla teistsugune. See oli esimene tõeline kohtumine maailmaga, mis ei olnud hall, suletud ega kontrollitud – nagu põgus pilguheit tulevikku, kus vabadus ei olnud unistus, vaid võimalus.

Ülo esimene tõeline kohtumine Euroopaga tuli ootamatult ja jättis jälje, mis ei ole kunagi kustunud. 1990. aastal saadeti ta kooli kaudu Soome preemiaks matemaatikaolümpiaadi tulemuste eest – privileeg, mida sai vähene hulk inimesi ja mille väärtust ta hindama

õppis alles hiljem. Tol hetkel tundus see lihtsalt põneva reisina, võimalusena minna kuhugi, mis oli seni olemas olnud ainult kuulujuttudes ja salaja hangitud ajakirjades. Ta ütleb, et nad läksid sinna „nagu vaesed rotid“, ja see ei ole liialdus. Riided olid kulunud, kingad odavad ja kohmakad ning kogu olekul lasus nõukogude argipäeva vari. Soome pere, kes neid võõrustas, nägi seda kohe. Ülo mäletab, kuidas talle anti teksajakk – mitte lihtsalt riideese, vaid sümbol maailmast, kus inimestel on raha, võimalusi ja vabadust. Ta ütleb, et see hetk oli nagu löök rindu: korraga sai ta aru, kui vähe tal oli olnud ja kui palju oli võimalik.

Soome poed olid šokk. Ta mäletab, kuidas ta seisis riulite ees, mis olid täis kaupa, mida keegi ei peitnud ega jaganud tutvuste kaudu. Ei olnud järjekordi, ei olnud talonge, ei olnud tunnet, et iga ost on väike võit süsteemi üle. Kõik oli lihtsalt olemas. See lihtsus oli suurim luksus, millega ta seni oli kokku puutunud. Ta ütleb, et see kogemus kinnitas talle, et elu võib olla täiesti teistsugune – mitte pisut parem, vaid hoopis teistsugune. See teadmine jäi temaga ja kujundas tema hilisemaid valikuid rohkem, kui ta tollal aru sai.

Kui Eesti hakkas iseseisvuse poole liikuma, muutus Ülo elu kiiresti. Isa kaotas töö ja sai infarkti, mis pani pere raskesse olukorda. See oli aeg, mil vana maailm varises kokku, aga uus ei olnud veel valmis. Inimesed pidid leppima teadmise, et enam ei ole miski kindel. Samal ajal avanesid uued võimalused: Ülo läks ülikooli ja asutas 1991. aastal, kõigest 20-aastasena, oma ettevõtte. Nõukogude ajal oli ametlik ettevõtlus olnud võimatu. Teha sai ainult „äri“, mis tähendas tavaliselt halli või musta majandust. Nüüd oli võimalik tegutseda ausalt ja seaduslikult, mis avas täiesti uue vaate. Ta ütleb, et see oli ühtaegu raske ja kerge aeg: raske sellepärast, et vana maailm lagunes, ja kerge sellepärast, et uus maailm näis lubavat kõike. See oli aeg, mil pidi kiiresti õppima, sest kõik muutus iga kuu, vahel iga nädal.

Ülo meenutab, kuidas 1990. aastate ettevõtlus oli nagu metsik lääts. Reeglid alles kujunesid, seadused muutusid pidevalt ja inimesed õppisid äri tegema maailmas, kus enam ei olnud kesksel kontrollil, aga ei olnud veel ka stabiilset süsteemi. Ta ütleb, et see oli aeg, mil pidi usaldama iseennast, mitte süsteemi. Paljudest tema põlvkonna inimestest said edukad pankurid, juristid, ettevõtjad. Aga sama paljud ei tulnud muutustega toime. „Mõned jäid džungliaega kinni,“

ütleb ta. Mõni sattus vanglasse, mõni hauda. See oli karm tegelikkus, mis näitas, et vabadus ei jõudnud kõigini ühtmoodi. Tema enda isa jäi muutuste hammasrataste vahele, ema kohanes paremini ja jätkas tööd haiglas. Ta ütleb, et see oli aeg, mil tuli teha raskeid valikuid – kas minna uue maailmaga kaasa või jääda vanasse kinni.

Tarbimine muutus kiiresti. Poed täitusid kaupadega, mida varem ei olnud olemas. Raha tuli rohkem sisse, aga hinnad tõusid sama kiiresti. Ülo jaoks oli kõige tähtsam see, et ühiskond muutus vabamaks. Nõukogudeaegseid piiranguid ta päris hästi ei mäletanud, sest oli olnud noor, aga ta tundis, et nüüd on võimalik teha seda, mida tahad. Tema väärtused kujunesid ajal, mida ta nimetab „džunglist väljatulekuks“, kui ta nägi lähedalt, kuidas musta turu tehingud olid igapäevane asi ja kuidas inimesed petsid nii riiki kui ka kliente. Ta hindas seda, et seadused muutusid rangemaks ja aus ettevõtlus sai võimalikuks.

Kui Eesti hakkas liikuma Euroopa Liidu poole, oli Ülo kindel, et see on õige tee. Ettevõtjana nägi ta selgelt, et liikmesus annab majandusele stabiilsuse ja kindluse. Ta ütleb, et iseseisvus oli olnud habras, aga Euroopa Liiduga ühinemine kinnistas selle. Alles siis tekkis tunne, et vabadus ei ole ajutine. Ta meenutab, kuidas enne liitumist oli pidev hirm, et midagi võib ikkagi valesti minna – et Venemaa võib sekkuda, et majandus võib kokku kukkuda. Euroopa Liidu liikmesus oli nagu ankur – miski, mis hoidis riiki paigal ja kaitses seda tormide eest.

Eriti tähtis oli tema jaoks euro kasutuselevõtt. Ta ütleb, et see luges tema jaoks isegi rohkem kui Euroopa Liiduga liitumine ise. See muutis igapäevaelu, hindu, palku, kinnisvara – kõike. Ta mäletab, kuidas inimesed olid alguses skeptilised, aga tema nägi selles võimalust. Euro tõi rahalise kindluse, tõstis kinnisvara väärtust ja muutis tema ettevõtte jaoks kõike: hinnad muutusid stabiilsemaks, partnerid usaldasid rohkem, investeeringud muutusid lihtsamaks. Kui raha oli varem olnud midagi ebastabiilset, mis võis üleöö oma väärtuse kaotada, siis nüüd oli see midagi, mille peale võis kindel olla. Inimesed hakkasid rohkem säästma, rohkem investeerima, rohkem plaanima – see oli kollektiivne psühholoogiline nihe, tunne,

et lõpuks elad maailmas, kus reeglid kehtivad ja tulevik ei ole pidev loterii.

Põlvkondade vahe siiski ei kadunud. Ülo ütleb, et tema põlvkond jäi kahe maailma vahele. Nad olid üles kasvanud piirangute keskel, aga astusid täiskasvanuella vabaduse ajal. Nad pidid kiiresti õppima, kiiresti kohanema ja ellu jääma maailmas, mis muutus iga kuu. Mõni sai hakkama, mõni mitte. Ta ütleb, et see oli aeg, mil tuli otsustada: kas jääda minevikku kinni või liikuda tuleviku poole, mis oli ebakindel, aga lubas rohkem kui miski varasem.

Ülo jaoks oli kõige tähtsam tunne see, et Eesti oli lõpuks vabanenud Venemaa mõjusfäärist. Ta ütleb, et see teadmine andis talle rahu, mida ta ei olnud kunagi varem tundnud. See oli nagu raske koorem, mis oli aastaid tema õlgadel lasunud ja lõpuks maha langes. Ta ütleb, et Euroopa Liiduga ühinemine ei olnud lihtsalt poliitiline otsus, see oli terve põlvkonna kergendus, tunne, et lõpuks on võimalik hingata ilma hirmuta. Ta ütleb, et see oli hetk, mil ta tundis, et tema lapsepõlve maailm – maailm, mis oli olnud suletud, hall ja piiratud – on lõplikult olemast lakanud.

Ülo ütleb, et suurim muutus tema elus ei olnud iseseisvus ise, vaid see, mis tuli pärast – aeg, mil Eesti pidi end uuesti leiutama. 1990. aastate alguses oli kõik ühtaegu võimalik ja miski ei olnud kindel. See oli nagu seismine suurel lagedal tasandikul, kus ei olnud ühtki rada, aga silmapiir paistis igas suunas. Tema enda ettevõtlikkus algas peaaegu juhuslikult – lapsena ei olnud ta unistanud ettevõtjaks saamisest, sest nõukogude ajal sellist mõistet lihtsalt ei olnud. Aga kui seadus seda lubas, tundus see loomuliku teena: kui süsteem sulle midagi ei anna, pead selle, mida vajad, ise looma. Ta alustas väikestest asjadest, õppis ära selle, mida ei osanud, ja kohanes iga nädal uute reeglitega. Kõik õppisid koos – riik, ettevõtjad, inimesed –, see oli kollektiivne katse-eksituse protsess. See oli ühtaegu kurnav ja vabastav: kurnav sellepärast, et kõik tuli nullist üles ehitada, vabastav sellepärast, et lõpuks oli võimalik ise otsustada, mida teha ja kuidas elada. Mõni tema põlvkonnast rikastus kiiresti, teised kaotasid kõik. Mõni sõber ei suutnud kohaneda, triivis kuritegelikesse ringkondadesse, alkoholismi või lihtsalt kadus, jättes endast maha ainult mälestuse. Ta ütleb, et see oli valus aeg, sest iga edulooga kõrvuti oli ka kaotuse lugu.

Ta meenutab, kuidas tema enda ettevõtte kasvas koos riigiga. Alguses oli kõik ebakindel, aga iga aastaga muutus olukord stabiilsemaks. Välispartnerid hakkasid Eestit tõsisemalt võtma, sest riik ise muutus usaldusväärsemaks. Ta ütleb, et enne Euroopa Liiduga liitumist oli alati olemas varjatud kahtlus – kas Eesti on piisavalt tugev, piisavalt stabiilne, piisavalt usaldusväärne. Pärast liitumist kadus see kahtlus peaaegu üleöö. Välispartnerid hakkasid Eestist rääkima kui tavalisest Euroopa riigist, mitte kui endisest nõukogude vabariigist. See muutus oli tema jaoks sügavalt isiklik, sest ta tundis, et see on ka tema põlvkonna töö vili – põlvkonna, kes oli pidanud kahe maailma vahel ellu jääma.

Ta meenutab esimest korda, kui ta tundis, et Eesti on tõepoolest osa Euroopast. See ei olnud poliitiline hetk ega mingi ametlik tseremoonia, vaid täiesti tavaline olukord. Ta oli välismaal ärikohtumisel ja keegi ütles lause, mida ta ei ole kunagi unustanud: „Te, eestlased, olete väga põhjamaised.“ See oli esimene kord, kui keegi ei sidunud Eestit Venemaa, nõukogude mineviku ega idablokiga. See oli esimene kord, kui keegi nägi Eestit sellisena, nagu eestlased ise olid alati tahtnud, et neid nähtaks – väikese, aga tugeva, iseseisva, põhjamaise riigina. Ta ütleb, et see hetk tähendas talle rohkem kui ükski ametlik liitumistseremoonia.

Ta ütleb, et suurim muutus ei olnud see, mis toimus poliitilisel tasandil, vaid see, mis toimus inimeste peas. 1990. aastate lõpus ja 2000. aastate alguses hakkasid inimesed esimest korda rääkima tulevikust kui millestki, mida nad ise saavad kujundada. Nõukogude ajal oli tulevik olnud midagi ähmast ja kauget, midagi, mis üksikinimesest ei sõltunud. Pärast iseseisvumist sai sellest midagi, mida sai planeerida, mille nimel töötada, mille poole liikuda – see oli kollektiivne ärkamine. Tema põlvkond pidi õppima ka iseennast usaldama. Nõukogude ajal oli süsteem otsustanud, mida inimene tohib ja mida ei tohi teha; pärast iseseisvumist tuli õppida, et sa ise vastutad oma elu eest. See ei olnud kerge, paljud ei suutnud sellega leppida. Mõni ootas, et keegi teine ütleks, mida teha; mõni ei suutnud leppida sellega, et vabadus tähendab ka vastutust. Ta ütleb, et see oli üks raskemaid õppetunde: mõista, et vabadus ei ole ainult võimalus, vaid ka kohustus. Ta meenutab, kuidas tema isa, hea ja kohusetundlik töömees, ei suutnud kohaneda maailmaga, kus tuli ise otsuseid teha ja ise vastutust kanda – ja oli valus

vaadata, kuidas üks põlvkond jäi minevikku kinni, samal ajal kui teine liikus edasi.

Ülo enda jaoks oli kõige tähtsam see, et ta tundis lõpuks, et elab maailmas, kus ta saab oma elu ise kujundada. See tunne tuli siis, kui ta nägi oma ettevõtte kasvamist; see tuli siis, kui ta nägi oma lapsi kasvamas maailmas, mis oli avatud, vaba ja võimalusi täis; see tuli siis, kui ta nägi, kuidas Eestist sai riik, mis ei pidanud enam tõestama, et ta on olemas, vaid võis lihtsalt elama hakata.

Ta ütleb, et tema lugu on ühe põlvkonna lugu – põlvkonna, kes kasvas üles piirangute keskel, aga astus täiskasvanuella vabaduse ajal; kes pidi kiiresti õppima, kiiresti kohanema ja ellu jääma maailmas, mis muutus iga kuu; kes nägi puudust ja küllust, hirmu ja lootust, piiranguid ja vabadust; kes elas läbi ajastu, mis nende silme all lagunes, ja astus uude aega, mis lubas rohkem kui ükski varasem.

Ülo ütleb, et ta ei idealiseeri minevikku, aga ta hindab teekonda, mis viis Eesti Euroopa Liitu ja euroalasse. Tema jaoks kinnitas see teekond, et vabadus ei ole ajutine – see on tõeliselt ja püsivalt käes.

Ta ütleb, et just see teadmine on kõige tähtsam: teadmine, et tema lapsed ei pea kunagi elama maailmas, kus vabadust tuleb salaja otsida pörandaalustest tekstidest või välismaalt toodud kassetidest. Nad elavad maailmas, kus vabadus on loomulik, mitte erand. Ja see, ütleb Ülo, ongi kõige suurem võit.

Kolmas peatükk

Avatus ja ühine jõukus

Kuus teekonda, mille tegid võimalikuks neli põhivabadust: õppida, töötada, liikuda, kohale jõuda.

Rooma lepingud: ühisturg ühise tuleviku nimel (1957)

25. märtsil 1957 kirjutasid Rooma Capitoliumi künkal Palazzo dei Conservatori samad kuus riiki, kes olid ühendanud oma sõe ja terase, alla kahele uuele lepingule: üks asutas Euroopa Majandusühenduse (EMÜ), teine Euroopa Aatomienergiaühenduse (Euratom). Mõlemad jõustusid 1. jaanuaril 1958. Kui ESTÜ oli ühendanud kaks tööstusharu, siis EMÜ võttis ette ühendada terved majandused – luua ühisturg, kus kaubad ning järk-järgult ka inimesed, teenused ja kapital saaksid liikuda liikmesriikide vahel sama vabalt kui riikide sees.

Rooma kihlvedu seisnes veendumuses, et jõukust, nagu rahugi, ehitatakse üheskoos. Tolliliit kaotas kuue riigi vahelt tollimaksud; järgnesid ühine põllumajandus-, transpordi- ja kaubanduspoliitika; ning tavalised eurooplased hakkasid lõimumist tundma oma igapäevaelus – kaupades poeriitulitel, piiri tagant leitud töökohas, esimeses põlvkonnas ühenduse reeglites, mis kaitsesid neid töötajate ja tarbijatena. EMÜ institutsioonidest – komisjon, nõukogu, parlamentaarne assamblee ja kohus – põlvneb otseliinis tänase Euroopa Liidu institutsiooniline arhitektuur.

„Kindlalt otsustanud panna aluse Euroopa rahvaste üha tihedamale liidule...”

– Euroopa Majandusühenduse asutamislepingu preambul, 1957

Väljend „Euroopa rahvaste üha tihedam liit“ – rahvaste, mitte riikide – kandis Monnet’ iseloomuliku idee lepinguõigusesse, kus see püsib tänase päevani.

Rooma sõnastas Euroopa veendumuse, et turud on vahend, mitte eesmärk: et avatud piirid, ühised reeglid ja aus konkurents on olemas selleks, et tõsta elatustaset ja pöimida rahvaid kokku. Siin sündinud „neli põhivabadust“ – kaupade, isikute, teenuste ja kapitali vaba liikumine – kujundavad selles kogumikus peaaegu iga isikliku loo.

Kodu kodust kaugel

Cormac Porter, Iirimaa / Itaalia

Inglise keeles kirjutanud autor

Ma kasvasin üles Donegali maal – Iirimaa kõige hõredamalt asustatud krahvkonnas, mida kutsutakse tihtilugu „unustatud krahvkonnaks“. Tagantjärele vaadates oli mul suurepärane lapsepõlv ja veetsin sellest suurema osa väljas, aga tol ajal tundus see mulle alati kitsas. Mu peres on neli õde-venda ja üle kuuekümnepärase nõbu, nii et inimestest polnud kunagi puudus – puudus oli lihtsalt viisidest, kuidas nende juurde saada. Ühistransport tähendas bussi, mis sõitis mööda paar korda päevas, nii et ilma autota – või ilma taksoteenuseta, keda muidu tunti mu emana – oli üsna raske väljaspool kooli regulaarselt sõpradega kohtuda või üldse kuhugi minna.

Koolis läks mul hästi ja meil käis alati läbi hispaanlastest Erasmuse tudengeid, kes jäid semestriks või paariks, aga ise Erasmusele minek polnud päriselt midagi, mida meie kandi inimesed tegid – ei Hispaaniasse ega kuhugi mujale. Mäletan, kuidas meie prantsuse keele õpetaja rääkis kord vahetusprogrammist, kus elad Prantsusmaal ühe perega koos, et keelt õppida, aga ma tean vaid käputäit inimesi, kes tegelikult ka läksid. Euroopa oli selles mõttes midagi, mis jõudis meieni lühikeste külaskäikudena, mitte midagi, millega me ise välja minnes liitusime. Tol ajal ma sellele eriti ei mõelnud, aga tagantjärele on just see tasakaalutus ilmselt see, mis pani mind lõpuks tahtma kaalukaussi teistpidi kallutada.

Kandideerisin ja mind võeti Dublini Tehnikaülikooli loovat digimeediat õppima; valisin kolimise „suurde linna“ selle asemel, et minna kodust tunniajase tee kaugusel asuvasse kohalikku kolledžisse, mis pakkus sarnast eriala. Olin väike geipoiss, kes otsis seiklust, ja ma tahtsin maailma minna.

Ma armastasin oma eriala ja Dublinis elamine tõmbas mind päriselt oma koopast välja. Olin ainus oma kodukandist, kes läks TUD-sse õppima, nii et see kindlasti sundis mind end nähtavaks tegema ja

uusi sõpru leidma. Häbelikkusega on mul vahel siiani raskusi, aga pärast seda, kui osalesin keskkoolis meie kooli muusikalis, olin tasapisi enesekindlust kogunud, ja ülikool aitas mul väga palju oma häält leida – astusin isegi raadioseltsi, nii et ka teised inimesed pidid mu häält kuulama. Just ülikoolis kohtasin ma Kimi, Saksamaalt pärit Erasmuse tudengit, kes tuli meiega semestriks õppima. Meist said väga lähedased sõbrad ja me hoiame tänase päevani ühendust – ta käis paar aastat tagasi isegi mind Sitsiilias vaatamas. Imelik on mõelda, et sõprus, mis sai alguse Euroopa vahetusprogrammi tõttu, kestab enam kui kümme aastat hiljem ikka edasi, ja hoopis teises kaardi otsas kui seal, kust see algas.

Kolmandal kursusel panin end kirja Erasmusele Helsingisse ja see muutis minus midagi. See oli esimene kord, kui tundsin end teiste välistudengitega päriselt ühte kuuluvat – esimene kord, kui tundsin end, parema sõna puudumisel, „eurooplasena“. Tudengitena oli meil muidugi hulganisti pidusid, aga selle all oli see tõeliselt hämmastav kogemus mõista, kui suur ja kui väike maailm ühtaegu on. Me tulime kõik erinevatest taustadest, erinevatest keeltest, erinevatest kultuuridest, aga kõik olid nii avatud ja nii valmis teisele poolele vastu tulema – me kõik olime uues kohas ja püüdsime sellest üheskoos aru saada. Ka professionaalsuse tase avas mul silmad ja ma õppisin tohutult palju, aidates kursusekaaslastega kaasa mõne lühifilmi tegemisel, kus kõik rääkisid eri keeli ja said töö kuidagi ikkagi valmis.

Tulin Dublinisse tagasi, taskud kogemusi täis ja tõeline tung edasi luua ja edasi reisida. Meie sõpruskond oli rääkinud, et pärast lõpetamist kolime koos Vancouverisse, et meedias ja filmis töötada – ja siis tuli koroona. Meie ülikool pandi kinni, lõpetasime aasta kodust ja saime diplomi otseülekanedes. Ma kolisin sel ajal tegelikult Donegali tagasi ja olen siiralt tänulik selle eest, mida see mulle andis – sain perega lähedasemaks; avastasin kodukanti, mägesid ja randu täiskasvanuna; ja veensin lõpuks oma ema koera võtma, mille vastu ta polnud kunagi vähimatki huvi üles näidanud, aga kes on nüüd vaieldamatult tema viies laps.

Tegin sel ajal vabakutselisena graafilise disaini ja fotograafia töid, aga liikumispriirangute ajal oli see keeruline. Sain töö kohalikus kõnekeskuses ühe reisikindlustusfirma juures ja töötasin seal 11 kuud, lubades endale, et rohkem kui aastaks ma sinna ei jää. Üks

sõbranna ülikoolist mainis, et oli näinud midagi Erasmus+ liikuvusprogrammi praktikakoha kohta lõpetajatele, ja saatis veebilehe lingi. Panin end peaaegu kohe kirja, ütlesin töö üles ja kolme nädala pärast olin Sitsiilias.

Õppisin praktika ajal palju ja avastasin uute sõpradega saart. Kolme kuu lõpupoole küsis mu ülemus, kas mind huvitaks jääda veel kolmeks. Ütlesin kohe jah. Neist kolmest kuust sai kuus, siis aasta, ja 2026. aasta septembris möödub viis aastat sellest, kui ma esimest korda kohale jõudsin.

Töö ja mitmesuguste projektide kaudu sain reisida ka teistesse riikidesse, vahel filmides, vahel osalejana – sealhulgas kümme päeva Marokos Euroopa solidaarsuskorpuse kaudu, mis oli omaette väike õppetund selle kohta, kui kaugele need programmid tegelikult ulatuda võivad.

Sitsiiliasse tulin praktikale väikese Erasmuse grupiga ja neist esimestest kolmest kuust said meist head sõbrad. Kui olin saanud pakkumise kauemaks jääda, siis alles jaanuaris üksinda Sitsiiliasse tagasi tulles, ilma et see sama seltskond oleks enam ümber olnud, jõudis see mulle päriselt kohale, ja järgnevad kuud olid kindlasti veidi üksildased. Keelt ma paarist lihtsast fraasist kaugemale ei rääkinud ja see pole turistilinn, nii et paljud inimesed ei räägi väljaspool kontorit, kus ma töötan, inglise keelt. Paljud minuvanused olid juba põhja poole suurematesse linnadesse ära kolunud, üsna samamoodi nagu mina ise, kui läksin Dublinisse õppima. Sõbrunesin oma kolleegidega, mis viis nende sõpradega tutvumiseni, ja tasapisi, aga kindlalt, hakkasid tekkima uued juured. Läks kaua aega, enne kui suutsin järke pidada seltskonnas, kus kõik räägivad itaalia keelt, eriti kui nad hakkasid sekka pilduma sitsiiliakeelseid sõnu – sellega on mul vahel siiani raskusi. Isegi selle keelebarjääriga alguses: sõprade, ühe suhte ja Duolingo abil olen jõudnud mugavale tasemele – teen ikka mõne vea, aga ma õpin endiselt ja arvan, et õpin alati.

Ma olin alati tahtnud tantsida, aga alati oli midagi ees – maal kapis geilaps, siis kallis linnas puruvaene tudeng. Sitsiilias kohtasin Fabriziat, käisin vaatamas päikeseloojangu-aegset õhuakrobaatikaetendust, kus ta esines, ja niipea kui see läbi sai, küsisin, kas ta õpetab ka täiskasvanuid. Ta viis mu tantsukooli, kus

ta õhuakrobaatikat õpetas, ja ma hakkasin trenni tegema, kõrvale ka kaasaegset ja moodsat tantsu. Ma armusin sellesse kõigesse jäägitult ja selle kaudu olen käinud õhuakrobaatika kokkutulekutel ning kohanud veelgi rohkem inimesi üle kogu Euroopa ja kaugemaltki. See on toonud võimalusi, mida ma iial ei oodanud – tantsimise kohalikel festivalidel ja kõige hiljutisemalt esinemise neljas Sitsiilia vabaõhuteatris koos teiste imeliste tantsijate, koori ja orkestriga.

Oma poiss-sõbra Axiga kohtusin tegelikult tantsu kaudu. Me teadsime teineteist möödaminnes, sest ta õpetas samas tantsukoolis, kus mina trenni teen. Lõpuks hakkasime rääkima proovide ajal, aastalõpuetenduse eel, ja mind paluti temast ja tema tantsupartnerist videot filmida. Saime teineteist paremini tundma ja oleme nüüd kaks aastat koos olnud, hoolimata sellest, et tema on üsna introvertne ja mina üsna ekstravertne. Ta on üks peamisi põhjuseid, miks ma need lisaaastad siia jäin – ma ütlesin isegi ära Kanada viisast, mille olin taotlenud tol ajal, kui Vancouver oli veel plaanis.

Bürokraatia siin pole kiita ja ma sain seda valusalt teada. Olen Itaalias seaduslik elanik ja Itaalia isikutunnistused kehtivad tavaliselt reisimiseks Schengeni alal – ainult et minu omale oli väikeste tähtedega, mida ma ei tulnud kunagi selle peale kontrollida, trükitud „ei kehti välismaale reisimiseks“. Mind ei lastud väravast läbi ja mind saadeti lennujaamast välja. Väike ja alandlikuks tegev meeldetuletus, et vabadus Euroopas liikuda on tõeline, aga see käib ikkagi paberimajanduse peal, ja paberimajandus ei anna sulle andeks, kui sa seda läbi ei loe.

Ma pidasin kodukanti alati üsna mahajäänuks, aga viimastel aastatel on seal tegelikult hakatud korraldama Pride'i festivali. Oli üsna liigutav näha fotot hiiglaslikust vikerkaarelipust, mis täitis selle linna peatänavat, kus ma koolis käisin. Iga kord, kui ma nüüd perele külla lähen, hämmastab mind, kui palju inimesi on avalikult LGBTQ+. See tekitab minus veidi nostalgiat selle järele, mis oleks võinud olla, kui see oleks olemas olnud siis, kui ma olin veel seal ja seda vajasin.

Ma pole kunagi eriti koduigatsust tundnud, isegi mitte lapsena, kui läksin nädalateks suvelaagrisse, aga viimastel aastatel on mu õele sündinud kaks last ja kolmas on tulekul. See on kliše, aga ütlus

„nad kasvavad nii kiiresti“ vastab tõele. Näen oma õepoegi vaid kaks korda aastas ja iga kord on nad nii palju muutunud. Nende kasvamist telefoniekraani kaudu jälgida on olnud kohati raske ja on tekitanud minus koduigatsust sagedamini kui kunagi varem.

Ma ei tunne end seal, kus ma olen, päriselt koduselt, ja mõte kunagi lirmaale tagasi kolida meeldib mulle, aga ma pole kindel, kas suudaksin sisse elada, kui peaksin Donegalis viibima kauem kui külaskäigu jagu. Kuskil Helsingi ja Sitsiilia vahel ja kõiges, mis jääb nende vahele, olen ma vist üles korjanud killukesi paljudest eri paikadest ja ükski neist ei liitu enam päriselt üheks ainsaks „koduks“ – aga ma olen kohanud inimesi, klassiruumides ja tantsupõrandatel ja kahtlastes Erasmuse korterites, kes tundusid omal moel koduna, kas või põgusalt, kas või hoopis teistest riikidest ja taustadest kui minu oma. Ma ei arva, et jään Sitsiiliasse igaveseks, ja ma ei tea, kuhu ma järgmiseks võiksin minna. Aga sõpruste, keele, tantsimise ja nende viie aasta vahel, mis mulle kuidagi märkamatult ligi hiilisid, on see olnud ootamatu, ent hämmastav Euroopa kogemus. Ja ma pole veel lõpetanud.

Õhuakrobaatikaetendus, Sitsiilia, juuli 2024. Foto: Alice Colombo.

Autori fotokogust.

Kahe maailma vahel: teekond Euroopasse ja kuuluvuse otsingud

Anonüümne kaastööline, Saksamaa

Kogunud M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

Paljude inimeste jaoks tähendab Euroopa enamat kui geograafilist ruumi. See on idee, mis on üles ehitatud kultuurile, haridusele, liikuvusele ja võimalusele siduda omavahel erinevaid ajalugusid ja identiteete. Ühe Venemaalt pärit tudengi jaoks kujunes see Euroopa-kujutus välja ammu enne sinna kolimist. See sai alguse kirjandusest, keelest ja pildist Euroopast kui teadmiste, loovuse ja võimaluste paigast.

1999. aastal Venemaal sündinuna veetis ta varase lapsepõlve maal, enne kui perega Tula oblastisse ja hiljem Moskvasse kolis. Ainsa lapsena üles kasvades koges ta oma perekeskkonnas nii hoolitsust kui ka isiklikke raskusi. Haridustee viis ta lõpuks kirjanduse, filosoofia ja kunsti juurde – valdkondade juurde, mis kujundasid tema arusaama kultuurist ja mõjutasid tema otsust välismaale kolida.

Moskvas õppis ta Maksim Gorki nimelises kirjandusinstituudis, kus loomingulist kirjutamist ühendati akadeemilise lähenemisega keelele, filosoofiale, filmile ja kunstiteooriale. Erinevalt traditsioonilistest õppekavadest julgustas instituut arutlema, katsetama ja kriitikat esitama. Üliõpilased töötasid tihedalt koos juhendajatega ja vahetasid mõtteid üle valdkonnapiiride. See keskkond kujundas temast inimese, keda huvitab teooria ja loovuse vaheline seos – miski, mille ta hiljem Saksamaal taas leidis.

Enne Euroopasse kolimist mõjutasid tema ettekujutust Euroopast tugevalt vene kultuuritraditsioonid. Euroopa mõtlejaid, kirjanikke ja teadlasi esitleti sageli kaasaegsete teadmiste oluliste alustaladena. Eriti Saksamaa paistis intellektuaalse saavutuse, korrastatuse ja kultuurilise sügavuse sümbolina.

Saksamaal viibides naudib ta väga Bremeni ülikooli kampust.

„Kõik tundus väga struktureeritud, täpne, kaasaegne ja inimlik,“ meenutab ta. Euroopa paistis peaaegu ideaalse mudelina – paigana, kus teadmised, kord ja loovus eksisteerivad koos. See kujutluspilt tekitas tugeva uudishimu ja mõjutas lõpuks tema otsust seal õpinguid jätkata.

Esimene kokkupuude Euroopaga tuli aga varem.

Kolmeteistkümneaastasena osales ta koolireisil, mis kulges läbi Poola, Prantsusmaa, Saksamaa ja Madalmaade. See kogemus oli intensiivne: muuseumid, ajaloolised paigad ja uued kultuurimuljed tekitasid ülekoormuse tunde. Tol ajal ei kujutanud ta end Euroopas turistina ette, kuid reis istutas varakult sideme selle maailmajaoga.

Aastaid hiljem, kui tuli valida, kus magistrikraadi omandada, sai Saksamaast loomulik valik. Taskukohase hariduse kättesaadavus ja kasvav huvi saksa kultuuri vastu julgustasid teda kandideerima. Teda paelus ka saksa keel, eriti seetõttu, et inglise keele oskus võimaldas tal saksa kirjandusele läheneda ja mõista keeltevahelisi seoseid.

Tema otsust mõjutas ka ülikooli õppekava avastamine, mis ühendas teooriat ja disaini – kombinatsioon, mis peegeldas tema enda huve.

Ta nägi end inimesena, kes on eri maailmade vahel: teksti ja visuaalkultuuri vahel, akadeemiliste teadmiste ja loomingulise praktika vahel.

Saksamaale kolimisest sai isiklik Euroopa lõimumise kogemus. Lõimumine ei toimunud siiski hetkega. Tema jaoks on Euroopa osaks saamine tugevalt seotud keele ja kultuurilise mõistmisega. Saksa keele õppimine ei tähenda üksnes suhtlemist, vaid ka ligipääsu ühistele viidetele, huumorile ja igapäevastele kogemustele.

„Ma arvan, et kui ma õpin saksa keele selgeks ja mõistan sisenalju ja viiteid, mis on kultuuriliselt kõigil olemas, siis ma tunnen: ma olen kohal,“ selgitab ta.

Kuigi praegu kogeb ta Euroopa identiteeti peamiselt Saksamaa kaudu, usub ta, et Euroopa mõistmine tervikuna nõuab aega ja reisimist. Euroopa Liitu, oma riikide ja kultuuride mitmekesisuses, ei saa mõista ainult ühest vaatepunktist. Tema jaoks on Euroopa lõimumine järkjärguline protsess, mille käigus avastatakse suhteid rahvaste, ühiskondade ja üksikisikute vahel.

Oma koha leidmine Euroopas: ühe India tudengi teekond läbi liikuvuse, hariduse ja kuuluvuse

Anonüümne kaastööline, Saksamaa

Kogunud M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

Euroopa lõimumisest räägitakse sageli institutsioonide, poliitiliste kokkulepete ja majanduskoostöö kaudu. Paljude jaoks, kes piire ületavad, kogetakse Euroopat aga igapäevaste kokkupuudete kaudu: uue keele õppimise, bürokraatias orienteerumise, riikide vahel reisimise, rahvusvahelistes keskkondades õppimise ja uues ühiskonnas kuuluvustunde leidmise kaudu.

Ühe Indiast pärit tudengi jaoks ei saanud Euroopast üksnes õppimise paik, vaid ka ruum, kus võimaluste, võrdsuse ja kultuurivahetuse ideed said muutuda igapäevaelu osaks.

Indias, peamiselt Kolkatas ja teistes suurlinnades üles kasvades ümbritses teda mitmekeelne ja mitmekultuuriline keskkond. Kuigi ta rääkis oma emakeeli, sai inglise keelest tema hariduse ja akadeemilise identiteedi oluline osa. Juba varasest east oli inglise keel see keel, milles ta õppis, kirjutas ja mõtteid arutas, ning sellest sai lõpuks keel, milles ta tundis end akadeemilises keskkonnas kõige mugavamalt.

Juba tema ülikoolikogemus Indias tõi ta kokku mitmekesisusega. Ta õppis National Institute of Design'is, õppeasutuses, mis tõi kokku tudengeid riigi eri piirkondadest. Kuigi kõiki ühendas India identiteet, löid osariikide ja keelte vahelised kultuurierinevused sügavalt mitmekultuurilise keskkonna.

Pärast õpingute lõpetamist ja mitu aastat Indias töötamist hakkas ta mõtlema hariduse jätkamisele välismaal. Töökogemus andis talle väärtuslikke teadmisi India ühiskonnast ja töökultuurist, kuid tõi esile ka probleeme. Üks peamisi raskusi, mida ta koges, oli tugeva töökaitse ja töötajate õiguste puudumine. Pikad tööpäevad,

tasustamata ületunnid ja töösuhteid reguleerivate normide vähene jõustamine panid ta küsima, kas ta tahab oma tulevikku samas keskkonnas üles ehitada.

Samal ajal avastas ta, et talle meeldib õpetada ja teadmisi jagada. See julgustas teda magistrikraadi poole püüdlemas ja otsima rahvusvahelist akadeemilist keskkonda. Euroopa ja eriti Saksamaa muutusid ahvatlevaks tugevamate tööseaduste, sotsiaalsete kaitsemeetmete ja rahvusvahelise avatuse tõttu.

Enne kolimist mõistis ta, et saksa keele õppimine on lõimumiseks hädavajalik. Enne saabumist oli ta keelt siiski vaid põgusalt õppinud. Mitmes mõttes sundis Saksamaale kolimine teda keeleoskust igapäevaelu kaudu arendama.

Esimesed sammud lõimumise suunas algasid juba enne saabumist. Saksa üliõpilasviisa saamine Indiast oli pikk ja keeruline protsess. Akadeemilisi dokumente tuli kontrollida ja kogu menetlus võis võtta mitu kuud. Vaatamata neile raskustele aitas Saksa asutuste tugi üleminekut lihtsamaks muuta.

Oluline roll oli ka ülikoolikeskkonnal. Bremeni ülikooli tulek ja rahvusvahelises keskkonnas õppimine tähendas, et teda ümbritsesid inimesed, kes seisis silmitsi sarnaste raskustega. Teistest välistudengitest sai oluline tugi: nad aitasid üksteisel mõista võõraid süsteeme ja igapäevaseid toiminguid.

Tema jaoks ei tähendanud lõimumine üksnes formaalseid nõudeid, vaid ka selle õppimist, kuidas ühiskond toimib. Lihtsad toimingud nagu elukoha registreerimine, telefonikõnede tegemine või ametiasutustega suhtlemine võisid muutuda keeruliseks, kui need sõltusid keele- ja kultuuriteadmistest. Samas märkas ta ka, et paljud vastused on internetis olemas – kui inimesed oskavad neid otsida. See muutis digi- ja meediapädevuse Saksamaa eluga kohanemise oluliseks osaks.

Tema Euroopa-kogemus kujunes ka reisimise kaudu. Saksamaal viibides külastas ta mitut Euroopa riiki, sealhulgas Prantsusmaad, Ungarit, Austriat, Madalmaid ja Itaaliat. Üks tähenduslikumaid Euroopa lõimumise külgi oli tema jaoks võimalus ületada piire ja tutvuda erinevate ühiskondadega suhteliselt hõlpsalt.

Euroopa-sisene reisimine andis talle praktilise arusaama Euroopa projektist. Piiriületused olid teistsugused, kui ta oli oodanud:

dokumendid tuli endiselt kaasa võtta, aga riikide vahel liikumine oli palju lihtsam kui rahvusvaheline reisimine väljaspool Euroopat. Ka tudengistaatus lõi piiriüleseid seoseid, sest ülikoolis registreeritud olek andis ligipääsu soodustustele ja hüvedele teistes riikides, näiteks soodsamale muuseumipiletile Pariisis ja ühistranspordi soodustustele Ungaris.

Transport sai teiseks viisiks Euroopa lõimumist kogeda. Ta reisis busside ja rongidega, avastades Euroopa liikuvuse nii eelised kui ka piirid. Kuigi rongiga reisimine võis olla mugav ja kättesaadav, eriti võrreldes teiste transpordiliikidega, võisid hinnad märkimisväärselt erineda. Lääne-Euroopa sihtkohad, näiteks Prantsusmaa, võisid osutuda kalliks, samas kui reisimine Ida-Euroopa suunas oli sageli taskukohasem.

Kõige rohkem naudib ta Baieri mägede ainulaadset loodust.

Tema esimesi muljeid Euroopast enne saabumist kujundasid osalt idealiseeritud pildid. Ta kirjeldab neid varaseid ootusi mõneti „postkaardilikena“ – keskendunud ilule, ajaloole ja kultuuririkkusele. 2017. aasta vahetusõpingud Saksamaal aitasid sellest kujutlusest aga teha midagi realistlikumat ja isiklikumat.

Selle vahetusaja jooksul koges ta Saksamaad kui paika, kus on muljetavaldavad loodusmaastikud, ligipääsetavus ja avalik taristu. Üks üksikasi, mis teda eriti mõjutas, oli ühistranspordi ligipääsetavus ratastooli kasutajatele. See kehastas laiemat sotsiaalse kaasatuse ideed ja näitas, kuidas taristu võib peegeldada ühiskonna väärtusi.

Üldiselt on tema Euroopa-kogemus olnud positiivne, kuigi ta tunnistab hetki, mil ta on end kõrvalseisjana tundnud. Oma viibimise alguses tajus ta väga teravalt, et teda nähakse „teistsugusena“ või „teisena“. Aja jooksul jäi see tunne siiski tagaplaanile, kui ta lõi sidemeid ja tundis Saksa ühiskonda üha paremini.

Ta tunnistab ka, et halbu kogemusi võib juhtuda kõikjal. Mõeldes tagasi oma taustale Indias, märgib ta, et privileeg ja sotsiaalne positsioon mõjutavad seda, kuidas inimesed ühiskonda kogevad. Kui ta oleks kasvanud teistsuguses olukorras, oleks ta võinud kokku puutuda teistsuguste tõrjutuse vormidega ka oma kodumaal.

Saksamaal elamine on kujundanud ka tema vaadet Euroopa poliitikale. Kuigi ta hindab Euroopa ühiskonna paljusid külgi, teevad talle muret poliitilised arengud, eriti natsionalistlike liikumiste tõus. Elamine sellises mitmekesisis ja rahvusvahelises linnas nagu Bremen on tugevdanud tema sidet Euroopa avatuse ja koostöö väärtustega, muutes poliitilised arutelud rände ja identiteedi üle eriti tähenduslikuks.

Tema jaoks ei ole Euroopa lõimumine üksnes riikidevaheline poliitiline protsess. See on isiklik kogemus, mis luuakse hariduse, reisimise, suhete ja igapäevaelu kaudu. See tähendab erinevuste vahel liikumist, avastades samal ajal ühisosa.

Tema teekond Indiast Saksamaale peegeldab üht tänapäeva Euroopa kesketest kogemustest: inimesed ületavad piire mitte üksnes selleks, et õppida või töötada, vaid selleks, et ehitada uusi identiteete ja sidemeid. Euroopa ei ole selles mõttes lihtsalt

sihtkoht. See on pidevalt muutuv ruum, kus inimesed peavad läbirääkimisi kuuluvuse üle oma mineviku, oleviku ja tuleviku vahel.

On ebatavaliselt kuum juunipärastlõuna, kui kaks sõpra ja töökaaslast seisavad liri pubis Bremeni maalilises vanalinnas.

Irooniliselt pole kumbki neist lirimaalt – üks on Lõuna-Aafrikast ja teine Ecuadorist.

Euroopa leidmine: kaks teekonda lõimumisest, identiteedist ja kohalejõudmisest

Anonüümsed kaastöölised, Saksamaa

Kogunud M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

Kaugest kujutlusest elatud kogemuseni

Paljude väljaspool Euroopat elavate inimeste jaoks on see maailmajagu esmalt idee, enne kui sellest saab tegelikkus. Seda kujutletakse hariduse, meedia, perelugude, ajalooliste narratiivide ja majanduslike võimaluste kaudu. Euroopat seostatakse sageli stabiilsuse, uuendusmeelsuse, liikumisvabaduse ja kõrge elatustasemega. See tähistab paika, kus inimesed saavad õppida, töötada, reisida ja luua teistsuguse tuleviku.

Euroopasse saabumise kogemus seab need esmamuljed sageli kahtluse alla. Maailmajagu, mis paistab väljastpoolt ühtsena, osutub keeruliseks koosluseks erinevatest kultuuridest, keeltest, ajalugudest ja ühiskonnakorraldustest. Euroopa lõimumine on loonud enneolematuid võimalusi liikumiseks ja koostööks, kuid isiklik kogemus selle ruumi osaks saamisest jääb sügavalt individuaalseks.

Kahe sisserändaja lugu – üks neist algselt pärit Lõuna-Aafrikast, teine Ecuadorist – annab sellest keerukusest aimu. Mõlemad saabusid Euroopasse ootustega, mille olid kujundanud nende päritolumaad. Mõlemad avastasid maailmajao, mis oli mitmekesisem ja keerulisem, kui nad olid ette kujutanud. Nende kogemused paljastavad nii Euroopa lõimumise loodud võimalused kui ka raskused uues ühiskonnas hakkamasaamisel.

Nende teekonnad näitavad, et lõimumine ei tähenda lihtsalt piiride ületamist. See tähendab uute süsteemide õppimist, identiteedi üle läbirääkimist, kultuurierinevuste mõistmist ja isikliku sideme leidmist paigaga, mis oli kunagi võõras.

Euroopa enne saabumist: ootused, ajalugu ja vastuolud

Enne Euroopa vahetut kogemist olid mõlemal sisserändajal välja kujunenud tugevad ettekujutused sellest, mida see maailmajagu tähistab.

Lõuna-Aafrikast pärit sisserändaja jaoks kandis Euroopa kahte vastandlikku tähendust. See tähistas võimalust ja edenemist, kuid oli seotud ka keerulise ajaloolise suhtega.

Kuna saksa keel pole nende emakeel, on nende töökoht – väike iiri pubi Bremeni vanalinnas – ideaalne

Lõuna-Aafrikas üles kasvades oli talle tuttav Euroopa süsteemide, institutsioonide ja ajaloo mõju. Euroopat kujutati sageli kõrgelt arenenud piirkonnana, kus on tugev taristu, usaldusväärsed institutsioonid ja majanduslikud võimalused. Paljud lõuna-aafriklased näevad Euroopat paigana, kus saab ligipääsu paremale karjäärile, haridusele ja elukvaliteedile.

Ühtaegu eksisteeris see positiivne kuvand kõrvuti Euroopa koloniaalajalooga.

„Euroopa on selline 50–50,“ selgitab ta. „Kõike peetakse paremaks ja tõhusamaks, aga samas on ka koloniseerimise ja orjanduse ajalugu ning see, mis Aafrikaga juhtus.“

See lõi Euroopaga keerulise suhte. Maailmajagu võis imetleda selle saavutuste eest ja samal ajal seada kahtluse alla selle ajaloolised teod. Ränne ei toimunud seega ajaloolises tühjuses. Ta saabus, kandes endaga mälestusi, kogemusi ja vaatenurki, mille oli kujundanud Euroopa ja Lõuna-Aafrika vaheline suhe.

Tema jaoks tähendas Euroopasse kolimine sisenemist paika, mis oli ühtaegu tuttav ja võõras – piirkonda, mille mõju oli kujundanud osa Lõuna-Aafrika ajaloost, kuid mida ta polnud kunagi ise kogenud.

Ka Ecuadorist pärit sisserändaja saabus tugeva Euroopa-kujutlusega. Ecuadoris seostati Euroopat sageli hariduse, ametialaste võimaluste ja teistsuguse elukvaliteediga.

Eriti Saksamaa kehastas riiki, kus akadeemilised saavutused ja erialaoskused võivad uksi avada. Insenerina oli ta Saksamaad alati seostanud tehnoloogilise arengu ja inseneriteaduse tipptasemega.

„Inseneride maa,“ kirjeldab ta seda. Tema jaoks ei tähendanud Saksamaal õppimine üksnes kraadi omandamist, vaid ka

ligipääsu ühiskonnale, kus haridus võis saada teeks lõimumise poole.

Erinevuste maailmajao avastamine

Üks olulisemaid avastusi pärast Euroopasse saabumist oli see, et maailmajagu on palju mitmekesisem, kui oodata osati.

Väljastpoolt võib Euroopa paista ühtse kultuuriruumina. Paljud kujutavad „Euroopat“ ette ühe paigana, millel on ühised väärtused ja traditsioonid. Seal elamine avab aga palju keerukama tegelikkuse.

Ecuadorist pärit sisserändaja kirjeldab seda kui üht asja, mida ta Euroopa juures kõige rohkem hindab.

Olles veetnud enam kui kuus aastat Ida-Euroopas, eeskätt Ukrainas, koges ta omal nahal, kui erinevad Euroopa ühiskonnad võivad olla.

„Ikkagi Euroopa, eks? Jah, muidugi,“ selgitab ta, „aga see on väga teistsugune. Ma ei oska öelda, kas parem või halvem – see on lihtsalt teistsugune.“

Tema jaoks on see mitmekesisus üks Euroopa suurimaid tugevusi. Vaid mõne tunni reisi kaugusel võib kohata teisi keeli, traditsioone, ajaloolisi kogemusi ja käitumistavasid.

Lühike sõit võib tähendada sisenemist täiesti teistsugusesse kultuurikeskkonda. Saksamaalt Madalmaadesse või Belgiasse reisimine ei ole pelgalt geograafiline liikumine – see on liikumine erinevate ühiskondlike tegelikkuste vahel.

See kogemus peegeldab üht Euroopa lõimumise keskset saavutust: võimalust liikuda riikide vahel, säilitades samal ajal eripärased rahvuslikud identiteedid.

Euroopa projekt on püüdnud luua koostööd, kaotamata erinevusi. Selle asemel et nõuda riikidelt ühesuguseks muutumist, on lõimumine lubanud erinevatel ühiskondadel eksisteerida ühises raamistikus.

Liikuvus kui uus vabaduse vorm

Mõlema sisserändaja jaoks on üks Euroopa lõimumise võimsamaid sümboleid liikuvus.

Võimalus linnade ja riikide vahel hõlpsalt reisida muutis nende arusaama igapäevaelust.

Kellegi jaoks, kes tuleb väljastpoolt Euroopat, võib Euroopa transpordisüsteem tähendada palju enam kui mugavust. See tähendab iseseisvust.

Lõuna-Aafrikast pärit sisserändaja mäletab oma esimesi kogemusi piirkondlike rongidega ja reisimist Saksamaal kasutusele võetud üheksa euro piletiga.

Enne Euroopasse saabumist ei pidanud ta spontaanset linnadevahelist reisimist millekski tavaliseks. Äkitselt sai ta otsustada mõnda teise kohta sõita, üksi reisida ja turvaliselt tagasi tulla.

„Ma reisisin rongi põrandal riigis, mille keelt ma ei rääkinud, aga ma jõudsin ikkagi kohale, veetsin suurepärase aja, kohtusin inimestega ja tulin tagasi.“

See kogemus tähendas uut laadi vabadust.

Ecuadorist pärit sisserändaja kirjeldab sarnast tunnet. Ecuadoris võivad turvalisusega seotud mured mõjutada igapäevaseid otsuseid. Inimesed peavad võib-olla hoolikalt kaaluma, kuhu nad lähevad, mis kell nad liiguvad ja kuidas nad avalikus ruumis ringi käivad.

Saksamaal koges ta teistsugust suhet avaliku eluga.

Võimalus öösel jalutada, ühistransporti kasutada ja tundmatuid paiku avastada tekitas iseseisvustunde.

Turvalisus muutus vabadusega lahutamatult seotuks.

Mõlema sisserändaja jaoks ei tähendanud Euroopa liikuvus pelgalt transporti – see tähendas ligipääsu võimalustele, kogemustele ja suhetele.

Uue süsteemi õppimine: bürokraatia ja kohanemine

Kuigi Euroopa süsteemid pakuvad palju võimalusi, võib nendega kohanemine olla ka keeruline.

Mõlemad sisserändajad kirjeldavad Saksamaad ühiskonnana, mis on üles ehitatud struktuurile, korraldusele ja reeglitele.

Lõuna-Aafrikast pärit sisserändaja märkas seda erinevust kohe.

Tulles Lõuna-Aafrikast, kus haldusmenetlused võivad olla mõnikord paindlikumad, nõudsid Saksamaa üksikasjalikud süsteemid märkimisväärselt kultuurilist kohanemist.

„Saksamaal käib kõik väga rangelt reeglite järgi,“ selgitab ta.

Elukoha registreerimine, maksukohustuslase number, tervisekindlustus ja ametlikud dokumendid ei ole valikulised pisiasjad – need on igapäevaelu hädavajalikud osad.

See korrastatus loob usaldusväärsust, kuid nõuab uustulnukatelt ka kohustuste kiiret mõistmist.

Sisserändajate jaoks ei seisne väljakutse üksnes uue keele või kultuuri õppimises. See on terve haldussüsteemi õppimine.

Ecuadorist pärit sisserändaja koges seda juba enne saabumist viisamenetluse käigus.

Õppimisloa saamine nõudis põhjalikku ettevalmistust: ülikooli vastuvõtuotsust, tõendit rahaliste vahendite kohta, andmeid majutuse kohta, reisikorraldust ja ametlikke dokumente.

Teistsuguste majandusoludega riikidest pärit üliõpilaste jaoks võivad need nõuded tekitada märkimisväärsed takistusi.

Saksamaale jõudes ilmnes järgmine raskus: aru saada, mida tuleb pärast saabumist teha.

Mõlemad sisserändajad usuvad, et selgem teave rahvusvahelistele uustulnukatele muudaks lõimumise lihtsamaks.

Lihtne juhend, mille annaksid saatkonnad või ülikoolid, võiks selgitada kõige olulisemaid esimesi samme:

elukoha registreerimine;

tervisekindlustuse vormistamine;

töötaja õiguste mõistmine;

maksudega tutvumine;

olemasolevate tugiteenuste tundmine.

Ilma selle teabeta toetuvad paljud sisserändajad teistele välismaalastele, kes on selle protsessi juba läbi teinud.

Lõimumisest saab sageli vigade kaudu õppimise protsess.

Haridus ja töö kui teed ühiskonda

Haridus oli mõlema teekonna üks tugevamaid ajendeid.

Ecuadorist pärit sisserändaja jaoks tähistas Saksamaa paika, kus akadeemilised saavutused võivad luua pikaajalisi võimalusi.

Saksamaal inseneriteaduse õppimine tähendas sisenemist riiki, mida tuntakse rahvusvaheliselt tehnoloogilise uuenduslikkuse ja kutsestandardite poolest.

Ta hindas võimalust, et haridus võib saada sillaks lõimumise poole. Saksa kõrgharidusdiplom võis anda mitte ainult teadmisi, vaid ka ligipääsu töövõimalustele ja seadusliku tee riiki jääda.

Ka Lõuna-Aafrikast pärit sisserändajat tõmbasid Euroopa hariduse loodud võimalused.

Ta hindas Saksa õppeasutuste rahvusvahelist tunnustust ja võimalust ehitada kindlam ametialane tulevik.

Peale ülikoolide said olulisteks lõimumisruumideks ka töökohad.

Mõlemad sisserändajad leidsid oma esimese töö rahvusvahelistes keskkondades, sealhulgas iiri stiilis pubides ja teenindustööl, kus välismaalased leiavad sageli võimalusi, sest inglise keelt räägitakse laialdaselt.

Samas tunnistavad nad ka, et keel ja töökeskkond mängivad lõimumises olulist rolli.

Lõuna-Aafrikast pärit sisserändaja tõdeb, et peamiselt ingliskeelsetes keskkondades töötamine aeglustas tema saksa keele edenemist.

Saksakeelses töökohas töötamine oleks tema arvates keeleoskust kiirendanud ja aidanud tal kohalikku ühiskonda sügavamalt lõimuda.

Töö ei ole seega üksnes sissetulekuallikas – see on ka sotsiaalne keskkond, kus sisserändajad loovad suhteid ja õpivad tundma kultuurilisi ootusi.

Mida Euroopa saab rändest õppida

Kumbki sisserändaja ei kirjelda lõimumist protsessina, kus uustulnukad lihtsalt kohanevad Euroopa ühiskonnaga.

Nad näevad rännet pigem vahetusena.

Nad hindavad Euroopa ühiskondade paljusid külgi: korraldust, usaldusväärsust, turvalisust, lugupidamist ja võimalusi. Samal ajal usuvad nad, et sisserändajad toovad kaasa väärtuslikke vaatenurki ja kogemusi.

Ecuadorist pärit sisserändaja toob esile erinevused suhtlusstiilides. Ta imetleb sakslaste rõhuasetust lugupidamisele, vastutusele ja isiklikele piiridele. Ecuadorist tulnuna tajub ta aga Saksa suhtlust vahel kaugemana.

Lõuna-Ameerikas on inimsuhted sageli spontaansemad ja emotsionaalselt väljendusrikkamad.

See ei tähenda, et üks kultuur oleks teisest parem. Pigem näitab see, kuidas eri ühiskonnad on välja kujundanud erinevad viisid lugupidamise ja läheduse väljendamiseks.

Ränne loob võimalusi nende erinevate lähenemiste kohtumiseks.

Euroopa saab õppida Lõuna-Ameerika kultuuride avatusest ja soojusest, samal ajal kui sisserändajad saavad õppida Euroopa korralduse ja vastutuse süsteemidest.

Euroopa osaks saamine

Nende kahe sisserändaja lood näitavad, et Euroopa identiteet ei ole paigas.

Seda kujundavad pidevalt inimesed, kes saavad, osalevad, töötavad, õpivad ja loovad piiriüleseid suhteid.

Euroopa lõimumisest räägitakse sageli institutsioonide, lepingute ja majanduskoostöö kaudu. Lõimumise igapäevane kogemus toimub aga tavaliste hetkede kaudu: rongiga teise riiki sõites, ülikoolis käies, esimest töökohta alustades, uut keelt õppides või erineva taustaga inimestega sõbrunedes.

Nende sisserändajate jaoks ei ole Euroopa lihtsalt see paik, mille nad enne saabumist ette kujutasid. See on keerukam.

See sisaldab vastuolusid: ajalugu ja edenemist, bürokraatiat ja vabadust, erinevusi ja koostööd.

Nende kogemused näitavad, et Euroopat ei määratle üksnes need, kes on sündinud selle piiride sees. Seda kujundavad ka need, kes neid piire ületavad ja toovad kaasa uusi vaatenurki.

AVATUS JA ÜHINE JÕUKUS

Nende teekonnad Lõuna-Aafrikast ja Ecuadorist paljastavad Euroopa lõimumise kohta laiemat tõe: Euroopa ei ole üksnes geograafiline ruum. See on jagatud kogemus, mille loovad miljonid üksikud teekonnad.

Kui kõik algab otsast peale: minu teekond bilansside ja maailmamuusika vahel

Cecília Simão, Saksamaa

Kogunud M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

Hüpe tundmatusse: Salvadorist Hamburgi

Olen Cecília Simão, 64-aastane, ja minu elu on lugu pidevast „otsast peale alustamisest“. Sündisin Brasiilias São Paulos, kus olin sügavalt juurdunud pereärisse – traditsioonilisse restorani, mis on nüüdseks 50 aastat vana. 29. eluaastaks olin juba täisväärtusliku elu elanud: olin abielus, mul oli kolm last ja ma juhtisin oma vanemate äri. Aga ma tundsin tungi muutuse järele. Kui läksin oma mehest lahku ja kohtasin hiljem sakslast, kes õppis Salvadoris, avanes uks Euroopasse.

Mu isa andis mulle tollal mu elu kõige tähtsama nõu: „Mine rahuliku südamega. Kui see ei õnnestu, on sul koht, kuhu tagasi tulla. Aga tee seda nii, et oleksid teinud midagi, mida sa ise tahtsid teha.“ Selle kinnitusega ja vanemate rahalise toega saabusin 35 aastat tagasi Saksamaale, oskamata sõnagi saksa keelt. Esimene takistus: bilansside maailm. Minu karjääri algus Hamburgis oli pehmelt öeldes veider. Töötasin oma ämma ja äia maksunõustamisbüroos, istudes tohutute lärmakate masinate ees. Trükkisin bilansse, vasakult paremale, rida rea haaval, mõistmata dokumentide sisu. Ma lihtsalt muutsin salvestatud dokumentides numbraid, saamata aru ainsastki sõnast, mida ma tippisin. Samal ajal käisin keeletundides, sest keel oli minu jaoks kõige esimene ja suurim barjäär.

Pöördepunkt: kultuurikorraldus omaenda algatusel

Minu karjäär kultuuridevahelisel alal algas 1998. aastal emapuhkuse ajal. Panin tähele, et paljud Brasiilia kunstnikud Hamburgis töötasid üksteisest eraldatuna ja neil polnud peaaegu mingeid sidemeid. Nägemusega tuua kaasmaalased kokku ja tutvustada Brasiilia

kultuurilist mitmekesisust tavapärastest klišeedest – jalgpallist, sambast, caipirinha'st ja „alasti naistest“ – kaugemale, läksin Ottensenis asuvasse Motte kultuurikeskusesse. Ilma igasuguse kapitalita, aga suure kirega korraldasin Hamburgi esimese Brasiilia kultuurfestivali. Kolme päeva jooksul täitsime saali tantsu-, löökpilli- ja teatritöötubade ning fotonäitustega, et anda inimestele vahetu kogemus Ladina-Ameerika tõelisest mitmekesisusest.

Professionaliseerumine: „Kultuuride lava“

Festival oli nii suur edu, et altonale korraldajad panid mind tähele ja küsisid, kas tahaksin ühe lava üle võtta. Kuigi mul polnud sellises mastaabis varasemat kogemust, muutusin kiiresti professionaalsemaks. Nimetasin oma projekti „Bühne der Kulturen“ („Kultuuride lava“) ja juhtisin seda üle 17 aasta, kuni 2013. aastani. Selle käigus kureerisin eri rahvustest maailmamuusika artiste ja ehitasin sildu Hamburgi etniliste kogukondade vahel. Koordineerisin tehnilist poolt, kuulasin läbi CD-sid, panin kokku kavasid ja õppisin, kuidas korraldada kultuurisündmusi avalikus ruumis.

Minu töö lahutamatuks osaks sai ka Brasiilia pärasilõuna Planten un Blomeni pargis, mida olen alates 2001. aastast igal aastal korraldanud.

Sellel tööil oli sageli sügav ühiskondlik tähendus. Vahel püstitati meie lava Ottenseni ratsaväljakule – paika, kust kunagi saadeti välja juute ja natside vastaseid. Mind täitis uhkus, kui sain öelda: „Me oleme toonud sellesse linna rõõmu ja äratanud taas usu inimestevahelisse armastusse.“ Me oleme kultuuri kaudu ajalugu ravinud. Kultuuridevahelise tööturu karm tegelikkus. Ometi ei ole sisserändaja tee kultuurivaldkonnas puhas võidukäik; see on pidev võitlus ebakindluse vastu. Töötubades nagu „Kultuuridevaheliskus kui karjäärivõimalus: sellest teame me nii mõndagi“ olen sageli rääkinud süsteemsetest takistustest. Paljud sisserändajad, kes olid oma kodumaal juba edukad kunstnikud või juhid, peavad Saksamaal sageli aastaid vabatahtlikuna töötama lihtsalt selleks, et luua kontakte ja koguda teavet. Me toetume oma kultuuritaustale kui „kapitalile“, aga turg on karm: kahanevate avalike vahendite pärast käib äge konkurents ja kultuuridevahelistele üritustele on raske sponsoreid leida. Sageli peame end „kõrvaltöödega“ vee peal hoidma, et oma kunstiliste tegevust rahastada. Ma ise kogen seda

tegelikult tänase päevani. Pärast naasmist kümneaastasest Brasiilia-perioodist töötan praegu UKE haiglas toidujagamises ja patsiendihoolduses. Töö otsimist iga uue algusega Saksamaal kirjeldan pideva „seiklusena“.

Kokkuvõte: identiteet ja vastupanu

Minu elu Salvadori ja Hamburgi vahel on mulle õpetanud, et lõimumine ei tähenda oma juurte läbilõikamist, vaid pigem nende kasutamist millegi uue vundamendina. Olen käivitanud projekte nagu „Bahianas da Rosário“, et jätta oma jälg. Nüüd plaanin veeta osa aastast Brasiilias oma pere juures ja teise osa Hamburgis töötades. Minust on saanud Saksamaa kodanik, aga mu süda tuksub mõlema maailma rütmis. Minu lugu näitab, et alati saab otsast alustada, kui sul on julgust kirjutada oma enda lugu.

Teise valiku riik

Anonüümne kaastööline, Saksamaa

Kogunud M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

Salvestatud intervjuu anonüümitud jutustav ümberjutustus, esitatud peatükkidena.

Jonas ei kavatsenud Luksemburgi armuda. Algne plaan oli Madalmaad – aga selleks ajaks, kui tema avaldus oli ülikooli vahetusbüroost läbi jõudnud, olid kõik kohad seal juba täidetud. Ta leidis end väikese käputäie tudengite hulgast, kes lükati teise vooru kandideerima, sorteerima seda, mis üle oli jäänud. Luksemburg tõusis selle lühendatud nimekirja tippu põhjusel, millel polnud logistikaga mingit pistmist, küll aga perekonnaga kõik: tema õde oli seal kunagi õppinud, algusest lõpuni, mis tähendas, et tal oli kõrvas juba veidike seda keelt ja umbkaudne aimdus paigast, enne kui ta sinna kunagi jalgagi tõstis. Luksemburg asus ka mugavalt kodu lähedal – piisavalt lähedal, et lahkumine ei tundunud päris kadumisena.

Tagasi vaadates nimetab ta seda kogemust tõeliselt suurepäraseks, ühe ausa mööndusega: veel parem oleks see olnud, kui taskus oleks olnud pisut rohkem prantsuse keelt. Nii korter, kus ta elas, kui ka ülikoolilinnak ise asusid hämmastavalt lähedal Prantsusmaa piirile – viissada meetrit ühes suunas, kaks kilomeetrit teises. Kogu piirkond kaldus maitset eksimatult prantsusepäraseks. Ometi viis saksa või inglise keel teda päevast päeva läbi peaaegu kõigest, mida ta vajab, ja lahkumise ajaks oli ta vähemalt selgeks saanud, kuidas tellida prantsuse keeles döner.

Prantsusmaale ta tihti ei läinud – tema arvestuse järgi kolm korda, ja iga reis nõudis väljatrükitud dokumenti, mida tuli kaasas kanda. Ja hoolimata sellest, et Luksemburg asub sõna otseses mõttes Euroopa Liidu geograafilises südames, ümbritsetuna selle institutsioonidest, ei läinud ta seda külge kunagi otsima. Tema semestrit kujundas vähem Brüsseli-laadne poliitika ja rohkem õppetöö ning aeglane, argine töö seltsielu nullist üles ehitamisel.

Esimene asi, mida ta Luksemburgis märkas, oli see, et ühistransport on tasuta ja usaldusväärne.

Maandumine ja kinnipüüdmine

Esimesed päevad olid rasked väga kindlal moel – mitte sellepärast, et Luksemburg ise oleks olnud keeruline, vaid sellepärast, et see oli esimene kord, kui ta oli üldse vanematekodust välja kolinud, ja ta oli otsustanud teha seda korraga kaugele kolides, ilma igasuguse järkjärgulise lennurajata. Lühikest aega tabas see kombinatsioon teda tugevamini, kui ta oli oodanud.

Kergendust tõi peaaegu kohe kohaliku Erasmuse üliõpilasvõrgustiku korraldatud tervitusüritus. Ta kohtas seal inimesi juba esimestel päevadel – piisavalt, et esialgsel segadusel ei jäänud ruumi tarduda millekski hullemaks. Sellest sai esmamulje, mis ei kustu: just see on tema sõnul põhjus, miks ta on aastaid hiljem, kodus tagasi, endiselt sellesama võrgustikuga seotud.

Teise pere leidmine LEI kaudu

Side järgnes talle koju. Peaaegu kohe pärast tagasitulekut maandus tema postkasti värbamiskiri – LEI (Local Erasmus Initiative) kohalik

osakond otsis uusi liikmeid – ja ta ütles ilma suurema kõhkluseta jah. See oli nüüdseks kolm ja pool aastat tagasi ning ta on sellest ajast peale tegev olnud.

Rühma eesmärki kirjeldab ta lihtsalt: ürituste korraldamine vahetusüliõpilastele, vahelduv valik tegevusi alates uisutamisest kuni minigolfi ja botaanikaai külastusteni, lisaks rahvusvaheline õhtusöök, kuhu igaüks toob väikese roa kodumaalt, ning aeg-ajalt mõni pidu. Rahastus tuleb peaaegu täielikult ülikooli välissuhete osakonna kaudu, mis eraldab aastaeelarve, millest rühm võib kulutada, ja lisaks see, mis peod ise uksel sisse toovad. Juhtimine käib rotatsiooni korras juhatuse kaudu, mis vahetub sageli – paratamatult, sest nii paljud selle liikmetest lähevad lõpuks ise vahetusse või lihtsalt lõpetavad õpingud ja liiguvad edasi. Kui see juhtub, korraldab rühm uued valimised ja alustab otsast peale.

Programm, mis on ehitatud maailma jaoks

Küsimusele, kas rühma rahvusvaheline koosseis – paljud selle liikmed on Saksamaale kolinud mujalt EList – tekitab kunagi hõõrdumist, erinevate maailmavaadete kokkupõrkeid, ei pea Jonas seda üldse eriliseks probleemiks. Omavahel saavad inimesed hästi läbi, niipalju kui tema on märganud; midagi tõelise konflikti taolist ei tule meelde. Väljapoole suheldes, kui rühmal on vaja end kuuldavaks teha, teeb suurema osa tööst ära inglise keel.

See rahvusvaheline niit läbib ka tema õppetööd. Tema eriala, meediainformaatika, on teadlikult üles ehitatud väljapoole suunatud struktuuriga, juba nimi ise annab märku rahvusvahelisest orientatsioonist. Mitut ainet õpetati inglise keeles just seetõttu, et need olid kursused, mida pakuti eelkõige saabuvatele välisüliõpilastele. Ühe rahvusvahelise nädala jooksul moodustasid välismaalt tulnud ja kohalikud tudengid paare ning õpetasid üksteisele tükikesi omaenda oskusteabest. Kohalikud tudengid, märgib ta, saavad üldiselt inglise keelega korralikult hakkama – aktsendiga, mitte alati laitmatult sõnastatult, aga enam kui toimivalt.

Ülikool hoiab üleval laia välismaiste partnerasutuste võrgustikku, enamasti samu kohti, kuhu tudengid lõpuks vahetusse lähevad.

Peale selle on igal aastal korduv koostöö ühe Portugali ülikooliga – robotikale keskenduv ühisprojekt, mis kestab aastast aastasse.

Küsimusele, mida see kõik talle tegelikult andis, vastab ta kõhklemata. Ained, mida ta poleks kodus kunagi võtta saanud – eriti tuleb meelde kursus pangandussektori infotehnoloogiast, midagi, mis tema koduülikooli kataloogist täiesti puudus –, laiendasid tööpoolest seda, millega ta kokku puutus. See on tema arvates niisugune väärtus, mida on hetkes raske mõõta, aga mis koguneb: laiem vaatenurkade ring, mille ta kannab edasi kõigesse, mis tema karjääris järgmisena tuleb. Kui küsida, kas vahetusõpingutes oleks midagi saanud paremaks teha, mõtleb ta selle üle järele ja otsustab, et ausalt öeldes ei muudaks ta suurt midagi.

Neljas peatükk

Demokraatia ja kodakondsus

Viis tunnistust sellest, milline tundub Euroopa kodakondsus seestpoolt – ja pisut väljastpoolt.

Maastricht: kodanike liit (1992–1993)

1990. aastate alguseks oli ühendus kasvanud kuuest liikmest kaheteistkümneni, Berliini müür oli langenud, Saksamaa oli taasühinenud ja ühtne turg peaaegu valmis. 7. veebruaril 1992 kirjutasid need kaksteist riiki Hollandi linnas Maastrichtis alla Euroopa Liidu lepingule – kõige ambitsioonikamale sammule pärast Rooma lepingut. Kui see 1. novembril 1993 jõustus, sai Euroopa Ühendusest Euroopa Liit.

Maastricht seadis kursi ühisrahale – eurole koos selle keskpangasüsteemi ja lähenemiskriteeriumidega – ning avas koostöö välis- ja julgeolekupoliitikas ning justiits- ja siseküsimustes. Ent selle kõige isiklikum uuendus mahub lepingutekstis ühele ainsale reale: see lõi liidu kodakondsuse. Igast liikmesriigi kodanikust sai ühtlasi Euroopa Liidu kodanik – õigusega liikuda ja elada vabalt kogu liidu piires, hääletada ja kandideerida kohalikel ja Euroopa valimistel seal, kus ta parasjagu elab, ning pöörduda Euroopa institutsioonide poole avalduste ja kaebustega omaenda keeles.

„Käesolevaga kehtestatakse liidu kodakondsus. Iga isik, kellel on mõne liikmesriigi kodakondsus, on liidu kodanik.“

– Euroopa Liidu leping, artikkel 8 (1992)

Selle raamatu jutustajate jaoks on Maastricht sageli nähtamatu hing: hetk, mil Euroopa lakkas olemast midagi, mis toimub valitsuste vahel, ja sai staatuseks, mida iga inimene endaga kaasas kannab – passis, valimiskabiinis, välismaise ülikooli immatrikuleerimisbüroos. Maastricht kehastab demokraatliku kuuluvuse väärtust: mõtet, et liit ei rajane üksnes liikmesriikidel, vaid ka oma kodanikel, kellel on õigused vahetult Euroopa õiguse alusel. See muutis integratsiooni kasusaajad poliitilise kogukonna liikmeteks.

Kaks elu korraga

Anonüümne kaastööline, Saksamaa

Kogunud M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

Anonüümistatud jutustav ümberjutustus salvestatud intervjuust, esitatud peatükkidena.

Pass, mis teeb kõik keeruliseks

Karim on Saksamaal olnud juba peaaegu neli aastat – piisavalt kaua, et lõpetada üks õppekava ja alustada teist. Selle ajaga on ta kogunud riigist üsna auväärse kaardi: Berliin, Dresden, Heidelberg, Stuttgart, München, igaüks kuskil teel ette jäänud. Belgia on endiselt nimekirjas, seni külastamata. Kui talle pakutakse pudelit Frangimaa õlut, mille sõber Würzburgi-reisilt kaasa tõi, viipab ta selle eemale, ilma et pikka seletust vaja oleks: ta ei joo.

Suurem tüsistus ei ole kultuuriline, vaid bürokraatlik. Tal ei ole Euroopa passi, ja see üksainus asjaolu kujundab tema reisimise ümber viisil, mille peale ta saksa sõbrad harva mõtlema peavad. Schengeni alal on piiride ületamine vaevatu, olematu sündmus, täpselt nii, nagu see olema peabki. Ent niipea, kui reis sellelt alalt välja astub, läheb kõik raskemaks: viisad, dokumendid, lisaplaneerimine, mida kellegi teise reisikavas kunagi ei esine. See pole niivõrd kaebus kui elufakt, millega ta on õppinud oma plaanides arvestama.

Seitse linna enne Bremenit

Esimesed kolm aastat Saksamaal ei toimunud üheski kindlas paigas. Karim liikus Schleswig-Holsteinist läbi tükkhaaval – seitse eri linna, enne kui miski hakkas paigalejäänuna tunduma. Lõpuks otsustas ta, et põhjaga on tal lõplikult kõik. Nii et loomulikult, kui ta lõpuks maha istus ja ülikoole üle riigi tegelikult võrdles, valis ta ikkagi Bremeni.

Mitte ilma pärast, mille ta oli lootnud seljataha jätta. Linn ise lihtsalt võitis ta enda poole. Oli olemas ka selle loo versioon, kus ta oleks sattunud hoopis Kölni – ühel hetkel tahtis ta sinna tõsimeeli kolida –, kuid ta ei leidnud kunagi korterit, mille üür oleks mõistlik olnud, ja

Üks tema lemmikpaiku Saksamaal: Marienplatz Münchenis.

plaan varises vaikselt kokku. Vahel mõtleb ta ikka veel lõunale: Frankfurt, Heidelberg, Stuttgart, Karlsruhe – linnad, mida ta peab tõeliselt ilusaks, riigi selles osas, kus lihtsalt liigub rohkem raha. Praegu on aga Bremen see koht, kuhu ta on oma elu üles ehitanud.

Kaks elu, üks inimene

Kui küsida, mis talle Saksamaal tegelikult meeldib – nii väga, et ta tahab siia jääda –, ei haara ta ühegi dramaatilise loo järele. Pigem on see kuhjumine: tunne, ütleb ta, et saab elada kahte elu korraga. Teine kultuur, teised inimesed, omamoodi kahestumine, mida ta peab tõeliselt kõitvaks, mitte kurnavaks.

Kliima osutub selle juures üllatavalt käegakatsutavaks osaks. Isegi põhjas, isegi Bremeni suvel, on ilm suure ülekaaluga parem sellest, mille sees ta üles kasvas. Kodus tähendab keskpäevane päike, et jalgsi ei liigu sa kuhugi – sa sprindid autost otse lähimasse majja, sest väljas seismine lihtsalt ei tule kõne alla. Saksamaal on isegi soe suvine pärastlõuna kõnnitav, tavaline, draamatikavaba. Just see erinevus on rohkem kui miski muu tema igapäevaelu tegelikult kujundanud. Kuigi ta tunnistab poolnaerdes, et viimasel ajal on tal

endalgi tekkinud maitse veidi suurema kuumuse järele – järgmise nädala prognoos näitab umbes 26 kraadi ja ta ootab seda pigem rõõmu kui kartusega.

Sõudes millegi poole

Praegusel ajal on sõudmine end tema Bremeni-elu rütmi sisse töötanud. Sel nädalavahetusel tuleb võistlus – DHLi teateüritus – ja ta ei looda võita, ütleb ta otse, ilma et vale tagasihoidlikkus seda ehiks. See on lihtsalt osa rutiinist, mille ta on endale siin loonud: treening, võistlemine, kohaletulek.

Kui midagi dramaatilist enam lisada pole – ei ühtainsat lugu, mis võtaks kokku neli aastat Berliini-reise, Schleswig-Holsteini linnu ja Bremeni hommikuid –, kehitab ta heasüdamlikult õlgu. Ühtainsat suurt anekdooti ei ole. On lihtsalt aeglane kuhjumine: aastad, linnad ja riik, millest on tasapisi ja ilma ühegi määrava hetketa saanud midagi kodulähedast.

Kuuluvuse kartograafia: kroonikaid Euroopa hõõrdumisest

Anonüümne kaastööline, Saksamaa

Kogunud M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

Sissejuhatus: Obei (欧米) kõrguv kaart

Neile, kes on sündinud Euroopa Liidu selgete geomeetriliste piirjoonte sees, paistab manner sageli ajalooliste läbirääkimiste jadana, avatud piiride lapitekina, mida katkestab siin-seal mõni üleliigne teemaksuputka või ootamatu muutus liiklusmärkide kujunduses. Ent kui vaadata seda üle Vaikse ookeani tohutute avaruste, hägustuvad Lääne piirjooned millekski palju monoliitsemaks.

Jaapanis on selle nähtuse jaoks olemas eraldi keeleline anum: Obei. Kirjutatuna Euroopat ja Ameerikat tähistavate märkidega sulatab see sõna tõhusalt kokku kaks mandrit, mitu ookeani ja kümned täiesti erinevad kultuurid üheks ainsaks kolossaalseks kultuuriliseks gravitatsioonikaevuks. Tokyost või Osakast väljapoole vaatavale asjatundmatule meelele on Obei laiade päikesest läbiimbunud puisteede, filmilike siluettide, ingliskeelse varjundiga äritehingute ja kõikehõlmava individualistliku vabaduse maa. See on idealiseeritud „Lääs“ – koht, kus Los Angeles ja Frankfurt on üksnes ühe ja sama globaalse küla naabruskonnad.

Kui üks noor jaapanlasest rändur, olles kaheksateist kuud endasse imenud Lõuna-California laialivalguvat detsentraliseeritud kaost, otsustas kolida Põhja-Saksamaale ajaloolisse hansalinna Bremenisse, võttis ta Obei psühholoogilise kaardi endaga kaasa. Ta ootas filmi järke, ehk pisut vanemat ja jahedamat versiooni Läänest, kuid põhiolemuselt sedasama avatud ja tuulist ruumi.

Selle asemel astus ta rongist välja tegelikkusesse, mis oli üliomanäoline, sügavalt vana ja oma ülesehituselt erinev kõigest, millega ta oli seni kokku puutunud. Bremeni kohal oli taevas raske ja liikuvalt hall; arhitektuuris valitsesid tume, pidulik tellis ja ehitud

renessansifassaadid; ja inimestel oli füüsiline kohalolu, mis tundus olevat täiesti lahutatud California etendatud soojusest.

Euroopa ei olnud Ameerika. Saksamaa ei olnud, nagu selgus, isegi mitte Prantsusmaa ega Itaalia. See oli maastik, mida valitsesid nähtamatud rööpad, iidseid piirkondlikud mentaliteedid ja kirjutamata ühiskondlik koodeks, mille dešifreerimiseks oli vaja täiesti uut meeleriietade komplekti. Siit algab suurem äratundmine: Euroopa integratsioon ei ole lõpetatud ajalooline sündmus, vaid pidev, hõõrdumist täis kehade, ajalugude ja bürokraatiade kokkupõrge.

Väikebuss Grazi – uue piirimaa hõõrdumised

Rijeka tühi ülikoolilinnak

Augustilõpu päike Rijeka kohal ei paistnud pelgalt; see küpsetas paekivitänavaid, kuni õhk nende kohal kuumalainetest võbeles. Kvarneri lahe järskudel küngastel troonides tundus Horvaatia sadamalinn ripnevat oma Austria-Ungari mineviku ja Vahemere-oleviku vahel. All vanas kesklinnas kandsid hooned Habsburgi arhitektuuri elegantset tuhmuvat suursugusust, samal ajal kui üleval mäekünkal kõrgus uus ülikoolilinnak nagu puhas betoonist mälestusmärk tänapäevasele Euroopa rahastusele.

Noorele saksa tudengile, kes saabus ülikooli laborisse kahekuulisele suvepraktikale, tundus linnak kummituslik. Käis semestrivaheaja kõrghetk. Loengusaalid olid lukus, sööklad töötasid minimaalsete lahtiolekuaegadega ja teaduskonnahoonete vahelised laiad tuulepuhutud väljakud olid tavapärasest tudengikäbinast tühjad. Sõprade leidmine sellistes oludes oli ülesmäge võitlus geograafia ja aja vastu.

Meeleheitlikult inimlikku suhtlust ja pausi uurimislabori steriilsest vaikusest ihates otsis tudeng üles kohaliku ragbiklubi. Ragbi oli selles jalgpallihullus riigis anomaalia, ääremaine ala, mida harrastas tihedalt kokkuhoidev ja äärmiselt lojaalne sportlaste subkultuur, keda ei huvitanud kõrvetav kuumus ega tühi ülikoolilinnak. Nad võtsid saksa võõra vastu sundimatu ja asjaliku külalislahkusega, mis on sadamalinnadele omane.

Nähtamatute joonte ületamine

Teiseks treeningnädalaks valmistus meeskond võõrsilmmänguks. Sihtkohaks oli Austria linn Graz – viietunnine teekond põhja poole läbi Sloveenia keerdunud maastiku.

Ühel kargel septembrihommikul, kui suvekuumus oli alles hakanud murenema, surus salk end kokku kulunud valgesse väikebussi. Sõiduk lõhnas vana higi, niiske naha ja energiajookide magusa keemialõhna järele. Teekond oli harjutus tänapäevase Euroopa liikuvuse argises imes, ent seda kummitasid ikka veel vanemate piiride vaimud.

Alpide ületamisel jääb ette rohkem looduslikke takistusi kui bürokraatlikke.

Kui väikebuss rannikult eemale logistas, ronides mööda järsku maastikku Sloveenia piiri poole, muutus maastik teiseks. Kidur Vahemere taimestik andis maad Kesk-Euroopa tihedatele tumerohelistele männimetsadele.

Schengeni alal olid füüsilised piiriületused sujuvad. Ei mingeid relvastatud valvureid, ei tühikäigul urisevate veokite pikki järjekordi, ei kohustuslikke passikontrolle, mis venisid tundide pikkuseks.

Väikebuss lihtsalt veeres halduspiiridest üle maanteekiirusel ja kahekümne ragbimängija mobiiltelefonid sumisesid üheaegselt eri sidevõrkude automaatsetest sõnumitest: Tere tulemast Sloveeniasse. Tere tulemast Austriasse. Andmeside rändlustariifid kehtivad vastavalt ELi määrustele.

Ometi rõhutas füüsiliste tõkete puudumine üksnes mikrokliimade järskust – nii meteoroloogiliste kui ka kultuuriliste. Selleks ajaks, kui väikebuss jõudis üle piiri Austria Steiermarki liidumaale, oli temperatuur järsult langenud. Rijeka mahe hilissuvine soojus asendus terava näpistava alpivilust, mis pani sõiduki aknad pörisema.

Küsimus piiril

Saksa tudeng, seljas Aadria rannikule sobivad lühikesed püksid ja õhuke T-särk, istus värisedes bussi tagaosas, kiilutuna kahe turske horvaadist ründaja vahele. Kui mäed avanesid Austria korrapärasteks hoolitsetud orgudeks, kummardus üks vanemaid horvaadist mängijaid üle istmeseljatoe. Ta vaatas välja korralikele puhastele puumajadele, mille punastest katusekividest katused olid kõik ühesugused ja mille igalt aknalaualt rippusid kastid erksate kurerehadega.

„Noh,“ küsis mängija sügava kraapiva baritoniga, milles kõlasid rannikumurde teravad kaashäälid. „Milline tunne on kodus tagasi olla?“

Saksa tudeng pilgutas silmi, vaatas välja Austria maastikule ja siis alla oma värisevatele jäsemetele. „Kodus? Ma olen pärit Aachenist. See siin on Austria. Siit on minu koduni sadu kilomeetreid.“

Horvaatia mängijad naersid – soe mürisev heli, mis täitis väikebussi kitsa sisemuse. Nende jaoks oli vahe mikroskoopiline. Siin räägiti saksa keelt; taristu oli laitmatu; tõhusus absoluutne. Balkani mängijate mõttekaardil oli tudeng ületanud tagasi selle kultuurilise joone, mis eraldas Vahemere ääremaad germaani tuumikust.

„Aga sa räägid ju seda keelt,“ lisas teine mängija esireast.

„Milline tunne on jälle saksa keelt kuulda pärast nädalaid, mil oled kuulanud, kuidas meie seda keelt lõhume?“

Tudeng kuulas tähelepanelikult raadiojaama, mis mängis vaikselt väikebussi kõlaritest ja kus Austria diktor kirjeldas üksikasjalikult üht kohalikku liiklustõrget. Sõnad olid tuttavad, ent väänatud pehmeks, meloodiliseks, peaaegu võõraks kõnerütmiks.

„Ausalt öeldes,“ tunnistas tudeng, naeratades siniste huultega, „ei ole see päriselt minugi saksa keel. See on murre. See kõlab rohkem baieri keele moodi kui see, mida mina kodus räägin. Suhelda me muidugi saame, aga pisut keeruline on. Kui nad lähevad üle täisverd steieri peale, olen mina sama eksinud kui teie.“

See sõnavahetus paljastas Euroopa integratsiooni keeruka kihilise tegelikkuse. Horvaatide jaoks oli saksakeelne maailm üksainus jõukas monoliit. Saksa tudengi jaoks olid keelelised ja piirkondlikud lõhed selle monoliidi sees sama sügavad ja tähenduslikud kui piirid, mille nad olid äsja peatumata ületanud. Poliitilise liidu sees püsisid murrete ja kommete iidseid hõimukaardid täiesti puutumatusena.

Muutuse valuuta – Rijeka üleminek

Sissepääsu hind

Kahekuuline elu Rijekas pakkus saksa tudengile esireakoha ühe Euroopa integratsiooni tähtsaima struktuurse versta posti juures: Horvaatia eurole ülemineku praktilise järelo juures.

Aastakümneid oli Horvaatia kuna olnud rahvusliku suveräänsuse sümbol, valuuta, mis oli sepi statud Jugoslaavia sõdade tormilises järelkajas. Ent intervjuu ajaks oli üleminek lõpule viidud. Värvilised kunatähed olid ringlusest kadunud ja asendunud euro standardiseeritud arhitektuurimotiividega. Paberil oli see Horvaatia Euroopa-teekonna lõplik kinnitus – täielik lähenemine mandri majandusmootorile.

Rijeka toidupoodides ja kohvikutes olid tunded siiski palju keerulisemad.

Tudeng märkas kiiresti, et kohalikud sõbrad – eriti need, kes elasid ära tagasihoidlikest õppetipendiumidest või töötasid teenindussektoris – ei rääkinud eurost geopoliitilise uhkusega, vaid

rahalise kurnatuse tundega. Üleminekuaeg oli vallandanud oportunistlike hinnakorrigeerimiste laine.

„Kõik lihtsalt ümardati ülespoole,“ selgitas üks arstitudengist sõbratar ühel õhtul, kui nad istusid väljas sadamale avaneva vaatega väikese baari juures. Ta osutas menüüle, kus kohvi hind oli kena ümmargune eurosumma. „Kaks aastat tagasi oli see kunades tunduvalt odavam. Ettevõtted vaatavad vahetuskurssi, näevad murdosa ja lükkavad selle lihtsalt järgmise täiseuroni. Aga meie palgad? Meie stipendiumid? Need konverteeriti täpselt sendini. Neid ei ümardatud ülespoole.“

Euro oli toonud reisijatele mugavust – saksa tudeng ei pidanud külastama ainsatki valuutavahetusputkat ega arvutama toidukaupu ostes segadusseajavaid kurse –, kuid neile, kes seal elasid, tundus see hääletamata maksuna nende kodakondsuse pealt uues Euroopas.

Isolatsiooni geograafia: Krki lennujaam

See pinge süsteemsete ideaalide ja praktilise tegelikkuse vahel peegeldus täiuslikult Kvarneri piirkonna transporditaristus. Euroopa Liit kannab kilbil mõistet „territoriaalne ühtekuuluvus“ – mõtet, et iga piirkond, ükskõik kui kauge, peaks olema ühendatud laiemal liikuvusvõrgustikuga.

Ent süsteem on täpselt nii hea, kui hea on selle kohalik teostus. Tudengi saabumine Horvaatiasse oli olnud õppetund logistilises absurdis. Ta oli suutnud hankida Saksamaalt märkimisväärselt odava lennu, kuid sihtkohaks oli Rijeka lennujaam (RJK).

Hoolimata nimest ei asu lennujaam Rijekas. See paikneb naabersaarel Krkil – karedal tuulepuhutud paemassiivil, mida ühendab mandriga hiiglaslik betoonist kaarsild. Lennujaam ise oli imepisike – modernistlik jäänuk üheainsa terminalihoone ja üheainsa väljumisväravaga. Väljaspool hooaega oli see eraldatud eelpost; suvisel tipphooajal kaootiline pudelikael, kuhu odavlennufirmad pillasid tuhandeid päikest otsivaid turiste otse logistilisse vaakumisse.

Kui tudeng maandus, tasakaalustas lennu odavuse silmapilkselt raskus saarelt minema saada. Ronge ei olnud. Kohalike busside sõiduplaanid olid varjatud saladus, mida ei kajastanud ükski suurem

Euroopa ühistranspordirakendus ja mida hoiti alles üksnes pleekinud paberilehtedel, mis olid teibitud saabumissaali seinale.

Tudengil kulus üle tunni väikeses terminalis ringi hulkumiseks ja katkendlikus inglise ja saksa keeles küsimuste esitamiseks, et üldse välja selgitada, kuidas kesklinna jõuda. Lõpuks ootas teda kolmetunnine ootamine kohaliku väikebussi järele, mis keerutas läbi Krki kiviste külade, enne kui viimaks ületas silla mandrile.

„Kõik siin kasutavad busse,“ ütles talle sõidu ajal üks kohalik reisija. „Rongid on olemas, jah, aga keegi sinne ei sõida nendega. Need on liiga aeglased, rööpad on vanad ja graafikud ei ühendu millegi kasulikuga. Kui tahad Horvaatias ringi liikuda, siis kas ostad auto või õpid armastama eraõiguslikke väikebussifirmasid.“

See oli karm meeldetuletus, et kuigi Euroopa integratsioon oli teinud lennu võimalikuks ja valuuta ühtseks, jäi Euroopa kodaniku ja Euroopa maismaa vaheline tegelik füüsiline ühendus kohaliku geograafia ja alarahastatud piirkondliku taristu tõttu kangekaelselt killustatuks.

Digitaalne saarestik: Chatroulette'ist Rooma

Ometi kulges paralleelselt selle kohmaka füüsilise maailmaga, kus väikebussid hilinesid ja lennujaamad olid eraldatud, üks laitmatu, ülitihedalt ühendatud digitaalne Euroopa. See, kuidas saksa tudeng oli kohanud oma lähimat sõpra Rijekas, oli tunnistus sellest kummalisest piirideta tegelikkusest.

Kaksteist aastat varem, kui mõlemad olid alles neljateistkümnenaastased, olid nad juhuslikult kokku sattunud Omegle'is või Chatroulette'is – 2010. aastate alguse interneti metsikus läänes. Üks istus korraliku saksa eeslinna magamistoas, teine Rijeka kesklinna korteris. Alguses ei olnud neil ühist keelt, nad toetusid varajasele masintõlkele ja digipõlvkonna universaalsele popkultuurile.

Kahaksa aastat eksisteeris see sõprus täielikult pilves. Nad kirjutasid teineteisele sõnumirakenduste eri põlvkondade kaudu, vaatasid Instagrami lugude kaudu, kuidas teine suureks kasvab, ja jagasid Euroopa nooruse iseloomulikke versteposte – lõpueksamite

pinget, eriala valimise segadust, oma kodulinnade muutuvat maastikku.

Selle digitaalse suhte füüsiline kulminatsioon ei leidnud aset Saksamaal ega Horvaatias, vaid kolmandas, neutraalses Euroopa ruumis. Aastal 2022, piirideta mandri täiskasvanud kodanikena, ostsid nad odavad lennupiletid ja kohtusid päriselt esimest korda Roomas.

Kohmetust ei olnud, ei mingit tunnet, et kohtutakse võõraga. Aastakümned digitaalset lähedust olid mööda hiilnud füüsilistest kaugustest, mis olid varem rahvusvahelisi sõprusi määratlenud. Kui nad viimaks Colosseumi ees seisisid – kaks noort eurooplast, kes olid oma suhte üles ehitanud Aadria mere all kulgevate kiudoptiliste kaablite kaudu –, tundus Euroopa Liidu geopoliitiline tegelikkus absoluutsena. Süsteem oli lasknud neil koos suureks kasvada igas mõttes peale füüsilise – ja pakkus siis odavad lennud ja avatud piirid, et ka see viimane lünk ületada.

Kummituslikud tõkked – passikontroll Balkani marsruudil

Piir rongi sees

Kui Euroopa lääne- ja keskosa tuumik naudib Schengeni ala voolavat piirideta olemist, on ida- ja lõunaäär endiselt lõksus vanamoodsamas halduslikus ajastus. Reisijatele, kes neid jooni ületavad, ei tundu Euroopa integratsioon niivõrd sujuva kiirteena kui pigem järjestikuste ootamatute bürokraatlike kontrollpunktide reana.

Üks intervjuus kõnelenutest meenutas ligi kümne aasta tagust teekonda – rongireisi, mis lookles Kreeka muistsetelt küngastelt põhja poole Ungari tasandike suunas. See oli klassikaline Balkani marsruut, ajalooline rände-, kaubandus- ja konfliktikoridor.

Sellel marsruudil kadus ühtse Euroopa mõiste hetkel, mil rong lähenes riigipiirile. Kogemust määratles korduv, ärevust tekitav rituaal. Keset ööd, kaugel igast suuremast linnast ja valgustatud jaamast, jäi rong kriuksudes seisma pilkases pimeduses maal.

Vagunite uste raske metalne mürts kajas läbi koridoride, sellele järgnes saabaste raske müdin linoleumil. Vormis piirivalvurid, kelle nägusid varjutasid nokamütside varjud, liikusid kupeedest läbi.

Nad ei heitnud passidele pelgalt pilku; nad võtsid need ära. Nad kogusid dokumendid kupee igalt reisijalt, laotsid need korralikku virna ja kadusid välja raudteepimedusse.

Välismaisele reisijale – eriti sellisele, kellel oli ELi-väline pass – oli see hetk harjutus eksistentsiaalses haavatavuses. Sa istusid hämaralt valgustatud rongikupees, vedur uriseb raskelt tühikäigul kuskil pimedal väljal jurisdiktsioonide vahepeal, ja sul ei ole isikut tõendavat dokumenti, ei tõendit seadusliku staatuse kohta ega mingit tagatist, et valvur üldse kunagi tagasi tuleb. Vaikuses möödus tund, reisijad rippumas juriidilises eikellegimaas, enne kui valvur uuesti ilmus ja pillas templiga passid sõnagi lausumata neile sülle tagasi. See oli karm meeldetuletus, et rahvusriigi kõva taristut ei olnud kustutatud; see oli üksnes kokku surutud nendeks öisteks teatritükkideks liidu äärealal.

Maanteekurnamine: Rumeeniast Bulgaariasse

See teater ei piirdunud raudteedega. Sama kõneleja jutustas hilisemast reisist, mil ta astus kaugliinibussi, mis toimis üsna nagu tänapäevane FlixBus ja sõitis Rumeenia ja Bulgaaria vahet.

Need kaks riiki olid Euroopa Liiduga liitunud koos 2007. aastal, kuid nende täielik lõimumine passivabasse Schengeni alasse oli Brüsseli poliitiliste manöövrite ja piirijulgeoleku pärast tuntud murede tõttu viibinud ligi kaks aastakümnet. Seetõttu jäi Doonau, mis moodustab kahe riigi vahel loodusliku piiri, kõvaks halduslikuks müüriks.

Buss sõitis piirikontrollipunkti juurde ühel kuumal pärastlõunal. Reisijatel – segu Rumeenia pendelrändajatest, Bulgaaria kaupmeestest ja mõnest rahvusvahelisest rändurist – kästi anda isikut tõendavad dokumendid ette juhile.

Piiriametnik astus bussi, korjas passipaki kokku ja taandus väikesesse betoonputkasse, mis oli varustatud toonitud klaasi ja satelliidiantenniga.

Möödus kümme minutit. Kakskümmend minutit. Kolmkümmend minutit.

Väljas kiirgas maanteekuumus asfaldilt üles. Teised sõidukid, enamasti kohalike numbrimärkidega autod, said loa sekunditega, nende juhid vilksatasid isikutunnistust ja neid viibati väravast läbi. Ent buss seisis paigal, mootor undamas, et hoida konditsioneer elus.

Salongis muutus õhkkond igavlevast kannatamatusest peeneks, teravalt suunatud pingeaks. Kõneleja, Jaapani kodanik, kes reisis ajutise Euroopa viisaga, hakkas märkama teiste reisijate pilke.

Lõpuks tuli juht mööda vahekäiku tagasi, kummardus kõneleja istme kohale ja kinnitas seda, mille kõik sõidukis olijad olid juba välja nuputanud: „Me ootame teie passi. Süsteem kontrollib teie viisat. Kõik ülejäänud on korras.“

Mittekodaniku üksindus

Olla ainus põhjus, miks viiskümmend võõrast maanteebussis hilinevad, tähendab kogeda väga eriomast sotsiaalset isolatsiooni. Kõneleja istus bussi keskel, teravalt teadlik ühistest ohetest, käekellade vaatamisest ja vaiksest pominast keeltes, millest ta aru ei saanud.

Euroopa integratsioon oli loonud sujuva süsteemi enamikule selle bussi inimestest – Rumeenia ja Bulgaaria isikutunnistuste omanikele, kes olid harjunud kiire, formaalse kontrolliga. Ent võõra jaoks pöördus süsteem tagasi oma iidsete kaitseseadistuste juurde. Avatud piir oli luksus, mis oli reserveeritud kohalikule elanikkonnale; maailmakodaniku jaoks jäi Euroopa kindluseks, mille värav avanes väga aeglaselt.

Kui pass viimaks tagastati – terve tund hiljem, värske tinditempliga –, sööstis buss edasi Bulgaariasse. Kõneleja ootas kaasreisijatelt vaenulikkust, pahameelt, mille oleks sünnitanud päikese käes raisatud tund.

Selle asemel astus tema juurde, kui buss viimaks jõudis Sofia äärelinna ja keeras laialivalguvale hallile terminalialale, mis tundus tunduvalt kahtlasem kui Kesk-Euroopa hoolitsetud jaamad, noor bulgaarlannast tudeng.

„Sa näed eksinud välja,“ ütles tudeng selges aktsendiga inglise keeles. „Kesklinn on siit kaugel ja kohaliku ühistranspordiga on keeruline, kui sa kirillitsat ei loe. Kas vajad küüti?“

Kõneleja võttis pakkumise vastu ja ronis kulunud luukpärasesse autosse, mis lõhnas tubaka ja odava õhuvärskendaja järele. Sõites mööda Sofia laiui puiesteedega ääristatud tänavaid, naeris tudeng piiril juhtunud viivituse üle.

„Ära muretse,“ ütles ta, viibutades muretult kätt. „Me oleme harjunud, et piirid on rumalad. See pole sinu süü. Lääne poliitikutele meeldib panna meid ootama, ja siis paneb meie politsei kõik teised ootama. See on mäng.“

See juhuslik kohtumine tõi esile Euroopa kogemuse püsiva kahesuse: struktuursed süsteemid võisid olla külmad, väljaarvavad ja masendavalt aeglased, kuid inimlik taristu – külalislahkuse, uudishimu ja noorte solidaarsuse mitteametlik võrgustik – hiilis institutsionaalsest hõõrdumisest sageli täiesti mööda.

Saksa jõllitamise füüsika

Bremeni visuaalne šokk

Igal kultuuril on avaliku ruumi jaoks oma vaikeseadistus, kindel kirjutamata kokkulepe selle kohta, kui kaua tohib pilku hoida, enne kui sellest saab rikkumine. Jaapanlasest kõneleja jaoks, kes kolis Bremenisse pärast elu Los Angelese etendatud viisakuse mullis, oli Põhja-Saksamaa ühistransport sügav psühholoogiline šokk.

Jaapanis valitseb avalikku ruumi mõiste meiwaku 迷惑 – teistele ebamugavuse põhjustamise absoluutne vältimine. Tokyo metroovagunis on silmad rangelt allapoole suunatud, nutitelefonekraanidele naelutatud või hoopis teeseldud unes kinni. Vaadata võõrale otse silma tähendab panna toime väike ühiskondlik agressioon, murda kaitsvat anonüümsust, mis lubab miljonitel inimestel end kitsastes ruumidesse pakkida ilma konfliktita.

Lõuna-Californias on avalik ruum kommertslik ja rõõmsameelne. Kui Los Angelese kõnniteel tekib kogemata silmside, on standardvastuseks kiire etendatud hammaste välgatus, naeratus, mis ütleb: ma olen sõbralik, ma olen ohutu, palun ära tulista mind.

Kui kõneleja astus Bremenis oma esimesse trammi – ajaloolisele liinile 4, mis lookleb läbi kesklinna tellistest ääristatud tänavate –, kohtas teda see, mida siia kolinud välismaalased nimetavad kõnekeeles Deutscher Blick’iks – saksa jõllitamiseks.

See ei olnud kiire juhuslik pilk. See oli intensiivne, pilgutamata, täiesti filtreerimata vaade tavaliste kodanike poolt – eakalt naiselt ostukotiga, keskealiselt mehelt funktsionaalses välisjopes, vastas istuvalt teismeliselt. Nad lihtsalt vaatasid uustulnuka nägu, jälgides tema näojooni analüütilise, kõrvaltvaatava uudishimuga, ega pööranud pilku ära ka siis, kui uustulnuk neile vastu vaatas.

Kaheaastane pagulus

Bremeni-elu esimesed kaks aastat kannatas kõneleja rängalt selle pilgu raskuse all. Kuna tal puudus kultuuriline kontekst selle dešifreerimiseks, võttis ta seda sügavalt isiklikult.

„Ma tundsin end tulnukana,“ meenutas kõneleja häälega, milles peegeldus nende varaste aastate ikka veel kestev väsimus. „Iga kord, kui ma trammi astusin, tundsin, nagu seataks kogu mu kohalolu kahtluse alla. Ma mõtlesin: kas see on sellepärast, et mu juuksed on teistsugused? Kas sellepärast, et ma olen aasialane? Kas mu jope on veider? Kas ma tegin piletiga midagi valesti?“

Jõllitamine mõjus vaikselt lakkamatu ülekuulamisena, visuaalse piirikontrollina, mis võttis ta vastu iga kord, kui ta korterist väljus. See muutus nii rõhuvaks, et kõneleja hakkas oma igapäevast sõitu kartma. Linn tundus külma, kriitilise ja sügavalt ebasõbraliku.

Pärast kahtekümnet nelja kuud sellist meelelist hõõrdumist jõudis kõneleja murdepunkti. Ta ostis lennupileti tagasi Jaapanisse, meeleheitlikult ihates sukelduda Tokyo tänavate rahustavasse nähtamatusse anonüümsusse. Ta tahtis pääseda välja sellest, mida ta ühel toore pettumuse hetkel nimetas „selleks kuradi linnaks“.

Vaikeseadistuse omaksvõtmine

Pöördepunkt ei saabunud Jaapani-reisi ajal, vaid Saksamaale naastes. Astudes pärast nädalaid jaapanlaslikku ühiskondlikku

distantsti taas Bremeni trammi, ootas kõneleja tuttavat kaitsva ärevuse lainet.

Kuid midagi oli tema peas vahepealse teekonna jooksul nihkunud. Ta istus trammi puitistmele, vaatas üle vahekäigu ja avastas end vaatamas otse ühe vanema saksa mehe näkku, kes teda jõllitas.

Selle asemel et pilk ära pöörata või tunda alandusest kuumalainet, hoidis kõneleja lihtsalt oma pilku paigal. Ta vaatas mehe ilmastikust parkunud nahka, tema prillide kuju, tema salli funktsionaalset kvaliteeti. Ta jõllitas vastu täpselt sama analüütilise, kõrvaltvaatava uudishimuga, mis oli teda varem hirmutanud.

Mõne hetke pärast ei kortsutanud vanamees kulmu ega tõstnud häält; tema ilme pehmenes veidi, ta noogutas tibatillukese, peaaegu märkamatu tunnustava noogutuse ja vaatas aknast välja, kui tramm toomkirikust mööda pöristas.

Kõneleja mõistis ootamatus kultuurilise selguse välgatuses, et Deutscher Blick ei olnud aktiivne diskrimineerimis- ega vaenuakt. See oli lihtsalt ühiskonna vaikeseadistus. See oli etendatud ühiskondliku maski puudumine. Saksamaal ei tähenda kellegi vaatamine tema üle otsustamist; see tähendab lihtsalt tunnistamist, et ta on olemas ja jagab sedasama füüsilist ruumi. Pilk on neutraalne, isegi kui selle väliskülg näib torssis neile, kes on üles kasvanud ühiskondades, kus viisakus nõuab pilgu kõrvalepõiklemist.

„Ma taipasin, et olin selle endasse võtnud,“ naeris kõneleja.
 „Nüüd avastan end tegemas teistega sedasama. Ma astun trammi ja lihtsalt vaatan inimesi. Vaatan, mida nad kannavad, kuidas nad seisavad. See ei ole isiklik. See on lihtsalt sinne olek. Kui sa kord mõistad, et vaikeseadistus ei ole rünnak, siis saad viimaks lihtsalt olemas olla.“

Numbrilipiku liturgia

Rijeka postkontor: süsteemne absurd

Kui Euroopa riikide lõimumise mõte on luua sujuv ja loogiline valitsemissüsteem, siis igapäevased kohtumised kohalike ametiasutustega annavad märku, et piirkondliku bürokraatia vanad vaimud on jäänud täiesti alistamata.

Saksa tudeng koges Rijekas hetke puhast, filmilikku absurdi, mis tabas täiuslikult kokkupõrget saksaliku struktuurse korra ihaluse ja lõunamaise pühendumuse vahel halduslikule rituaalile.

Tudeng oli astunud kesklinnas ühte kohalikku postkontorisse. Ruum oli vaikne, peaaegu tühi. Pika klaasleti taga oli avatud kaks teenindusakent. Ühe akna taga skaneeris postitöötaja aeglaselt ühe kohaliku kliendi pakki; teine aken oli täiesti vaba, selle taga istus töötaja ja sorteeris kummipaelte hunnikut.

Tudeng astus vaba akna juurde. „Vabandage,“ ütles ta inglise keeles, hoides käes väikest blanketti. „Mul on ainult üks kiire küsimus ühe tarneaadressi kohta.“

Töötaja ei tõstnud kummipaeltelt pilku. Ta sirutas lihtsalt välja ühe maniküüritud sõrme ja osutas üle tudengi öla ruumi tagumise otsa poole.

Nurgas seisis kõrge digitaalne kiosk, helendava puuteekraaniga piletiautomaat, mis oli mõeldud trükkima väikeseid paberilipikuid tähtede ja numbrite jadaga: A042, B113, C009.

Tudeng vaatas tühjas postkontoris ringi. Järjekorras ei olnud kedagi. Plasttoolidel ei oodanud kedagi.

„Aga siin pole ju kedagi,“ ütles tudeng kergelt naeratades. „Mul pole järjekorra kohta vaja. Mul on vaja esitada ainult see üks küsimus.“

Töötaja tõstis viimaks silmad. Tema ilme oli absoluutse, liikumatu bürokraatliku otsustavuse müür. „Te peate võtma numbri,“ ütles ta ja hää langes rütmilisse, harjutatud kõnerütmi. „Ilma numbrita ei ole teid süsteemis. Kui teid ei ole süsteemis, ei saa ma teiega rääkida.“

Tudeng seisis hetke paigal, mõistes, et loogika on institutsiooni liturgia vastu täiesti kasutu. Ta kõndis üle marmorpõranda tagasi kioski juurde, vajutas helendavat nuppu ja vaatas, kuidas masin surisedes ellu ärkas ja sülitas välja väikese termopaberilipiku: A043.

Hetkel, mil paber masinast väljus, kajas läbi vaikse postkontori vali digitaalne kõlin. Vaba akna kohal olev elektrooniline tabloo süttis eredalt: TEENINDATAKSE: A043.

Töötaja tõstis pilgu, naeratas soojalt ja viipas käega. „Tere. Palun astuge ligi. Kuidas ma saan teid täna aidata?“

Tudeng naasis täpselt sellesse kohta, kus ta oli seisnud kümme sekundit varem, ulatas lipiku ohvriannina bürokraatijumalatele ja sai oma vastuse kolmekümne sekundiga. See oli laitmatu performance-kunsti tükki – nõudmine, et süsteemi tuleb austada isegi siis, kui süsteem on täiesti üleliigne. Tudeng hoidis seda lipikut veel aastaid alles – füüsilise suveniirina Euroopa halduselu kaunist, hullustavast hõõrdumisest.

Sperrmüllil paradoks: Bremenis kolimine

See armulugu keerukate struktureeritud süsteemidega ei ole ainuomane Vahemere äärealale. Saksamaal avaldub see veelgi intensiivsemal ja kohalikumal kujul – eriti kui asi puudutab olmejäätmete ja elukohavahetuste püha korraldamist.

Kui jaapanlasest sisserändaja otsustas Bremeni sees korterit vahetada, komistas ta reale juriidilistele ja halduslikele lõksudele, mis tõid esile sügavad erinevused saksa elu ajalise tempo ja Ida-Aasia kiiresti liikuvate süsteemide vahel.

Jaapanis on korteri üürilepingu ülesütlemise seadusjärgne etteteatamistähtaeg tavaliselt üks kuu. Üüritung liigub suure kiiruse ja tõhususega: sa otsustad kolida, ütled lepingu üles, pakid kastid ja nelja nädala pärast oled uues linnaosas sisse seadnud.

Saksamaal avastas kõneleja õudusega, et tavapärane etteteatamistähtaeg on jäigalt kolm kuud (Dreimonatsfrist).

„Ma olin juba hiljaks jäänud, enne kui üldse pakkima hakkasin,“ selgitas kõneleja. „Ma leidsin kauni uue koha, mis vabanes kahe kuu pärast, aga juriidiliselt olin vana korteri külge aheldatud kolmeks. Ma pidin ühe kuu eest maksma topeltüüri ainuüksi sellepärast, et süsteem eeldab, et kõik elus tuleb ära planeerida veerand aastat ette.“

Keerukused süvenesid, kui asi jõudis vana mööbli äraviskamiseni – protsessini, mida Saksamaal tuntakse nime all Sperrmüll (suurjäätmete äravedu).

Bremenis on igal majapidamisel õigus kord või kaks aastat tasuta ettetellitud suurjäätmete äraveole. Paberil on see suurepärane, keskkonnateadlik sotsialistlik teenus. Praktikas nõuab aegade

broneerimise süsteemis navigeerimine akadeemilise uurija ettenägelikkust.

Kõneleja logis linna veebiportaali, et taotleda äraveokuupäeva. Järgmine vaba aeg oli nelja nädala kaugusel – tublisti pärast tema väljakolimise tähtaega. Meeleheites helistas ta omavalitsuse infoliinile, mille ta oli internetiotsinguga leidnud, ent avastas end ühendatuna eraõigusliku röövelliku koristusfirmaga, mis oli ostnud otsingureklaame, et jäljendada linna ametlikku portaali.

„Nad tahtsid minult võtta sadu eurosid teenuse eest, mis peaks olema tasuta,“ ütles kõneleja. „Ma pidin aja tühistama, üles otsima päris linnaportaali ja kõike otsast peale alustama.“

Kui ta viimaks sai linnalt ametliku aja kätte, esitas digitaalne vorm imeliku, ülitäpse nõude: ta pidi märkima tema konkreetsele korterelamule määratud ühiste prügikonteinerite täpse registreerimisnumbri.

„Ma ei olnud kunagi millestki sellisest kuulnud,“ meenutas kõneleja. „Ma pidin võtma telefoni, minema vihma käes maja taha pimedasse tagahoovi, laskma taskulambi valgusel üle tööstuslike prügikonteinerite mustade plastkaante käia ja otsima pleekinud šablooniga trükitud seerianumbrit ainult selleks, et saaksin selle veebivormi sisestada ja tõestada, et olen makse maksev elanik, kellel on õigus vana madrats ära visata.“

Alternatiiv, mille kohalikud saksa sõbrad lõpuks välja selgitasid, oli äraveosüsteemist täielikult mööda minna. Bremenis võivad elanikud oma suurjäätmekonteinerid sõidukisse laadida ja otse mõnda linna jäätmejaama (Recyclinghöfe) viia. Bremeni omanäolisest poliitikast sündinud ainulaadse piirkondliku vindiga on Sperrmüllli äraandmine nendes jaamades täiesti tasuta – poliitika, mis on mõeldud selleks, et inimesed ei viskaks vanu diivaneid linnaparkidesse.

Ent ka sellel lünnal olid omad väravavahid. Jäätmejaama sissepääsu juures seisis tõkkepuu kõrval helkurvestis töötaja ja kontrollis iga juhi isikutunnistust.

„Nad kontrollivad su dokumenti, et veenduda, kas su registreeritud aadress (Anmeldung) jääb Bremeni linnapiiridesse,“ märkis üks tudengist mängija. „Kui su

dokument näitab, et sa elad naabruses asuval Alam-Saksi liidumaal – isegi kui see on viie minuti kaugusel mööda sedasama teed –, saadetakse sind väravast tagasi. Nad ei taha, et ümberkaudsete külade rahvas oma prügi Bremeni tasuta süsteemi sisse hiilib.“

Jaapani ränduri jaoks oli see erakordne avastus: ühiskond, mis pealtnäha oli täiesti avatud ja ühtne, oli tegelikult jagatud tillukesteks ägedalt kaitstud halduslikeks läänideks, kus juurdepääsu prügimäele valvati sama innuga nagu riigipiiri.

Piir raamatukogu uksele – omad ja võõrad

Ajaloolise raamatukogu väljaarvamised

Kui intervjuu lõpule lähenes, nihkus vestlus prügiregistreerimise koomilistelt absurdsustelt tumedama ja salakavalama hõõrdumise juurde – nende peente, sageli alateadlike viiside juurde, kuidas Euroopa ühiskonnad annavad välismaalastele märku, et nad päriselt siia ei kuulu.

Jaapanlasest kõneleja meenutas reisi läbi Balkani piirkonna, mille käigus ta oli püüdnud külastada üht ajaloolist avalikku raamatukogu. Hoone oli arhitektuuriline meistriteos, mälestusmärk piirkonna vaimsele pärandile.

Kui kõneleja peasissekäigule lähenes, kaamera käes, astus turvamees ette ja sirutas käe välja, et ust tõkestada.

„Sisepääs keelatud,“ ütles valvur ilmetu häälega. „See ei ole turistidele.“

Kõneleja jäi seisma ja osutas klaasuste taga paistvatele raamatutele. „Kas see ei ole avalik raamatukogu? Kas ma ei või lihtsalt ringi vaadata? Kas või teatmekirjanduse osakonda?“

„Ei,“ kordas valvur, silmadega kõneleja nägu skaneerides ja tema Ida-Aasia näojooni ning turistlikku riietust registreerides. „See on ainult kodanikele. Ülikooli üliõpilastele. Mitte teile.“

Kõneleja taandus trepist alla, tundes sügavat tõrjutust. Eriti masendavaks tegi selle kohtumise igasuguse kontrollimise puudumine. Valvur ei olnud küsinud isikutunnistust; ta ei olnud kontrollinud üliõpilaskoodi. Ta oli lihtsalt vaadanud kõneleja

välimust, teinud silmapilkse oletuse tema staatuse kohta ja rakendanud väljaarvavat reeglit, mis põhines täielikult sellel visuaalsel hinnangul.

Sedasama kogemust peegeldas üks juhtum Saksamaal, mis puudutas saksa tudengi rahvusvahelisi sõpru. Tudeng oli külastanud üht ajaloolist teadusraamatukogu koos kahe kursusekaaslasega: Gabriellaga, vahetusüliõpilasega Brasiiliast, ja Indraga, rahvusvahelise teadlasega.

Kui kolmik lähenes raamatukogu pöördväravatele, hüüdis valves olev administraator teravalt, jättes saksa tudengi tähelepanuta ja keskendudes täielikult kahele välismaisele teadlasele.

„Seis,“ ütles administraator terava tooniga. „Neid kotte ei tohi sisse tuua. Ja see raamatukogu ei ole piltide tegemiseks. See ei ole turismiatraktsioon.“

Saksa tudeng sekkus üllatunult. „Nad on siin üliõpilased. Me teeme koos uurimistööd.“

Administraator ei vabandanud; ta lihtsalt torises midagi, osutas hoiukappide poole ja viipas nad vastumeelse žestiga läbi.

„Tehniliselt oleksime võinud jääda ja vaielda,“ tunnistas saksa tudeng intervjuu käigus. „Aga kogu energia oli rikutud. Sa tunnend seda äkilist külma tõrjumist. Sa mõistad, et institutsioon näeb sinus sissetungijat, võõrast, kes häirib nende vaikset ruumi. Me lihtsalt pöörasime ringi ja lahkusime. See ei olnud vaeva väärt.“

Liidu varjus tehtav töö

See institutsionaalne väljaarvamine on viisakas pealmine ilming palju sügavamast ja häirivamast struktuursest lõhest lõimunud Euroopa sees. Saksa tudeng jutustas oma tähelepanekutest igapäevaelu kohta Rijeka laborites ja tänavatel – tähelepanekutest, mis paljastasid, kuivõrd toetub tänapäevane Euroopa elustiil ebakindlas olukorras oleva välistööjõu alamklassile.

Ühel õhtul, kui laborimeeskond töötas hilja uurimisprojekti kallal, otsustati tellida pitsat kohaliku kullerirakenduse kaudu – Horvaatia vaste UberEatsile või Woltile.

Saksa tudeng, kellele kohalik digiliides oli võõras, liikus rakenduses ringi ja küsis horvaadist kolleegidelt abi aadressivälja täitmisel.

„Ära muretse, et see horvaadi keeles täiesti õigesti kirjas oleks,“ ütles üks kohalikest teadlastest muretult õlgu kehitades. „Kuller ei räägi niikuinii horvaadi keelt. Kirjuta lihtsalt välja, nad kasutavad Google Mapsi.“

Tudeng tõstis pilgu. „Kuidas nii?“

„Peaaegu kõik kullerid on siin nüüd Pakistanist või Bangladeshist,“ selgitas teadlane, pöördudes tagasi oma mikroskoobi juurde. „Nad tulevad ajutise tööviisiga. Nad ei oska keelt, nad ei tunne linna, nad lihtsalt sõidavad rolleritega.“

Järgnevatel nädalatel hakkas tudeng seda varitööjõudu kõikjal märkama. Linnas, mis oli uhke oma visuaalse ühetaolisuse üle ja kus kohalik elanikkond oli valdavas enamuses valge ja kultuuriliselt horvaadi-katoliku taustaga, hoidsid tänapäevase mugavuse logistikat üleval noored tumedanahalised mehed Lõuna-Aasiast, kes sõitsid elektriratastel läbi järskude künkliste tänavate lämmatavas kuumuses.

Horvaatia lõimumine Euroopa majandusruumi oli avanud turu nendele globaalsetele tööjõu tarneahelatele, kuid ühiskondlik lõimumine puudus täielikult. Tudeng täheldas sügavat, varjatud rassismi, mis läbistas igapäevaseid kokkupuuteid.

„Me olime ühel pärastlõunal pesumajas,“ jutustas tudeng vaiksemaks jäädes. „Seal oli üks noor Lõuna-Aasiast pärit kuller, kes püüdis pausi ajal oma tööriideid pesta. Ruumis oli füüsiliselt tunda pinget. Ta oli uskumatult pinges, õlad kühmus, silmad rangelt pörandle naelutatud. Ta pingutas kõigest väest, et olla nähtamatu, et võtta enda alla nii vähe ruumi kui vähegi võimalik.“

Kohalikud kliendid pesumajas ei karjunud tema peale; nad ei kasutanud avalikke rassistlikke sõimusõnu. Selle asemel kasutasid nad ebamugava ruumi relva. Nad nihutasid oma kotid temast eemale; nad vahetasid vaikseid hukkamõistvaid pilke; nad ohkasid teravalt ja kannatamatult, kui ta pesuaineautomaadi lähedale astus.

„Seda oli südantlõhestav vaadata,“ ütles tudeng. „Ta teadis, et teda ei taheta seal näha. Ta teadis, et linn talub teda ainult siis,

kui ta on anonüümne kuju rolleril, kes toob toidu nende ukse taha. Hetkel, mil ta astus ühiskasutatavasse avalikku ruumi oma riideid pesema, koheldi teda sissetungijana. See pani mind mõistma, et Euroopa avatud piirid on lihtsalt loonud uued nähtamatud piirid meie endi naabruskondade sisse.“

Kokkuvõte: lõpetamata mosaiik

Euroopa riikide lõimumist kujutatakse poliitilises retoorikas sageli suurejoonelise arhitektuuriprojektina – ühtsuse katedraalina, mis on rajatud ühiste väärtuste, avatud turgude ja õigusliku lähenemise vundamendile. Ent kui jälgida seda nende inimeste tegelikus elus, kes selle ruumides ringi liiguvad, ei näe Euroopa Liit välja niivõrd viimistletud katedraalina kui pigem hiiglasliku lõpetamata mosaiigina, mille kivikesed ei sobi kokku ja mille vuugisegu praguneb piirkondlike ajalugude surve all.

Sellest lihtsast intervjuust välja koorunud lood näitavad, et lõimumist kogetakse murdosades – viietunnisel väikebussisõidul, kus saksa tudeng avastab alpimurrete mikroskoopilised lõhed; keskköses vaikusel, kus rong Ungari piiril seisma jääb; Bremeni viimasajus, kus sisserändaja otsib plastprügikastilt seerianumbrit; ja Horvaatia pesumaja pingsas vaikusel, kus Lõuna-Aasiast pärit tööline oma riideid peseb.

Avatud piirid ja ühisraha on tõelised, võimsad struktuursed saavutused. Need lubavad kahel eri maailmast pärit teismelisel kohtuda Roomas ühise mandri täiskasvanud kodanikena. Ent nende saavutuste kõrval kulgevad rahvusriigi püsivad vaimud: kohalike bürokraatiade kangekaelne ellujäämine, piirkondlike elanike neutraalsed-aga-torssis psühholoogilised vaikeseadistused ja vaikesed süsteemsed väljaarvamised, mis tõmbavad terava joone oma ja võõra vahele.

Euroopa on endiselt ehitusjärgus manner. Selle tõelist ajalugu ei kirjutata üksnes Brüsseli lepingusaalides, vaid igapäevastes kokkupõrgetes, kohanemistes ja äratundmistes, mis leiavad aset siis, kui erisugused inimesed astuvad selle jagatud ruumidesse, vaatavad üksteisele silma ja püüavad dešifreerida kuuluvuse koodi.

Uks, mis oli alati lukus olnud

Anne, 76, pensionil õpetaja, Eesti

Inglise keelde tõlkinud MTÜ Peipsi Koostöö Keskus

Anne mäletab 1980. aastate lõppu ajana, mil elu liikus ühtaegu rahus ja pinges, otsekui oleks maailm olnud kahe hingetõmbe vahel. Ühest küljest oli nõukogudeaegne argipäev rutiinne ja etteaimatav: töö erikoolis, lapsed, majapidamistoimetused, järjekorrad poodides, talongid, defitsiit. Teisest küljest oli õhus midagi seletamatut, midagi, mis pani inimesi aimama, et vana kord ei saa enam kaua kesta. Anne ütleb, et see oli aeg, mil inimesed hakkasid esimest korda tajuma, et muutus on võimalik, kuigi keegi ei teadnud veel, millal see tuleb ja mis kuju võtab.

Tema igapäevaelu oli lihtne ja kokkuhoidlik – mitte just vaesusest, vaid defitsiidist. Raha tuli palgast, mis erikoolis oli veidi suurem kui tavakoolides, kuid sellest polnud suurt abi, kui poeriulid olid tühjad. Ta meenutab, kuidas ta käis pärast tööd poes lootuses, et äkki on midagi müügile tulnud. Sageli ei olnud. Vahel oli terve sein täis ainult kolmeliitriseid mahlapurke, mitte midagi muud. See pilt on tal siiani eredalt meeles, sest see sümboliseeris kogu ajastut: keegi ei saanud seda, mida ta vajas, aga kõik said midagi, mida nad ei vajanud. See oli kummaline, absurdne tasakaal, millega inimesed olid lihtsalt harjunud.

Talongid kuulusid igapäevaellu. Seebi, pesupulbri, viina, sigarettide, või ja jahu ostmiseks tuli esitada väikesed paberilipikud, mis määrasid, kui palju keegi tohtis osta. Talonge jagati pereliikmete arvu järgi, mis tekitas vahel absurdseid olukordi – viina anti isegi laste arvele, kuigi loomulikult keegi seda nii ei kasutanud. Ometi osteti kõik ära, sest kunagi ei teadnud, millal midagi vaja läheb või mis võib vahetuskaubaks kõlvata. Anne ütleb, et talongid olid nagu paralleelraha – kehtisid ainult teatud kohtades ja teatud hetkedel, kuid ilma nendeta ei tulnud ükski majapidamine toime.

Ta meenutab, kuidas mõned talongikaubad, näiteks seep, jätkusid aastateks, sest neid lihtsalt ei kulunud nii kiiresti. Samal ajal olid

teised asjad, nagu liha või või, nii defitsiitsed, et talong ei taganud veel, et sa need ka tegelikult kätte saad. Inimesed seisisid tundide viisi järjekorras, lootes, et neile jätkub. Paremas seisus olid need, kellel oli sugulasi või tuttavaid kaubanduses. Anne meenutab, kuidas ta küsis kaubamajas töötavalt naabrilt, kas ta saaks tema kaudu külmkapi. Naaber vastas omakorda küsimusega: kas Anne saaks oma tutvuste kaudu vorsti? Nii see elu käiski – keegi ei saanud kõike, aga igaüks sai midagi, ja kui inimesed olid omavahel seotud, siis asjad liikusid.

Ta ütleb, et kaubapuudus ei tähendanud, et pidulaud oleks pidanud tühi olema. Anne ja tema sõbrad imestasid tihti, kuidas on võimalik, et poed on tühjad, aga peolauad lookas. Vastus peitus tutvustes, vahetuskaubas ja „hankimise“ oskuses – oskuses, mida koolis ei õpetatud, aga mida läks vaja igas majapidamises. See oli nagu teine, ametliku kõrval kulgev majandussüsteem, mis põhines usaldusel, sõprusel ja väljaütlemata kokkulepetel.

Teenused olid koondunud teenindusmajadesse, kus juuksurid, kingsepad, rätsepad ja teised meistrid töötasid koos ühes majas. Anne tädi töötas teenindusmajas ja tema kaudu sai tellida villaseid mööblikatteid, mis on osaliselt siiani kasutuses. Need olid ajad, mil asjad olid vastupidavad ja inimesed hoidsid neid kaua, sest uut ei olnud kuskilt saada. Anne ütleb, et see õpetas talle lugupidamist asjade vastu – mitte sellepärast, et need olid kallid, vaid sellepärast, et need olid haruldased.

Nõukogude aja varjukülgedest rääkides mõtleb Anne kõigepealt pidevale jälgimisele ja hirmule. Sõnadega tuli olla ettevaatlik – nõukogude korra kritiseerimine oli keelatud, ka kodus. Eriti kartlik oli tema isa, kes oli teeninud Saksa sõjaväes. Ta hoiatas lapsi kogu aeg liigse jutu eest ega lubanud kodus jõule pidada. Anne mäletab, kuidas nad klassikaaslastega üritasid minna jõululaupäeval kirikusse jumalateenistusele, kuid kiriku ukse taga seisis valvel õpetajad, et kedagi sisse ei lastaks. See oli silmakirjalikkuse ajastu – ametlikult pidi kõik olema ateistlik ja ideoloogiline, samal ajal kui inimesed hoidsid oma traditsioone vaikselt ja salaja elus.

Ta ütleb, et iga ettekanne või kirjatöö pidi algama tsitaadiga Leninilt või mõnelt parteikongressilt. See oli nagu rituaal, millesse keegi ei uskunud, kuid mida kõik pidid järgima. Ka ebavõrdsus oli nähtav –

parteilikmed ja sõjaveteranid said kaupa esimeses järjekorras, teised pidid ootama või ilma jääma. Anne ütleb, et see tekitas inimestes vaikselt kibestumist, kuid keegi ei julgenud seda avalikult välja öelda.

Samas on Anne sellest ajast ka häid mälestusi: hindade püsivus, stipendium, mida ta kõrgkoolis õppides sai, ja arstiabi kättesaadavus. Need olid asjad, mis andsid mingigi kindlustunde, isegi kui ülejäänud elu oli piiratud. Ta ütleb, et nõukogude süsteem oli nagu suur kohmakas masin – aeglane, ebatõhus ja sageli absurdne, kuid see pakkus minimaalset stabiilsust, mis 1990. aastate alguses peaaegu üleöö kadus.

1980. aastate lõpu lähenedes hakkas ühiskond muutuma ja Anne tundis seda väga selgelt. Ta oli elevil ja lootusrikas, aga ka ärev. Ta kartis, et reformid ei pea vastu, et midagi läheb viltu ja et Eesti ei suuda Nõukogude Liidust lahku lüüa. Ometi oli õhus midagi uut – inimesed muutusid julgemaks, tekkisid eraettevõtted, liikumine muutus vabamaks. Kui varem sai reisida ainult nõukogude maades, siis nüüd avanes võimalus minna ka lääneriikidesse. Ingerisoomes juurtega inimesed said minna Soome elama ja üks Anne sugulastest tegi täpselt nii, paremat elu otsides.

Anne ise oleks väga tahtnud osaleda 1989. aasta Balti ketis, mis oli meeleavaldus nõukogude võimu vastu, kuid tol ajal oli ta oma esimesel välisreisil Rumeenias. Tema lapsed osalesid meeleavaldusel koos vanavanematega. Ta meenutab ka Tartu rahulepingu aastapäeva tähistamist Vanemuise tänaval, kust ta kiiresti lahkus, kui miilits kohale jõudis. Eesti kodakondsust taotles ta Eesti Kodanike Komitee kaudu, kus ta kohtus USA-st tulnud herra Rein Taagepera. Need hetked kinnitasid talle, et käimas on tõelised muutused.

Anne jaoks olid 1980. aastate lõpu muutused ühtaegu hirmutavad ja vabastavad. Ta ütleb, et see oli nagu seista ukse ees, mis oli kogu tema elu lukus olnud, ja äkki märgata, et keegi on võtme unustanud. Uks oli ikka veel kinni, aga selle taga oli tunda liikumist, õhutõmmet, midagi uut. Ta mäletab, kuidas inimesed hakkasid rääkima asjadest, millest varem ei olnud räägitud – poliitikast, tulevikust, võimalustest. See oli nagu ühine ärkamine, mis toimus aeglaselt, aga kindlalt.

Tema enda elu muutus eriti siis, kui tal tekkis rohkem kokkupuuteid välismaailmaga. Esimest korda käis ta Soomes 1990. aastal, minnes vaatama oma meest, kes töötas seal neli kuud. See reis oli nagu astumine teise reaalsusesse – majad olid puhtad, tänavad korras, inimesed rahulikud. Poed olid täis kaupa, mida ta oli näinud ainult ajakirjades. Kõige rohkem üllatas teda see, kui lihtne kõik tundus: ukSED avanesid ise, inimesed ei seisnud järjekordades, kellelgi ei olnud vaja talonge näidata. Ta meenutab, kuidas ta astus Soome supermarketisse ja tundis, et ei saa hingata – mitte sellepärast, et õhku oleks olnud vähe, vaid sellepärast, et riiulid olid nii täis, et ta ei suutnud seda kõike korraga haarata. Kümneid erinevaid juuste, jogurteid, leibu. Ta ütleb, et see oli nagu värvipime, kes äkki näeb värve – korraga oli kõike liiga palju, liiga eredat, liiga uut. Ta tundis rõõmu, aga ka kurbust, mõistes, kui palju ta oli ilma jäänud. See kogemus kinnitas talle, et Eesti peab liikuma läände, mitte tagasi minevikku.

Põhjalikult muutus ka tema töö erikoolis. Nõukogude ajal oli eripedagoogika olnud suletud süsteem, kus puudus ligipääs nüüdisaegsele metoodikale ja rahvusvahelisele kogemusele. Kuid 1989. aastast algas tihe koostöö Soome nägemispuudega inimeste asutustega. Anne käis Soomes koolis, osales seal 1993. ja 1994. aastal koolitustel, veetis kraadiõpingute ajal kaks kuud Soome ülikoolis ning võttis osa rahvusvahelistest konverentsidest Budapestis, Norras ja Helsingis – kõik välismaalt rahastatud, mis näitas, kui suur oli soov Eesti eripedagoogikat toetada. Ta nägi, kuidas teised riigid seda tööd väärtustavad, kuidas õpetajatel on nüüdisaegsed vahendid ja lapsed saavad individuaalset tuge. Iga kord Eestisse naastes tundis ta ühtaegu uhkust ja kurbust. Uhkust sellepärast, et Eesti oli teel millegi parema poole, kurbust sellepärast, et tee oli pikk. Ta tõi kaasa metoodilisi materjale, tõlkis neid, kohandas neid ja jagas kolleegidega. Ta ütleb, et iga uus teadmine tundus kingitusena, iga uus tutvus sammuna edasi.

Kuid kõik muutused ei olnud kerged. 1992. aasta rahareform oli šokk – raha kaotas üleöö suure osa oma väärtusest ja elu läks väga raskeks. Ta meenutab, kuidas ta arvutas hoolikalt, mida poja lõpuaktuseks osta; vahel ei olnud külalistele pakkuda muud kui keedetud kartuleid. Õnneks said vanemad maalt saata köögivilja, moosi, võid ja liha. Anne isa hakkas põhitöö kõrvalt korve punuma,

et ots otsaga kokku tuleks – seda ei olnud ta varem kunagi teinud, kuid ta õppis kiiresti. See oli tema põlvkonna tugevus: harjumus raskustest läbi murda ja lahendusi leida. Erastamine tõi kaasa omad pinged: need, kes olid saanud korteri ametiühingu kaudu, said selle nüüd rahvakapitali obligatsioonidega eraomandiks teha, tagastatavates majades elavad inimesed aga mitte, hoolimata aastatepikkusest korrashoiust. Suured ettevõtted hakkasid sulgema, sest idatürg kadus. Humanitaarabi – peamiselt kasutatud riided Rootsist – aitas, kuid jättis inimesed haavatavaks isegi siis, kui nad olid tänulikud. Paljud läksid välismaale tööle: Soome koristama või ehitama, maasikaid korjama või kalkuneid kitkuma. Anne uuris sedagi võimalust, aga see ei olnud tema jaoks. Ta ütleb, et see oli aeg, mil inimesed pidid tegema raskeid valikuid – jääda Eestisse ja loota või minna välismaale ja alustada nullist.

Anne jaoks ei olnud kõige olulisem muutus pärast iseseisvumist mitte üksnes poliitiline vabadus, vaid see, kuidas see hakkas tasapisi inimeste igapäevaelu immitsema. Alguses ei tundunud kõik väga teistmoodi – poed täitusid, aga hinnad tõusid ja palgad ei jõudnud järele. Ometi oli õhus midagi uut: tunne, et elu ei ole enam suletud ring, vaid avatud tee, mis võib viia kuhu tahes. Iga väike muutus tema töös tundus suur, sest see näitas, et Eesti ei ole enam ükski.

Anne jaoks oli 1990. aastate lõpu ja 2000. aastate alguse kõige olulisem nihe see, kuidas Eesti hakkas samm-sammult Euroopa Liidule lähenema. Ta ütleb, et see ei olnud lihtsalt poliitiline protsess, vaid midagi palju sügavamat – vaimne liikumine, identiteedi muutus, ühiskonna küpsemine. Kui 1980. aastate lõpus oli õhus lootus, siis 1990. aastate lõpuks oli juba olemas suund. Inimesed ei rääkinud enam ainult sellest, et Eesti peab olema vaba, vaid sellest, milline peaks vaba Eesti välja nägema. Ja üha sagedamini kõlas vastus: nagu Euroopa.

Eriti tugevalt tundis Anne seda oma töös. Ta nägi, kuidas Soome kolleegid suhtusid Eestisse kui noorde, kuid paljutöotavas partnerisse – nad ei tulnud haletsema ega ülalt alla õpetama, vaid pakkuma tuge ja koostööd. Ta meenutab, kuidas soomlased ütlesid tihti, et eestlased õpivad kiiresti, kohanevad kiiresti ja võtavad vastutust. See oli kiitus, mida ta ei olnud nõukogude ajal kunagi

kuulnud, nagu peegel, mis näitas Eestit sellisena, nagu eestlased ise tahtsid, et neid nähtaks.

Ta ütleb, et Euroopa Liiduga liitumise protsess oli tema jaoks nagu pikk aeglane sissehingamine. Iga samm – läbirääkimised, seaduste ühtlustamine, institutsioonide loomine – tundus väike, kuid koos moodustasid need suure muutuse. Kõige tugevam tunne tuli siis, kui Eesti liitus Schengeni alaga: piirid kadusid, mitte ainult füüsiliselt, vaid ka peas.

Euro kasutuselevõtt oli tema jaoks veelgi sügavam muutus – mitte lihtsalt uus raha, vaid uus mõtteviis; märk sellest, et Eesti ei ole enam üleminekumajandus, vaid küps Euroopa riik. Hinnad muutusid läbipaistvamaks ja võrreldavamaks, raha muutus millekski, mille peale võis kindel olla. Ta meenutab, kuidas ta seisis esimest korda poes ja nägi hinnasilte eurodes – võõras ja samal ajal loogiline. See oli nagu kinnituskiri, mis ütles: „Sina kuulud siia.“ Ta tundis, et see ei ole enam ajutine seisund, vaid püsiv, ja see andis talle rahu, mida ta ei olnud varem tundnud. Euroopa Liiduga liitumine oli oluline ka isiklikul tasandil: tema kool sai rohkem raha, õpetajad said käia välismaal koolitustel ja lapsed said paremat tuge. Ta korraldas koolitusi ja konverentse, tõlkis metoodilist kirjandust ja hakkas Tartu Ülikoolis andma nägemispuude valikkursust. Ta ütleb, et see oli aeg, mil ta tundis, et tema töö on oluline mitte ainult talle endale, vaid kogu ühiskonnale – see aitas ehitada Eestit, mis oli avatud, asjatundlik ja hooliv.

Kogu selle aja jooksul muutusid ka tema väärtused. Ta ütleb, et kõige tähtsamaks sai enesearendamine – mitte sellepärast, et keegi seda nõudis, vaid sellepärast, et ta tundis, kuidas maailm liigub kiiresti ja tema tahtis sellega sammu pidada. Ta tundis, et suhtlus väliskolleegidega avardas tema mõtlemist, et kooli arendamine andis talle sihi ja lastega töötamine andis talle tähenduse. Ta ütleb, et see oli aeg, mil ta tundis, et kasvab koos oma riigiga.

Vabaduse vaikne arvutus

Mari Tamm, 62, Eesti

Inglise keelde tõlkinud MTÜ Peipsi Koostöö Keskus

1980. aastate lõpus töötasin ma Tartus lasteaias. Kõrvalt ma tööd ei teinud ja sain üsna hästi hakkama.

Mäletan, et poed olid tühjad. Töölt koju minnes jäi mulle teele Tartu Kaubahall ja ma astusin alati sisse mõttega, et äkki on midagi saada, näiteks sukki. Teenindusmajas sai lasta sukkadel jooksnud silmi üles võtta ja sedagi teenust kasutati.

Suuremaid muutusi Eestis ja ühiskonnas tervikuna hakkasin ma märkama 1980. aastate lõpu poole.

Taasiseseisvumise ajal oli pigem lootuse ja elevuse tunne. Balti ketis ega teistel tolelaegsetel üritustel ma ei osalenud. Küll aga käisin ma Tartu levimuusikapäevadel. 1980. aastatel oli see üritus üle Eesti väga tuntud ja see on mulle selgelt meelde jäänud. Ma tundsin, et seal olemine oli oluline.

1990. aastate alguses kolisin maale ja jäin lastega koju. Kuna ma töö ei käinud ja lapsetoetus oli väike, ei olnud elu just kerge.

Pärast iseseisvumist olin ma mitu aastat füüsilisest isikust ettevõtja ja kasvasin kurki. See aeg oli rahulikum, inimesed olid veel üsna optimistlikud. Ühiskond muutus kindlasti ka palju vabamaks.

Seda, kuidas teistest rahvustest inimesed neid muutusi kogesid, ma õieti öelda ei oska. Tegemist oli palju, aega selliseid teemasid teistega arutada ei olnud ja igaüks keskendus omaenda elule.

1990. aastatel ei olnud reisimiseks palju võimalusi, aga Soomes käisin ma paar korda. Soome tundus Eestiga võrreldes võõras – poodides oli tunduvalt rohkem kaupa ja kõik tundus uhkem.

2003. aasta rahvahääletust Eesti Euroopa Liiduga ühinemise üle ma väga hästi ei mäleta, kuid ma toetasin ja toetan siiani nii Euroopa Liitu kui ka NATOsse astumist. Oma elus ei ole ma peale reisimisvõimaluse muutusi märganud. Ma ei ole osalenud üheski Euroopa Liidu rahastatud projektis ega teinud koostööd partneritega teistest Euroopa riikidest.

Mis puutub sidemesse Euroopaga, siis üks oma lugu mul siiski on. Pärast Eesti vabanemist saime teada, et minu ema vend elab Saksamaal. Ta oli pärast Teist maailmasõda kadunuks jäänud ja aastaid ei olnud meil temast mingeid teateid. Pärast taasiseseisvumist võttis ta meiega ühendust ja käis kaheksateist aastat igal suvel Eestis. Nõukogude ajal ei olnud ta meiega ühendust võtnud, sest ta uskus, et see teeb meile kahju – ta oli sõdinud saksa poolel. Peale selle ei ole mul Euroopaga muid sidemeid.

Unenägu

Krasimir Petkov, Bulgaaria

Inglise keelde tõlkinud Krasimir Petkov

„Unenägu, mis tuleb vaid üks kord, on enamasti pelk tühine juhus ega kanna endas mingit sõnumit; kuid korduv unenägu on hoopis teine asi – reeglina tuleb see asja pärast.“

– Mark Twain

„Rumalus on viis uhkeldada oma idiootsusega ülbelt ja järjekindlalt.“

– Umberto Eco

Dotsent Georgi Markov-Kunchev jõudis koju veidi pärast üheksat, viskas seljakoti ukse kõrvale, võttis väsinult jope seljast ja vajus diivanile. Päev kateedris oli möödunud tavapärasel vestluste jadas, mis polnud talle ammu enam midagi uut pakkunud – akrediteeringud, pseudoteaduslikud vaidlused, tunniplaanid... Ta oli hiljuti lugenud Max Weberi loengut teadusest kui kutsumusest, milles autor esitab iga akadeemilise karjääri keskse küsimuse: „Kas te usute, et suudate taluda, kuidas aasta aasta järel tõusevad keskpärasused üksteise järel teist kõrgemale, ilma et te kibestuksite ja hukatusse langeksite?“ – ja üha sagedamini mõtles ta, kas ta ikka peab vastu, eriti pärast järjekordset doktoritööde retsenseerimise vooru. Ta võttis puldi ja hakkas kanaleid vahetama, otsides midagi, mis ei oleks järjekordne stuudioarutelu.

Kolmas kanal, neljas, seitsmes – kõikjal sama kaadrite rütm: lippe võetakse fassaadidelt maha, tumedates ülikondades mehed suruvad uute siltide ees teineteise kätt. „Kolm kuud pärast Bulgaaria ametlikku lahkumist Euroopa Liidust,“ ütles diktoriga ilmetu, turvalise häälega, mis on treenitud kõlama ühtviisi rahustavalt nii heade kui halbade uudiste puhul, „jätkab meie riiki kohandamist uue maailmakorraga.“ Tema selja taga ekraanil pöörles vastloodud Rahvusvahelise Rahutriumviraadi (RRT) embleem: kolm põimunud loorberioksa, millest igaüht kroonis ühe kolmest juhust profiil – president-patriarh Vladislav Khomyachenko

idast; esimees Xun Ming maailma rahvarohkeimast riigist; ja president Elon Highcastle, kes veel mõni aasta tagasi nimetas end „vaba maailma viimaseks kaitsjaks“ ning seisis nüüd alandlikult kahe teisega ühise vapi all. Kolme ei ühendanud ideoloogiad – neid ühendas see, et igaüks neist oli omal moel kuulutanud nõrkuseks vana korra, mis rajanes lepingutel, institutsioonidel ja vastastikusel sõltuvusel.

Rahvusvaheline Kriminaalkohus Haagis oli suletud kaheksa kuud varem – „laiali saadetud Triumviraadi liikmesriikide vastastikusel kokkuleppel“, kõlas ametlik sõnastus. ÜRO järgnes sellele kolm nädalat hiljem. Euroopa Liitu – kohmakat, bürokraatlikku, ent Georgi arvates ainsat tõeliselt toimivat rahukonstruksiooni mandril – ei olnud enam üldse olemas.

Ta lülitas teleri välja, kuid pildid virvendasid edasi silmalaugude taga. Neljakümne kahe aastane Euroopa uuringute dotsent Georgi oli ammu kaotanud arvu töölähetustel, konverentsidel Roomas, Bremenis, Brüsselis, kreeklastest, itaallastest, eestlastest ja sakslastest kaasautoritel, kellega ta oli jaganud hotellihommikusööke ja õhtuseid vastuvõtte. Elu oli teda veennud – meetoodiliselt, töö ja läbielatu järjekindlusega –, et just koostöö, partnerlus ja avatus teevad inimesed vabamaks, mitte piirangud, uste sulgemine ja kardinatega eettõmbamine. Nüüd aga vaatas ta õhtust õhtusse uudistest, kuidas kõik see laguneb, ega suutnud kuidagi otsustada, kas ta oli olnud naiivne või oli ta lihtsalt elanud ajaloo ainsal perioodil, mil tema naiivsus oli õigustatud.

Vastuoludest tulvil päevast kurnatuna jäi Georgi diivanil magama, ilma et oleks jopetki seljast võtnud.

* * *

Hommikul helises Georgi ülikoolikabineti telefon vara. Sekretäri hääl – naise oma, kelle nime Georgi polnud aastaid meelde jätanud, ehkki nad vahetasid igal nädalal paar sõna – kõlas nii, et see ei jätanud ruumi küsimustele:

– Rektor soovib teid näha. Kohe.

Ülikool, mida Georgi oli veel mõni kuu tagasi tundnud moodsa ärikoolina – klaasfajeedega, rahvusvahelise äri ja digiturunduse õppekavade reklaamvoldikutega, ingliskeelse sildiga sissepääsu

kohal –, kandis nüüd teist nime, mis oli suurte raskete tähtedega peaukse kohale välja kirjutatud: Trofim Lysenko nimeline Kõrgem Majandusteaduste Instituut. Silt oli uus, kuid kirjatüüp oli teadlikult vanamoodne, otsekui oleksid selle kujundajad tuhninud viiekümnendate arhiivides, et leida just õige nostalgivarjund.

Rektoraadi juurde viivas kesksesse fuajeesse, kus veel mõni kuu tagasi seisis Adam Smithi pronksbüst – kingitus partnerkoolilt Edinburghist –, oli nüüd asetatud midagi muud: kipsist figuurirühm, kolm õlg õla kõrval seisvat kuju, pilgud suunatud ette ja üles, kujuteldava tuleviku poole, mille skulptor oli ilmselgelt võtnud otse Triumviraadi plakatitelt. Alusele oli raiutud: „Mitmepooluseline maailm sünnitab mitmepooluselise teaduse.“

Koridori seintel, kus veel hiljuti rippusid vilistlaste fotod – osa ülikooli vilistlaskonnast, edukate karjääridega rahvusvahelistes institutsioonides ja ettevõtetes –, olid nüüd portreed: õlimaalik, rasked, kullatud raamides, Triumviraadi kolmest juhust.

Khomyachenko selle iseloomuliku kissitava pilguga, mille ajalehed olid tema kaubamärgiks muutnud; Ming, naeratamas naeratust, mis ei jõudnud silmadeni; Highcastle, kelle juuksed nägid isegi lõuendil välja pigem arhitektuurse konstruktsiooni kui soenguna. Portreede vahel rippusid tumepunased loosungid valgete tähtedega: „Teadus ilma piirideta on teadus ilma kodumaata“, „Suveräänsus – Bulgaaria majanduse jõud“.

Koridoris astusid tudengid Georgi eest kõrvale – mitte austusest, vaid selle ettevaatlikkusega, millega inimesed hoiuvad millestki, mille kohta nad juba teavad rohkem kui tema ise.

Rektori kabinet lõhnas mööblipolituuri ja veel millegi vanema järele, mida Georgi ei osanud nimetada; võib-olla sellepärast, et see oli äsja uue alguse trendide vaimus üle värvitud. Rektor – professor Bogomilov, karm ja väarikas mees, keda Georgi sügavalt austas – ei tõusnud tema sisenedes püsti. Ta osutas vaid lauataaguse tooli poole, silmi tõstmata, ja lükkas prillid ninale.

– On esitatud kaebus – ütles ta, nagu loeks ette ilmateadet. – Kolleegilt, teie enda uurimiserühmast. Nimi on kustutatud – „informandi kaitsmise kaalutlustel“, nagu siin öeldud.

Ta hakkas lugema. Tema hääl oli ilmetu, eemalseisev, juba harjunud selliste ettelugemistega, mis olid viimasel ajal ilmselgelt sagenenud:

– „Oma viimases monograafias, mis on pühendatud piiriülese teaduskoostöö mudelitele, jätkab dotsent Kunchev Vanale Maailmale iseloomulike arusaamade kaitsmist: avatud innovatsioon, avatud teadus, vaba juurdepääs andmetele ja publikatsioonidele. Uurimus on teostatud kaasautorluses juba neoimperialistlikeks liigitatud riikide esindajatega ning rahastatud tervikuna struktuuridest, mis on kuulutatud laialisaadetuks ja ebaseaduslikuks – Euroopa Liidust ja Euroopa Komisjonist, mis on Triumviraadi korralduse nr 66 alusel praegu määratletud ka terroriorganisatsioonidena. Monograafias esitatud teesid ei ole teaduslikult põhjendatud ega vasta uutele, mitmepooluselistele arusaamadele teaduse arengust selles riigis.“

Rektor pani lehe lauale ja vaikis hetke, enne kui selle uuesti kätte võttis – otsekui tahaks ta veenduda, et on õigesti lugenud midagi, mida ta juba peast teadis.

– Georgi Markov-Kunchev – lausus ta aeglaselt, eraldades kaks sõna, millest kumbki kandis oma raskust.

Murdosaks sekundist, istudes vastamisi mehega, kes oleks veel mõni kuu tagasi pakkunud talle sigaretti ja väikest napsi, meenus Georgile, kuidas ta isa oli teda ristimisvaagna ees süles hoides nõudnud just seda perekonnanime – Markov, kirjaniku auks, kelle sotsialistlik režim tappis Londoni sillal vihmavarjuga selle eest, et too julges välismaalt vabalt rääkida; ja Kunchev, sest tema vanaisa oli hoidnud alles suguvõsa nime, mille ajalugu otsustas meelde jätta teise, kõlavama nime all – Levski. Bulgaaria nimepanekutraditsioonis leidis teisigi selliseid näiteid; Georgil oli sõpru sarnaste kahekordsete perekonnanimedega, kuid nende omad kandsid tavaliselt kirikulikumat laengut, viidates pühakutele, mitte ajaloolis-poliitilisele sümboolikale. Perekonnanime pikkuse tõttu oli tavaks saanud kasutada ametlikult ainult selle teist osa. Isa ei olnud seda valikut kunagi otse selgitanud, kuid Georgi oli ammu kujundanud sellest oma arusaama: see oli nimi, mis anti korraga hoiatuseks ja lootuseks – hoiatuseks, et vaba mõtte eest makstakse kallist hinda, ja lootuseks, et see on sellest hoolimata seda väärt. Ilmselt oli tema isa tol ajal, veel noorena ja Beatlesi, Scorpionsi ning Eaglesi taoliste bändide tiibadel saabunud muutusest julgustatuna, mässumeelne ja vabadust armastav... Nüüd, selles ruumis, kuuldes seda aeglaselt välja hääldatuna mehe suust, kes ei tahtnud talle enam silma

vaadata, tundis Georgi esimest korda, kui sõna-sõnalt oli hoiatus täide läinud ja kui tühjaks oli lootus osutunud.

– Teie akadeemiline karjäär, dotsent Kunchev, lõpeb siin ja praegu – ütles rektor, olles prillid juba pintsakutaskusse pannud, otseku teeks see sõnad vähem tema omaks. – Teid vabastatakse kateedrist, instituudi registritest ja igasugusest õppe- ning teadustööst alates tänasest kuupäevast. Seitsme päeva jooksul olete kohustatud ilmuma piirkonnakohtusse, et vastutada välismaise propaganda levitamise eest ja et teid kuulutataks ametlikult välisagendiks.

Rohkem ta midagi ei lisanud. Ta ei ulatanud kätt. Georgi lahkus kabinetist tundega, et instituudi koridorid olid muutunud pikemaks, kui ta neid hommikul mäletas.

* * *

Sel õhtul läks ta isa juurde. Ta leidis ta teleri eest, üksinda, klaasi rakijaga, mida polnud tundide kaupa puudutatud.

Isa oli seitsekümmend kaheksa aastat vana. Diplomeeritud masinaehitusinsener ja hiljem dotsent ainsas tehnikainstituudis, millel oli tollal õigus selliseid tiitleid omistada – doktorikraadiga, mis oli kaitstud Moskvast kaheksakümnendate alguses, kui see veel midagi tähendas. Kogu elu oli ta projekteerinud turbiine elektrijaamadele; ta oli sõitnud Leningradi, Novosibirskisse, Bratislavalasse – kõikjale, kus sotsialistlik tööstus tema arvutusi vajas. Tema publikatsioonid, neid oli üle saja, olid venekeelsed, ajakirjades, mida ammu enam ei ilmunud ja mille väljaandjateks olid instituudid, mis saadeti laiali koos neid rahastanud riigistruktuuridega.

Kui süsteem üheksakümnendate alguses kokku varises, ei kaalunud Moskva diplom äkitselt enam midagi uute, lääne eeskujul koostatud akrediteerimiskomisjonide ees; inglise keel, mida ta kunagi ei õppinud, sest oli kogu elu töötanud kolleegidega idast, mitte läänest, muutus väikesest lüngast ületamatuks müüriks. Ta saadeti ennetähtaegselt pensionile, viiekümne kaheksa aastasena, tänukirjaga ja ilma suurema kärata.

Uudised, mida ta igal õhtul vaatas, olid venekeelsed – see oli ainus võõrkeel, mida ta vabalt valdas – ja pärit kanalitelt, mille teemavalikut, kaadreid ja intonatsiooni Georgi tundis liigagi hästi, et

neid usaldada. Isa ei vaadanud neid sellepärast, et oleks uskunud iga nende sõna. Ta vaatas neid sellepärast, et see oli ainus koht, kus keegi veel tema keelt rääkis – ja mitte üksnes otseses mõttes.

– Isa – ütles Georgi –, ma kavatsen riigist lahkuda. Ma ei näe teist väljapääsu. Siin ei ole minu jaoks enam turvaline.

Isa ei vastanud kohe. Tema silmis nägi Georgi midagi, mida ta ei osanud täpselt nimetada – mitte viha, pigem sellise mehe väsimust, kellele oli nii mitme aastakümne jooksul räägitud nii palju erinevaid asju, et tal ei olnud enam jõudu otsustada, milline neist on tõsi.

Kaks päeva hiljem helistasid isa uksele kaks meest hallides jakkides. Nad rääkisid vaikselt, peaaegu viisakalt.

– Temaga ei juhtu midagi halba – ütles üks neist. – Teie poeg peab vaid mõnele küsimusele vastama. Kui te teate, kuhu ja millal ta kavatseb minna, säästate teda paljudest muredest. Vastasel juhul – te teate isegi, kuidas see vanasti käis. Lihtsam on, kui ta teeb õigel ajal koostööd.

Isa, kes oli neid sõnu väikeste variatsioonidega kuulnud kogu oma elu – onudelt, naabritelt, oma isalt, kes oli need talle palju aastaid varem sosinal öelnud –, uskus neid, sest ta tahtis neid uskuda. Ta rääkis neile neljapäevasest rongist, Kalotina piiripunktist.

Georgi vahistati samal õhtul, perroonil, enne kui ta jõudis rongi peale minna.

* * *

Vangla lõhnas värvi ja millegi määratlematu, metalse järele. Isa tuli teda vaatama kolm nädalat hiljem, küürulisemana, kui Georgi teda mäletas, kilekotiga käes, milles olid kuivatatud puuviljad, kolm muusika-CD-d ja CD-mängija, mida talle kindlasti sisse tuua ei lubatud. Sel ajal, kui isa vaidles valvuriga selle üle, mida ta tohib ja mida ei tohi kaasa võtta, jõudis Georgi neid näha – plaadid olid nende bändide albumid, kelle saatel ta oli üles kasvanud tänu isa noorpõlve muusikakirele: Beatles, Scorpions ja Eagles.

– Anna mulle andeks – ütles isa kohe, enne kui Georgi jõudis rääkida.

– Ma rääkisin neile. Ma uskusin neid.

– Ma tean, isa.

Isa istus raskelt vaheseina teisel pool olevale metalltoolile, pani koti põlvedele ja näis hetkeks, nagu puhkeks ta nutma. Siis tuli pisarate asemel midagi muud – see vana, tuttav kangekaelsus, millega inimesed kaitsevad veendumust ka siis, kui nad ise selles enam kindlad ei ole.

– Ja miks sa neid ikka veel kaitsed, neid... neid terroriorganisatsioone? – küsis ta, ja tema hääles ei olnud pahatahtlikkust, pigem meeleheide, mis otsis kohta, kuhu välja voolata. – Sellepärast nad su siia panidki. Sellepärast nad nimetasid sind välisagendiks. Sest sa oled kogu elu kaitsnud midagi, mis... – Ta jäi hetkeks vait, otsekui seaks ritta aastate jooksul kogunenud argumente. – Nad kavatsesid meid tsenseerida, poeg. Nad kavatsesid panna meid sööma ritsikajahust leiba, sel ajal kui sina ja sinusugused sõidavad konverentsidele Brüsselisse. Nad kavatsesid meie autod kesklinnadest ära keelata, sundida meid jalgsi käima, samal ajal kui ametnikud sõidavad autojuhtidega. Nad julgustasid lapsi sugu vahetama, nad nimetasid seda „valikuks“, ja meile ei antud isegi valikut vastu vaielda, sest sellest sai kohemaid „vaenukõne“. Ma kuulasin neid asju aastaid. Televisiorist. Naabritelt. Endistelt kolleegidelt ja koolikaaslastelt. Ja nüüd sa tahad, et ma usuksin, et ma eksisin kõiges?

Georgi vaatas isa pikalt, enne kui vastas.

– Midagi sellest ei juhtunud, isa. Mitte üks nendest asjadest. Keegi ei keelanud sinu autot – sa sõidad sellega tänase päevani, pargid, kus tahad. Ühtki last ei sunnitud sugu vahetama – selle mõtlesid välja inimesed, kes teenisid kasu sinu hirmust, mitte tõest. Ritsikaleiba ei olnud pagariärides kunagi müügil; see eksisteeris ainult fotodel, mida jagasid kontod, mille omanikke sa isegi ei tea. – Ta tegi hetkeks pausi. – Kas sa mäletad vannitoa remonti vanaema majas? – Mäletan – ütles isa, äkilisest suunamuutusest segadusse aetuna. – Mille raha eest me selle siis tegime?

Isa ei vastanud kohe.

– Euroopa projektidest teenitud raha eest – jätkas Georgi vaikselt. – Kas sa mäletad, kes soojustas viis aastat tagasi sinu korterelamu? Kes maksis soojustuse, uute akende, konditsioneeride eest? Kas sa mäletad selle kooli renoveerimist, kus ma naabruskonnas käisin?

Neid ei rahastanud mitmepooluseline maailm, isa. Neid rahastas Euroopa Liit. Seesama „terroriorganisatsioon“.

Isa vaikis kaua. Kui ta rääkima hakkas, oli tema hää vaiksem, oma segaduses peaaegu lapselik:

– Miks see siis lagunes, see sinu Liit?

Georgi nõjatus nii kaugele taha, kui võre lubas, ja ohkas – mitte ärritusest, vaid sellise mehe väsimusega, kes on selle küsimuse üle liiga palju öid mõelnud, et tal oleks üksainus korralik vastus.

– Ma ei tea, isa, kas põhjus on ainult üks. Ma olen sellele kaua mõelnud ja iga kord leian endale erinevaid selgitusi.

Võib-olla sellepärast, et inimesed unustasid, millest see liit tegelikult tehtud oli. Mis oli selle vundamendis. See oli tehtud rahust – sellest, et esimest korda sajandite jooksul lakkasid sakslased ja prantslased teineteist tapmast. Õigustest. Õiglusest. Liikumis- ja mõttevabadusest. Ja meie lakkasime aastate jooksul neist asjadest rääkimast ning hakkasime rääkima ainult majandusest. Otsekui oleks rahu nüüd iseenesestmõistetav, antud suurus, ja raha kõige tähtsam. Raha ja poliitikad, mida sellega rahastatakse. Tasapisi hakkasid inimesed eirama ja mitte mõistma – sõna otseses mõttes unustama ja mitte huvi tundma – õigusi, demokraatiat, vabadust. See unustamine, mida toetasid illusioonid alternatiivsest, paremast ühiskonnakorraldusest, andis maad sellistele mõistetele nagu „kultuuriline ja ajalooline eripära“. Inimesed hakkasid inimõiguste relativismi ja autoritaarset suveräänsust kultuurimaastiku osana omaks võtma. Nad uskusid teistsugusesse alternatiivi, olles demokraatiast ja õigusriigist väsinud ning tüdinud. Sest demokraatia ja õigusriik, isa, nõuavad tööd. Väsimatut tööd. Nad on ebatäiuslikud ja ebakindlad. Aeglased ja kohmakad. Vaiksed ja muljetavaldamatud. Ja ometi – nõudlikud: nad tahavad osalust, tuge, mõistmist ja ennekõike kaitset. Ilmselt tüdinesid inimesed neid kaitsmast ja otsustasid valida lihtsama variandi, isegi unustuse riskiga. Pärast nii paljusid rahu- ja jõukuseaastaid hakkasid nad uskuma, et Euroopa ühiskonnad on languses ja seisakus. See ilmselt motiveeris neid proovima, katsetama mitmepooluselise rahvusvahelise korra uut alternatiivi – lootuses, et see toob uut energiat, midagi paremat. Mitte ainult väsimust, reegleid ja kohustusi.

Võib-olla sellepärast, et liit kukkus läbi kõige tähtsam, milleks ta oli kutsutud – teha kõik oma saavutused tavalisele inimesele kättesaadavaks. Sinule, isa. Selle asemel läksid ressursid ikka samadele rühmadele – heade sidemetega vähemusorganisatsioonidele, konsultantidele, inimestele, kes oskasid projektitaotlusi kirjutada. Ja sina ei tundnud kordagi, et see raha oleks ka sinu oma. Sa nägid ainult rühmi, kelle nõudmisi sa ei mõistnud ja kelle kohta sinult kunagi ei küsitud – ja siis öeldi sulle, et neil rühmadel on sinu arvelt privileegid. Ja sa kibestusid. Mingil määral põhjusega. Lõpuks läks juurdepääs Euroopa rahastusele kõige valjematele, kõige pealetükkivamatele. Inimestele ja organisatsioonidele, kes elatusid Euroopa bürokraatiamasina prioriteetsetest teemadest. Inimestele ja organisatsioonidele, kes sageli ei hoolinud neist teemadest, ei uskunud neisse ja tahtsid lihtsalt saada rahastust ja avalikkuse tähelepanu. Ja niipea kui rahastus lakkas, kadus ka ülev jutt neil teemadel koos kõnealuste isikute ja organisatsioonidega. Mingil määral reetsid nad ehk Euroopa projekti, sest nad reklaamisid rohkem iseennast, kui löid juurdepääsu ELi liikmesuse hüvedele, olgu need siis materiaalsed või mittemateriaalsed.

Ja ma arvan, et sinusugused inimesed, isa, elasid läbi midagi veelgi konkreetsemat, veelgi isiklikumat kui see. Sa ei jäänud lihtsalt oma tükist koogist ilma – sa kanti maha juba enne, kui laud, mille peal seda lõigatakse, üldse ilmus. Koos meie ELi liikmesusega tuli uus maailm, mis tahtis noori inimesi inglise keele ning Cambridge'i ja Bologna diplomitega, ja sina olid insener Moskva doktorikraadiga, venekeelsete publikatsioonidega, mida siin enam keegi ei tunnustanud ja seal enam keegi ei lugenud. Keegi ei küsinud sinult, kuidas sinu kogemust võiks uutes oludes kasutada – lihtsalt otsustati, et sellel ei ole väärtust, ja saadeti sind pensionile enne, kui sa selleks valmis olid. Ja kui tulid arvutid ja tuli internet ja tulid projektitaotluste vormid, ei olnud sul enam neid aastaid ega seda energiat, mida oleks vaja olnud, et kõigele sellele otsast peale järele jõuda. Ja pealegi – milline ennast austav inimene võtaks sellise pöörde omaks? Keegi ei loonud sulle selleks tingimusi ega motivatsiooni. Mitte sellepärast, et sa oled „võimetu“, isa. Vaid sellepärast, et keegi uues korras ei võtnud vaevaks sulle näidata, et

sul on selles ikka veel koht, luua sulle see koht ja seda selgitada. Sulle ja paljudele teistele sinusugustele inimestele.

Võib-olla sellepärast, et kui ma lõpetasin Euroopa uuringute õpinguid, tähendas sõna „Euroopa“ rahu, edu, vabadust, õigusi, prestiiži. Ja siis hakkas see tasapisi tähendama midagi muud – skandaali, bürokraatiat, umbusku, korruptsiooni. Konnotatsioon ja sümboolika muutusid. Mitte sellepärast, et väärtused oleksid muutunud, vaid sellepärast, et saabus hetk, mil keegi ei rääkinud seda lugu korralikult. Seda rääkisid ainult need, kellele oli kasulik, et see kõlaks halvasti. Terved erakonnad orienteerisid oma programmid Euroopa idee toetamiselt ümber ühiste Euroopa seisukohtade kritiseerimisele, alavääristamisele ja eitamisele. Ja see toimis. Lühiajaliselt tõi see poliitilised dividendid, mida nad nii väga ihkasid. Keegi ei tahtnud kunagi osaleda muutuses, arengus, tolleaegse Euroopa Liidu puudujääkide parandamise töös. Kõik koos laskisid end lainel kaasa kanda. Nad leppisid sellega, et on aeg sel laguneda. Et on aeg uue korra tulekuks. Uus ravim kuhjunud väsimuse vastu, midagi vähem nõudlikku – nii juhtide kui ka tavaliste inimeste jaoks.

Ja võib-olla – see on kõige kurvem osa, isa – sellepärast, et liikmesriigid ja nende sees olevad ühiskonnad ei januneud tõelise arengu järele. Nad tahtsid arengut aruandes kajastada ja säilitada status quo'd. Neid ei huvitanud, kas tee sai tõesti hästi ehitatud, kas kool tõesti õpetas lastele midagi, kas mõni projekt tõesti muutis kellegi elu. Neid huvitas ainult, kas näitaja sai täidetud, kas menetlust järgiti, kas neile rakendub finantskorrektsioon, kuidas rohkem raha ära kasutada. Me kajastasime muutust aruannetes selle asemel, et seda saavutada. Ja projektid, isa, on muutuse saavutamise põhilised instrumendid... Lõpuks tuli ilmselt välja, et me seisime aruannete ja deklaratsioonide hunniku otsas, mis olid ammu asendanud ühtsuse kindlad vundamendid.

Ma ei tea, milline neist asjadest kaalus kõige rohkem. Võib-olla kõik koos. Võib-olla lugematud teised.

Isa istus pikka aega vaikides, pilk kinnitunud süles olevale kilekotile, otsekui otsiks ta sealt, kuivatatud puuviljade seast, vastust.

- Ma ei saa enam millestki aru – ütles ta lõpuks, ja tema hääl värises.
- Kas sa mäletad, mida ma sulle sinu vanaisast rääkisin? Kuidas ta

tollal, natside aastatel, vanglasse heideti keelatud propaganda lugemise eest, režiimivastaste asjade kaitsmise eest. Millegi eest, mis tema silmis oli tookord ainus kättesaadav ja usutav alternatiiv fašistlikule režiimile. Hiljem nimetasid sinu euroatlantistid seda solvavalt kommunismiks ja meie mäletasime seda nostalgiaga sotsialismina. Vaata nüüd sind – sinagi järgid tema saatust. Nüüd nimetavad uued võimud sinu euroopalikkust välismaiseks propagandaks. Ja sa oled vanglas nagu su vanaisa, kuulutatud välisagendiks, nii nagu tookord mõisteti su vanaisa üle kohut riigikaitseseaduse alusel. Ma rääkisin sulle sellest kui millestki, mis ei kordu enam kunagi. Ma lootsin, et see ei kordu. Just sellepärast ma neid uskusin, just sellepärast ma neid aitasin. Kas tõesti kordab uus-vana kord samu vigu mis varem? Kas tõesti on kõik ajaratta sisse põimitud?

– Asi ei ole režiimis, isa – ütles Georgi vaikselt läbi võre. – Asi ei olnud kunagi režiimis. Tookord oli see natsism, siis kommunism, nüüd on see see, mis see ka poleks. Nimed muutuvad, lipud ja portreed seintel muutuvad. Muutumatuks jääb see, mis inimestelt ära võetakse iga kord, kui otsustatakse, et võim on üksikisikust ülem – sinu õigus rääkida, minna sinna, kuhu sa tahad, mõelda teisiti, ja see, et ei oleks tähtis, kes ja mis sa oled. See on see, mis sul on, kuni sa oled vaba. Just sellepärast teeb nii valu, kui sa selle kaotad – ükskõik kuidas režiim, mis selle sinult ära võtab, ennast nimetab.

Isa vaikis kaua, pilk kinnitunud käeraudadele Georgi randmete ümber.

– Ma loodan, et see ei olnud asjatu – ütles ta lõpuks, pigem endale. – See, millesse sa usud. Ma loodan, et see ei olnud lihtsalt äärmuslik liberaalne naiivsus.

– Ei, isa. Ei olnud. Pane see Scorpionsi lugu peale – „Follow Your Heart“ – ja sa saad aru.

* * *

Georgi ärkas diivanil, ikka veel jope seljas, suu kuiv ja terav valu alaseljas, ilmselt krambist. Televisoor pomises vaikselt hommikust uudisteplokki – reportaaži, milles Euroopa Komisjon teatas uuest mitmeaastasest finantsraamistikust ja rühm ametnikke kirjutas Luxembourgis millelegi alla.

Ta tõusis, jõi klaasi vett ühe sõõmuga tühjaks, vaatas hetke oma peegelpilti seinal olevas peeglis ja purskas naerma – lühidalt, peaaegu süüdlaslikult, iseenda üle.

Lihtsalt unenägu. Lihtsalt unenägu, kuigi korduv – talle tundus, et ta on neid katkendeid varemgi näinud. Võib-olla oli asi eelseisvas reisis... Kuidagi ei saanud maailma ära jagada kirjandustegelastest triumviraadi vahel – ta oli ilmselgelt liiga palju lugenud, sest veest turgutatuna meenus talle, et RRT Aasia juhi nimi oli sama mis peaantagonistil ühes Robert van Guliku kohtunik Dee detektiivromaanis – taoistlikul mungal Xun Mingil, kelle sõnad ta oli peaaegu peast selgeks õppinud: „...Te oleksite pidanud ühe põhitõe selgeks saama, Dee: seadused on välja mõeldud rahva jaoks, minusuguste meeste kohta need ei käi. Mina kuulun sellesse piiratud inimeste ringi, kelle anded ja teadmised on tõstnud nad seadusest kõrgemale. Meie oleme jätnud kaugele selja taha need tavapärased ettekujutused, mida teie nimetate heaks ja kurjaks, Dee. Kui välk lööb majja ja tapab selle elanikud, kas te kutsute siis välgunoole oma kohtu ette, Dee?“ Highcastle oli ehk saanud inspiratsiooni Philip K. Dicki ulmeromaani „Mees kõrges lossis“ pealkirjast, mis jutustas maailma alternatiivset ajalugu, kus liitlased olid Teise maailmasõja kaotanud ja Ühendriigid olid suures osas natsiterritoorium. President-patriarh Vladislav Khomyachenko oli, püüdis Georgi meenutada, arvatavasti olnud peaantagonist ühes viimastest lühiromaanidest, mida ta oli lugenud pagulasvene kirjanikult Boris Akuninilt – „Kuradi advokaat: kohutav lugu“.

Ta võttis seljakoti. Pilet Brüsselisse lebas eelmisest öhtust välja trükituna esikulaua – ta oli nende hulgas, kes olid kutsutud programmi „Kodanikud, võrdõiguslikkus, õigused ja väärtused“ (CERV) klatrikohtumisele, kodanikuosaluse ja Euroopa väärtuste paneeli raames, hommikul poole kümnest, Schumani saali. Ta sulges ukse enda järel ja läks trepist alla, sülitades kergelt oma särgi hõlma, pooleldi naljaga ja pooleldi tõsiselt, ainsa mõttega, mis tundus talle piisavalt tähtis, et see unenäost päeva kaasa võtta: koputan vastu puud, see ei saa kuidagi juhtuda; inimesed ei ole ju nii lollid, ega ju?

Elulooline märkus

Krasimir Petkov töötab Sofias asuvas ühingu „Expert Pool – Bulgaria“, mis on projekti EU Journeys koordineeriv partner. „Unenägu“ on spekulatiivne ilukirjandus – ainus omalaadne panus selles kogumikus – ja see on kirjutatud projekti jaoks kontrafaktuaalina: teadlikult kujutletud jutustusena sellest, milline võiks Euroopa integratsiooni kaotus tunduda seestpoolt vaadatuna ühe tavalise akadeemilise elu sees.

Viies peatükk

Solidaarsus ja ühtsus mitmekesisuses

Kuus lugu riikidest, mis tulid koju Euroopasse, ja neist, kes ootavad endiselt ukse taga.

Suur laienemine: Euroopa taasühendamine (2004–2013)

Neli aastakümnet kuulus eelmistes peatükkides jutustatud lugu ainult poolele mandrile. Raudsest eesriidest ida pool – nii Tallinnas kui Sofias – jälgisid eurooplased ühenduse tõusu suletud piiri tagant. 1989. aasta revolutsioonid ja Balti riikide iseseisvuse taastamine muutsid kõike: mõne aastaga oli peaaegu iga Kesk- ja Ida-Euroopa riik kuulutanud välja sama sihi – naasta Euroopasse, seekord liikmena.

Tee kulges läbi Kopenhaageni, kus EL määratles 1993. aastal kriteeriumid, millele iga kandidaat peab vastama: stabiilsed institutsioonid, mis tagavad demokraatia, õigusriigi, inimõigused ja vähemuste kaitse; toimiv turumajandus; ning suutlikkus võtta enda kanda liikmesusest tulenevad kohustused. Järgnes kümnend reforme, läbirääkimisi ja sõelumist – peatükk peatüki haaval, riik riigi haaval.

1. mail 2004 võttis liit korraka vastu kümme uut liiget – Eesti, Läti, Leedu, Poola, Tšehhi, Slovakkia, Ungari, Sloveenia, Malta ja Küpros –, mis oli tema ajaloo suurim laienemine ja venitas liidu Tallinnast Lissabonini ning Vallettast Stockholmini. 1. jaanuaril 2007 viisid Bulgaaria ja Rumeenia selle viienda laienemise lõpule ning 1. juulil 2013 tõi Horvaatia liikmete arvu kahekümne kaheksani. Vähem kui kümne aastaga oli EL kasvanud viieteistkümnelt liikmelt kahekümne kaheksani ja 380 miljonilt kodanikult üle 500 miljonini – ning sõna „Euroopa“ tähendas poliitilise tegelikkusena lõpuks seda, mida see oli kaardil alati tähendanud.

Kaks viiest riigist, mille lood seda raamatut täidavad – Eesti ja Bulgaaria –, ühinesid selles laines. Nende jutustajate jaoks ei ole laienemine ajaloopeatükk, vaid läbielatud enne-ja-pärast: kadunud järjekorrad, avanenud piirid, õpingud ja karjäärid, mis ulatusid äkitselt üle kogu mandri.

Laienemine on ELi solidaarsusväärtus konkreetsetel kujul: vanemad liikmed investeerisid uutesse ning liit otsustas kasvada mitte vallutuse või sunni teel – nagu impeeriumid olid teinud –, vaid kutse, kriteeriumide ja nõusoleku kaudu. Tema moto „Ühinenud

SOLIDAARSUS JA ÜHTSUS MITMEKESISUSES

mitmekesisuses“ pärineb sellest ajastust ja käesolev raamat – viis riiki, kuus keelt, üks kogumik – on kirjutatud selle vaimus.

Euroopa kui ühtekuuluvus, mälu ja ülesehitus

Stavros Benos, Kreeka

Inglise keelde tõlkinud Evropaiki Politeia (Euro Republic), Ateena

Isiklik tunnistus territoriaalsest ühtekuuluvusest, avalikust poliitikast ja Euroopa integratsiooni inimlikust palgest

Valitud tsitaadid

„Iga avaliku poliitika keskmes peab alati olema kodanik.“

„Territoriaalne ühtekuuluvus tähendab geograafia loodud ebaõigluste kõrvaldamist.“

Elulooline märkus

Stavros Benos on Kreeka Vabariigi endine minister, Kalamata endine linnapea ja Kreeka parlamendi endine liige. Teda tuntakse laialdaselt tema panuse poolest avaliku halduse reformi, linnade ülesehitamisse, kultuuripärandi säilitamisse ja territoriaalse ühtekuuluvuse algatustesse Kreekas. Intervjuu tehti Ateenas 2026. aasta juulis projekti „EU Journeys: Euroopa integratsiooni ühendavad lood“ raames.

Euroopa kui ühtekuuluvuse jõud

Kui Euroopa integratsiooni ajalugu jutustab loo mandri järkjärgulisest üleminekust sõjalt koostööle, rivaalitsemiselt kooseksisteerimisele ja rahvuslikult isolatsioonilt ühisele tulevikule, siis Stavros Benose tunnistus valgustab üht selle teekonna loomingulisemat – ja kõige vähem nähtavat – mõõdet: Euroopat kui ühtekuuluvuse jõudu. Mitte üksnes majanduslikku või institutsionaalset ühtekuuluvust, vaid ka sotsiaalset, territoriaalset ja kultuurilist. Ühtekuuluvust, mis ulatub palju kaugemale rahaliste vahendite ülekandmisest või ühiste reeglite ülevõtmisest. See püüab vähendada ebavõrdsust, ravida lõhesid ning luua tingimused

võrdseteks võimalusteks ja elukvaliteediks kodanikele, ükskõik kus nad ka elaksid – linnades, mägikogukondades või saartel.

Juba oma tunnistuse algusest annab Benos sellele vaatele tooni. Euroopa visioon on tema sõnul „paeluv ettevõtmine, kuid ka erakordselt raske“. See on raske just seepärast, et Euroopat ei ehitatud kunagi tühjale kohale. See ei olnud kunagi uus riik, mis alustaks nullist, vaid rahvusriikide liit, millel on „nii sügav ajalugu, et see ei saa ega tohigi kaduda“. Nagu ta rõhutab, väärib see ajalugu „jäämist aluseks, millele Euroopa on ehitatud“.

Nõnda esitab ta Euroopa integratsiooni kohe mitte rahvuslike identiteetide kaotamisena, vaid nõudliku ülesandena võimaldada neil kõrvuti eksisteerida, liikudes samal ajal üle oma ajaloolistest lõhedest.

Siinkohal lahkneb tema mõttekäik lihtsustatud võrdlustest, mida sageli tõmmatakse Euroopa ja Ameerika Ühendriikide vahel. Seal, kus teised näevad sama poliitilise mudeli kaht varianti, näeb Benos kaht põhimõtteliselt erinevat ajaloolist algust.

Ameerika, märgib ta, „on sisuliselt uus rahvusriik, mis alustas peaaegu eimillestki“. Euroopa seevastu „on valinud teistsuguse tee – keerukama, kuid ka tõeliselt paeluva“.

Euroopa mudel on ajaloos palju sügavamalt juurdunud. See rajaneb püüdel lasta võimsatel rahvuslikel ajalugudel, kollektiivsetel mälestustel ja mitmekesistel kultuuridel kõrvuti eksisteerida – mitte neid kustutades, vaid tagades, et neist ei saaks enam kunagi konfliktide põhjust.

Euroopa ühtekuuluvuse sambad

Sellest vaatepunktist näeb Benos Euroopat projektina, mis on ehitatud sellele, mida ta nimetab „ühtekuuluvuse sammasteks“. Neist esimene on tema arvates sotsiaalne ühtekuuluvus. See on teema, märgib ta, „millest me ei räägi piisavalt“. Ometi peab ta seda peaaegu Euroopa DNA osaks.

Selle mõtte illustreerimiseks meenutab ta tähelepanekut, mida Angela Merkel sageli kordas ja mis, nagu ta mäletab, viitas tihti kolmele silmatorkavale arvule: 7, 25 ja 50. Euroopa moodustab vaid 7 protsenti maailma rahvastikust, ent loob ligikaudu 25 protsenti

maailma SKPst, kandes samal ajal ligi 50 protsenti maailma sotsiaalkaitsekulutustest.

Benose jaoks on need arvud enamat kui statistika. Need näitavad, et kaasaegne heaoluriik on oma olemuselt Euroopa saavutus. Ühtlasi tõendavad need Euroopa võimet ühendada majanduslik tootlikkus sotsiaalse kaitsega – lepitada majanduskasv pühendumusega inimeste heaolule.

Samas ei jäta ta märkamata selle mudeli puudujääke. Integratsiooni käigus on Euroopa tema arvates „ohverdanud kaks asja“: julgeoleku ja energia. Esimene usaldati praktikas Ameerika Ühendriikidele, teine muutus tugevalt sõltuvaks Venemaast. Selle tagajärjel seisab Euroopa nüüd silmitsi selle strateegilise sõltuvuse tagajärgedega.

Benose jaoks ei ole ühise välispoliitika, tugevama Euroopa kaitse ja suurema energiasõltumatuse vajadus seetõttu abstraktne poliitiline püüdlus. See on küps vastus ühele Euroopa projekti pikaajalisele ajaloolisele puudujäägile.

Ent kuigi ta tunnistab nii sotsiaalse kui ka majandusliku ühtekuuluvuse tähtsust, on mõõde, mida ta peab kõige kõitvamaks, kolmas, vähem nähtav samm: territoriaalne ühtekuuluvus.

Territoriaalne ühtekuuluvus: geograafia ebaõigluste ületamine

Benos kirjeldab territoriaalset ühtekuuluvust kui „kõige inspireerivamat projekti, mille Euroopa on oma algusaegadest saati ette võtnud“. Ta märgib ka, et institutsionaalselt kujunes see välja selle kaudu, mida ta peab „ebaõiglaselt tähelepanuta jäetud Lissaboni lepinguks“.

Aga mida territoriaalne ühtekuuluvus tegelikult tähendab?

Ta seletab seda lihtsate sõnadega: see on „geograafia loodud ebaõigluste kaotamine“.

Sellega nihutab ta arutelu üldistest majanduslikest erinevustest kaugemale millegi palju käegakatsutavama juurde: viisi juurde, kuidas geograafia ise võib ebavõrdsust tekitada. See, kas keegi elab saarel, mägisel alal või riigi kauges osas, ei ole pelgalt geograafiline asjaolu. See on tegelikkus, mis mõjutab otseselt juurdepääsu

tervishoiule, haridusele, transpordile ja töövõimalustele ning lõppkokkuvõttes võimet osaleda võrdsetel alustel avalikus elus.

Benos viib selle veendumuse tagasi ühe oma varaseima poliitilise kogemuseni, oma esimestesse linnapeaastatesse. Ta meenutab Vahemere integreeritud programme (IMP) kui „hiilgavat ja inspireerivat algatust, mille mõtles välja Andreas Papandreu“ ning mille kaudu sai ressursside ülekandmisest Põhja-Euroopast Lõuna-Euroopasse praktiline poliitiline eesmärk. Tema jaoks oli see territoriaalse ühtekuuluvuse varane väljendus – katse tegeleda Euroopa mandri eri osade ebaühtlase arengutempoga.

See kogemus osutus otsustavaks, kui 1986. aasta laastav maavärin tabas Peloponnesosel asuvat Kalamata piirkonnalinna. Nagu Benos jutustab, leidis ta end äkitselt olukorrast, kus tema kätte oli usaldatud „Euroopa erakordne intellektuaalne ja operatiivne saavutus“ – võime mobiliseerida ressursse Põhja-Euroopast Lõuna-Euroopasse, et keerulisele kriisile reageerida.

Sel määraval hetkel ei tegutsenud Euroopa üksnes rahalise abi allikana. Sellest sai uue ülesehitusfilosoofia kandja – filosoofia, mis ei rajanenud lihtsalt kaotatu taastamisel, vaid tugevamate ja vastupidavamate kogukondade loomisel solidaarsuse, koostöö ja jagatud vastutuse kaudu.

Kalamata ja holistilise mõtlemise sünn

Benose tunnistuses on Kalamata palju enam kui laastava maavärina tabatud linn. Sellest saab paik, kus pandi proovile terve avaliku poliitika filosoofia. Ta kirjeldab ülesehitustööd kui „esimest holistilist programmi“ ja selgitab, mida ta sellega mõtleb: loodusõnnetusele reageerimine ei saa taanduda kokkuvarisenud majade ja avalike hoonete taastamisele.

Selle asemel esitab ta sügavalt inimliku küsimuse: mida on kodanik tegelikult kaotanud? „Kas ta kaotas ainult oma kodu? Kas ta ei kaotanud ka oma töökohta? Kas ta ei kaotanud oma koole? Oma lasteaedu? Kas ka linna monumendid ei hävinud?“ Selle küsimusteahela kaudu nihutab ta avaliku poliitika fookuse hoonetelt inimestele, füüsilistelt konstruktsioonidelt igapäevaelule ja materiaalselt kahjult kollektiivsele traumale, mida kogeb terve kogukond.

Just siin ühtib Euroopa ühtekuuluvuse idee tema enda avaliku teenistuse filosoofiaga. Koos linnaplaneerija Grigoris Diamantopouloulega kavandas Benos selle, mida ta nimetab „holistiliseks ja inimkeskseks programmiks“. Nagu ta selgitab: „selle keskmes olid kodanikud, mitte hooned“. See on väide, mis tabab mitte üksnes Kalamata ülesehitamise taga olnud filosoofiat, vaid ka laiemat visiooni avalikust poliitikast: linnadel, taristul ja arengukavadel on väärtust vaid sedavõrd, kuivõrd nad teenivad inimeste kõigis selle mõõtmetes.

Nagu ta meenutab, pälvis programm peagi rahvusvahelist tunnustust. Seda levitas laialdaselt Euroopa Ruumiplaneerijate Nõukogu, samal ajal kui delegatsioonid sellistest riikidest nagu Jaapan ja Ameerika Ühendriigid sõitsid kohale, et uurida, mida oli ühes Kreeka piirkonnalinna saavutatud. Pilt kolmekümne viie aastase linnapeast, kes võtab vastu rahvusvahelisi eksperte, kes tahavad innukalt õppida, kuidas katastroofist laastatud kogukonnast oli saanud uuendusliku avaliku poliitika labor, on iseenesest üks tema tunnistuse kõitvamaid episoode.

Saarelisus ja õiguste võrdsus

Benose mõtisklused territoriaalsest ühtekuuluvusest omandavad kogu oma sügavuse siis, kui ta pöördub saarelisuse küsimuse poole. Siin ei räägi ta pelgalt eraldiseisvast halduskategooriast. Ta käsitleb midagi palju põhimõttelisemat: kodanikuks olemise ebavõrdset kogemust.

Oma mõtte illustreerimiseks toob ta ilmeka näite – tervishoiuteenuse osutamise Kastellorizol, Kreeka idapoolseimal ja kõige kaugemal asustatud saarel. Mandril asuvas külas, selgitab ta, on elanikel juurdepääs maa-arstile, kiirabiteenusele ja kohesele võimalusele saada haiglasse toimetatud. Kastellorizol aga „see lihtsalt nii ei toimi“.

See lihtne näide tabab saarelisuse tõelist tähendust. See ei puuduta eriliste privileegide andmist; see puudutab samaväärsete tingimuste loomist. Avalikke poliitikaid tuleb kujundada nii, et saarte elanikud saaksid teenuseid „sama kvaliteediga kui need, mida naudid mandril elavad inimesed“. Sellel väitel on peaaegu põhiseaduslik kaal. See määratleb võrdsust mitte identsete

meetmete ühetaolise rakendamisenä kõikjal, vaid avalike poliitikate kohandamisena nii, et need saavutaksid erinevates geograafilistes oludes samaväärseid tulemusi.

Benos väljendab seda mõtet märkimisväärse selgusega:

„Saarellisus tähendab iga avaliku poliitika kohandamist nii, et meie saared naudiksid tulemusi, mis on samaväärsed nendega, mida kogevad mandril elavad kodanikud.“

Olemus ei seisne seega selles, et rakendada kõikjal sama mudelit. See seisneb selliste poliitikate kujundamises, mis tunnistavad ruumilist ebavõrdsust ja ületavad selle, tagades, et geograafiast ei saaks kunagi võrdse kodakondsuse takistust.

Linna nägemine ülalt: linnaplaneerimine, sotsiaalne õiglus ja reformi poliitiline hind

Teine keskne liin, mis Benose tunnistust läbib, on tema kogemus Kalamata linna planeerimisel ja ümberkujundamisel. Nagu ta meenutab, tahtis ta „näha oma linna ülalt“. Ja kui ta seda lõpuks tegi, mõistis ta otsekohe, et „ainult kolmandik linnast oli kaetud korralike linnaplaneerimise eeskirjadega“. Ülejäänud kaks kolmandikku koosnesid suuresti naabruskondadest, kus elasid vähem jõukad kodanikud – mitteametliku või ebaühtlase arenguga piirkonnad, mis olid teravas vastuolus jõukamate elanike hästi planeeritud linnaga.

Sellest arusaamisest sai katalüsaator ambitsioonikale linnaplaneerimise algatusele. Esialgu tugines see 1923. aasta linnaehitusseadusele, hiljem aga kahe Kreeka ministri, Stefanos Manose ja Antonis Tritsise algatatud suurtele institutsionaalsetele reformidele. Benos räägib mõlemast mehest ilmse imetlusega, kujutades neid visionäärlike reformijatena, kes püüdsid Kreeka planeerimisraamistikku moderniseerida, seistes samal ajal silmitsi võimsa vastuseisuga.

Selle võitluse südames oli põhimõte, mis oli mõistena lihtne, kuid poliitiliselt raskesti vastuvõetav: kui eraomandis olev maa liidetakse linna arengukavaga, kasvab selle väärtus märkimisväärselt. Vastutasuks peaks maaomanik andma osa sellest lisandunud väärtusest – nii maa kui ka rahaliste vahenditena –, et võimaldada

avalike ruumide, teede, koolide, parkide ja muu olulise taristu loomist.

Tänapäeval tundub see põhimõtte peaaegu enesestmõistetav. Tollal aga kutsus see esile ägeda vastuseisu. Benos meenutab üleriigilisi meeleavaldusi, „tuhande kaabaka“ saabumist Kalamatasse, politsei kaitse all peetud linnavolikogu istungeid ja maskides ründajate nuiadega toime pandud vägivallaakte. Teda ja tema kolleege kaitstes, nagu ta mäletab, üksnes „inimkilp“, mille moodustasid linna noored.

See on üks tema tunnistuse dramaatilisemaid episoodide. Ühtlasi on see võimas meeldetuletus, et sisulised reformid ei ole kunagi poliitiliselt neutraalsed. Need seavad kahtluse alla juurdunud huvid, kõigutavad ammu kinnistunud eeldusi ja nõuavad julgust neilt, kes neid eest veavad. Ometi on just sellised reformid need, mis lõpuks kujundavad linna – ja selles elava ühiskonna – tulevikku.

Kodanike teenindamise keskused ja riik kui avalike hüvede tootja

Üks mõtlemapanevamaid osi Benose tunnistuses on tema mõtisklus riigi olemusest – vaatenurk, mis on tihedalt põimunud kodanike teenindamise keskuste (KEP) loomisega. Nagu ta selgitab, oli tal vaja „näha oma riiki ülalt – näha riiki ennast“. Seda tehes tõstatab ta küsimuse, millele Kreeka ei ole tema arvates kunagi rahuldavalt vastanud: mis on riik?

Tema vastus on ühtaegu originaalne ja kõnekas. Riik on tema väitel „suur vabrik, mis autode, põllumajandussaaduste, õmblusmasinate või külmkappide asemel toodab avalikke hüvesid“. Seejärel eristab ta neid hüvesid kolme laia kategooriasse: avalikud poliitikad, areng ja avalikud teenused. Et riik tõhusalt toimiks, selgitab ta, peab ta juhtima kolme põhilist sisemist voogu: inimeste, raha ja – tänapäeval võib-olla kõige olulisemat – protsesside voogu.

Just sellisest mõtteviisist sündisid kodanike teenindamise keskused (KEPid). Nende põhiülesanne, nagu Benos selle määratleb, oli saada „kodanike ja riigi ainsaks kokkupuutepunktiks“. Mitte järjekordne bürokraatiakiht, vaid riigi tõeline haru, mis võtaks endale vastutuse koguda vajalikud dokumendid kodanike eest, selle asemel et sundida kodanikke ise halduslabürindis rändama.

Tema põhimõte on ühemõtteline:

„Nõutavad dokumendid kogub riik, mitte kodanik.“

Selle lihtsa lause taga peitub palju laiem visioon: riik, mis on korraldatud oma kodanike vajaduste ümber, mis lihtsustab oma sisemisi protsesse ja tunnistab, et haldusmenetlused ei ole pelgalt tehnilised mehhanismid, vaid avaliku halduse ja ühiskonna vahelise suhte alusmüür.

Seepärast ei ole juhus, et Benos kirjeldab kodanike teenindamise keskusi kui mudelit, mis pälvis rahvusvahelist tunnustust kui „maailma parim omalaadne avalik teenus“. Samuti ei ole juhus, et täna näeb ta Põhja-Euboia ülesehitamises võimalust viia see kaua kantud visioon täieliku digitaalse teostuseni.

Kultuur, mälu ja ülesehitus

Ehk kõige liigutavam osa Benose tunnistusest hargneb lahti maavärinale vahetult järgnenud päevades. Just siin saab tema sügav veendumus kõige selgemini nähtavaks: linna ei saa üles ehitada üksnes inseneriteaduslike lahenduste abil. See nõuab ka mälu, kultuuri ja väärikustunnet.

Nagu ta meenutab, sõitis ta igal ööl valjuhääldiga läbi laastatud linna, julgustades selle elanikke lootust mitte kaotama. Ta ütles neile: „Me ehitame selle üles – ja me ehitame selle paremaks, sest meil on plaan.“ Kuid ta palus ka midagi, mis tollal tundus peaaegu arusaamatu: „Ärgem mõelgem ainult oma kodudele; mõelgem ka linna monumentidele.“

Tema kõige julgem väide läks veelgi kaugemale:

„Kõigepealt monumendid, siis meie kodud.“

Selle valiku tähendus ei olnud kunagi pelgalt esteetiline. See oli sügavalt eksistentsiaalne.

Ta illustreerib seda sügavalt liigutava kohtumisega eaka naise, proua Theodoraga, kes teda embas ja ütles: „Mu kallis Stavros, kõik muu, mida sa meile räägid, on mõistetav – aga see monumentide asi...“ Ta vastas lihtsa küsimusega: „Kui te vaatate oma elule tagasi, mis annab sellele mõtte?“ Nagu ta mäletab, kallistas naine teda veel kord ja vastas vaikselt: „Nüüd ma saan aru.“

Ehk mitte kusagil mujal ei väljendu tema poliitilise filosoofia inimlik sügavus selgemini. Linna ei määratle üksnes see, mis võimaldab selle elanikel ellu jääda. Seda määratleb ka selle mälu. Selle maamärgid, monumendid ja ajaloolised paigad võimaldavad inimestel end ära tunda ruumis, mida nad asustavad. Ilma nendeta võib ülesehitamine taastada funktsionaalsuse, kuid see ei suuda taastada identiteeti.

Lugu Melina Mercourist ja Kalamata neoklassitsistlike hoonete päästmisest lisab sellele narratiivile veel ühe sügavalt liigutava mõõtme. Tema kohene sekkumine, otsus kehtestada ajalooliste hoonete ümber kaitsevöönd, Benose keeldumine muuta avalikke annetusi lihtsaks rahaliseks hüvitiseks ja tema kindel tahe hoida selle asemel alles linna ajalooline pale – kõik see kujutab endast poliitilise tahte, kultuurilise visiooni ja ajaloolise vastutuse haruldast kokkulangemist. Üheskoos näitavad need, et linna ülesehitamine ei tähenda üksnes selle füüsilise kanga parandamist, vaid ka selle mälu ja identiteedi hoidmist, mis annavad linnale elu.

Epiloog

Stavros Benose tunnistus heidab valgust Euroopa integratsiooni teistsugusele mõõtmele. Tema isiklike ja poliitiliste kogemuste kaudu nihkub fookus Euroopa institutsioonidelt ja poliitikatelt sellele, kuidas need praktikasse tõlgitakse – linnades, piirkondades, saartel ja lõppkokkuvõttes kodanike igapäevaelus.

Kogu tema jutustust läbivad korduvad teemad: sotsiaalne ja territoriaalne ühtekuuluvus, riigi roll, kohalike kogukondade ülesehitamine, kultuuripärandi kaitse ning vajadus avalike poliitikate järele, mis vastaksid tõepoolest inimeste vajadustele.

Kogemused, mida ta jutustab – Kalamata ülesehitamisest ja tema mõtisklustest saarelisuse üle kuni kodanike teenindamise keskuste (KEPide) loomiseni –, on sama avaliku poliitika filosoofia erinevad väljendused: filosoofia, mis asetab kodanikud ja igapäevaelu kvaliteedi oma kõige kesksemale kohale.

Tema tunnistus seob Euroopa ühtekuuluvuse põhimõtte konkreetsete kogemustega selle rakendamisest Kreekas, pakkudes veenvat näidet sellest, kuidas Euroopa väärtusi saab teisendada käegakatsutavaks avalikuks tegevuseks. Nõnda lisab see veel ühe

SOLIDAARSUS JA ÜHTSUS MITMEKESISUSES

omanäolise vaatenurga isiklike lugude kogumikku, mis moodustab käesoleva köite teise osa.

Euroopa kui ootus ja pettumus

Andreas Matthaïou, Küpros / Kreeka

Inglise keelde tõlkinud Evropaiki Politeia (Euro Republic), Ateena

Küproslase isiklik tunnistus ühinemisest, kriisist ja Euroopa solidaarsuse otsingutest

Valik tsitaate

„Lõppkokkuvõttes hinnatakse Euroopat selle järgi, mida ta pakub siis, kui kodanikud teda kõige rohkem vajavad.“

„Alguses tõi Euroopa lootust. Aja jooksul saime pettuda.“

Elulooline märkus

Andreas Matthaïou on Küprose kodanik ja füüsilisest isikust ettevõtja, kelle isiklikud kogemused pakuvad väärtuslikku vaatenurka Küprose ühinemisele Euroopa Liiduga, Küprose küsimusele ja 2013. aasta finantskriisi sotsiaalsetele tagajärgedele. Tema tunnistus peegeldab Euroopa lõimumise elatud kogemust tavaliste kodanike vaatepunktist. Intervjuu tehti Küprosel 2026. aasta juulis projekti „EU Journeys: Euroopa integratsiooni ühendavad lood“ raames.

Euroopa, Küpros ja lõpetamata ajaloo koorem

Küprose ühinemisega Euroopa Liiduga kaasnesid ootused, mis ulatusid kaugemale üle majandusliku ja institutsioonilise lõimumise. Paljude küproslaste jaoks ei tähendanud Euroopa perekonda astumine üksnes liikumisvabadust, uusi võimalusi ja avaramaid silmapiire, vaid ka lootust, et Euroopast saab julgeoleku, õigluse ja solidaarsuse allikas lahendamata rahvusliku küsimuse ees: Türgi sissetung, saare ühe osa jätkuv okupatsioon ja lahenduseta Küprose küsimus.

Andreas Matthaïou tunnistus järgib just seda teekonda. Isiklike kogemuste kaudu jutustab ta esialgsest optimismist, mis saatis

Küprose ühinemist Euroopa Liiduga, ning oma ootuste järkjärgulisest teisenemisest sellele järgnenud kogemuste valguses.

Nagu ta meenutab, tundis ta Küprose Euroopa Liiduga ühinemise ajal ennekõike „rõõmu“. Tollal noore inimese jaoks tähendas Euroopa asju, mis tundusid ühtaegu enesestmõistetavad ja sügavalt ahvatlevad: „Piirid avanevad, me saame reisida sinna, kuhu tahame, ilma eriliste piirikontrollide ja viisadeta, ning reisimine muutub palju lihtsamaks.“ Ühinemist nähti avarama vabaduse, liikuvuse ja võimaluste ruumi avanemisena.

Peagi andis see esialgne optimism siiski maad sügavamale küsimusele: mida võiks Euroopa Liitu kuulumine tähendada riigile, kes elas jätkuvalt okupatsiooni tagajärgedega? Matthaiou meenutab, et paljud uskusid, et Euroopa Liidu liikmesus tugevdab Küprose positsiooni Küprose küsimuses.

„Ja siis oli veel Küprose küsimus. Me uskusime – või vähemalt eeldasime –, et tugev Euroopa aitab meil oma rahvuslikku küsimust lahendada,“ mõtiskleb ta.

Euroopa Liidu liikmesust ei tajutud seega üksnes majandusliku või institutsioonilise versta postina, vaid ka poliitilise toe ja moraalse solidaarsuse allikana.

Just see teekond – esialgsest lootusest järkjärgulise pettumuseni – moodustabki tema tunnistuse keskse niidi.

Lootusest pettumuseni

Andreas Matthaiou tunnistust läbib püsiv pettumustunne. „Aja jooksul saime pettuda,“ ütleb ta rabava lihtsuse ja veendumusega. Küsimusele, kas Euroopa pakkus Küprosele jätkuva okupatsiooni asjus piisavalt tuge, on tema vastus ühemõtteline:

„Ma võin teile öelda – peaaegu üldse mitte.“

Nagu ta selgitab, ei suutnud Euroopa Liit – institutsioon, mida paljud küproslased olid seostanud lootusega poliitilisele toele ja õiglasemale lähenemisele Küprose küsimuses – neid ootusi lõppkokkuvõttes täita. See kogemus on sügavalt kujundanud viisi, kuidas ta täna liidu rolli mõistab.

Üks tema kõnekamaid tähelepanekuid on järgmine:

„Eurooplastest on sisuliselt saanud majandusliit.“

Tema vaatenurgast on Euroopa järk-järgult kaugenenud ühistel väärtustel rajaneva poliitilise kogukonna ideaalist ja teda nähakse nüüd eeskätt majandusliku mehhanismina. Ta väljendab seda pettumust eriti karmides sõnades:

„Raha, raha, raha. Ei midagi muud.“

Tema sõnad annavad edasi selle pettumuse sügavuse, mida ta kirjeldab. Tema enda kogemuses jäi ootus, et Euroopa pakub Küprose küsimuse lahendamisel sisulist poliitilist tuge ja solidaarsust, täitumata.

Euroopa ja julgeolekuküsimus

Seesama pettumustunne läbib ka viisi, kuidas Matthaiou täna julgeolekust räägib. Küsimusele, kas Küprose kuulumine liikmesriikide hulka paneb teda end turvalisemalt või paremini kaitstuna tundma, vastab ta:

„Varem küll, sest ma mõtlesin teisiti. Aga täna, realistlikult ja pragmaatiliselt öeldes, arvan ma, et sellel pole sisuliselt mingit vahet.“

Tema vastus annab mõista, et tema suhe Euroopa Liiduga ei olnud algusest peale skeptiline. Nagu ta selgitab, uskus ta esialgu, et Küprose liikmesus tugevdab riigi positsiooni ja pakub kindlamat raamistikku nii julgeolekule kui ka poliitilisele toele. Aja jooksul see hinnang siiski järk-järgult muutus.

Tema kriitika laieneb üldisemalt sellele, kuidas Euroopa Liit tema arvates tervikuna toimib.

„Ma ei oota Euroopa Liidult midagi,“ märgib ta, lisades, et Brüssel ei näi ajavat isegi „omaenda strateegilisi huve“.

Selle tähelepanekuga väljendab ta seisukohta, et liit ei ole suurte julgeoleku- ja geopoliitiliste küsimuste käsitlemisel üles näidanud seda poliitilist otsustavust, mida ta oli oodanud.

Seetõttu leiab ta, et Euroopa vajab „kogu projekti täielikku ümbermõtestamist“. Ta ei pea silmas üksikuid reforme ega järkjärgulisi kohandusi, vaid liidu toimimisviisi põhjalikumat

ülevaatamist. Alles siis, nagu ta oletab, „võiksime hakata nägema Küprose jaoks midagi teistsugust“.

Euroopa lõimumise igapäevane kogemus

Kogemus, mida Andreas Matthaiou kirjeldab, ei piirdu Küprose küsimuse ega julgeolekuteemadega. See ulatub ka igapäevaellu. Küsimusele, kas Küprose ühinemine Euroopa Liiduga tõi kaasa positiivseid muutusi majanduses, hariduses, kodanike õigustes või kodanikukohustustes, on tema vastus ühemõtteliselt eitav.

„Alguses lootsime, et tulevad positiivsed muutused. Aga aja jooksul saime pettuda.“

Tema enda kogemuses oli kõige olulisem tagajärg elukalliduse tõus. Nagu ta ütleb: „Elukallidus kasvas Küprosel pärast Euroopa Liiduga ühinemist drastiliselt.“ Ta selgitab, et see muutus sai igapäevaelus järk-järgult nähtavaks, ning seostab eurole üleminekut kasvava tundeaga, et ostujõud on oluliselt langenud.

Ta meenutab, et varem piisas ühest Küprose naelast – või kas või kümnenaelasest –, et maksta söögikorra või tagasihoidliku väljasõidu eest. Hiljem aga, nagu ta mäletab, „ei jätkunud sama asja jaoks enam kümnestki eurost“.

Nende näidete kaudu kirjeldab Matthaiou, kuidas ta Küprose majanduslikku üleminekut isiklikult läbi elas. „Kodanikuna tundsin kõiki neid kulusid omal nahal,“ ütleb ta, sõnastades oma hinnangu mitte majandusnäitajate või statistiliste mõõdikute, vaid igapäevaelus tajutud muutuste kaudu.

Tema arvates ei kaasnenud selle kasvanud rahalise koormaga vastavat võitu muudes valdkondades. Nagu ta ütleb:

„Ja mida ma vastu sain? Oma turvalisuse? Seda te mulle ei andnud.“

Selle mõttekäiguga väljendab Matthaiou laiemat tunnet tasakaalutusest ootuste vahel, mis Küprose ühinemist saatsid, ja hüvede vahel, mida see tema arvates lõpuks tegelikult andis.

Õigused ilma tegeliku juurdepääsuta

Andreas Matthaiou tõstatab ka küsimuse Euroopa õiguste praktilisest tähendusest. Tema kriitika ei ole suunatud institutsiooniliste tagatiste olemasolu enda vastu, vaid tavakodanike võime vastu neid tõhusalt kasutada.

Nagu ta selgitab, küsib ta, mida tähendab tegelikult õigus pöörduda kohtusse või taotleda õiguskaitset siis, kui inimesel puuduvad nende õiguste kasutamiseks rahalised vahendid.

„Kas mul on raha, et viia asi Euroopa kohtusse? Ei ole.“

Sellest jõuab ta laiemale ja põhimõttelisema küsimuseni:

„Missugune õigus? Missugune demokraatia?“

Nende mõtiskluste kaudu väidab Matthaiou, et õiguste pelk olemasolu ei ole iseenesest piisav, kui nende kasutamine sõltub rahalistest või muudest vahenditest, mis on paljudele kodanikele kättesaamatud.

Tema kogemuses jäid mitmed Euroopa Liidu institutsioonilised tagatised praktikas pigem teoreetiliseks kui igapäevaelus tõeliselt kättesaadavaks.

2013. aasta kui kollektiivne trauma

Kui Matthaiou tunnistuses on üks hetk, mil pettumus omandab peaaegu eksistentsiaalsed mõõtmed, siis on selleks 2013. aasta finantskriis ja hoiustajate kaasamine pankade päästmisse ehk nn bail-in. Siin väljub tema jutustus poliitilistest üldistustest ja muutub sügavalt isiklikuks looks ebakindlusest, kaotusest ja kollektiivsest alandusest.

Ta ei usu, et võetud meetmed olid vältimatud. Vastupidi, ta rõhutab, et neid „oleks olnud lihtne vältida“, ja väidab, et bail-in toimus „muudel põhjustel“ – eeskätt poliitilistel. Tema valdav mulje on, et Küprost koheldi kui „katsejänest“ – väikeriigina, mille peal sai poliitikat proovile panna, enne kui seda võib-olla mujal rakendada.

See, kas selline arusaam vastab ajaloolisele tegelikkusele täies ulatuses või mitte, on lõppkokkuvõttes vähem oluline kui see, mida ta elatud kogemusena paljastab: sügav jõuetustunne otsuste ees,

mis muutsid inimeste elu põhjalikult ilma nende osaluse ja nõusolekuta.

Neid päevi mäletab ta sügava ebakindluse ajana.

„Ma ei usu, et olin end kunagi varem nii ebakindlalt tundnud,“ meenutab ta.

Pangad olid suletud, kehtestati kapitalikontroll, igapäevaelu oli tugevalt häiritud ja ennekõike löödi kõikuma midagi veel sügavamalt: usaldus.

Küsimusele, kas tema usaldus pangandussüsteemi vastu muutus, on vastus ühtaegu terav ja kõnekas:

„Pangad ei usalda oma hoiustajaid. Ja meie ei usalda ka panku.“

Tema tähelepanek tabab palju enamat kui majanduskriisi; see peegeldab usalduskriisi institutsioonide ja ühiskonna vahel. Pangandussüsteem, mille olemasolu ise sõltub avalikkuse usaldusest, väljus 2013. aasta sündmustest paljude kodanike silmis sügavalt kahjustatuna.

Väikesed ja suured kataastroofid

Andreas Matthaiou jutustab 2013. aasta finantskriisist igapäevase kogemuse kaudu. Tollal oli tal autoremonditöökoda ja, nagu ta meenutab, leidis ta end olukorrast, kus ta „töötas, aga tegelikult ei töötanud“, sest paljud kliendid ei suutnud enam lubada endale isegi kõige elementaarsemaid remonditöid.

Tšekid olid oma väärtuse praktiliselt kaotanud, tarnijad nõudsid ainult sularaha ja turu tavapärane toimimine muutus üha keerulisemaks.

„Ma pidin kõige eest, mida oma äri jaoks vajasin, maksma sularahas,“ selgitab ta, kirjeldades raskusi, millega tollal seisis silmitsi lugematud väikeettevõtjad.

Ta mäletab ka stseene, mida ta enda sõnul poleks iial osanud arvata Küprosel nägevat: toiduabi järjekorras seisvad inimesed, oma küladesse tagasi kolivad pered ja kodanikud, kellel oli vaeva isegi kõige elementaarsemate vajaduste rahuldamisega.

„Ma poleks kogu oma elu jooksul iial arvanud, et näen midagi sellist – ja veel just Küprosel.“

Tema mälestused annavad elavalt edasi šoki, millega ta kriisi sotsiaalseid tagajärgi koges. Nende isiklike mälestuste kaudu ilmneb majanduskrahh mitte pelgalt majandussündmuse, vaid sügavalt inimliku sündmusena – kogemusena, mis lõhkus elatusallikaid, õõnestas väärikust ja paljastas selle ühiskonna haavatavuse, kes oli oma jõukust pikka aega enesestmõistetavaks pidanud.

Küpros, Ukraina ja topeltstandardite tajumine

Oma tunnistuse viimases osas pöördub Andreas Matthaiou tagasi Küprose küsimuse juurde, seekord võrdluse kaudu sellega, kuidas Euroopa Liit reageeris sõjale Ukrainas.

Tema arvates on mõlemal juhul tegemist ühe ja sama põhiprobleemiga: sissetungi ja okupatsiooniga.

„Tegemist on sissetungi ja okupatsiooniga. Ei millegi muuga,“ ütleb ta.

Sellest arutluskäigust lähtudes küsib ta, miks reageeris Euroopa Liit tema hinnangul neile kahele juhtumile nii erinevalt.

„Ja mis on Küpros, kui mitte sissetungi ja okupatsiooni juhtum?“ küsib ta, väljendades veendumust, et rakendatud on erinevaid standardeid.

Selle võrdlusega tõstatab Matthaiou laiemat küsimust Euroopa poliitika järjekindlusest ja sellest, mil määral rakendatakse praktikas järjepidevalt neid põhimõtteid, mida Euroopa Liit esitab oma alusväärtustena.

Epiloog

Andreas Matthaiou tunnistus pakub Euroopa kogemusele teistsugust vaatenurka. Isiklike mälestuste kaudu jutustab ta teekonnast, mis viis Küprose Euroopa Liiduga ühinemist saatnud optimismist järkjärgulise pettumuseni, mis tema arvates võrsus Küprose küsimuse ümber toimunud arengutest, 2013. aasta finantskriisist ja järgnenud aastate igapäevaelu tegelikkusest.

Tema jutustus näitab, et Euroopa lõimumist ei ole kõik kodanikud ega kõik ühiskonnad kogenud ühtemoodi. Ootused, elatud kogemused ja hinnangud on olnud erinevad, sõltuvalt iga riigi ajaloolistest, poliitilistest ja sotsiaalsetest oludest.

Tema tunnistus ei püüa anda Euroopa Liidule tervikuna lõplikku hinnangut. Pigem talletab see, kuidas üks Küprose kodanik koges mõnda oma riigi lähiajaloo määravat hetke ja kuidas need kogemused kujundasid tema suhet Euroopa projektiga.

Selle tunnistuse kaudu omandab Euroopa lõimumise lugu veel ühe mõõtme. Kõrvuti jutustustega, mis rõhutavad võimalusi, koostööd ja edasiminekut, leiab siin ruumi ka vaatenurk, mida iseloomustavad mure, pettumus ja lahendamata küsimused. Nõnda avaneb Euroopa lõimumisest rikkalikum, nüansirohkem ja pluralistlikum pilt – selline, mis peegeldab tõetruumalt Euroopa kodanike ja ühiskondade mitmekesiseid kogemusi.

Uus lõige

Lea, 62, õmbleja, Eesti

Inglise keelde tõlkinud MTÜ Peipsi Koostöö Keskus

Lea töötas kümme aastat suures tekstiilivabrikus. Tööd tegid peamiselt naised. Nad istusid pikkades ridades õmblusmasinate taga ja igaüks teadis täpselt, mitu tükki tuli vahetuse lõpuks valmis saada. Töö oli raske ja üksluine, aga see oli kindel ja selle eest maksti.

Vabrik õmbles rõivaid, aga töölised ise neid osta ei saanud. Kõik läks plaani järgi Moskvasse või Leningradi. Vahel liikus midagi vaikselt tööliste vahel edasi, aga seda juhtus harva. Poodides oli üldse vähe kaupa. Lea mäletab, kuidas ta seisis koos lastega tundide viisi järjekorras, oodates, et osta seda, mis parasjagu välja oli tulnud – suhkrut, pesupulbrit, lastele kingi. Võtsid selle, mis saada oli.

Tema isa oli olnud sõjaväelane ega armastanud poliitikast rääkida, isegi mitte kodus. Ta ütles ikka, et seintel on kõrvad. Lapsena Lea sellele eriti ei mõelnud, aga tagantjärele saab ta aru, kui palju hirm seda põlvkonda kujundas. Isegi jõule peeti vaikselt – kardinad ees, küünlad põlemas, mitte midagi sellist, mis oleks võinud tähelepanu tõmmata.

1980. aastate lõpu poole hakati vabrikus rohkem rääkima, kuigi õieti ei tohtinud. Vahetuse ajal sosistasid naised Balti ketist, fosforiidisõjast, laulupidudest. Lea oli Balti ketis. Ta seisis koos teistega maantee ääres, käest kinni. Ta ütleb, et see oli imelik tunne – vaikne, aga pinge all, nagu oleksid kõik aru saanud, et toimub midagi tähtsat, isegi kui keegi seda valjusti välja ei öelnud.

Kui Eesti iseseisvus, läks enne hullemaks, kui hakkas paremaks minema. Vabrik hakkas tellimusi kaotama. Masinad seisis, palgad jäid hiljaks. Osa naisi läks Soome koristama või leidis muud tööd. Osa jäi ja ootas. Lea jäi – tal oli kaks väikest last ja ta ei saanud lihtsalt asju kokku pakkida ja minna.

1992. aasta rahareform lõi valusalt. Raha, mis tal oli, kaotas üleöö suure osa oma väärtusest. Iga ostu tuli hoolega läbi mõelda – koolitarbed, toit, arved. Ta keetis ise moosi, küpsetas ise leiba ja

kasvatas rõdul maitsetaimi. See ei erinenud kuigi palju sellest, kuidas inimesed olid alati elanud, aga nüüd ei olnud enam süsteemi, mis oleks öelnud, mida teha – tuli ise välja mõelda.

Tema ümber hakkasid inimesed väikest äri tegema – pisikesed poed, remonditöökojad, pagariärid. Lea hakkas kodus õmblema. Kõigepealt naabritele, siis tuttavatele. Ta võttis vastu parandustöid, vahetas lukke, õmbles kardinaid. Hiljem tulid kleidid, seelikud, mantlid, isegi pruutkleidid. See tõi natuke raha sisse ja hoidis teda pinnal.

1990. aastate lõpus hakkas elu natuke paika loksuma. Poodides oli rohkem kaupa, hinnad ei hüpnud enam nii palju, palgad tõusid tasapisi. Lea ostis endale uue õmblusmasina – päris uue, mitte kasutatud. See tundus pöördepunktina. Ta ei püüdnud enam lihtsalt igast kuust läbi saada.

Euroopa Liidu rahvahääletust ta väga täpselt ei mäleta, aga ta oli ühinemise poolt. Ta ei muretsenud selle pärast eriti. Kui tuli Schengeni ala ja ta sõitis esimest korda Soome ilma piiril peatumata, siis see tundus küll teistmoodi – lihtne ja loomulik viisil, mis varem ei olnud võimalik.

Eurot mäletab ta alguses pisut segase vahetusena, nagu varasemaid rahavahetusigi. Hinnad tõusid küll. Aga see, et raha oli sama mis ülejäänud Euroopas, andis tunde, et asjad on kindlamad ja arusaadavamad.

Kõige suurem muutus, mida ta tagasi vaadates näeb, ei ole ükski üksik poliitiline sündmus. See on see, et tema lapsed kasvasid üles hoopis teistsuguses maailmas – nad reisisid, nad õppisid, tütar käis Erasmuse vahetusega välismaal. Varem ei oleks miski sellest võimalik olnud. Lea jaoks ongi see see, mida kogu see aeg tegelikult tähendas.

Elu, mida möödavad avatud ukSED

Eda, 59, Eesti

Inglise keelde tõlkinud MTÜ Peipsi Koostöö Keskus

Minu nimi on Eda, olen 59-aastane ja elan Jõgevamaal Mustvee vallas Kasepää külas. Olen siin sündinud ja elanud siin kogu oma elu.

Lõpetasin 1985. aastal Mustvee Keskkooli ja läksin sama aasta sügisel tööle Mustvee kudumivabrikusse „Marat“ õmblejaks. Tol ajal oli see piirkonna suurim tööandja – „Maratis“ töötas umbes 200 inimest. 2005. aastal vabrik suleti ja koondati 187 inimest; nii palju inimesi jäi korraga tööta. Töötasin seal ühe aasta ja läksin siis Tallinna, 2. Kutsekooli, õppima sideoperaatoriks, mille lõpetasin 1987. aastal.

Mäletan, et juba tollal olid poodides alati väga pikad järjekorrad ja teatud asju sai ainult tutvuse kaudu – sinki, suitsuvorsti, lihakonserve, mööblit, serviise, importrõivaid ja nii edasi.

Pärast Tallinna kutsekooli lõpetamist asusin kodukandis kohalikus sidejaoskonnas operaatorina tööle. Just seal töötades hakkasin märkama neid suuremaid muutusi, mis Eestis toimusid. Sel ajal kasvasid inimesed aias kõike, mida vähegi sai – sibulat, küüslauku, kartulit, porgandit, peeti, kurki ja nii edasi –, selleks et talv üle elada. Elu käiski põhimõtteliselt selle najal, mis sa ise kasvasid.

Mina olin kogu aeg tööl ja iga päev käis läbi hulk inimesi – kõik rääkisid pidevalt sellest, mis parasjagu toimub. Õhus oli ka põnevust, mis edasi saab.

Ise ma kahjuks Balti ketis osaleda ei saanud, aga mäletan, et minu isa oli seal – tema töö juurest läksid sinna suured bussid. Nad olid ketis kusagil Järvamaa kandis. Kui ma hiljem uudiseid kuulsin ja televiisorist vaatasin, jooksid mul külmajudina üle selja ja samal ajal tundsin uhkust, kui üksmeelne rahvas oli.

Kõige eredamalt mäletan seda päeva, mil Toompeale heisati sini-must-valge lipp. Ja jälle ei saanud ma kahjuks ise sinna minna ja

kõigest sellest osa võtta, sest just samal päeval pidin Tallinnast koju sõitma. Mäletan ka, et samal päeval heisati sini-must-valge lipp meie koolimajale Mustvees.

Pärast Eesti iseseisvuse taastamist 1991. aastal oli algusaeg raske, sest oodati ka krooni tulekut. Rahavahetuse ajal arvutasid kogu aeg peas, palju see hind rublades oli. Kui kroon lõpuks tuli, ei olnud poodides eriti midagi osta ja alguses oli raha ka üsna vähe – aga kuidagi imekombel said inimesed hakkama. Eriti eredalt on mees 18.–21. august 1991, mil toimus riigipöördekatse. Tallinnas olid tankid, inimesed olid rahutud, kogu aeg oli hirm ja ärevus, mis edasi saab.

Isehakanud Riiklik Erakorralise Seisukorra Komitee, vandenõulaste rühm, kuhu kuulusid Nõukogude Liidu Keskkomitee juhtkonna ja valitsuse liikmed, üritas Mihhail Gorbatšovi vägivaldselt Nõukogude Liidu presidendi kohalt kõrvaldada ja tema perestroikapoliitikale lõpu teha. Komitee kuulutas välja kuuekuulise erakorralise seisukorra, Moskvasse toodi väed, kohalikud võimuorganid allutati komitee määratud sõjaväelistele komandantidele, kehtestati meediatsensuur ja osa väljaandeid suleti.

Töö juures minu jaoks eriti midagi ei muutunud, aga ametinimetused muutus küll – minust sai sidejaoskonna juhataja asetäitja. Paar aastat hiljem sain jaoskonna juhatajaks, kuigi ma ise olin selle vastu kahe käega.

Meie töökohas oli ka venekeelseid töötajaid, aga iseseisvuse ja sellega kaasnenud muutuste teemadel me nendega õieti ei rääkinud. Venelastega sain hästi läbi ja omavahel kasutasime mõlemat keelt – eesti ja vene keelt.

Ühiskond muutus vabamaks ja välismaalastele avatumaks.

Mul ei olnud võimalust välismaal reisida, õppida ega töötada. Inimestel lihtsalt ei olnud reisimiseks raha – vähesed said seda endale lubada, peamiselt need, kellel oli kõrgem ametikoht ja palk.

1990. aastatel laienes kurgikasvatus suures mahus. Mustvees kasvatati kurki kasvuhoonetes, Kasepääs aga oli kurki juba palju varasemast ajast peale kasvatatud lahtistes peenardes. Peenarde kohale ehitati madalad klaasitud puitraamid, mis käisid hingedel lahti ja kinni. Kurgid viidi müügiks Leningradi ja sellest inimesed elatusidki.

Välismaal reisimise võimalused avanesid mulle alles hiljuti ja see on olnud väga huvitav ja põnev kogemus – näha teisi maid oma silmaga.

Muidugi mäletan ka Eesti astumist Euroopa Liitu ja järjekordset rahavahetust – kroonilt eurole. See oli segane aeg; jällegi ei teadnud keegi õieti, mida oodata, aga kõik läks sujuvalt. Kui jätta kõrvale see pisi, et hinnad tõusid reaktiivlennuki kiirusega, siis kõik muu läks kuidagi ilma suurema kärata. Ja välismaale reisimise võimalusi tuli juurde – kuigi jällegi ei jätkunud selleks raha.

Minu lugu – minu side ja kogemus Euroopaga – sai alguse kõige esimesest välisreisist Soome. See oli kohtumine meie koguduse sealse sõpruskogudusega. Sellest ajast peale olen Soomes käinud veel teist korda. Minu sõprussuhted ja sidemed on seotud Soomega. Praegu ei ole mul kahjuks eriti võimalust teisi riike külastada, aga loodan, et see võimalus veel tuleb.

Suureks koos riigiga

Merlin, 48, Eesti

Inglise keelde tõlkinud MTÜ Peipsi Koostöö Keskus

1980. aastate lõpus olin ma veel koolilaps. Sel ajal oli väga tavaline käia kolhoosipõldudel tööl – suhkrupeeti rohimas, kartulit ja porgandit võtmas, kuuseistikuid istutamas. Nii teenisime endale raha ja tegime vanemate elu natuke kergemaks; saime endale vajalikud asjad ise osta. Sellegipoolest oli poodides väga vähe kaupa. Millegi hea saamiseks oli vaja tutvust või siis käisime suuremates linnades (Tartus, Jõhvis, Narvas ja mujal) poes. Mäletan neid pikki järjekordi poodides, kus tuli tunde oodata.

Ma ei mäleta eriti, millal Eestis need suured muutused pihta hakkasid. Lapsena sa neid asju veel ei mõista. Suviti olin palju vanaema juures. Tema lubas mul kõike, ostis mulle jäätist ja kompvekke, hellitas mind igat moodi. Minu jaoks tundus kõik imeline.

1990. aastate alguses hakkasid toimuma teatud muutused – Balti kett, mitmesugused meeleavaldused. Lapsena ma ei kartnud; pigem oli põnev, mis toimub.

Pärast Eesti taasiseseisvumist minu elus eriti midagi ei muutunud. Vanematel oli raske – nad töötasid palju, aga palgad olid väga väikesed. Meie, lapsed, aitasime neid nii palju kui oskasime. Ema töötas kudumivabrikus „Marat“ kahes vahetuses ja isa oli ehitaja, kes oli enamiku ajast kodust eemal komandeeringus. Nii pidime meie, lapsed, ise hakkama saama.

Alles 1990. aastate lõpus hakkasin muutusi märkama. Ühiskond muutus vabamaks, aga see, kuidas inimesed meie kandis omavahel läbi said, eriti ei muutunud – eestlased ja venelased olid siin alati kõrvuti elanud ja nii see ka jäi.

1990. aastatel käisime palju Leningradis kurki müümas, see oli meie perele lisaissetulek. Paljudel olid suured kasvuhooned ja aiad, kus kasvatati kõike, mida vähegi sai. Mäletan oma esimest sõitu

Venemaale koos isaga, tema töö kaudu – käisime Petseris, Pihkvas ja Novgorodis. Kõik tundus mulle uus ja huvitav, kuidagi teistmoodi.

Päris välismaale sain ma alles 1997. aastal, Soome. See oli nagu teine maailm – poodides tohutu kaubavalik, kõik oli nii ilus ja imeline. Eesti astumise kohta Euroopa Liitu ja NATOsse ei oska ma midagi eriti huvitavat öelda – olin üsna neutraalne. Jällegi ei teadnud keegi õieti, mida oodata.

Minu side Euroopaga on ehk see: 2002. aastal õppisin aasta aega Saksamaal hotellindust. See oli suurepärane kogemus – sain sealt palju sõpru ja mõnega neist olen tänini ühenduses.

Piir

Krasimir Petkov, Bulgaaria

Inglise keelde tõlkinud Krasimir Petkov

„Vabadus, Sancho, on üks kallimaid ande, mis taevad on inimestele andnud. Sellega ei saa võrrelda ei aardeid, mida maa peidab, ega neid, mida meri varjab. Vabaduse eest, nagu ka au eest, võib ja peab inimene oma elu kaalule panema; ja vastupidi, vabadusest ilmajäämine on suurim õnnetus, mis inimest tabada võib. Ma räägin sulle sellest, Sancho, sest sa nägid ise seda pidusööki ja seda küllust, mida me nautisime lossis, kust me äsja lahkusime. Ja ometi tundus mulle kešet neid maitsevaid roogi ja jahutatud jooke, nagu kannataksin nälja käes, sest ma ei nautinud neid vabaduses, nii nagu oleksin nautinud siis, kui need oleksid olnud minu enda omad. Kohustus tasuda meile osaks saanud heategude ja soosingute eest on ahel, mis ei lase vaimul vaba olla. Õnnelik on see inimene, kellele taevast on andnud tüki leiba, ilma et ta peaks selle eest tänama kedagi muud kui taevast ennast.“

Miguel de Cervantes Saavedra teosest „Teravmeelne hidalgo Don Quijote La Manchast“

Euroopa projektid. Mäletan, et omal ajal, kui ma õppisin Euroopa õpinguid ja tegelesin oma esimestel aastatel Euroopa projektidega „professionaalselt“, oli see üks kõige ülevamaid mõisteid üldse. See tundus äärmiselt paljulubava kutsumusena. Ühiskonnas oli Euroopa ja kõige euroopaliku ideel neil aastatel, kui Bulgaaria Euroopa Liiduga ühines, erakordselt positiivne kõla. See oli lootusi ja ootusi täis sõna.

Mulle näib isegi meenuvat kohaliku volikogu kandidaate, kes olid oma nime alla ametiks kirjutanud „Euroopa õpingute spetsialist“. Kord selgitas mulle üks eakas daam ülikoolis, et Euroopa õpingud on amet diplomaatide naistele, kellel muud teha ei ole. Mõtlesin, kas solvuda või leppida sellega, et olen valinud butiikliku ja kergelt

elitaarse kutsumuse. Nende viieteistkümne aasta jooksul, mis ma selles valdkonnas olen veetnud, olen näinud, kuidas avalikkuse arusaam Euroopa projektidega tegelevatest inimestest ja organisatsioonidest ning suhtumine neisse on aastate jooksul teisenenud – lugupeetud ja nõutud ideede katalüsaatoritest, kellel on Bulgaaria Euroopa-perspektiivi elluviimisel põhimõtteline tähtsus (alguses ja teatavate mööndustega tänini), kuni otseselt negatiivse seoseni: kombinaatorid, „asjaajajad“, „korruptandid“, „võõraste huvide vahendajad“, „toetusteküttijad“ ja nii edasi. Need kaks äärmust avalikkuse arusaamas Euroopa õpingute rakenduslikust poolest (Euroopa projektidest) on tänase päevani dihhotoomses heitluses.

Just üks selline projekt viis mind järjekordselt Serbiasse Bosilegradi. Minu sõber Aleksandar Dimitrov ühingust „GLAS“ kutsus mind pidama loengut „GLAS PRESSI“ ajakirjanikele ja korrespondentidele. Sašot tundsin ma juba aastaid – meie suhe sai alguse noorematest päevadest, kui me väga tahtsime leida Serbias partnereid ja teha nn piiriülese koostöö projekte Bulgaaria ja Serbia vahel. Ta on siiani üks Lääne-ääremaade ettevõtlikke ja järjekindlaid inimesi, selge kodanikuhoiakuga. Ka Bosilegrad ei olnud mulle võõras. Olin seal käinud rohkem kui korra ja alati tundnud selle paiga iseäralikku raskust: Bulgaariale geograafiliselt ja kultuuriliselt lähedal, ent pärast Neuilly rahulepingut riigipiiri taha jäänud. Põnev piirkond, kus nende ajalooliste otsuste tagajärjed on siiani nähtavad ja kohalikule elanikkonnale siiani tuntavad – olgu geograafilistel või argielulistel, aga ennekõike poliitilistel põhjustel.

Üldjoontes rahastati projekti Bulgaaria välisministeeriumi programmist „Bulgaaria abi arenguks“. Programmi mõte oli toetada organisatsioone Euroopa Liidu kandidaatriikidest, arendada nende võimekust ja teadmisi ELi struktuuridest, Euroopa lõimumisest ja kogu selle protsessi loogikast. Olin aidanud Aleksandrilt ja tema organisatsioonil sellist projekti võita. Nad korraldasid seminariloengute sarja „GLAS PRESSI“ meeskonna ajakirjanikele ja korrespondentidele – see on vähemusväljaanne, mis kajastab seda, mis toimub Bulgaaria kogukondadega väljaspool Bulgaariat, peamiselt Serbias, Põhja-Makedoonias, Moldovas ja Ukrainas.

Selleks et anda üritusele endale euroopalikum kaunistus, otsustasin pöörduda Euroopa Komisjoni esinduse poole Sofias. Sealt anti mulle lahkelt kaks kasti infomaterjale: Euroopa Parlamendi välja antud märkmikud pealkirjaga „EP – kodanike hääl ELis“, mis sisaldasid lühiteavet ELi institutsioonide ning parlamendi volituste, struktuuri ja rolli kohta, samuti liikmesriikide kaarti, mis oli kenasti märkmiku tagakaanele kinnitatud; pastapliiatsid, riidest kotid, rinnamärgid ja muud infovoldikud, mis olid üksikasjalikult pühendatud Euroopa institutsioonidele ja demokraatiale kui liidu ühele alustalale.

Kaks täiesti süütut kasti.

Ja just neist said minu külaskäigu peategelased „vennalikku“ kandidaatriiki Serbiasse.

Kuna ma ise ei ole kuigi tubli autojuht, palusin oma vennal Petkol endaga kaasa tulla. Tema jaoks oli see esimene sõit Bosilegradi. Ta oli käinud Serbia teistes paikades, Piroti kandis, aga seda piirkonda tundis ta ainult minu juttude järgi. Ühel viimasel päeval laadisime materjalid pakiruumi ja asusime Sofiast teele üle Konjavska mäestiku ja läbi Kjustendili Oltomantsi–Ribartsi piiripunkti poole.

Bulgaaria poolel algas kontroll rutiinselt. Piirivalvur võttis meie dokumendid ja küsis:

- Kuhu te sõidate ja mis eesmärgil?
- Bosilegradi. Ma lähen loengut pidama ja me viime läbi koolituse – vastasin enesekindlalt.

Ta vaatas mind pealaest jalatallani.

- Kas teie olete see, kes koolitust läbi viib, või te osalete sellel?

Kinnitasin, et olen lektor. Selle peale muutus tema ilme pisut.

Tajusin hoiatust ja nõrku rahutuse noote.

- Olge ettevaatlik. Te võite pahandustesse sattuda.

Need sõnad ei tulnud päris ootamatult. Olin kuulnud juhtumitest, kus bulgaarlased olid sattunud pahandustesse sellise ajalooteemalise kirjanduse levitamise pärast, mida Serbia riigi ametlik joon hästi vastu ei võta. Nii et kohe, kui me puhvertsooni poole liikuma hakkasime, andsin vennale ainsa juhise, mis mulle mõistlik tundus:

– Serbia punktis ära hakka ennast selgitama. Ära valeta – jätta rääkimine lihtsalt minu hooleks.

Ribartsi piiripunkti Serbia pool nägi välja, nagu oleks aeg peatunud kusagil hilise Jugoslaavia ja selle lagunemisele järgnenud esimeste aastate vahel. Väike räsitud hoone, koerad ringi jooksmas, liiklust peaaegu üldse mitte. See ei olnud maanteevärav riiki, vaid mägiuks kohalikele inimestele, kes sõidavad peamiselt Bosilegradi ja Kjustendili vahet. Sealsed piirivalvurid tunnevad autosid, mis regulaarselt läbi sõidavad, ja töö näib tavaliselt minevat kergemat teed pidi.

Politseinik kontrollis meie isikutunnistusi ja viipas meid edasi. Mu vend võttis seda žesti sõna-sõnalt. Ta ei näinud ühtegi tolliametnikku ja hakkas autot aeglaselt piiripunktist välja juhtima.

Äkki hüppas kõrvalt välja vormis mees – ilmselt tolliametnik, nähtavalt ärritunud sellest, et olime tema kontrolli eiranud (või üritanud sellest mööda lipsata).

– Oot-oot! Kuhu te arvate end minevat? See on toll! Tooge see auto tagasi!

Tulime tagasi. Tolliametnik astus akna juurde ja hakkas meid teraval toonil üle kuulama.

– Kes te olete? Kuhu te sõidate? Mida te seal tegema hakkate? Mida te veate?

Kordasin oma selgitust: ülikooli õppejõud, loeng Euroopa lõimumisest, koolitus Bosilegradis, Aleksandar Dimitrov, „GLAS PRESS“.

Nimi ja meie sõidu eesmärk mõjusid nõnda, nagu oleksin üles tunnistanud osalemise rahvusvahelises vandenõus.

– Avage pakiruum! – käskis ta.

Kaas läks üles ja kaks kasti ilmusid tolliametniku ette.

– Mis see on?

– Infomaterjalid loengu jaoks.

Ta kutsus oma kolleegid. Siis veel inimesi. Politseinikke, tolliametnikke ja veel mitu raskelt relvastatud meest, kes nägid välja nagu sandarmid. Peagi seisis meie auto ümber tosin vormikandjat,

keda ühendas üksainus ülesanne: paljastada kahe Euroopa infomaterjalide kasti saladus.

Kastid tõsteti välja ja asetati auto kõrvale äärekivile. Algas metoodiline uurimine. Märkmikke lehitseti lehekülg lehekülje haaval. Neid hoiti keskkohast ja raputati, nagu võiks tühjade lehtede vahelt välja kukkuda mõni kompromiteeriv dokument. Püüti dešifreerida kirjapandu sisu (see oli bulgaaria keeles). Uuriti siniseid pastapliiatseid, riidest kotte, kaarte, rinnamärke ja voldikuid. Mõnel neist olid kindad käes. Professionaalsus oli muljetavaldav. Kui pakiruumis oleksid olnud salasigaretid või narkootikumid, oleksid need tõenäoliselt vähem tähelepanu äratanud ja kõik oleks läinud tunduvalt sujuvamalt.

Mind kutsuti autost välja.

– Miks te neid materjale sisse toote? Milleks need on? Mis seal sees kirjas on?

Vastasin sama piduliku tõsidusega:

– Ma olen ülikooli õppejõud. Ma olen tulnud pidama loengut Euroopa lõimumisest. Need on materjalid Euroopa Liidu, selle institutsioonide ja demokraatia kohta. Me räägime Euroopa lõimumisest ja demokraatiast. Ei millestki muust.

Sõna „Euroopa“ näis pinget poole tooni võrra alandavat. Ametnikud taandusid sama järsku, kui olid ilmunud, jättes meid ühtse Euroopa laialipillutud sümbolite keskele. Vennaga korjasime hoolikalt kokku pastapliiatsid, kotid ja vihikud, seadsime need kastidesse tagasi ja laadisime peale. Muude ebaseaduslike kaupade suhtes meid keegi ei kontrollinud.

Selleks ajaks, kui olime lõpetanud, oli tolliametnik oma tooni juba pehmemdanud. Enne tõkkepuu ülestõstmist saatis ta meid teele lühikese poliitilise loenguga:

– Mis Euroopa Liit, poisid? See laguneb varsti niikuinii koost. Jugoslaaviast paremat ei ole kunagi olnud. Jugoslaavia oli omal ajal Euroopa Liit. Ameeriklased ja eurooplased hävitasid selle. Ja teie, bulgaarlased, ei taha ka Euroopa Liitu kuuluda, te lihtsalt ei tunnista seda. Meie ei taha ja teie ei taha. Sellel Euroopa Liidul ei ole mitte mingit mõtet.

Tõkkepuu läks üles.

Bosilegradini oli mõni kilomeeter, aga pärast seda vestlust tundus kahe maailma vaheline vahemaa tunduvalt suurem.

Aleksandar võttis meid soojalt vastu. Kontoris, mis on ühtlasi BTA esimene rahvuslik pressiklubi väljaspool Bulgaariat, olid kogunenud „GLAS PRESSI“ ajakirjanikud ja teised kohalikud inimesed. Jagasime laiali märkmikud, pastapliiatsid ja kotid – nüüdseks põhjalikult ohtliku sisu suhtes läbi kontrollitud – ja ma avasin loengu.

Ma ei saanud kuidagi alustada kuivade ja igavate faktikirjeldustega Euroopa Liidu institutsioonilisest arhitektuurist. Alustasin sellest, mis oli juhtunud piiril.

Rääkisin neile, kuidas Euroopa lõimumist ja demokraatiat käsitlevaid materjale võeti vastu kui võimalikku ohtu riigis, mis ametlikult taotleb liidu liikmesust. Lääne-Balkani lõimumise teema ja Serbia riigi paberil väljendatud püüdlused Euroopa Liidu liikmesuse poole ei sobinud kuidagi kokku selle praktilise tegelikkusega, mille olime just läbi elanud.

Lugu kutsus esile elava arutelu. Eriti jõuliselt sekkus luuletaja ja kirjanik Ivan Nikolov – kultuuri- ja teabekeskuse „Bosilegrad“ esimees, eruditsiooniga mees ja Lääne-ääremaade bulgaaria vähemuse huvide aktiivne kaitsja. Tundsin teda juba aastaid. Ta liikus kahe karguga, aga tema sõnades oli jõud, mis mingit tuge ei vajanud.

Ta käis läbi Euroopa hinnangud Serbia edusammudele ning rääkis vähemuste õigustest, survest kohalikele bulgaaria organisatsioonidele ja sellest samast lahknevusest ametlike püüdluste ja igapäevase praktika vahel.

Just siis tabas see kontrast mind erilise jõuga.

Bulgaarias armastavad ja ülistavad paljud inimesed Serbiat kui kujuteldavat vabaduse maad, kus Balkani vaim ja selle väärtusskaala on ikka veel alles, mitte lahjendatud ja iseloomust ilma jäetud nagu meil. Serbia grill, elav muusika, sigaretid restoranis, küdooniarakija, uhkeldavad lauljad ja tunne, et keegi ei ütle sulle, kuidas elada. Need on peamised mootorid, mis teevad serbia maailma bulgaarlase jaoks ligitõmbavaks – kui soovite, isegi kadeduse alus. Sellel taustal näib Euroopa sageli tüütu: reeglid, keelud, määrused, hoiatused, piirangud – steriilsus, mis on lõputult kaugel metsikust Balkani vaimust.

Aga mida on see näiline vabadus väärt, kui üks raamat suudab kohale kutsuda rohkem politseid kui salakaup?

2023. aastal otsisid Serbia ametnikud läbi Bosilegradi kultuuri- ja teabekeskuse ruumid ning konfiskeerisid ajutiselt tuntud Bulgaaria kirjaniku ja diplomaadi Edvin Sugarevi raamatu „Eleegia Kraištele. Bulgaarlaste saatust Lääne-ääremaadel“ eksemplarid. Selle esitlus nurjati ja Ivan Nikolovi vastu algatati menetlus. Üks eakas mees kahe karguga, üks kultuuriorganisatsioon ja mõnikümmend raamatut osutusid piisavaks, et panna Serbia riigimasin liikuma.

Just siis sain aru, et vabadust ei mõõdeta sellega, kas sa võid restoranis sigareti süüdata või kui magus on rakija. Seda ei mõõdeta portsjoni suuruse, muusika valjuse ega kõrtsi sulgemisajaga. Vabadus algab sealt, kus sa võid hoida käes raamatut, öelda välja ebamugava mõtte ega pea üle öla vormikandjate järele piiluma. Ta on olemas riikides ja liitudes, kus kohalik ja keskvõim, politsei ja piirivalve ajavad taga narkootikume ja ebaseaduslikku kaupa, mitte raamatuid ja teistsuguse arvamuse kandjaid.

Euroopal on lugematul hulgal puudusi. Ta on sageli kohmakas, bürokraatlik ja lõputult tüütu. Aga mõne tema reegli taga seisab katse kaitsta õigust teistsugusele arvamusele – just seda õigust hakkame me tõeliselt hindama alles siis, kui näeme, kui kergesti selle võib ära võtta.

Tagasiteel me ilmselt läbisime uuesti sedasama silmapaistmatut piiripunkti. Ma ei mäleta kontrolli. Mäletan ainult kahte kasti, mis olid äärekivil lahti laotatud, ja relvastatud mehi, kes raputasid märkmike tühje lehekülgi, otsides midagi ohtlikku.

Võib-olla oli neil õigus, et nad otsisid.

Tühi lehekülg peidab endas alati riski. Sellele võib inimene kirjutada kõike, mida ta mõtleb.

Ja valik seisab alati piiril. Pljeskavica vabadus või raamatu vabadus – igaüks peab ise otsustama.

Impressum (kolofoon)

EU Journeys: Euroopa integratsiooni ühendavad lood – eesti-inglise väljaanne

Esimene väljaanne • Sofia, 2026

Käesolev väljaanne on koostatud ühiselt projekti „EU Journeys: Euroopa integratsiooni ühendavad lood“ (projekti nr 101196543) tööpakettide 11–15 raames ning see ilmub viies kakskeelses kohandatud väljaandes: bulgaaria- inglise, eesti-inglise, saksa-inglise, itaalia-inglise ja kreeka-inglise keeles.

Iga kakskeelne väljaanne on ühisväljaande eraldi valminud kohandatud versioon. Vastava väljaande impressumis nimetatud konsortsiumipartner on projekti vastutav toetusesaaja ja väljaande kirjastaja või, kui on kaasatud väline kirjastus, organisatsioon, kes vastutab selle väljaande avaldamise tellimise ja järelevalve eest.

Vastutav partner otsustab ja korraldab tõlkimise, keeleteoimendamise, korrektuuri, küljendamise, kaane ja kujunduse kohandamise, trükitehnilised nõuded, kirjastaja ja trükiteenuse valiku, trükitootmise, levitamise, bibliograafilise registreerimise, sundeksemplaride üleandmise ning oma riigis kehtivate kirjastamiskoostöö eeskirjade täitmise.

Kirjastaja ja konsortsium

Välja andnud EU Journeys konsortsium.

Koordinaatori kontakt: ühing „Expert Pool – Bulgaria“ | office@expertpool.bg | <https://eujourneys.eu/>

Toimetused

Peatoimetaja: EU Journeysi toimetuskolleegium • Riikide toimetajad: ühing „Expert Pool – Bulgaria“ (BG) • MTÜ Peipsi Koostöö Keskus (EE) • EProjectConsult (IT) • Evropaiki Politeia (GR) • M2C Institut für angewandte Medienforschung (DE).

Õigused ja load

© 2026 EU Journeys konsortsium. Üksiklugude autoriõigus kuulub nende autoritele ning lood on avaldatud projektile antud tasuta lihtlitsentsi alusel. Isikuandmed ja meediamaterjalid on avaldatud kaastööliste teadval nõusolekul (isikuandmete kaitse üldmääruse kohane nõusolek, autoriõiguse litsents ning pildi- ja helimaterjali kasutamise nõusolek on kogumise eest vastutava partneri valduses). Raamatut levitatakse tasuta hariduse ja mälestuse hoidmise eesmärgil ning seda ei tohi müüa ega äärmisel eesmärkil kasutada.

Üksiklugude, tõlgete, fotode, illustratsioonide ja muude kaastööde autoriõigus jääb vastavatele autoritele, tõlkijatele ja teistele õiguste omajatele, arvestades litsentse, lubasid ja kokkuleppeid, mis on saadud nende avaldamiseks projekti EU Journeys raames. Väljaande avaldamine iseenesest ei anna autoriõigust üle vastutavale partnerile, kirjastajale ega trükiteenuse osutajale.

[ISBN – Estonian–English edition: to be assigned]

Projektist EU Journeys

Projekt EU Journeys uurib ja tutvustab isiklike lugude, dokumentaalfilmide ja näituste kaudu Euroopa lõimumise pöördelisi hetki ning selle mõju eurooplaste igapäevaelule. Selle eesmärk on loominguiliste ja osalusel põhinevate meetodite abil süvendada mõistmist, mälu hoidmist ja Euroopa identiteeti. Lisaks käesolevale raamatule on projekti raames valminud viis dokumentaalfilmi (igast riigist oma „Teekonnad“), viis loometööde näitust ning avalikud üritused – filmilinasused, näituste avamised ja raamatuesitlused – kõigis viies partnerriigis.

Projekti andmed

- Projekt: EU Journeys – Uniting Stories of European Integration
- Projekti number: 101196543
- Programm: kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm (CERV)
- Taotlusvoor / teema: CERV-2024-CITIZENS-REM · CERV-2024-CITIZENS-REM-EUINTEGRATION
- Toetust andev asutus: Euroopa Hariduse ja Kultuuri Rakendusamet (EACEA)

Vastutusest loobumine

Rahastanud Euroopa Liit. Avaldatud seisukohad ja arvamused on ainult autori(te) omad ega pruugi kajastada Euroopa Liidu või Euroopa Hariduse ja Kultuuri Rakendusameti (EACEA) seisukohti ja arvamusi. Euroopa Liit ega toetust andev asutus ei vastuta nende eest.

the *Journal of the American Medical Association* (JAMA) and the *New England Journal of Medicine* (NEJM).

As a result of the *Journal of the American Medical Association* (JAMA) and the *New England Journal of Medicine* (NEJM) being the most widely read medical journals, the authors of the study were able to identify a large number of articles that met the criteria for inclusion in the review.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

The authors of the study also identified a number of other journals that published articles on the topic of the review, including the *British Medical Journal* (BMJ), the *Lancet*, and the *Medical Clinician*.

About the EU Journeys project

The EU Journeys project explores and promotes the defining moments and impact of European integration on the daily lives of Europeans through personal stories, documentary films, and exhibitions. It aims to foster understanding, remembrance, and European identity through creative and participatory methods. Alongside this book, the project has produced five documentary films ("Journeys" from each country), five exhibitions of creative works, and public events – movie screenings, exhibition openings and book readings – across the five partner countries.

Project information

- Project: EU Journeys – Uniting Stories of European Integration
- Project number: 101196543
- Programme: Citizens, Equality, Rights and Values (CERV)
- Call / Topic: CERV-2024-CITIZENS-REM · CERV-2024-CITIZENS-REM-EUINTEGRATION
- Granting authority: European Education and Culture Executive Agency (EACEA)

Funding disclaimer

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Copyright in the individual stories, translations, photographs, illustrations and other contributions remains with the respective authors, translators and other rights holders, subject to the licences, permissions and agreements obtained for their publication within the EU Journeys project. Publication of an edition does not, by itself, transfer copyright ownership to the responsible partner, publisher or printing service.

[ISBN – Estonian-English edition: to be assigned]

Imprint (Colophon)

EU Journeys: Uniting Stories of European Integration – Estonian–English Edition

First edition • Sofia, 2026

This publication was developed jointly under Work Packages 11–15 of the project EU Journeys: Uniting Stories of European Integration, Project No 101196543, and is published in five bilingual localized editions: Bulgarian–English, Estonian–English, German–English, Italian–English, and Greek–English. Each bilingual edition constitutes a separately produced localized edition of the joint publication. The consortium partner identified in the imprint of the respective edition is the responsible project beneficiary and edition publisher or, where an external publishing house is appointed, the organisation responsible for commissioning and overseeing the publication of that edition. The responsible partner determines and manages the translation, language editing, proofreading, typesetting, cover and layout adaptation, printing specifications, choice of publisher and printing service, print production, distribution, bibliographic registration, legal deposit and compliance with the publishing requirements applicable in its country.

Publisher and consortium

Published by the EU Journeys consortium.

Coordinator contact: Association “Expert Pool – Bulgaria” | office@expertpool.bg | <https://eujourneys.eu/>

Editorial

Editor-in-chief: EU Journeys editorial board · Country editors: Association “Expert Pool – Bulgaria” (BG) · Peipsi Center for Transboundary Cooperation (EE) · EProjectConsult (IT) · Evropaiki Politieia (GR) · M2C Institut für angewandte Medienforschung (DE).

Rights and permissions

© 2026 EU Journeys consortium. Individual stories © their respective authors, published under non-exclusive, royalty-free licence granted to the project. Personal data and media appear with the informed consent of the contributors (GDPR consent, copyright licence and image/audio consent on file with the collecting partner). This book is distributed free of charge for educational and remembrance purposes and may not be sold or used commercially.

the very right we begin truly to value only when we see how easily it can be taken away.

On the way back we must have passed through the same nondescript post again. I do not remember the check. I remember only the two boxes, laid open on the kerb, and the armed men shaking the blank pages of the notebooks, searching for something dangerous.

Perhaps they were right to search.

The blank page always conceals a risk. On it a person may write whatever he thinks.

And the choice always stands at the border. The freedom of the pljeskavica or of the book – each of us must decide for himself.

He went through the European assessments of Serbia's progress and spoke about minority rights, about the pressure on local Bulgarian organisations, and about that discrepancy between official aspirations and everyday practice.

It was then that the contrast struck me with particular force. In Bulgaria a good many people love and exalt Serbia as an imaginary land of freedom, where the Balkan spirit and its scale of values are still preserved rather than diluted and stripped of character as they are with us. The Serbian grill, the live music, the cigarettes in the restaurant, the quince rakia, the flamboyant singers and the feeling that nobody tells you how to live. These are the main engines of the Serbian world's appeal for the Bulgarian – grounds, if you like, even for envy. Against that backdrop Europe often looks tiresome: rules, prohibitions, regulations, warnings, restrictions – a sterility infinitely remote from the wild Balkan spirit. But what is that apparent freedom worth, when a book can summon more police than contraband?

In 2023 Serbian officials searched the premises of the Cultural and Information Centre in Bosilegrad and temporarily confiscated copies of the book by the well-known Bulgarian writer and diplomat Edvin Sugarev, "Elegy for the Kraishite. The Fate of the Bulgarians in the Western Outlands". Its launch was thwarted, and proceedings were opened against Ivan Nikolov. One elderly man on two crutches, one cultural organisation and some twenty books proved enough to set the Serbian state machine in motion.

That was precisely when I understood that freedom is not measured by whether you can light a cigarette in a restaurant, or by how sweet the rakia is. It is not measured by the size of the portion, the volume of the music or the closing time of the tavern. Freedom begins where you can hold a book, utter an inconvenient thought and not have to look over your shoulder for uniform. It exists in countries and unions where local and central government, the police and the border guards go after drugs and illegal goods, and not after books and the bearers of divergent opinions.

Europe has countless shortcomings. It is often cumbersome, bureaucratic and endlessly tiresome. But behind some of its rules stands the attempt to safeguard the right to a different opinion –

arranged them back in the boxes and loaded them in. Nobody checked us for any other illegal goods.

By the time we had finished, the customs officer had already softened his tone. Before raising the barrier, he sent us on our way with a short political lecture:

– What European Union, lads? It will fall apart soon enough. There was never anything better than Yugoslavia. Yugoslavia was the European Union of its day. The Americans and the Europeans ruined it. And you Bulgarians do not want to be in the European Union either, you just will not admit it. We do not want it and you do not want it. There is no sense at all in this European Union.

The barrier went up.

Bosilegrad was a few kilometres away, but after that conversation the distance between the two worlds seemed far greater.

Aleksandar welcomed us warmly. In the office, which is also the first national press club of BTA outside Bulgaria, the journalists of “GLAS PRESS” and other local people had gathered. We handed out the notebooks, the pens and the bags – by now thoroughly checked for dangerous content – and I opened the lecture.

There was no way I could begin with dry, uninteresting factual descriptions of the institutional architecture of the European Union. I began with what had happened at the border.

I told them how materials on European integration and democracy had been received as a potential threat in a country that officially aspires to membership of the Union. The theme of the integration of the Western Balkans and the paper aspirations of the Serbian state to European Union membership did not fit in any way with the practical reality we had just lived through.

The story provoked a lively discussion. The poet and writer Ivan Nikolov joined in with particular force – chairman of the Cultural and Information Centre “Bosilegrad”, a man of erudition and an active defender of the interests of the Bulgarian minority in the Western Outlands. I had known him for years. He moved about on two crutches, but his words had a strength that needed no support.

The name and the purpose of our journey produced an effect as though I had confessed to taking part in an international conspiracy.

– Open the boot – he ordered.

The lid went up and the two boxes appeared before the customs officer.

– What is this?

– Information materials for the lecture.

He called his colleagues. Then more people. Policemen, customs officers and several more heavily armed men who looked like gendarmes. Soon a dozen uniformed officials were standing around our car, united by a single task: to uncover the secret of the two boxes of European information materials.

The boxes were taken out and set down on the kerb beside the car. A methodical investigation began. The notebooks were leafed through page by page. They held them by the middle and shook them, as though some compromising document might drop out from between the blank leaves. They tried to decipher the content of what was written (it was in Bulgarian). They examined the blue pens, the cloth bags, the maps, the badges and the brochures. Some of them wore gloves. The professionalism was impressive. Had there been contraband cigarettes or drugs in the boot, they would probably have attracted less attention and things would have gone considerably more smoothly.

They called me out of the car.

– Why are you bringing these materials in? What are they for? What does it say inside?

I answered with the same solemn seriousness:

– I am a university lecturer. I have come to give a lecture on European integration. These are materials about the European Union, its institutions and democracy. We shall be talking about European integration and about democracy. Nothing else.

The word “European” seemed to lower the tension by half a tone. The officers withdrew as abruptly as they had appeared, leaving us among the scattered symbols of a united Europe. My brother and I carefully gathered up the pens, the bags and the booklets,

I confirmed that I was the lecturer. At that his expression changed slightly. I sensed a warning, and faint notes of unease.

– Be careful. You may run into trouble.

Those words were not altogether unexpected. I had heard of cases in which Bulgarians had run into trouble over the distribution of literature on historical subjects that are not well received by the official line of the Serbian state. So, as soon as we set off towards the buffer zone, I gave my brother the only instruction that seemed to me sensible:

– At the Serbian post, do not explain yourself. Do not lie – just leave the talking to me.

The Serbian side of the Ribarci post looked as though time had stopped somewhere between late Yugoslavia and the early years after its break-up. A small, battered building, dogs about the place, almost no traffic. This was not a motorway gateway into the country but a mountain door for local people, who travel mostly between Bosilegrad and Kyustendil. The local border officers know the cars that pass through regularly, and the work usually seems to go the easier way.

The policeman checked our identity cards and waved us on. My brother took the gesture literally. He saw no customs officer and began slowly to ease the car out of the post.

Suddenly a uniformed man sprang out from the side – evidently a customs officer, visibly irritated that we had ignored (or were trying to skip) his inspection.

– Wait! Where do you think you're off to? This is customs! Bring that car back!

We came back. The customs officer approached the window and began to question us in a sharp tone.

– Who are you? Where are you going? What are you going to do there? What are you carrying?

I repeated my explanation: university lecturer, a lecture on European integration, training in Bosilegrad, Aleksandar Dimitrov, “GLAS PRESS”.

the whole process. I had helped Aleksandar and his organisation win such a project. They were organising a series of seminar lectures for journalists and correspondents from the team of "GLASS PRESS" – a minority outlet that covers what is happening to the Bulgarian communities outside Bulgaria, mainly in Serbia, North Macedonia, Moldova and Ukraine.

In order to give the event itself a more European decoration, I decided to turn to the Representation of the European Commission in Sofia. They readily provided me with two boxes of information materials: notebooks published by the European Parliament, entitled "The EP – The Voice of the Citizens in the EU" and containing brief information about the institutions of the EU, the powers, structure and role of the Parliament, as well as a map of the member states, handsomely affixed to the notebook's back cover; pens, cloth bags, badges and other information brochures devoted in detail to the European institutions and to democracy as a fundamental building block of the Union.

Two entirely innocent boxes.

And it was precisely they that became the leading characters of my visit to the "brotherly" candidate member state of Serbia. Since I am not much of a driver, I asked my brother Petko to come with me. For him it was a first trip to Bosilegrad. He had travelled to other parts of Serbia, around Piroć, but he knew this region only from my stories. On a rainy day we loaded the materials into the boot and set off from Sofia across the Konyavska Mountain and through Kyustendil towards the Oltomantsi-Ribarci border crossing.

On the Bulgarian side the check began routinely. The border guard took our documents and asked:

– Where are you going, and for what purpose?

– To Bosilegrad. I am going to give a lecture and we will run a training course – I answered confidently.

He looked me over.

– Are you the one delivering the training, or are you taking part in it?

that European Studies was an occupation for the wives of diplomats who had nothing else to do. I wondered whether to take offence or to accept that I had chosen a boutique and mildly elitist calling. Over the fifteen years I have spent in the field, I have watched public understanding of, and attitudes towards, the people and organisations working on European projects evolve over the years – from respected and sought-after catalysts of ideas, of fundamental importance to the realisation of Bulgaria's European prospects (at the beginning, and to this day, though with certain qualifications), all the way to the outright negative association: chancers, people who “fix” things, “the corrupt”, “conduits of foreign interests”, “grant-chasers” and so on. These two extremes in the public understanding of the applied side of European Studies (European projects) remain locked in a dichotomous struggle to this very day.

It was precisely one such project that took me, yet again, to Bosilegrad, Serbia. My friend Aleksandar Dimitrov from the “GLAS” association invited me to give a lecture to the journalists and correspondents of “GLAS PRESS”. I had known Sasho for years – we had struck up a relationship back in our younger days, when we were eager to find partners in Serbia and to work on the so-called cross-border cooperation projects between Bulgaria and Serbia. He remains one of the proactive and persistent people of the Western Outlands, with a clear civic stance. Bosilegrad was no stranger to me either. I had travelled there more than once and had always felt the peculiar weight of the place: close to Bulgaria geographically and culturally, yet left beyond the state border after the Treaty of Neuilly. A fascinating region in which the consequences of those historical decisions are still visible and are still felt by the local population – whether for geographical reasons, or for reasons of daily life, but above all for political ones.

In broad terms, the project was funded under the “Bulgarian Aid for Development” programme of the Bulgarian Ministry of Foreign Affairs. The idea of the programme was to support organisations from countries that are candidates for membership of the European Union, to develop their capacity and their knowledge of the structures of the EU, of European integration and of the logic of

Border

Krasimir Petkov, Bulgaria
Translated in EN by Krasimir Petkov

"freedom, Sancho, is one of the most precious gifts that heaven has bestowed upon men. Neither the treasures the earth conceals nor those the sea keeps hidden can be compared with it. For freedom, as for honour, a man may and must risk his life; and, conversely, to be deprived of freedom is the greatest evil that can befall him. I say this to you, Sancho, because you saw for yourself the feasting and the abundance we enjoyed in the castle we have just left. Well then, in the midst of those savoury dishes and those iced drinks, it seemed to me that I was suffering the pangs of hunger, because I did not enjoy them in freedom, as I should have enjoyed them had they been my own. The obligation to repay the favours and kindnesses done to us are fetters that keep the spirit from being free. Happy is the man to whom heaven has given a piece of bread without leaving him obliged to thank anyone for it but heaven itself."

From "The Ingenious Hidalgo Don Quixote of La Mancha" by Miguel de Cervantes Saavedra

European projects. I remember that back in the day, when I was studying European Studies and during my first years of working on European projects "professionally", this was one of the most exalted notions in existence. It looked like a highly promising calling. In society, the idea of Europe and of everything European carried an exceptionally positive connotation in the years when Bulgaria was joining the European Union. It was a term laden with hopes and expectations. I even seem to recall candidates for municipal councillor who set down "European studies specialist" beneath their names as their profession. Once, an elderly lady at the university explained to me

GROWING UP AS THE COUNTRY GREW UP

much – Estonians and Russians had always lived side by side here, and that continued.

In the 1990s we made many trips to Leningrad to sell cucumbers, it was an extra source of income for our family. Many people had large greenhouses and gardens where they grew everything they possibly could. I remember my first trip to Russia with my father, through his work – we went to Petseri, Pskov, and Novgorod.

Everything seemed new and interesting to me, somehow different. It wasn't until 1997 that I got to travel abroad in the proper sense, to Finland. It was like another world – a huge range of goods in the shops, everything was so beautiful and wonderful. As for Estonia joining the European Union and NATO, I don't have anything particularly interesting to say about that – I was fairly neutral. Once again, nobody knew quite what to expect.

My connection to Europe may perhaps be this: in 2002 I spent a year studying hospitality management in Germany. It was a great experience – I made many friends there, and I'm still in touch with some of them to this day.

Growing Up as the Country Grew Up

Merlin, 48, Estonia

Translated in EN by Peipsi Center for Transboundary Cooperation

In the late 1980s I was still a schoolchild. At that time it was very common to go work in collective farm fields — hoeing sugar beet, picking potatoes and carrots, planting spruce seedlings, and so on. That was how we earned money for ourselves and made things a little easier for our parents; we could buy the things we needed ourselves. Even so, there was very little in the shops. To find anything good you needed connections, or we would go to the bigger towns (Tartu, Jõhvi, Narva, and so on) to do our shopping. I remember those long queues in the shops where you waited for hours.

I don't particularly remember when the big changes in Estonia started happening. As a child you don't yet understand these things. In the summers I spent a lot of time at my grandmother's. She let me do anything, bought me ice cream and sweets, spoiled me in every way. As far as I was concerned, everything seemed wonderful.

In the early 1990s certain changes began to take place — the Baltic Way, various rallies. As a child I wasn't afraid; there was more of a sense of excitement about what was going on.

After Estonian re-independence, not much changed in my life. Things were hard for my parents — they worked a lot but wages were very low. We children helped them as best we could. My mother worked at "Marat" — the knitwear factory — on a two-shift rotation, and my father was a builder who spent most of his time on assignments away from home. So we children had to manage on our own.

It wasn't until the late 1990s that I began to notice changes. Society became freer, the way people got along in our area didn't change

I didn't have the opportunity to travel, study, or work abroad. People simply didn't have the resources for travel – very few could afford it, mostly those with higher positions and salaries.

In the 1990s, cucumber growing expanded on a large scale. In Mustvee they were grown in greenhouses, but in Kasepää cucumbers had been grown on open beds since much earlier times. Low glazed wooden frames were built over the beds, hinged to open and close. The cucumbers were taken for sale to Leningrad and that is how people made their living.

Travel opportunities abroad only opened up for me recently, and it has been a very interesting and exciting experience to see other countries with my own eyes.

Of course I also remember Estonia joining the European Union and yet another currency conversion – from the kroon to the euro. It was a confusing time; again, nobody knew quite what to expect, but everything went smoothly. Setting aside the detail that prices shot up at the speed of a jet aircraft, everything else passed somehow without much fuss. And there were more opportunities to travel abroad – though again, there weren't enough resources for that.

My story – my connection and experience with Europe – began with my very first trip abroad, to Finland. It was a meeting with our church's partner congregation there. Since then I have been to Finland a second time as well. My friendships and connections are tied to Finland. Unfortunately, at the moment I don't really have the opportunity to visit other countries, but I hope that opportunity will still come.

felt a chill run down my spine, and at the same time a sense of pride at how united the people were.

The day I remember most vividly is when the blue, black, and white flag was hoisted on Toompea Hill. And again, unfortunately, I wasn't able to go there and take part in it all myself, because that very day I had to travel home from Tallinn. I also remember that on that same day the blue, black, and white flag was raised on our school building in Mustvee.

After Estonia regained independence in 1991, the early period was difficult, as people also waited for the kroon to arrive. During the currency conversion you were constantly calculating in your head what that price had been in rubles. When the kroon did come, there wasn't much to buy in the shops and money was fairly scarce at first – but somehow, miraculously, people managed. Particularly vivid in my memory are 18–21 August 1991, when the coup attempt took place. There were tanks in Tallinn, people were in a restless mood, always feeling anxious and fearful about what would happen next.

The self-proclaimed State Committee for the State of Emergency, a group of conspirators who were members of the leadership of the Central Committee and the government of the Soviet Union, attempted to violently remove Mikhail Gorbachev from the post of President of the Soviet Union and put an end to his perestroika policy. The Committee declared a state of emergency for six months, troops were brought into Moscow, local authorities were subordinated to military commanders appointed by the Committee, censorship of the media was established, and some of the media were closed down.

At work, not much changed for me personally but my job title did change, and I became deputy head of the telecommunications office. A couple of years later I became head of the office, even though I was very much against it.

Our workplace also had Russian-speaking employees, but we didn't really discuss the topics of independence and the changes it brought with them. I got on well with the Russians, and in our own interactions we used both languages – Estonian and Russian. Society became freer and more open to foreign visitors.

A Life Measured in Open Doors

Eda, 59, Estonia

Translated in EN by Peipsi Center for Transboundary Cooperation

My name is Eda, I am 59 years old, and I live in Kasepää village, in mustvee parish, Jõgeva County. I was born here and have lived here my entire life.

I finished Mustvee High School in 1985 and went to work that autumn at the Mustvee Knitwear Factory Marat as a seamstress. At the time it was the largest employer in the region – around 200 people worked at Marat. In 2005 the factory was closed and 187 people were made redundant; so many people lost their jobs all at once. I worked there for one year and then went to Tallinn to study at the 2nd Vocational School, training as a telecommunications operator, which I completed in 1987.

I remember that even back then the shops always had very long queues, and certain things could only be obtained through personal connections – ham, smoked sausage, tinned meat, furniture, dinner sets, imported clothing, and so on.

After finishing at the Tallinn Vocational School, I took up a job as an operator at the local telecommunications office back home. It was while working there that I began to notice the bigger changes taking place in Estonia. At that time people grew everything they possibly could in their gardens – onions, garlic, potatoes, carrots, beetroot, cucumbers, and so on – in order to get through the winter. Life was sustained, essentially, by what you grew yourself. I was always at work, and a great many people passed through every day – everyone talking constantly about what was happening. There was also a sense of excitement about what was going to happen next.

I myself, unfortunately, was unable to participate in the Baltic Way, but I remember that my father did – large buses went there from his workplace. They were somewhere in the Järva County area of the chain. Later, hearing the news and watching it on television, I

The 1992 currency reform hit hard. The money she had lost a big part of its value overnight. She had to think carefully about every purchase – school supplies, food, bills. She made her own jam, baked her own bread and grew herbs on the balcony. It wasn't so different from how people had always lived, but now there was no system telling you what to do – you had to figure it out yourself. Around her, people were starting small businesses – little shops, repair workshops, bakeries. Lea started sewing at home. First for neighbours, then for people they knew. She took in alterations, fixed zips, sewed curtains. Later came dresses, skirts, coats, even wedding gowns. It brought in some money and kept her going. Life in the late 1990s started to settle down a bit. Shops had more in them, prices stopped jumping around so much, wages slowly went up. Lea bought herself a new sewing machine – a proper new one, not secondhand. That felt like a turning point. She was no longer just trying to get through each month.

She doesn't remember the EU referendum in great detail, but she was in favour of joining. She wasn't particularly worried about it. When Schengen came in and she drove to Finland for the first time without stopping at the border, that did feel different – simple and normal in a way that hadn't been possible before.

The euro she remembers as a bit of a confusing switch at first, like the earlier currency changes. Prices did go up. But having the same money as the rest of Europe made things feel more stable and easier to understand.

The biggest change she notices looking back isn't any single political event. It's that her children grew up in a completely different world – they travelled, they studied, her daughter went abroad on an Erasmus exchange. None of that would have been possible before. That, for Lea, is what the whole period really amounted to.

Cutting a New Pattern

Lea, 62, seamstress, Estonia

Translated in EN by Peipsi Center for Transboundary Cooperation

Lea worked in a large textile factory for ten years. The work was done mainly by women. They sat in long rows at sewing machines and each person knew exactly how many pieces they had to finish by the end of the shift. It was hard, repetitive work, but it was steady and it paid.

The factory made clothes, but the workers couldn't buy them. Everything went off to Moscow or Leningrad according to the plan. Sometimes something would quietly get passed around among the workers, but that was rare. Shops in general had very little. Lea remembers standing in queues for hours with her children, waiting to buy whatever happened to be available that day – sugar, laundry powder, shoes for the kids. You took what you could get. Her father had been in the military and didn't like to talk about politics, even at home. He used to say walls have ears. As a child Lea didn't think much about it, but looking back she understands how much fear shaped that generation. Even Christmas was kept quiet – curtains drawn, candles lit, nothing that could draw attention.

Towards the end of the 1980s people at the factory started talking more, even though it wasn't really allowed. During shifts women would whisper about the Baltic Way, about the phosphate protests, about the song festivals. Lea was in the Baltic Way. She stood on the roadside with the others, holding hands. She says it was a strange feeling – quiet but charged, like everyone understood that something important was happening, even if nobody said it out loud.

When Estonia became independent, things got harder before they got better. The factory started losing orders. Machines sat idle, wages were delayed. Some of the women left for Finland to clean or found other work. Some stayed and waited. Lea stayed – she had two young children and couldn't just pack up and go.

Eplilogue

Andreas Mathaiou's testimony offers a different perspective on the European experience. Through his personal memories, he recounts the journey from the optimism that accompanied Cyprus's accession to the European Union to the gradual disillusionment that, in his view, emerged in the wake of developments surrounding the Cyprus question, the financial crisis of 2013, and the realities of everyday life in the years that followed. His narrative illustrates that European integration has not been experienced in the same way by all citizens or all societies. Expectations, lived experiences, and assessments have varied according to each country's historical, political, and social circumstances.

His testimony does not seek to offer a definitive judgement on the European Union as a whole. Rather, it records how one Cypriot citizen experienced some of the defining moments of his country's recent history and how those experiences shaped his relationship with the European project.

Through this testimony, the story of European integration acquires yet another dimension. Alongside narratives that emphasise opportunity, cooperation, and progress, it also makes room for a perspective marked by concern, disappointment, and unresolved questions. In doing so, it presents a richer, more nuanced, and more pluralistic picture of European integration—one that more faithfully reflects the diverse experiences of Europe's citizens and societies.

"I had to pay cash for everything I needed for my business," he explains, describing the challenges faced by countless small businesses during that period.

He also remembers scenes that, as he says, he never imagined he would witness in Cyprus: people queuing for food assistance, families returning to their villages, and citizens struggling to meet even their most basic needs.

"I never imagined, in my entire life, that I would see something like that—especially in Cyprus."

His recollections vividly convey the shock with which he experienced the social consequences of the crisis. Through these personal memories, the financial collapse emerges not merely as an economic event, but as a profoundly human one—an experience that disrupted livelihoods, undermined dignity, and exposed the vulnerability of a society that had long taken its prosperity for granted.

Cyprus, Ukraine, and the Perception of Double Standards

In the final part of his testimony, Andreas Matthaiou returns to the Cyprus question, this time through a comparison with the European Union's response to the war in Ukraine.

In his view, both situations involve the same fundamental issue: invasion and occupation.

"It is a matter of invasion and occupation. Nothing more," he states.

On the basis of this reasoning, he questions why, in his assessment, the European Union responded so differently to the two cases. "And what is Cyprus, if not a case of invasion and occupation?" he asks, expressing his conviction that different standards have been applied.

Through this comparison, Matthaiou raises a broader question about the consistency of European policy and the extent to which the principles that the European Union presents as fundamental are applied consistently in practice.

and argues that the bail-in occurred “for other reasons”—primarily political ones. His overriding impression is that Cyprus was treated as “a guinea pig”—a small state on which policies could be tested before potentially being applied elsewhere.

Whether or not this perception fully reflects the historical reality is ultimately less important than what it reveals as lived experience: a profound sense of powerlessness in the face of decisions that fundamentally transformed people's lives without their participation or consent.

He remembers those days as a period of profound insecurity. “I don't think I had ever felt so insecure,” he recalls. Banks remained closed, capital controls were imposed, everyday life was severely disrupted, and, above all, something even deeper was shaken: trust.

When asked whether his confidence in the banking system changed, his reply is both sharp and revealing: “The banks don't trust their depositors. And we don't trust the banks either.”

His observation captures far more than an economic crisis; it reflects a crisis of confidence between institutions and society. A banking system whose very existence depends on public trust emerged from the events of 2013 profoundly damaged in the minds of many citizens.

Small and Large Catastrophes

Andreas Matthaios recounts the 2013 financial crisis through the lens of everyday experience. At the time, he owned an automobile repair workshop and, as he recalls, found himself “working, yet not really working,” as many customers could no longer afford even the most basic repairs.

Cheques had effectively lost their value, suppliers insisted on cash payments only, and the normal functioning of the market became increasingly difficult.

“And what did I gain in return? My security? You didn't give me that.”

Through this reflection, Matthaiou expresses a broader sense of imbalance between the expectations that accompanied Cyprus's accession and the benefits he believes it ultimately delivered in practice.

Rights Without Genuine Access

Andreas Matthaiou also raises concerns about the practical meaning of European rights. His criticism is directed not at the existence of institutional safeguards themselves, but at the ability of ordinary citizens to make effective use of them. As he explains, he questions what it truly means to possess the right to seek legal redress or judicial protection when one lacks the financial means to exercise those rights.

“Do I have the money to take a case to a European court? I don't.” From this, he arrives at a broader and more fundamental question: “What justice? What democracy?”

Through these reflections, Matthaiou argues that the mere existence of rights is not, in itself, sufficient if their exercise depends on financial or other resources that are beyond the reach of many citizens. In his experience, a number of the European Union's institutional guarantees remained, in practice, more theoretical than genuinely accessible in everyday life.

2013 as a Collective Trauma

If there is one moment in Matthaiou's testimony where disappointment assumes almost existential dimensions, it is the 2013 financial crisis and the bail-in of bank deposits. Here, his account moves beyond political generalisation and becomes a deeply personal story of insecurity, loss, and collective humiliation. He does not believe that the measures adopted were inevitable. On the contrary, he insists that they “could easily have been avoided”

Through this observation, he expresses the view that the Union has failed to demonstrate the political resolve he had expected in addressing major issues of security and geopolitics. For this reason, he argues that Europe needs “a complete rethinking of the entire project.” He is not referring to isolated reforms or incremental adjustments, but to a more fundamental reconsideration of the way the Union operates. Only then, he suggests, “might we begin to see something different for Cyprus.”

The Everyday Experience of European Integration

he experience Andreas Matthaiou describes is not confined to the Cyprus question or to issues of security. It also extends to everyday life. When asked whether Cyprus's accession to the European Union brought positive changes in the economy, education, citizens' rights, or civic responsibilities, his answer is unequivocally negative. “At first, we hoped there would be positive changes. But as time went on, we were disappointed.”

In his own experience, the most significant consequence was the rising cost of living. As he puts it, “The cost of living increased dramatically in Cyprus after joining the European Union.” He explains that this change became gradually apparent in everyday life and associates the transition to the euro with a growing sense that purchasing power had declined substantially. He recalls that, in the past, a single Cypriot pound—or even a ten-pound note—was enough to pay for a meal or a modest night out. Later, however, as he remembers, “not even ten euros were enough for the same thing.”

Through these examples, Matthaiou describes the way he personally experienced Cyprus's economic transition. “As a citizen, I felt the impact of all these costs firsthand,” he says, framing his assessment not in terms of economic indicators or statistical measures, but through the changes he perceived in his everyday life. In his view, this increased financial burden was not accompanied by corresponding gains in other areas. As he puts it:

fairer approach to the Cyprus question—ultimately failed to meet those expectations. This experience has profoundly shaped the way he now understands the role of the Union.

One of his most revealing observations is the following:

“The Europeans have essentially become an economic union.”

From his perspective, Europe has gradually moved away from the ideal of a political community founded on shared values and has come to be seen primarily as an economic mechanism. He expresses this disappoinment in particularly stark terms:

“Money, money, money. Nothing else.”

His words convey the depth of the disillusionment he describes. Through his own experience, the expectation that Europe would offer meaningful political support and solidarity in addressing the Cyprus question remained, in his view, unfulfilled.

Europe and the Question of Security

The same sense of disillusionment also runs through the way Matthaios now speaks about security. When asked whether Cyprus’s status as a Member State makes him feel safer or better protected, he replies:

“In the past, yes, because I thought differently. But today, speaking realistically and pragmatically, I think it makes essentially no difference.”

His response suggests that his relationship with the European Union was not one of scepticism from the outset. As he explains, he initially believed that Cyprus’s membership would strengthen the country’s position and provide a more robust framework for security and political support. Over time, however, that assessment gradually changed.

His criticism extends more broadly to the way he believes the European Union functions as a whole.

“I don’t expect anything from the European Union,” he remarks, adding that Brussels does not even appear to pursue “its own strategic interests.”

The testimony of Andreas Matthaios follows precisely this journey. Through his personal experiences, he recounts the initial optimism that accompanied Cyprus's accession to the European Union, as well as the gradual transformation of his expectations in light of the experiences that followed.

As he recalls, when Cyprus joined the European Union, he initially felt "joy." For a young person at the time, Europe represented things that seemed both self-evident and deeply appealing: "The borders would open, we would be able to travel wherever we wanted without special border checks or visas, and travelling would become much easier." Accession was seen as the opening of a wider space of freedom, mobility, and opportunity.

Before long, however, this initial optimism gave way to a deeper question: What could membership of the European Union mean for a country that continued to live with the consequences of occupation? Matthaios recalls that many believed European membership would strengthen Cyprus's position in relation to the Cyprus issue.

"Then there was the Cyprus question. We believed—at least we assumed—that a strong Europe would help us resolve our national issue," he reflects.

Membership of the European Union was therefore perceived not merely as an economic or institutional milestone, but also as a source of political support and moral solidarity.

It is this journey—from initial hope to gradual disappointment—that forms the central thread of his testimony.

From Hope to Disillusionment

Throughout Andreas Matthaios's testimony, a persistent sense of disillusionment emerges. "As time went on, we were disappointed," he says with striking simplicity and conviction. When asked whether Europe provided sufficient support to Cyprus in relation to the continuing occupation, his response is unequivocal:

"I can tell you—almost not at all."

As he explains, the European Union—an institution that many Cypriots had associated with the hope of political support and a

Europe as Expectation and Disillusionment

Andreas Matthaios, Cyprus / Greece

Translated in EN by Evropaili Politeli (Euro Republic), Athens

**A Personal Testimony from Cyprus on Accession, Crisis, and the
quest for European solidarity**

Selected Quotations

“Europe is ultimately judged by what it offers when citizens
need it most.”

“At first, Europe brought hope. Along the way, we were
disappointed.”

Biographical Note

Andreas Matthaios is a Cypriot citizen self-employed professional
whose personal experiences offer a valuable perspective on
Cyprus's accession to the European Union, the Cyprus issue, and
the social consequences of the 2013 financial crisis. His testimony
reflects the lived experience of European integration from the
perspective of ordinary citizens. Interview conducted in Cyprus in
July 2026 within the framework of the project EU Journeys: Uniting
Stories of European Integration.

Europe, Cyprus, and the Burden of an Unfinished History

Cyprus's accession to the European Union was accompanied by
expectations that extended far beyond economic and institutional
integration. For many Cypriots, joining the European family
represented not only freedom of movement, new opportunities,
and broader horizons, but also the hope that Europe would become
a source of security, justice, and solidarity in the face of an
unresolved national issue: the Turkish invasion, the continuing
occupation of part of the island, and the unresolved Cyprus
question.

The experiences he recounts—from the reconstruction of Kalamata and his reflections on insularity to the creation of the Citizen Service Centres (KEPs)—represent different expressions of the same philosophy of public policy: one that places citizens and the quality of everyday life at its very centre.

His testimony connects the European principle of cohesion with concrete experiences from its implementation in Greece, offering a compelling illustration of how European values can be translated into tangible public action. In doing so, it adds another distinctive perspective to the collection of personal narratives that forms the second part of this volume.

He illustrates this through a deeply moving encounter with an elderly woman, Mrs Theodora, who embraced him and said, "My dear Stavros, everything else you tell us makes sense—but this about the monuments..." He responded with a simple question: "When you look back on your life, what gives it meaning?" "As he remembers, she hugged him once more and quietly replied, "Now I understand."

Perhaps nowhere else is the human depth of his political philosophy expressed more clearly. A city is not defined solely by what enables its inhabitants to survive. It is also defined by its memory. Its landmarks, monuments, and historic places allow people to recognise themselves within the space they inhabit. Without them, reconstruction may restore functionality, but it cannot restore identity.

The story of Melina Mercouri and the rescue of Kalamata's neoclassical buildings adds yet another deeply moving dimension to this narrative. Her immediate intervention, the decision to establish a protected conservation zone around the historic buildings, Benos's refusal to turn public donations into simple financial compensation, and his determination instead to preserve the city's historical character together represent a rare convergence of political will, cultural vision, and historical responsibility. Together, they demonstrate that rebuilding a city is not only about repairing its physical fabric, but also about safeguarding the memory and identity that give it life.

Epilogue

Stavros Benos's testimony sheds light on a different dimension of European integration. Through his personal and political experiences, the focus shifts from European institutions and policies to the way they are translated into practice—in cities, regions, islands, and ultimately in the everyday lives of citizens. Throughout his narrative, recurring themes emerge: social and territorial cohesion, the role of the state, the reconstruction of local communities, the protection of cultural heritage, and the need for public policies that genuinely respond to people's needs.

state.” Not another layer of bureaucracy, but a genuine branch of the state that would assume responsibility for gathering the necessary documents on behalf of citizens, rather than forcing citizens to navigate the administrative maze themselves.

His principle is unequivocal:

“The state collects the required documents—not the citizen.”

Behind this simple statement lies a much broader vision: a state organised around the needs of its citizens, one that simplifies its internal processes and recognises that administrative procedures are not merely technical mechanisms but the very foundation of the relationship between public administration and society.

It is therefore no coincidence that Benos describes the Citizen Service Centres as a model that gained international recognition as “the best public service of its kind in the world.” Nor is it accidental that today, through the reconstruction of Northern Evia, he sees an opportunity to bring that long-held vision to its full digital realisation.

Culture, Memory, and Reconstruction

Perhaps the most moving part of Benos’s testimony unfolds in the days immediately following the earthquake. It is here that his profound conviction becomes most evident: a city cannot be rebuilt through engineering solutions alone. It also requires memory, culture, and a sense of dignity.

As he recalls, each night he would drive through the devastated city with a loudspeaker, encouraging its residents not to lose hope. He would tell them, “We will rebuild it—and we will rebuild it better, because we have a plan.” But he also asked something that, at the time, seemed almost incomprehensible: “Let us not think only about our homes; let us think about the city’s monuments as well.”

His boldest statement went even further:

“First the monuments, then our homes.”

The meaning of this choice was never merely aesthetic. It was profoundly existential.

part of that added value—both in land and in financial resources—to enable the creation of public spaces, roads, schools, parks, and other essential infrastructure.

Today, this principle appears almost self-evident. At the time, however, it provoked fierce opposition. Benos recalls nationwide protests, the arrival of “a thousand thugs” in Kalamata, municipal council meetings held under police protection, and violent attacks carried out by masked assailants armed with clubs. He and his colleagues, he remembers, were protected only by the “human shield” formed by the city’s young people.

It is one of the most dramatic episodes of his testimony. At the same time, it serves as a powerful reminder that meaningful reforms are never politically neutral. They challenge entrenched interests, disrupt long-established assumptions, and demand courage from those who lead them. Yet it is precisely these reforms that ultimately shape the future of a city—and of the society that lives within it.

Citizen Service Centres and the State as a Producer of Public Goods

One of the most thought-provoking parts of Benos’s testimony is his reflection on the nature of the state, a perspective closely intertwined with the creation of the Citizen Service Centres (KEPs). As he explains, he needed “to see my country from above—to see the state itself.” In doing so, he raises a question that, in his view, Greece has never answered satisfactorily: What is the state? His response is both original and revealing. The state, he argues, is “a great factory which, instead of producing cars, agricultural products, sewing machines, or refrigerators, produces public goods.” He goes on to distinguish three broad categories of those goods: public policies, development, and public services. For the state to function effectively, he explains, it must manage three fundamental internal flows: people, money, and—perhaps the most critical today—the flow of processes.

It was precisely this way of thinking that gave birth to the Citizen Service Centres (KEPs). Their core mission, as Benos defines it, was to become “the single point of contact between citizens and the

residents receive services "of the same quality as those enjoyed by people living on the mainland." The statement carries almost constitutional significance. It defines equality not as the uniform application of identical measures everywhere, but as the adaptation of public policies so that they achieve equivalent outcomes under different geographical realities.

Benos expresses this idea with remarkable clarity:

"Insularity means adapting every public policy so that our islands enjoy outcomes equivalent to those experienced by citizens on the mainland."

The essence, therefore, is not to apply the same model everywhere. It is to design policies that recognise spatial inequalities and overcome them, ensuring that geography never becomes a barrier to equal citizenship.

Seeing the City from Above: Urban Planning, Social Justice, and the Political Cost of Reform

Another central thread running through Benos's testimony is his experience of planning and reshaping the city of Kalamata. As he recalls, he wanted "to see my city from above." And when he finally did, he immediately realised that "only one-third of the city was covered by proper urban planning regulations." The remaining two-thirds consisted largely of neighbourhoods where less affluent citizens lived—areas of informal or uneven development standing in stark contrast to the well-planned city of the more prosperous residents.

This realisation became the catalyst for an ambitious urban planning initiative. Initially grounded in the 1923 Town Planning Act, it later drew upon the major institutional reforms introduced by two Greek ministers, Stefanos Manos and Antonis Tritis. Benos speaks of both men with evident admiration, portraying them as visionary reformers who sought to modernise Greece's planning framework while confronting powerful resistance.

At the heart of this struggle lay a principle that was simple in concept but politically difficult to accept: when privately owned land is incorporated into an urban development plan, its value increases significantly. In return, the landowner should contribute

buildings to people, from physical structures to everyday life, and from material damage to the collective trauma experienced by an entire community.

This is precisely where the European idea of cohesion converges with his own philosophy of public service. Together with the urban planner Grigoris Diamantopoulos, Benos designed what he calls "a holistic and people-centred programme." As he explains, "its focus was the citizens—not the buildings." It is a statement that captures not only the philosophy behind Kalamata's reconstruction, but also a broader vision of public policy: cities, infrastructure, and development plans have value only insofar as they serve human life in all its dimensions.

As he recalls, the programme soon gained international recognition. It was widely disseminated by the European Council of Spatial Planners, while delegations from countries such as Japan and the United States travelled to study what had been achieved in a regional Greek city. The image of a thirty-five-year-old mayor welcoming international experts eager to learn how a community devastated by disaster had become a laboratory for innovative public policy is, in itself, one of the most compelling episodes of his testimony.

Insularity and the Equality of Rights

Benos's reflections on territorial cohesion acquire their full depth when he turns to the issue of insularity. Here, he is not merely discussing a distinct administrative category. He is addressing something far more fundamental: the unequal experience of citizenship.

To illustrate his point, he offers a vivid example—the provision of healthcare on Kastellorizo, Greece's easternmost and most remote inhabited island. In a village on the mainland, he explains, residents have access to a rural doctor, an ambulance service, and the immediate possibility of being transferred to a hospital. On Kastellorizo, however, "it simply doesn't work that way." This simple example captures the true meaning of insularity. It is not about granting special privileges; it is about creating equivalent conditions. Public policies must be designed so that island

opportunities, and, ultimately, the ability to participate on equal terms in public life.

Benos traces this conviction back to one of his earliest political experiences, during his first years as mayor. He recalls the integrated Mediterranean Programmes (IMPs) as “a brilliant and inspiring initiative conceived by Andreas Papandreu,” through which the transfer of resources from Northern to Southern Europe became a practical political objective. For him, this represented an early expression of territorial cohesion—an attempt to address the uneven pace of development across different parts of the European continent.

That experience proved decisive when the devastating 1986 Kalamata earthquake struck the regional city of Kalamata in the Peloponnese. As Benos recounts, he suddenly found himself entrusted with “an extraordinary intellectual and operational achievement of Europe”—the ability to mobilise resources from Northern Europe to Southern Europe in order to respond to a complex crisis.

In that defining moment, Europe did not act merely as a source of financial assistance. It became the vehicle for a new philosophy of reconstruction—one based not simply on rebuilding what had been lost, but on creating stronger, more resilient communities through solidarity, cooperation, and shared responsibility.

Kalamata and the Birth of Holistic Thinking

In Benos’s testimony, Kalamata is far more than a city struck by a devastating earthquake. It becomes the place where an entire philosophy of public policy was put to the test. He describes the reconstruction effort as “the first holistic programme” and explains what he means by this: responding to a natural disaster cannot be reduced to rebuilding the houses and public buildings that have collapsed.

Instead, he poses a profoundly human question: What has the citizen truly lost? “Did they lose only their home? Didn’t they also lose their job? Didn’t they lose their schools? Their nurseries? Weren’t the city’s monuments destroyed as well?” Through this series of questions, he shifts the focus of public policy from

of global GDP while sustaining nearly 50 percent of the world's social welfare expenditure.

For Benos, these figures are more than statistics. They demonstrate that the modern welfare state is, at its core, a European achievement. They also testify to Europe's ability to combine economic productivity with social protection—to reconcile economic growth with a commitment to human well-being.

At the same time, he does not overlook the shortcomings of this model. In the course of its integration, he argues, Europe “sacrificed two things”: security and energy. The former was, in practice, entrusted to the United States, while the latter became heavily dependent on Russia. As a result, Europe now finds itself confronting the consequences of this strategic dependence.

For Benos, the need for a common foreign policy, a stronger European defence, and greater energy autonomy is therefore not an abstract political aspiration. It is a mature response to one of the European project's long-standing historical shortcomings.

Yet despite recognising the importance of both social and economic cohesion, the dimension he finds most compelling is a third, less visible pillar: territorial cohesion.

Territorial Cohesion: Overcoming the Injustices of Geography

Benos describes territorial cohesion as “the most inspiring project Europe has undertaken since its very beginning.” He also notes that it emerged institutionally through what he considers “the unfairly overlooked Treaty of Lisbon.”

But what does territorial cohesion actually mean? He explains it in simple terms: it is “the elimination of the injustices created by geography.”

In doing so, he shifts the discussion beyond general economic disparities to something far more tangible: the way geography itself can generate inequality. Whether someone lives on an island, in a mountainous region, or in a remote part of the country is not merely a geographical circumstance. It is a reality that directly affects access to healthcare, education, transport, employment

citizens, wherever they may live—in cities, in mountain communities, or on islands.

From the very beginning of his testimony, Benos sets the tone for this perspective. The European vision, he says, is “a fascinating undertaking, but also an extraordinarily difficult one.” It is difficult precisely because Europe was never built on a blank slate. It was never a new country starting from scratch, but a union of nations “with such deep histories that they neither can nor should disappear.” As he emphasises, that history “deserves to remain the foundation upon which Europe is built.”

In this way, he immediately presents European integration not as the abolition of national identities, but as the demanding task of enabling them to coexist while moving beyond their historical divisions.

At this point, his thinking departs from the simplistic comparisons often drawn between Europe and the United States. Where others see two variations of the same political model, Benos sees two fundamentally different historical beginnings.

America, he observes, “is essentially a new nation-state that started from almost nothing.” Europe, by contrast, “has chosen a different path—one that is more complex, but also truly fascinating.”

The European model is rooted far more deeply in history. It is built upon the effort to allow powerful national histories, collective memories, and diverse cultures to coexist—not by erasing them, but by ensuring that they never again become causes of conflict.

The Pillars of European Cohesion

From this perspective, Benos sees Europe as a project built upon what he calls “pillars of cohesion.” The first of these, in his view, is social cohesion. It is a subject, he notes, “that we do not talk about enough.” Yet he considers it to be almost part of Europe’s very DNA. To illustrate this point, he recalls a remark frequently made by Angela Merkel, who, as he remembers, often referred to three striking figures: 7, 25, and 50. Europe accounts for only 7 percent of the world’s population, yet it generates approximately 25 percent

Europe as Cohesion, Memory, and Reconstruction

Stavros Benos, Greece

Translated in EN by Evropailiki Politieia (Euro Republic), Athens

A Personal Testimony on Territorial Cohesion, Public Policy, and the Human Face of European Integration

Selected Quotations

“The centre of every public policy must always be the citizen.”
“Territorial cohesion means removing the injustices created by geography.”

Biographical Note

Stavros Benos is a former Minister of the Hellenic Republic, former Mayor of Kalamata, and former Member of the Hellenic Parliament. He is widely recognized for his contribution to public administration, reform, urban reconstruction, cultural heritage preservation, and territorial cohesion initiatives in Greece. Interview conducted in Athens in July 2026 within the framework of the project EU Journeys: Uniting Stories of European Integration.

Europe as a Force for Cohesion

If the history of European integration tells the story of a continent's gradual transition from war to cooperation, from rivalry to coexistence, and from national isolation to a shared future, Stavros Benos's testimony illuminates one of the most creative—and least visible—dimensions of that journey: Europe as a force for cohesion. Not only economic or institutional cohesion, but also social, territorial, and cultural cohesion. A cohesion that extends far beyond the transfer of financial resources or the adoption of common rules. It seeks to reduce inequalities, heal divisions, and create the conditions for equal opportunities and quality of life for

era, and this book – five countries, six languages, one collection – is written in its spirit.

The Great Enlargement: Reuniting Europe (2004–2013)

For four decades the story told in the previous chapters belonged to only half the continent. East of the Iron Curtain – in Tallinn as in Sofia – Europeans watched the Community's rise from behind a closed border. The revolutions of 1989 and the restoration of independence in the Baltic states changed everything: within a few years, nearly every country of Central and Eastern Europe had declared the same ambition – return to Europe, this time as members.

The road ran through Copenhagen, where in 1993 the EU defined the criteria every candidate must meet: stable institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights and protection of minorities; a functioning market economy; and the capacity to take on the obligations of membership. A decade of reform, negotiation and screening followed – chapter by chapter, country by country.

On 1 May 2004 the Union welcomed ten new members at once – Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Slovenia, Malta and Cyprus – the largest enlargement in its history, stretching the Union from Tallinn to Lisbon and from Valletta to Stockholm. On 1 January 2007 Bulgaria and Romania completed that fifth enlargement, and on 1 July 2013 Croatia brought the membership to twenty-eight. In less than a decade, the EU had grown from fifteen members to twenty-eight and from 380 to over 500 million citizens – and the word “Europe” finally meant, in political fact, what it had always meant on the map.

Two of the five countries whose stories fill this book – Estonia and Bulgaria – joined in this wave. For their storytellers, enlargement is not a chapter of history but a lived before-and-after: queues that disappeared, borders that opened, studies and careers that suddenly reached across the continent.

Enlargement is the EU's value of solidarity made concrete: older members invested in newer ones, and the Union chose to grow not by conquest or coercion – as empires had – but by invitation, criteria and consent. Its motto, “United in diversity,” dates from this

Six stories from the countries that came home to Europe, and from those still waiting at the door.

Solidarity and Unity in Diversity

Chapter Five

detective novels – the Taoist monk Xun Ming, whose words he had memorised almost by heart: “...You ought to have learned one basic truth, Dee: laws are invented for the people, they do not apply to men like me. I belong to that limited circle of persons whose talent and knowledge have placed them above the law. We have left far behind us those conventional notions that you call good and evil, Dee. When lightning strikes a house and kills its inhabitants, do you summon the thunderbolt before your court, Dee?” Highcastle had perhaps been inspired by the title of Philip K. Dick’s science fiction novel *The Man in the High Castle*, which told an alternative history of the world in which the Allies had lost the Second World War and the United States was largely Nazi territory. President-Patriarch Vladislav Khomyachenko, Georgi tried to recall, had probably been the principal antagonist in one of the last novellas he had read by the exiled Russian writer Boris Akunin – “The Devil’s Advocate: A Terrible Tale”.

He picked up his backpack. The ticket to Brussels lay printed out on the hall table from the evening before – he was among those invited to a cluster meeting under the Citizens, Equality, Rights and Values programme (CERV), as part of the panel on civic participation and European values, at half past nine in the morning, in the Schuman room. He closed the door behind him and went down the stairs, spitting lightly into his shirtfront, half in jest and half in earnest, with the only thought that seemed to him important enough to carry out of the dream and into the day: touch wood, there is no way this can happen; people are not such fools, are they?

Biographical note

Krasimir Petkov works with the Association “Expert Pool – Bulgaria” in Sofia, the coordinating partner of the EU Journeys project. “The Dream” is a work of speculative fiction – the only such contribution in this collection – written for the project as a counterfactual: a deliberately imagined account of what the loss of European integration might feel like from the inside of one ordinary academic life.

new-old order will repeat the same mistakes as before? Can it be that everything is woven into the wheel of time?

– It is not the regime, Dad – said Georgi quietly, through the grille. – It never was the regime. Then it was Nazism, then communism, now it is this, whatever it may be. The names change, the flags and the portraits on the walls change. What does not change is what they take from people every time they decide that power stands above the individual – your right to speak, to go where you want, to think differently, for it not to matter who and what you are. That is what you have while you are free. That is why it hurts so much when you lose it – no matter what the regime that takes it from you calls itself.

His father was silent for a long time, his gaze fixed on the handcuffs looped around Georgi's wrists.

– I hope it was not in vain – he said at last, more to himself. – What you believe in. I hope it was not simply extreme liberal naivety.

– No, Dad. It was not. Put on that Scorpions song – “Follow Your Heart” – and you will understand.

* * *

Georgi woke on the sofa, still in his jacket, his mouth dry and sharp pain in his lower back, probably from a cramp. The television was quietly murmuring the morning news block – a report in which the European Commission was announcing the new multiannual financial framework and a group of officials were signing something in Luxembourg.

He got up, drank a glass of water in one go, gazed for a moment at his own reflection in the mirror on the wall, and burst out laughing – briefly, almost guiltily, at himself.

Just a dream. Just a dream, though a recurring one – it seemed to him that he had dreamed these fragments before. Perhaps it was because of the journey ahead... There was no way the world could be divided up among a triumvirate of literary characters – he had evidently been reading too much, because, revived by the water, he remembered that the name of the Asian leader of the ITP was that of the chief antagonist in one of Robert van Gulik's Judge Dee

that it was time for it to fall apart. That it was time for a new order to appear. A new medicine against accumulated weariness, something less demanding – of leaders and of ordinary people alike.

And perhaps – this is the saddest part, Dad – because the member states, and the societies within them, did not thirst for real development. They wanted to report development and to preserve the status quo. They did not care whether the road was really well built, whether the school really taught the children anything, whether a given project had really changed anyone's life. All they cared about was whether the indicator had been met, whether the procedure had been observed, whether they would be subject to a financial correction, how to absorb more money. We reported change instead of achieving it. And projects, Dad, are basic instruments for achieving change... In the end it seems it turned out that we were standing on a pile of reports and declarations that had long since replaced the solid foundations of unity.

I don't know which of these things weighed the most. Perhaps all of them together. Perhaps countless others.

His father sat for a long time in silence, his gaze fixed on the plastic bag in his lap, as though there, among the dried fruit, he were looking for an answer.

– I don't understand anything any more – he said at last, and his voice trembled. – Do you remember what I used to tell you about your grandfather? How, during those years, the Nazi years, they threw him into prison for reading illegal propaganda, for defending causes against the regime. For something that then, in his eyes, was the only available and plausible alternative to the fascist regime. Later your Euro-Atlanticists called it, insultingly, communism, and we remembered it with nostalgia as socialism. Look at you now – you too are following his fate. Now the new authorities call your Europeanism foreign propaganda. And you are in prison like your grandfather, declared a foreign agent, just as back then your grandfather was tried under the Law for the Defence of the State. I told you about it as something that would never be repeated. I hoped it would not be repeated. That is precisely why I believed them, why I helped them. Can it be that the

organisations in question. To some degree they perhaps betrayed the European project, because they promoted themselves more than they created access to the benefits of EU membership, whether material or immaterial.

And I think that people like you, Dad, went through something even more concrete, more personal than that. You did not merely fail to get your slice of the cake – you were written off before the table on which it is cut had even appeared. With our membership of the EU came a new world that wanted young people with English and with degrees from Cambridge and Bologna, and you were an engineer with a doctorate from Moscow, with publications in Russian that nobody here recognised any more and nobody there read any

more. Nobody asked you how your experience might be used in the new realities – they simply decided that it had no value, and retired you before you were ready for it. And when the computers came, and the internet came, and the project application forms came, you no longer had the years and the energy needed to catch up with all of it from the beginning. And besides, what self-respecting person would accept such a turn of events? Nobody created the conditions or the motivation for you to do so. Not because you are “incapable”, Dad. But because nobody in the new order took the trouble to show you that you still had a place in it, to create that place for you and explain it. To you and to many other people like you.

Perhaps because, when I was finishing my degree in European studies, the word “Europe” meant peace, progress, freedom, rights, prestige. And then, gradually, it began to mean something else – scandal, bureaucracy, mistrust, corruption. The connotation and the symbolism changed. Not because the values changed, but because a moment came when nobody was telling the story properly. It was told only by those who profited from its sounding bad. Entire political parties reoriented their programmes from support for the European idea towards criticism, belittlement and denial of common European points of view. And it worked. In the short term it brought the political dividends they wanted so badly. Nobody ever wanted to take part in change, in evolution, in the work of repairing the deficits of the European Union as it then was. Everyone together let themselves go with the wave. They accepted

about these things and began to talk only about the economy. As though peace were now self-evident, a given, and money were the most important thing. Money, and the policies financed with it. Gradually people began to ignore and to fail to understand – literally to forget and to take no interest in – rights, democracy, freedom. That forgetting, supported by illusions of an alternative, better social order, gave ground to concepts such as “cultural and historical distinctiveness”. People began to accept the relativism of human rights and authoritarian sovereignty as part of the cultural landscape. They believed in another alternative, tired and bored with democracy and the rule of law. Because, Dad, democracy and the rule of law demand work. Tireless work. They are imperfect and uncertain. Slow and cumbersome. Quiet and unimpressive. And still – demanding: participation, support, understanding, and above all protection. Evidently people grew tired of protecting them and decided to choose the easier option, even at the risk of oblivion. After so many years of peace and prosperity, they came to believe that European societies were in decline and stagnation. That evidently motivated them to try, to test the new alternative of the multipolar international order – in the hope that it would bring new energy, something better. Not only weariness, rules and responsibilities.

Perhaps because the union failed in the most important thing it was called to do – to make all its achievements accessible to the ordinary person. To you, Dad. Instead, the resources kept going to the same groups – minority organisations with good connections, consultants, people who knew how to write project proposals. And you never once felt that this money was yours too. You saw only groups whose demands you did not understand and about which nobody asked you – and then you were told that these groups had privileges at your expense. And you grew embittered. To some extent, with reason. In the end, access to European funding went to the loudest, to the pushiest. People and organisations living off the prioritised causes of the European bureaucratic machine. People and organisations that often did not care about those causes, did not believe in them, and simply wanted to receive funding and publicity. And as soon as the funding stopped, the exalted talk on these subjects disappeared too, together with the individuals and

And now you want me to believe that I was wrong about everything?

Georgi looked at his father for a long time before answering. Nobody of it happened, Dad. Not one of those things. Nobody banned your car – you drive it to this day, you park it wherever you like. No child was forced to change its sex – that was invented by people who profited from your fear, not from the truth. Cricket bread was never on sale in the bakeries; it existed only in photographs shared by accounts whose owners you do not even know. – He paused for a moment. – Do you remember the bathroom renovation at my grandmother's house?

– I remember – said his father, confused by the sudden change of direction.

– With what money did we do it then?

His father did not answer at once.

– With money earned from European projects – Georgi went on quietly. – Do you remember who insulated your block of flats five years ago? Who paid for the thermal insulation, for the new windows, for the air conditioning? Do you remember the renovation of the school I went to in the neighbourhood? It was not the multipolar world that financed them, Dad. It was the European Union. That very same “terrorist organisation”.

His father was silent for a long time. When he spoke, his voice was quieter, almost childlike in its confusion:

– Then why did it fall apart, this Union of yours?

Georgi leaned back as far as the grille allowed and sighed – not with irritation, but with the weariness of a man who has thought about the question too many nights to have a single, tidy answer. – I don't know whether there is only one reason, Dad. I have been thinking about it for a long time, and every time I find different explanations for myself.

Perhaps because people forgot what this union was actually made of. What lay at its foundation. It was made of peace – of the fact that, for the first time in centuries, the Germans and the French stopped killing one another. Of rights. Of justice. Of freedom of movement and of thought. And we, over the years, stopped talking

THEY arrested Georgi that same evening, on the platform, before he could board the train.

* * *

The prison smelled of paint and of something indefinable, metallic. His father came to visit three weeks later, more stooped than Georgi remembered him, with a plastic bag in his hand containing dried fruit, three music CDs and a CD player, which they were certainly not going to let him bring inside. While he was arguing with the guard about what he could and could not take in, Georgi managed to see them – the discs were albums by the bands he had grown up with, by way of his father's youthful passion for music: the Beatles, the Scorpions and the Eagles.

– Forgive me – his father said at once, before Georgi could speak. – I told them. I believed them.

– I know, Dad.

His father sat down heavily on the metal chair on the other side of the partition, put the bag on his knees, and for a moment looked as though he would burst into tears. Then, instead of tears, something else came – the old, familiar stubbornness with which people defend a conviction even when they are no longer sure of it.

– And why do you still defend them, these... these terrorist organisations? – he asked, and there was no malice in his voice, rather a despair looking for somewhere to pour itself out. – That is why they have put you in here. That is why they have called you a foreign agent. Because all your life you have defended something that... – He stopped for a moment, as though arranging arguments accumulated over years. – They were going to censor us, son. They were going to make us eat bread made from cricket flour while you and people like you went off to conferences in Brussels. They were going to ban our cars from the city centres, make us go on foot, while the officials rode with chauffeurs. They encouraged children to change their sex, they called it "choice", and we were not even given the choice to object, because that immediately became "hate speech". I listened to these things for years. On television. From the neighbours. From my former colleagues and schoolmates.

Novosibirsk, to Bratslava – everywhere socialist industry had need of his calculations. His publications, more than a hundred of them, were in Russian, in journals that had long since ceased to exist, published by institutes disbanded together with the state structures that had financed them.

When the system collapsed at the beginning of the nineties, the Moscow diploma suddenly carried no weight before the new accreditation commissions, drawn up on a Western model; the English he never learned, because all his life he had worked with colleagues from the East and not from the West, turned from a minor gap into an insurmountable wall. They retired him early, at fifty-eight, with a letter of thanks and without much noise.

The news he watched every evening was in Russian – the only foreign language he spoke fluently – from channels whose selection of topics, footage and intonation Georgi knew far too well to trust. His father did not watch them because he believed every word they said. He watched them because they were the only place where someone still spoke his language – and not only literally. – Dad – said Georgi – I am going to leave the country. I don't see another way out. It isn't safe for me here any more.

His father did not answer at once. In his eyes Georgi saw something he could not name precisely – not anger, but rather the weariness of a man who had been told so many different things across so many different decades that he no longer had the strength to judge which of them was true.

Two days later, two men in grey jackets rang at his father's door. They spoke quietly, almost politely.

– Nothing bad will happen to him – said one of them. – Your son only has to answer a few questions. If you know where he intends to go and when, you will spare him a good deal of trouble. Otherwise – you know yourself how it used to be. It is easier if he cooperates in good time.

His father, who had heard these words with slight variations all his life – from uncles, from neighbours, from his own father, who had told them to him in a whisper many years before – believed them, because he wanted to believe them. He told them about the train on Thursday, about the border at Kalotina.

more resonant one – Levski. Bulgarian naming tradition had other such examples; Georgi had friends with similar double-barrelled names, but theirs usually carried a more ecclesiastical charge, referring to saints rather than to historical and political symbolism. Because of the length of the surname, it had become customary officially to use only the second part. His father had never explained the choice directly, but Georgi had long since formed his own understanding of it: it was a name given as a warning and as a hope at once – a warning that free thought is paid for dearly, and a hope that it is worth it nonetheless. Evidently at that time, still young and heartened by the change that had arrived on the wings of bands like the Beatles, the Scorpions and the Eagles, his father had been rebellious and freedom-loving... Now, in this room, hearing it pronounced slowly by a man who no longer wanted to look him in the eye, Georgi felt for the first time how literally the warning had come true, and how empty the hope had turned out to be.

– Your academic career, Associate Professor Kunchov, ends here and now – said the Rector, having already put his glasses away in his jacket pocket, as though that made the words less his own. – You are removed from the department, from the institute's registers, from any form of teaching and research activity, effective from today's date. Within seven days you are required to appear before the district court to answer for the dissemination of foreign propaganda and to be officially declared a foreign agent. He added nothing more. He did not offer his hand. Georgi left the office with the feeling that the institute's corridors had become longer than he remembered them that morning.

* * *

That evening he went to his father's. He found him in front of the television, alone, with a glass of rakia untouched for hours. His father was seventy-eight years old. A qualified mechanical engineer, and later an associate professor at the only technical institute that at the time had the right to confer such titles – with a doctorate defended in Moscow at the beginning of the eighties, when that still meant something. All his life he had designed turbines for power stations; he had travelled to Leningrad, to

been freshly redecorated, in keeping with the trends of the new beginning. The Rector – Professor Bogomilov, a tough and dignified man whom Georgi deeply respected – did not stand up when he came in. He merely pointed to the chair across the desk, without meeting his eyes, and slid his glasses onto his nose.

– A report has been submitted – he said, as though reading out a weather bulletin. – From a colleague, from your own research unit. The name has been redacted – “for reasons of protecting the informant”, as it is put here.

He began to read. His voice was flat, detached, already accustomed to such readings, which had evidently become more frequent of late:

– “In his latest monograph, devoted to models of cross-border scientific cooperation, Associate Professor Kunchev continues to defend understandings characteristic of the Old World: open innovation, open science, free access to data and publications. The research was carried out in co-authorship with representatives of states already classified as neo-imperialist, and was financed entirely by structures declared dissolved and unlawful – the European Union and the European Commission, currently also designated as terrorist organisations under Order 66 of the Triumvirate. The theses set out in the monograph are not scientifically sound and do not correspond to the new, multipolar understandings of the development of science in this country.”

The Rector laid the sheet on the desk and was silent for a moment before picking it up again – as though he wanted to make sure he had read correctly something he already knew by heart.

– Georgi Markov-Kunchev – he pronounced it slowly, separating the two words, each loaded with its own weight.

For a fraction of a second, as he sat across from the man who only months before would have offered him a cigarette and a small drink, Georgi remembered how his father, holding him in his arms before the baptismal font, had insisted on precisely this surname – Markov, in honour of the writer whom the socialist regime had killed with an umbrella on a London bridge for daring to speak freely from abroad; and Kunchev, because his grandfather had held on to the family name that history had chosen to remember by another,

few words every week – sounded in a way that left no room for questions:

– The Rector wants to see you. Immediately.

The university, which only months earlier Georgi had known as a modern business school – with glass foyers, with promotional brochures for programmes in international business and digital marketing, with a sign in English above the entrance – now bore a different name, spelled out in large, heavy letters above the main door: Trofim Lyсенko Higher Institute of Economic Sciences. The sign was new, but the typeface was deliberately old-fashioned, as though its designers had rummaged through the archives of the fifties to find exactly the right shade of nostalgia.

In the central foyer leading to the Rector's offices, where until a few months earlier a bronze bust of Adam Smith had stood – a gift from a partner school in Edinburgh – there was now something else: a plaster group of three figures standing shoulder to shoulder, their gazes fixed forward and upward, towards an imaginary future the sculptor had evidently taken straight from the Triumvirate's posters. On the plinth below was carved: "A multipolar world gives birth to a multipolar science."

Along the corridor walls, where until recently there had hung photographs of graduates – part of the university's alumni community, with successful careers in international institutions and businesses – there were now portraits: oil, heavy, in gilded frames, of the three leaders of the Triumvirate. Khomyachenko, with that characteristically narrowed gaze the newspapers had turned into his trademark; Ming, smiling a smile that did not reach his eyes; Highcastle, whose hair even on canvas looked more like an architectural structure than a hairstyle. Between the portraits hung banners in dark burgundy with white lettering: "Science without borders is science without a homeland", "Sovereignty – the strength of the Bulgarian economy".

The students in the corridor drew aside as Georgi passed – not out of respect, but with the kind of caution with which people step around something they already know more about than he does. The Rector's office smelled of furniture polish and of something else, older, that Georgi could not name; perhaps because it had

(ITP): three interwoven laurel branches, each crowned with the profile of one of the three leaders – President-Patriarch Vladislav Khomyachenko from the East; Chairman Xun Ming from the most populous country in the world; and President Elon Highcastle, who until a few years earlier had still called himself “the last defender of the free world” and now stood meekly beneath a shared coat of arms with the other two. What the three had in common was not their ideologies – it was the fact that each of them, in his own way, had declared the old order, founded on treaties, institutions and mutual dependence, to be weakness.

The International Criminal Court in The Hague had been shut down eight months earlier – “dissolved by mutual consent of the member states of the Triumvirate,” ran the official formulation. The UN followed it three weeks later. The European Union – cumbersome, bureaucratic, but, as Georgi had always believed, the only genuinely working construction for peace on the continent – no longer existed at all.

He switched off the television, but the images went on flickering behind his eyelids. Forty-two years old, an associate professor of European studies, Georgi had long ago lost count of the work trips, of the conferences in Rome, Bremen, Brussels, of the Greek, Italian, Estonian and German co-authors with whom he had shared hotel breakfasts and evening receptions. Life had convinced him – methodically, with the persistence of work and lived experience – that cooperation, partnership and openness are what make people free, and not restrictions, closing doors and drawing curtains. Now, though, he watched all of it fall apart on the news, evening after evening, and could find no way to decide whether he had been naive, or had simply lived through the one period in history in which his naivety had been justified.

Worn out by a day full of contradictions, Georgi fell asleep on the sofa without even taking off his jacket.

* * *

In the morning the telephone in Georgi's office at the university rang early. The voice of the secretary – a woman whose name Georgi had not remembered for years, although they exchanged a

The Dream

Krasimir Petkov, Bulgaria
Translated in EN by Krasimir Petkov

"A dream which comes only once is in most cases merely an idle accident and carries no message; but a recurring dream is quite another matter — as a rule it comes on business."

— Mark Twain

"Stupidity is a way of parading your idiocy with arrogance and persistence."

— Umberto Eco

Associate Professor Georgi Markov-Kunchev got back to his flat a little after nine, dropped his backpack by the door, wearily took off his jacket and flopped onto the sofa. The day in the department had passed in the usual succession of conversations that had long ago stopped offering him anything new – accredited talks, pseudo-scholarly disputes, timetables... He had recently read Max Weber's lecture on science as a vocation, in which the author poses the question central to every academic career: "Do you believe that you can bear to see mediocrity after mediocrity promoted over you, year after year, without becoming embittered and coming to grief?" – and he wondered, more and more often, whether he would last, especially after yet another round of doctoral dissertation reviews. He picked up the remote and began flicking between channels, looking for something that was not one more studio discussion.

Third channel, fourth, seventh – everywhere the same rhythm of footage: flags being taken down from façades, men in dark suits shaking hands in front of new signs. "Three months after Bulgaria's official departure from the European Union," said the newscaster in that flat, safe voice trained to sound equally reassuring for good news and for bad, "our country continues to harmonise itself with the new world order." Behind her, on the screen, turned the emblem of the newly created International Triumvirate for Peace

joining both the EU and NATO. I haven't noticed any changes in my own life, apart from the opportunity to travel. I haven't taken part in any EU-funded projects or worked with partners from other European countries.

When it comes to a connection with Europe, I do have a story of my own. After Estonia became free, we found out that my mother's brother was living in Germany. He had gone missing after the Second World War, and for years we had no news of him at all. After re-independence he got in touch with us and visited Estonia every summer for eighteen years. He had not contacted us during the Soviet period because he believed it would cause us harm – he had fought on the German side. Apart from that, I have no other ties to Europe.

The Quiet Arithmetic of Freedom

Mari Tamm, 62, Estonia

Translated in EN by Peipsi Center for Transboundary Cooperation

In the late 1980s I worked in a kindergarten in Tartu. I didn't do any extra work and managed quite well.

I remember the shops were empty. On my way home from work I would pass Tartu Kaubahall and always popped in thinking that something might be available, for example stockings. There was also a service in the service house for picking up dropped stitches in stockings, and that got used too.

I began to notice bigger changes in Estonia and in society as a whole towards the end of the 1980s.

During the period of re-independence there was more of a feeling of hope and excitement. I didn't participate in the Baltic Way or in other events taking place at that time. I did, however, go to the Tartu Popular Music Days. In the 1980s that event was very well known across all of Estonia and it has stayed with me clearly. I felt that being there mattered.

In the early 1990s I moved to the countryside and stayed at home with the children. Since I wasn't working and the child benefit was small, life wasn't exactly easy.

After independence I had my own sole proprietorship for a number of years, growing cucumbers. That period was calmer, people were still fairly optimistic. Society certainly became much freer as well.

As for how people of other nationalities experienced those changes – I can't really say. There was a lot to do, there wasn't much time to discuss such topics with others and everyone was focused on their own life.

In the 1990s there weren't many opportunities to travel but I visited Finland a few times. Finland felt unfamiliar compared to Estonia – there were far more goods in the shops and everything seemed grander.

I don't remember the 2003 referendum on Estonia joining the European Union particularly well, but I supported and still support

herself, but for society – helping to build an Estonia that was open, professional, and caring. Throughout all of this her values also changed. She says the most important thing became self-development – not because anyone demanded it, but because she felt that the world was moving quickly and she wanted to keep pace with it. She felt that contact with foreign colleagues broadened her thinking, that developing the school gave her purpose, and that working with children gave her meaning. She says it was a time when she felt she was growing alongside her country.

For Anne, the most important shift in the late 1990s and early 2000s was how Estonia began step by step approaching the European Union. She says it wasn't simply a political process, but something much deeper – a spiritual movement, an identity change, a societal maturation. If in the late 1980s hope had been in the air, by the late 1990s there was already a direction. People were no longer just talking about how Estonia needed to be free, but about what a free Estonia should look like. And more and more often the answer sounded: like Europe.

Anne felt this especially strongly in her work. She saw how Finnish colleagues treated Estonia as a young but promising partner – not coming to pity or teach from above, but to offer support and cooperation. She recalls how the Finns often said that Estonians learned quickly, adapted quickly, and took responsibility. It was praise she had never heard in the Soviet era, like a mirror showing Estonia as Estonians themselves wanted to be seen. She says the process of joining the European Union was for her like a long, slow intake of breath. Every step – negotiations, harmonisation of laws, creation of institutions – seemed small, but together they constituted a great change. The strongest feeling came when Estonia joined the Schengen Area: borders disappeared, not only physically but mentally.

The adoption of the Euro was for her an even deeper change – not simply new money, but a new way of thinking; a sign that Estonia was no longer a transition economy but a mature European state. Prices became more transparent and comparable, money became something to rely on. She recalls standing in a shop for the first time and seeing price tags in euros – strange, yet at the same time logical. It was like a letter of confirmation saying: "You belong here." She felt it was no longer a temporary state, but permanent, and it gave her a peace she had not felt before. EU accession was also important at a personal level: her school received more funding, teachers could attend training abroad and children received better support. She organised training courses and conferences, translated methodological literature, and began teaching an elective course on visual impairment at the University of Tartu. She says it was a time when she felt her work was important not only for

funded from abroad, showing how great the desire was to support Estonian special education. She saw how other countries valued this work, how teachers had modern tools and children received individual support. Every time she returned to Estonia she felt simultaneously proud and sad. Proud because Estonia was on the path toward something better, sad because the road was long. She brought back methodological materials, translated them, adapted them, and shared them with colleagues. She says every new piece of knowledge felt like a gift, every new contact a step forward. But not all the changes were easy. The currency reform of 1992 was a shock – money lost much of its value overnight and life became very hard. She recalls calculating carefully what to buy for her son's graduation; sometimes there was nothing to offer guests but boiled potatoes. Fortunately her parents in the countryside could send vegetables, jams, butter, and meat. Anne's father began making baskets alongside his regular work to make ends meet – something he'd never done before, but he learned quickly. That was his generation's strength: accustomed to pushing through difficulties and finding solutions. Privatisation brought its own tensions: those who had received apartments through the trade union could now make them private property with vouchers, while those in re-stitution-subject houses could not, despite years of upkeep. Large enterprises began closing as the Eastern market disappeared. Humanitarian aid – mainly secondhand clothing from Sweden – helped, but left people feeling vulnerable even as they were grateful. Many went abroad to work: to Finland to clean or build, to pick strawberries or pluck turkeys. Anne investigated the possibility herself but it wasn't for her. She says it was a time when people had to make hard choices – stay in Estonia and hope, or go abroad and start from scratch.

For Anne, the most important change after independence was not only political freedom, but the way it began slowly seeping into people's everyday lives. At first not everything felt very different – shops were filling up, but prices rose and wages couldn't keep pace. Yet there was something new in the air: the feeling that life was no longer a closed circle but an open road that could lead anywhere. Every small change in her work felt big, because it showed that Estonia was no longer alone.

on Vanemuine Street, from which she left quickly when the militia arrived. She applied for Estonian citizenship through the Estonian Citizens' Committee, where she encountered Mr Rein Taagepera, who had come from the USA. These moments confirmed for her that real changes were underway.

For Anne, the changes of the late 1980s were simultaneously frightening and liberating. She says it was like standing before a door that had been locked all her life, and suddenly noticing that someone had forgotten the key. The door was still closed, but behind it you could feel movement, a draught of air, something new. She remembers how people began talking about things that hadn't been spoken of before – politics, the future, possibilities. It was like a collective awakening, happening slowly but surely.

Her own life changed especially when she began having more contact with the outside world. She first visited Finland in 1990, going to see her husband, who was working there for four months. That trip was like stepping into another reality – buildings were clean, streets tidy, people calm. Shops were full of goods she had only seen in magazines. What surprised her most was how simple everything seemed: doors opened automatically, people didn't stand in queues, nobody had to show ration coupons. She recalls stepping into a Finnish supermarket and feeling she couldn't breathe – not because there was too little air, but because the shelves were so full she couldn't take it all in at once. Dozens of different cheeses, yogurts, breads. She says it was like a colour-blind person suddenly seeing colours – all at once everything was too much, too vivid, too new. She felt joy, but also sadness, understanding how much she had been missing. That experience confirmed for her that Estonia must move westward, not back into the past.

Her work at the special school also changed profoundly. In the Soviet era, special education had been a closed system with no access to modern methodology or international experience. But from 1989 close cooperation began with Finnish institutions for the visually impaired. Anne visited the school in Finland, attended training courses there in 1993 and 1994, spent two months at Finnish University during her postgraduate studies, and participated in international conferences in Budapest, Norway, and Helsinki – all

talk and didn't allow Christmas to be celebrated at home. Anne remembers how she and her classmates tried to attend the Christmas Eve church service, only to find teachers standing guard at the church door to prevent anyone from entering. It was an era of hypocrisy – officially everything had to be atheist and ideological, while people quietly kept their traditions alive in secret. She says that every presentation or written piece had to begin with a quotation from Lenin or from a party congress. It was like a ritual that nobody believed in, yet everyone had to follow. Inequality was also visible – party members and war veterans got goods in priority order, while others had to wait or go without. Anne says this created a quiet bitterness in people, but nobody dared express it openly.

Yet there were also things Anne remembers positively from that time: the stability of prices, the student stipend she received while studying for her higher education, and the accessibility of medical care. These were things that provided some degree of security, even when the rest of life was restricted. She says the Soviet system was like a large, clumsy machine – slow, inefficient, and often absurd, but providing a minimal stability that nearly vanished overnight in the early 1990s.

As the end of the 1980s approached, society began to change and Anne felt this very clearly. She was excited and hopeful, but also anxious. She feared that the reforms wouldn't hold, that something would go wrong, and that Estonia wouldn't manage to separate from the Soviet Union. Yet something new was in the air – people were becoming bolder, private enterprises were being formed, movement was becoming freer. If previously it had only been possible to travel within the Soviet countries, now the possibility was opening to go to Western countries as well. People with Ingrian nationality roots could go and live in Finland, and one of Anne's relatives did exactly that, in search of a better life.

Anne herself would very much have wanted to participate in the Baltic Way demonstration against Soviet rule in 1989, but at that time she was on her first foreign trip, in Romania. Her children participated in the demonstration with their grandparents. She also recalls the celebration of the anniversary of the Tartu Peace Treaty

something might be needed or what could serve as barter. Anne says coupons were like a parallel currency – valid only in certain places and at certain moments, yet without which no household could manage.

She recalls how some rationed goods, such as soap, lasted for years because they simply weren't used that quickly. At the same time, other things like meat or butter were so scarce that even a coupon didn't guarantee you'd actually get hold of them. People stood in queues for hours, hoping there would be enough left for them. Those who had relatives or acquaintances working in retail were better placed. Anne recalls asking a neighbour who worked in a department store whether she could get a refrigerator through her. The neighbour responded with a question of her own: could Anne get sausages through her contacts? That was how life worked – nobody got everything, but everyone got something, and when people were connected to each other, things moved.

She says that the shortage of goods didn't mean people had to sit at celebration tables with nothing on them. Anne and her friends were often astonished at how it was possible for shops to be empty yet party tables to be laden. The answer lay in connections, barter goods, and the skill of "acquiring" – a skill not taught in school but needed in every household. It was like a second economic system running parallel to the official one, based on trust, friendships, and unspoken agreements.

Services were concentrated in service houses, where hairdressers, cobblers, tailors, and other craftspeople worked together in one building. Anne's aunt worked in a service house, and through her it was possible to commission woollen furniture covers that are still partly in use today. Those were times when things were durable and people kept them for a long time, because nothing new was available anywhere. Anne says it taught her a respect for objects – not because they were expensive, but because they were rare.

When speaking of the downsides of the Soviet era, Anne thinks first of all of the constant surveillance and fear. People had to be careful with their words – criticism of Soviet rule was forbidden, even at home. Her father, who had served in the German army, was particularly fearful. He constantly warned the children against loose

The Door That Had Always Been Locked

Anne, 76, retired teacher, Estonia

Translated in EN by Peipsi Center for Transboundary Cooperation

Anne remembers the late 1980s as a time when life moved simultaneously in calm and tension as if the world were between two breaths. On one hand, everyday Soviet life was routine and predictable: work at a special-needs school, children, household tasks, queues in shops, ration coupons, scarcity. On the other hand, there was something inexplicable in the air, something that made people sense that the old system couldn't last much longer. Anne says it was a time when people first began to sense that change was possible, even though nobody yet knew when it would come or what form it would take.

Her daily life was simple and frugal – not out of poverty exactly, but out of scarcity. Money came in from her salary, which at the special school was slightly higher than at regular schools, but that didn't help much when shop shelves were empty. She recalls going to shops after work in the hope that something might have arrived for sale. Often nothing had. Sometimes an entire wall held nothing but three-litre jars of juice, nothing else. That image remains vivid for her, because it symbolised the whole era: nobody got what they needed, but everyone got something they didn't need. It was a strange, absurd balance that people had simply grown accustomed to. Ration coupons were part of daily life. To buy soap, laundry powder, vodka, cigarettes, butter, or flour, you had to present small paper slips that determined how much anyone was allowed to purchase. Coupons were allocated by the number of family members, which sometimes created absurdities – vodka was allotted even to children's accounts, though of course nobody used it that way. Yet everything was bought up, because you never knew when

The stories emerging from this simple interview reveal that integration is experienced in the fractions—in the five-hour minibus ride where a German student discovers the microscopic divides of Alpine dialects; in the midnight silence of a train halting on the Hungarian frontier; in the rainfall of Bremen where an expat searches for a serial number on a plastic garbage bin; and in the tense silence of a Croatian laundromat where a South Asian worker washes his clothes.

The open borders and unified currencies are real, powerful structural achievements. They allow two teenagers from different worlds to meet in Rome as adult citizens of a shared continent. But running alongside these achievements are the enduring ghosts of the nation-state: the stubborn survival of local bureaucracies, the neutral-but-grumpy psychological defaults of regional populations, and the quiet, systemic exclusions that draw a sharp line between the insider and the outsider.

Europe remains a continent under construction. Its true history is not written solely in the treaty rooms of Brussels, but in the everyday collisions, adaptations, and understandings that occur when diverse human beings step into its shared spaces, look each other in the eye, and attempt to decipher the code of belonging.

South Asia riding electric bicycles through the steep, hilly streets in the stifling heat.

The integration of Croatia into the European economic space had opened up the market to these global labor supply chains, but the social integration was entirely non-existent. The student observed a deep, subtle racism that permeated everyday interactions.

"We were in a laundromat one afternoon," the student recounted, their voice dropping. "There was a young South Asian delivery worker there, trying to wash his uniforms during a break. You could feel the physical tension in the room. He was incredibly tense, his shoulders hunched, his eyes fixed strictly on the floor. He was trying his absolute best to be invisible, to take up as little space as possible."

The local customers in the laundromat did not shout at him; they did not use overt racial slurs. Instead, they used the weapon of the uncomfortable space. They shifted their bags away from him; they exchanged quiet, disapproving glances; they let out sharp, impatient sighs when he stepped near the soap dispenser.

"It was heartbreaking to watch," the student said. "He knew he wasn't wanted there. He knew he was only acceptable to the city when he was an anonymous figure on a scooter dropping off food at their doorstep. The moment he stepped into a shared public space to wash his clothes, he was treated as an intruder. It made me realize that Europe's open borders have just created new, invisible borders inside our own neighborhoods."

Conclusion: The Unfinished Mosaic

The integration of European countries is frequently depicted in political rhetoric as a grand architectural project—a cathedral of unity built on the foundations of shared values, open markets, and legal convergence. But when tracked through the actual lives of the people who navigate its spaces, the European Union looks less like a polished cathedral and more like a massive, unfinished mosaic, its tiles mismatched, its grout cracking under the pressure of regional histories.

"Technically, we could have stayed and argued," the German student admitted during the interview. "But the energy was ruined. You feel this sudden, cold rejection. You realize that the institution sees you as an invader, an outsider who is disrupting their quiet space. We just turned around and left. It wasn't worth the trouble."

The Shadow Labor of the Union

This institutional exclusion is the polite, top-level manifestation of a much deeper, more troubling structural divide within the integrated Europe. The German student recounted their observations of daily life in the laboratories and streets of Rijeka—observations that revealed the reliance of the modern European lifestyle on an underclass of precarious foreign labor. One evening, while working late on a research project, the lab team decided to order pizzas through a local delivery app—the Croatian equivalent of UberEats or Wolt. The German student, unfamiliar with the local digital interface, was navigating the app while asking their Croatian colleagues for help with the address field.

"Don't worry about spelling it perfectly in Croatian," one of the local researchers said with a casual shrug. "The delivery guy won't speak Croatian anyway. Just write it out; they'll use Google Maps."

The student looked up. "What do you mean?"

"Almost all the delivery workers here now are from Pakistan or Bangladesh," the researcher explained, turning back to his microscope. "They come on temporary work visas. They don't know the language, they don't know the city, they just ride the scooters."

Over the following weeks, the student began to see this shadow workforce everywhere. In a city that prided itself on its visual homogeneity, where the local population was overwhelmingly white and culturally Croatian-Catholic, the logistics of modern convenience were being sustained by young brown men from

As the speaker approached the main entrance, camera in hand, a security guard stepped forward, his arm extended to block the doorway.

"No entry," the guard said, his voice flat. "This is not for tourists." The speaker paused, gesturing to the books visible through the glass doors. "Is it not a public library? Can I not just look around? Perhaps look at the reference section?"

"No," the guard repeated, his eyes scanning the speaker's face, registering their East Asian features and their tourist-like attire. "This is for citizens only. For students of the university. Not for you."

The speaker retreated down the steps, feeling a profound sense of rejection. What made the encounter particularly frustrating was the lack of verification. The guard had not asked for an ID card; he had not checked for a student registration number. He had simply looked at the speaker's appearance, made an instant assumption about their status, and enforced an exclusionary rule based entirely on that visual assessment.

This experience was mirrored by an incident in Germany involving the German students' international friends. The student had been visiting a historic research library with two classmates: Gabriella, an exchange student from Brazil, and Indra, an international scholar. As the trio approached the turnstiles of the library, the receptionist on duty called out sharply, bypassing the German student and focusing entirely on the two international scholars.

"Stop," the receptionist said, her tone sharp. "You cannot bring those bags inside. And this library is not for taking pictures. It is not a tourist attraction."

The German student stepped in, surprised. "They are students here. We are doing research together."

The receptionist didn't apologize; she simply grunted, pointed toward the locker room, and waved them through with a reluctant gesture.

load their bulky waste into a vehicle and drive it directly to one of the city's recycling centers (Recyclinghöfe). In a unique regional twist born of Bremen's specific politics, dropping off Sperrmüll at these stations is entirely free—a policy designed to discourage people from dumping old sofas in public parks. However, even this loophole came with its own gatekeeping. At the entrance to the recycling yard, a worker in a high-visibility vest stood by the barrier, checking the identification cards of every driver.

"They check your ID to make sure your registered address (Anmeldung) is within the city limits of Bremen," a student player noted. "If your ID shows you live in the neighboring state of Lower Saxony—even if you are just five minutes down the road—they will turn you away at the gate. They don't want people from the surrounding villages sneaking their trash into Bremen's free system."

For the Japanese traveler, this was an extraordinary revelation: a society that appeared completely open and unified on the surface was actually divided into tiny, fiercely protected administrative fiefdoms, where access to a trash dump was guarded with the same zeal as a national frontier.

The Border at the Library Door – The Insiders and Outsiders

The Exclusions of the Historic Library

As the interview drew to a close, the conversation shifted from the comical absurdities of trash registration to a darker, more insidious form of friction—the subtle, often unconscious ways that European societies signal to foreigners that they do not truly belong. The Japanese speaker recalled a trip through the Balkan region where they had attempted to visit a historic public library. The building was an architectural masterpiece, a monument to the region's intellectual heritage.

"I was already late before I even started packing," the speaker explained. "I found a beautiful new place that was available in two months, but I was legally locked into my old apartment for three. I had to pay double rent for a month just because the system assumes that everything in life must be planned a quarter of a year in advance."

The complications deepened when it came to disposing of old furniture—a process known in Germany as *Sperrmüll* (bulky waste collection).

In Bremen, every household is entitled to a free, scheduled pickup of large waste items once or twice a year. On paper, it is an excellent, environmentally conscious socialist service. In practice, navigating the appointment system requires the foresight of an academic researcher.

The speaker logged onto the city's online portal to request a pickup date. The next available appointment was four weeks away—well past their move-out deadline. Desperate, they called a municipal hotline they found through an internet search, only to find themselves connected to a private, predatory clearance company that had bought up search ads to mimic the city's official portal. "They wanted to charge me hundreds of Euros for a service that is supposed to be free," the speaker said. "I had to cancel the appointment, find the real city portal, and start over."

When they finally secured an official city appointment, the digital form presented a bizarre, hyper-specific requirement: they had to provide the exact registration number of the communal trash containers assigned to their specific apartment building.

"I had never heard of such a thing," the speaker recalled. "I had to take my phone, walk down to the dark alley behind the building in the rain, shine my flashlight over the dirty plastic lids of the industrial dumpsters, and search for a faded, stenciled serial number just so I could type it into a web form to prove I was a tax-paying resident entitled to throw away an old mattress."

The alternative, which local German friends eventually explained, was to bypass the pickup system entirely. In Bremen, residents can

The student stood there for a moment, realizing that logic was entirely useless against the liturgy of the institution. They walked back across the marble floor to the kiosk, pressed the glowing button, and watched the machine whir to life, spitting out a small, thermal paper slip: A043.

The moment the paper left the machine, a loud, digital chime echoed through the silent post office. The electronic scoreboard above the free desk flashed brightly: NOW SERVING: A043.

The employee looked up, smiled warmly, and waved her hand. "Hello. Please come forward. How can I help you today?"

The student returned to the exact same spot they had been standing ten seconds prior, handed over the ticket as an offering to the bureaucratic gods, and received their answer within thirty seconds. It was a flawless piece of performance art—an insistence that the system must be honored, even when the system is entirely redundant. The ticket was kept by the student for years afterward—a physical souvenir of the beautiful, maddening friction of European administrative life.

The Sperrmüll Paradox: Moving Out in Bremen

This love affair with complex, structured systems is not unique to the Mediterranean fringe. In Germany, it manifests in an even more intense, localized form—particularly when it comes to the sacred management of municipal waste and residential transitions.

When the Japanese expat decided to move apartments within Bremen, they tripped over a series of legal and administrative traps that highlighted the profound differences between the temporal pacing of German life and the fast-moving systems of East Asia. In Japan, the statutory notice period for terminating an apartment lease is typically one month. The rental market moves with high-velocity efficiency; you decide to move, you give your notice, you pack your boxes, and within four weeks, you are established in a new neighborhood.

In Germany, the speaker discovered to their horror that the standard notice period is a rigid three months (Dreimonatsfrist).

The Liturgy of the Numbered Ticket

The Post Office of Rijeka: Systemic Absurdity

If the integration of European countries is meant to create a streamlined, logical system of governance, the daily encounters with local administrative offices suggest that the old spirits of regional bureaucracy remain entirely undefeated.

The German student in Rijeka experienced a moment of pure, cinematic absurdity that perfectly captured the collision between the German desire for structural order and the southern commitment to administrative ritual.

The student had walked into a local post office downtown. The space was quiet, nearly empty. Behind a long glass counter, two service desks were open. At one desk, a postal worker was slowly scanning a package for a local customer; the second desk was completely free, with an employee sitting behind it, sorting a stack of rubber bands.

The student stepped up to the free desk. "Excuse me," they said in English, holding up a small form. "I just have a quick question about a delivery address."

The employee didn't look up from her rubber bands. She simply extended a single, manicured finger and pointed over the student's shoulder toward the back of the room.

In the corner stood a tall, digital kiosk, a ticket machine with a glowing touch screen, designed to print out small slips of paper bearing a sequence of letters and numbers: A042, B113, C009.

The student looked around the empty post office. There was no one in line. There was no one waiting on the plastic chairs.

"But there's no one here," the student said, smiling slightly. "I don't need a place in line. I just need to ask this one question."

The employee finally raised her eyes. Her expression was a wall of absolute, immovable bureaucratic resolve. "You must pull a number," she said, her voice dropping into a rhythmic, practiced cadence. "Without the number, you are not in the system. If you are not in the system, I cannot speak to you."

anonymity of Tokyo's streets. They wanted to get out of what they called, in a moment of raw frustration, "this fucking city."

Internalizing the Default

The turning point came not during the trip to Japan, but upon their return to Germany. Stepping back onto the Bremen tram after weeks of Japanese social distance, the speaker expected the familiar surge of defensive anxiety.

But something in their brain had shifted during the transit. They sat down on the wooden seat of the tram, looked across the aisle, and found themselves looking directly into the face of an older German man who was staring at them.

Instead of looking away or feeling a flush of humiliation, the speaker simply maintained their gaze. They looked at the man's weathered skin, the shape of his glasses, the functional quality of his scarf. They stared back with the exact same analytical, detached curiosity that had previously terrified them.

After a few moments, the old man didn't scowl or shout; his expression softened slightly, he gave a tiny, almost imperceptible nod of acknowledgment, and he looked out the window as the tram rattled past the cathedral.

The speaker realized, with a sudden flash of cultural clarity, that the Deutscher Blick was not an act of active discrimination or hostility. It was simply the default setting of the society. It was a lack of performative social masking. In Germany, to look at someone is not to judge them; it is simply to acknowledge that they are there, sharing the physical space. The gaze is neutral, even if its exterior looks grumpy to those raised in societies where politeness requires visual evasion.

"I realized I had internalized it," the speaker laughed. "Now, I catch myself doing it to other people. I get on the tram, and I just look at people. I look at what they are wearing, how they are standing. It's not personal. It's just the vibe here. Once you understand that the default setting isn't an attack, you can finally just exist."

aggression, a breach of the protective anonymity that allows millions of people to pack into tight spaces without conflict. In Southern California, the public space is commercialized and cheerful. If eye contact is made accidentally on a sidewalk in LA, the standard response is a quick, performative flash of teeth, a smile that says, I am friendly, I am safe, please do not shoot me. When the speaker boarded their first tram in Bremen—the historic Line 4 winding through the brick-lined streets of the city center—they were met with what international expats colloquially refer to as the Deutscher Blick—the German Stare. It was not a quick, accidental glance. It was an intense, unblinking, utterly unfiltered gaze from ordinary citizens—an elderly woman with a shopping bag, a middle-aged man in a functional outdoor jacket, a teenager sitting opposite. They simply looked at the newcomer's face, tracing their features with an analytical, detached curiosity, and they did not look away when the newcomer looked back.

The Two-Year Exile

For the first two years of their life in Bremen, the speaker suffered intensely under the weight of this gaze. Lacking the cultural context to decode it, they took it deeply personally. "I felt like an alien," the speaker recalled, their voice reflecting the lingering exhaustion of those early years. "Every time I got on the tram, I felt like my entire presence was being questioned. I thought, is it because my hair is different? Is it because I'm Asian? Is my jacket strange? Did I do something wrong with my ticket?"

The stare felt like a silent, ongoing interrogation, a visual border control that met them every time they left their apartment. It became so oppressive that the speaker began to dread their daily commute. The city felt cold, critical, and profoundly unwelcoming. After twenty-four months of this sensory friction, the speaker reached a breaking point. They booked a flight back to Japan, desperate to submerge themselves in the soothing, invisible

Instead, when the bus finally reached the outskirts of Sofia and pulled into a sprawling, grey terminal area that felt distinctly sketchier than the manicured stations of Central Europe, a young Bulgarian college student approached.

"You look lost," the student said in clean, accented English. "The city center is far from here, and the local transit is difficult if you don't read Cyrillic. Do you need a ride?"

The speaker accepted, climbing into a battered hatchback that smelled of tobacco and cheap air freshener. During the drive down Sofia's wide, boulevard-lined streets, the student laughed off the delay at the border.

"Don't worry about it," she said, waving her hand casually. "We are used to the borders being stupid. It's not your fault. The politicians in the West like to make us wait, so our police make everyone else wait. It's a game."

This random interaction highlighted the enduring duality of the European experience: the structural systems could be cold, exclusionary, and frustratingly slow, but the human infrastructure—the informal network of hospitality, curiosity, and youth solidarity—often bypassed the institutional friction entirely.

The Physics of the German Stare

The Visual Shock of Bremen

Every culture has a default setting for its public spaces, a specific, unwritten agreement on how long a gaze can be held before it becomes an intrusion. For the Japanese speaker who relocated to Bremen after living in the performative, polite bubble of Los Angeles, the public transit system of Northern Germany provided a profound psychological shock.

In Japan, the public space is governed by the concept of *Meiwaku* (迷惑), the absolute avoidance of causing discomfort to others. On a Tokyo subway car, eyes are strictly cast downward, fixed on smartphone screens, or closed entirely in simulated sleep. To look directly into the eyes of a stranger is to commit a minor social

A border official stepped onto the bus, collected the bundle of passports, and retreated into a small, concrete booth equipped with tinted glass and a satellite dish.

Ten minutes passed. Twenty minutes. Thirty minutes. Outside, the highway heat radiated off the asphalt. Other vehicles, mostly cars with local plates, were cleared within seconds, their drivers flashing an ID card before being waved through the gate. But the bus remained stationary, its engine humming to keep the air conditioning alive.

Inside the cabin, the atmosphere shifted from bored impatience to a subtle, focused tension. The speaker, a Japanese citizen traveling on a temporary European visa, began to notice glances from the other passengers.

Eventually, the driver walked back down the aisle, leaned over the speaker's seat, and confirmed what everyone in the vehicle had already deduced: "We are waiting for your passport. The system is checking your visa. Everyone else is clear."

The Isolation of the Non-Citizen

To be the sole cause of a logistical delay for fifty strangers on a highway bus is to experience a very specific kind of social isolation. The speaker sat in the middle of the coach, acutely aware of the collective sighs, the checking of wristwatches, and the quiet murmurs in languages they could not understand.

The integration of Europe had created a seamless system for the majority of the people on that bus—holders of Romanian and Bulgarian ID cards who were accustomed to a fast, perfunctory check. But for the outsider, the system reverted to its ancient, defensive settings. The open border was a luxury reserved for the domestic population; for the global citizen, Europe remained a fortress with a very slow gate.

When the passport was finally returned—a full hour later, bearing a fresh ink stamp—the bus surged forward into Bulgaria. The speaker expected hostility from their fellow passengers, a resentment born of the wasted hour in the sun.

the night, far from any major city or illuminated station, the train would screech to a halt in the pitch-black countryside. The heavy, metallic slam of carriage doors would echo through the corridors, followed by the heavy thud of boots on linoleum. Uniformed border guards, their faces obscured by the shadows of their caps, would move through the compartments. They did not merely glance at passports; they took them. They would gather the documents from every passenger in the compartment, stack them in a neat pile, and vanish out into the darkness of the tracks.

For a foreign traveler—particularly one holding a non-EU passport—this moment was an exercise in existential vulnerability. You sat in a dimly lit train compartment, the engine idling heavily in a dark field somewhere between jurisdictions, with no identification, no proof of legal status, and no guarantee that the guard would ever return. An hour would pass in silence, the passengers suspended in a legal limbo, before the guard would reappear, wordlessly dropping the stamped passports back into their laps. It was a stark reminder that the hard infrastructure of the nation-state had not been erased; it had merely been concentrated into these nocturnal theater pieces at the edge of the union.

The Highway Attrition: Romania to Bulgaria

This theatre was not confined to the railways. The same speaker recounted a later trip, boarding a long-distance highway bus that operated much like a modern FlixBus, traveling between Romania and Bulgaria.

The two nations had joined the European Union together in 2007, but their full integration into the passport-free Schengen zone had been delayed for nearly two decades by political maneuvering in Brussels and concerns over border security. Consequently, the Danube River, which forms the natural boundary between the two countries, remained a hard administrative wall.

The bus pulled up to the border control station on a hot afternoon. The passengers, a mix of Romanian commuters, Bulgarian traders, and a few international travelers, were instructed to hand their identification documents forward to the driver.

other grow up through Instagram stories, and shared the distinct milestones of European youth—the stress of final school exams, the confusion of choosing a university major, the shifting landscape of their respective hometowns.

The physical culmination of this digital relationship did not happen in Germany or Croatia, but in a third, neutral European space. In 2022, as adult citizens of a borderless continent, they booked cheap flights and met in person for the very first time in Rome. There was no awkwardness, no sense of meeting a stranger. The decades of digital intimacy had bypassed the physical distances that used to define international friendships. When they finally stood outside the Colosseum, two young Europeans who had built a relationship through fiber-optic cables under the Adriatic Sea, the geopolitical reality of the European Union felt absolute. The system had allowed them to grow up together in every way except the physical—and then provided the cheap flights and open borders to bridge that final gap.

The Ghostly Barriers – Passport Control on the Balkan Route

The Border Inside the Train

While the Western and Central core of Europe enjoys the fluid, borderless existence of the Schengen Zone, the Eastern and Southern fringes remain trapped in a more vintage, administrative era. For travelers who cross these lines, the integration of Europe feels less like a smooth highway and more like a series of sudden, bureaucratic checkpoints.

A speaker in the interview recalled a journey from nearly a decade prior—a railway trip that snaked its way from the ancient hills of Greece northward toward the plains of Hungary. This was the classic Balkan route, a historic corridor of migration, trade, and conflict.

On this route, the concept of a unified Europe vanished the moment the train approached a national frontier. The experience was defined by a recurring, anxiety-inducing ritual. In the middle of

When the student landed, the cheapness of the flight was instantly offset by the difficulty of leaving the island. There were no trains. The local bus schedules were an arcane secret, unlisted on any major European transit app and preserved only on faded pieces of paper taped to a wall inside the arrivals hall.

It took the student over an hour of wandering through the small terminal, asking questions in broken English and German, just to figure out how to get to the city center. In the end, they faced a three-hour wait for a local minibus that wound its way through the rocky villages of Krk before finally crossing the bridge to the mainland.

"Everyone here uses the buses," a local commuter told them during the ride. "There are trains, yes, but no one who lives here actually takes them. They are too slow, the tracks are old, and the schedules don't connect to anything useful. If you want to move around Croatia, you either buy a car or you learn to love the private minibus companies."

It was a stark reminder that while European integration had made the flight possible and the currency uniform, the actual physical connection between the European citizen and the European landmass remained stubbornly fragmented by local geography and underfunded regional infrastructure.

The Digital Archipelago: From Chatroulette to Rome

Yet, running parallel to this clunky, physical world of delayed minibuses and isolated airports was a flawless, hyper-connected digital Europe. The way the German student had met their closest friend in Rijeka was a testament to this strange, borderless reality. Twelve years prior, when both were just fourteen years old, they had connected randomly on Omegle or Chatroulette—the Wild West of the early 2010s internet. One was sitting in a bedroom in an orderly German suburb; the other was in an apartment in downtown Rijeka. They didn't share a language initially, relying on early machine translation and the universal pop culture of the digital generation.

For eight years, the friendship existed entirely in the cloud. They texted through various iterations of messaging apps, watched each

sector, spoke of the Euro not with geopolitical pride, but with a sense of financial exhaustion. The transition period had triggered a wave of opportunistic price adjustments.

"Everything just rounded up," a medical student friend explained one evening as they sat outside a small bar overlooking the harbor. She pointed to the menu, where a coffee was listed at a neat, round Euro figure. "Two years ago, this was significantly cheaper in Kuna. The businesses look at the exchange rate, they see a fraction, and they just push it up to the next whole Euro. But our wages? Our scholarships? Those were converted exactly to the cent. They didn't round up." The Euro had brought convenience for travelers—the German student didn't have to visit a single exchange booth or calculate confusing conversion rates when buying groceries—but for the people who lived there, it felt like an uninvited-upon tax on their citizenship in the new Europe.

The Geography of Isolation: Krk Airport

This tension between systemic ideals and practical reality was perfectly mirrored in the transportation infrastructure of the Kvarner region. The European Union champions the concept of "territorial cohesion"—the idea that every region, no matter how remote, should be connected to the broader network of mobility. But a system is only as good as its local execution. The student's arrival in Croatia had been a lesson in logistical absurdity. They had managed to secure a remarkably cheap flight from Germany, but the destination was the Rijeka Airport (`\text{RJK}`).

Despite its name, the airport is not in Rijeka. It sits on the neighboring island of Krk, a rugged, wind-swept mass of limestone connected to the mainland by a massive concrete arch bridge. The airport itself was tiny—a modernist relic with a single terminal building and a solitary departure gate. Out of season, it was an isolated outpost; during the summer peak, it was a chaotic bottleneck where low-cost airlines dropped thousands of sun-seeking tourists into a logistical vacuum.

The student listened closely to the radio station playing softly through the minibus speakers, where an Austrian announcer was detailing a local traffic delay. The words were familiar, yet twisted into a soft, melodic, almost foreign cadence.

"To be honest," the student admitted, smiling through blue lips, "it's not really my German either. It's a dialect. It sounds more like Bavarian than what I speak at home. We can communicate, sure, but it's a bit tricky. If they go full Styrian, I'm as lost as you are."

This exchange revealed the complex, layered reality of European integration. To the Croatians, the German-speaking world was a single, prosperous monolith. To the German student, the linguistic and regional divides within that monolith were as deep and significant as the borders they had just crossed without stopping. Inside the political union, the ancient tribal maps of dialect and custom remained fully intact.

The Currency of Change – Rijeka's Transition

The Cost of Admission

Living in Rijeka for two months offered the German student a front-row seat to one of the most significant structural milestones of European integration: the practical aftermath of Croatia's adoption of the Euro.

For decades, the Croatian Kuna had been a symbol of national sovereignty, a currency forged in the tumultuous aftermath of the Yugoslav Wars. But by the time of the interview, the transition was complete. The colorful Kuna notes had vanished from circulation, replaced by the standardized, architectural designs of the Euro. On paper, this was the ultimate validation of Croatia's European journey—a full convergence with the economic engine of the continent.

In the grocery stores and cafes of Rijeka, however, the sentiment was far more complicated. The student quickly noticed that local friends, particularly those surviving on modest student stipends or working in the service

minibus simply rolled across the administrative lines at highway speed, the mobile phones of twenty rugby players simultaneously buzzing with automated text messages from various telecommunications networks: Welcome to Slovenia. Welcome to Austria. Data roaming rates apply according to EU regulations. Yet, the absence of physical barriers only highlighted the suddenness of the microclimates—both meteorological and cultural. By the time the minibus crossed into the Austrian state of Styria, the temperature had plummeted. The balmy, late-summer warmth of Rijeka was replaced by a sharp, biting Alpine chill that rattled the windows of the vehicle.

The Question at the Border

The German student, dressed in shorts and a light t-shirt suitable for the Adriatic coast, sat shivering in the back of the bus, wedged between two burly Croatian forwards. As the mountains opened up into the orderly, manicured valleys of Austria, one of the senior Croatian players leaned over the seat. He looked out at the neat, clean timber houses with their matching red-tile roofs and boxes of bright geraniums hanging from every window sill.

"So," the player asked, his voice a deep, gravelly baritone inflected with the sharp consonants of the coastal dialect. "How does it feel to be back home?"

The German student blinked, looking out at the Austrian landscape, then down at their own shivering limbs. "Home? I'm from Aachen. This is Austria. It's hundreds of kilometers away from my home." The Croatian players laughed—a warm, booming sound that filled the cramped interior of the minibus. To them, the distinction was microscopic. German was spoken here; the infrastructure was flawless; the efficiency was absolute. In the mental map of the Balkan players, the student had crossed back over the cultural line that separated the Mediterranean fringe from the Germanic core. "But you speak the language," another player chimed in from the front row. "How does it feel to hear German again after weeks of listening to us break the language?"

Crossing the Invisible Lines

By the second week of training, the team was preparing for an away game. The destination was Graz, Austria—a five-hour journey northward through the twisting topography of Slovenia. On a crisp September morning, when the summer heat was just beginning to fracture, the squad squeezed into a battered, white minibus. The vehicle smelled of old sweat, damp leather, and the sweet, chemically scent of energy drinks. The journey was an exercise in the casual miracle of modern European mobility, yet it remained haunted by the ghosts of older borders.

Crossing the Alps involves more natural obstacles than bureaucratic ones.

As the minibus rattled away from the coast, climbing the steep terrain toward the Slovenian border, the landscape transformed. The scrubby, Mediterranean vegetation gave way to the dense, dark green pine forests of Central Europe.

Inside the Schengen Area, the physical crossings were seamless. There were no armed guards, no long queues of idling trucks, no mandatory passport inspections that stretched into hours. The

physical presence that felt entirely detached from the performative warmth of California.

Europe was not America. Germany was not even, as it turned out, France or Italy. It was a landscape governed by invisible tracks, ancient regional mentalities, and an unwritten social code that required an entirely new set of sensory tools to decipher. This is the starting point of a larger realization: European integration is not a completed historical event, but a continuous, friction-filled collision of bodies, histories, and bureaucracies.

The Minibus to Graz – Frictions of the New Frontier

The Empty Campus of Rijeka

The late August sun over Rijeka did not merely shine; it baked the limestone streets until the air above them vibrated with heat waves. Perched on the steep hills of the Kvarner Gulf, the Croatian port city felt suspended between its Austro-Hungarian past and its Mediterranean present. Down in the old center, the buildings bore the elegant, fading grandeur of Habsburg architecture, while up on the mountain hill, the new university campus loomed like a clean, concrete monument to modern European funding.

For a young German student arriving for a two-month summer internship at the university laboratory, the campus felt ghost-like. It was the height of the semester break. The lecture halls were locked, the cafeterias ran on skeleton hours, and the wide, wind-swept plazas between the faculty buildings were devoid of the usual student chatter. Making friends under such conditions was an uphill battle against geography and time.

Desperate for human interaction and a break from the sterile quiet of the research lab, the student sought out the local rugby club. Rugby was an anomaly in this football-mad country, a marginal sport played by a tight-knit, intensely loyal subculture of athletes who didn't care about the blistering heat or the empty campus. They welcomed the German outsider with the casual, no-nonsense hospitality typical of port cities.

The Cartography of Belonging: Chronicles of European Friction

Anonymous contributor, Germany

Collected by M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

Introduction: The looming map of Obei (欧米)

For those born within the crisp, geometric perimeters of the European Union, the continent is often perceived as a sequence of historical negotiations, a patchwork of open borders punctuated by the occasional redundant toll booth or a sudden shift in the design of road signs. But when viewed from across the vast expanse of the Pacific, the contours of the West blur into something far more monolithic.

In Japan, there exists a specific linguistic container for this phenomenon: Obei. Written with the characters for Europe and America, the term effectively merges two continents, multiple oceans, and dozens of disparate cultures into a singular, colossal cultural gravity well. To the uninitiated mind looking outward from Tokyo or Osaka, Obei is a land of wide, sun-drenched boulevards, cinematic skylines, English-inflected business transactions, and an overarching, individualistic liberty. It is the idealized "West"—a place where Los Angeles and Frankfurt are merely neighborhoods in the same global village.

When a young Japanese traveler, having spent eighteen months absorbing the sprawling, decentralized chaos of Southern California, decided to relocate to the historic Hanseatic city of Bremen in Northern Germany, they brought the psychological map of Obei with them. They expected a continuation of the movie, perhaps a slightly older, cooler version of the West, but fundamentally the same open, breezy space.

Instead, they stepped off the train into a reality that was hyper-specific, deeply old, and structurally distinct from anything they had previously encountered. The skies over Bremen were a heavy, shifting grey; the architecture was dominated by dark, solemn brick and ornate Renaissance facades; and the people possessed a

undramatic. That difference, more than anything else, is the one that actually shaped his daily life. Though he admits, half-laughing, that he's developed a taste for a bit more heat himself lately – next week's forecast sits around 26 degrees, and he's looking forward to it rather than dreading it.

Rowing Toward Something

These days, rowing has worked its way into the rhythm of his life in Bremen. This weekend brings a competition – a DHL relay event – and he's not expecting to win, he says plainly, without any false modesty dressing it up. It's just part of the routine he's built for himself here: training, competing, showing up.

When there's nothing dramatic left to add – no single story that sums up four years of Berlin trips and Schleswig-Holstein towns and Bremen mornings – he shrugs it off good-naturedly. There isn't one big anecdote. There's just the slow accumulation of years, cities, and a country that has, gradually and without any single defining moment, become something close to home.

One of his favourite places in Germany: Marienplatz in Munich.

move there at one point – but he could never find an apartment with rent that made sense, and the plan quietly fell apart. He still thinks sometimes about the south: Frankfurt, Heidelberg, Stuttgart, Karlsruhe – cities he considers genuinely beautiful, in a part of the country where there's simply more money circulating. For now, though, Bremen is where he's built his life.

Two Lives, One Person

Ask him what he actually likes about Germany, enough to want to stay, and he doesn't reach for one dramatic story. It's more of an accumulation – the sense, he says, of getting to live two lives at once. Different culture, different people, a kind of doubling that he finds genuinely appealing rather than exhausting.

Climate turns out to be a surprisingly concrete part of that. Even in the north, even in a Bremen summer, the weather beats what he grew up with by a wide margin. Back home, midday sun means you don't walk anywhere – you sprint from the car straight into the nearest building, because standing outside simply isn't an option. In Germany, even a warm summer afternoon is walkable, ordinary,

Two Lives at Once

Anonymous contributor, Germany

Collected by M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

An anonymized narrative retelling of a recorded interview, told in chapters.

A Passport That Complicates Everything

Karim has been in Germany almost four years now, long enough to finish one program of study and start another. In that time he's collected a fairly respectable map of the country: Berlin, Dresden, Heidelberg, Stuttgart, Munich, each visited at some point along the way. Belgium is still on the list, unvisited so far. Offered a bottle of Franconian beer brought back from a friend's trip to Würzburg, he waves it off without much explanation needed: he doesn't drink.

The bigger complication isn't cultural, it's bureaucratic. He doesn't carry a European passport, and that single fact reshapes how travel works for him in ways his German friends rarely have to think about. Inside the Schengen zone, crossing borders is effortless, a non-event, the way it's supposed to be. The moment a trip steps outside that zone, though, everything gets heavier: visas, documentation, extra planning that never shows up on anyone else's itinerary. It's not a complaint so much as a fact of life he's learned to plan around.

Seven Towns Before Bremen

The first three years in Germany didn't happen in any one place. Karim moved through Schleswig-Holstein in pieces – seven different towns before anything started to feel settled. Eventually he decided he was done with the north entirely. So naturally, when he sat down and actually compared universities across the country, he ended up choosing Bremen anyway. Not for the weather, which he'd been hoping to leave behind. The city itself simply won him over. There'd been a version of this story where he ended up in Cologne instead – he genuinely wanted to

Maastricht: A Union of Citizens (1992–1993)

By the early 1990s the Community had grown from six members to twelve, the Berlin Wall had fallen, Germany was reunited, and the single market was nearly complete. On 7 February 1992, in the Dutch city of Maastricht, the twelve signed the Treaty on European Union – the most ambitious step since Rome. When it entered into force on 1 November 1993, the European Community became the European Union.

Maastricht set the course for a single currency – the euro, with its central banking system and convergence criteria – and opened cooperation in foreign and security policy, justice and home affairs. But its most personal innovation fits on a single line of treaty text: it created citizenship of the Union. Every national of a member state became, at the same time, a citizen of the EU – with the right to move and reside freely across the Union, to vote and stand in local and European elections wherever they live, and to petition and appeal to European institutions in their own language.

“Citizenship of the Union is hereby established. Every person holding the nationality of a Member State shall be a citizen of the Union.”

– Treaty on European Union, Article 8 (1992)

For the storytellers in this book, Maastricht is often the invisible hinge: the moment when Europe stopped being something that happened between governments and became a status each person carries – on a passport, at a ballot box, in a university enrolment office abroad.

Maastricht embodies the value of democratic belonging: the idea that the Union is founded not only on member states but on its citizens, who hold rights directly under European law. It transformed beneficiaries of integration into members of a political community.

Democracy and Citizenship

Chapter Four

Five accounts of what European citizenship feels like
from the inside – and from just outside it.

with a university in Portugal, a joint project centered on robotics, running year after year. Asked what all of this actually gave him, he doesn't hesitate. Modules he could never have taken at home, a course on IT in the banking sector stands out, something entirely absent from his home university's own catalogue, genuinely broadened what he was exposed to. It's the kind of value, he suspects, that's hard to quantify in the moment but adds up: a wider set of perspectives, carried forward into whatever comes next in his career. When asked if anything about the exchange could have been improved, he thinks it over and decides, honestly, there isn't much he'd change.

without much hesitation. That was three and a half years ago now, and he's stayed involved ever since.

He describes the group's purpose simply: organizing events for exchange students, a rotating cast of activities that ranges from ice skating to mini golf to visits to the botanical garden, plus an international dinner where everyone brings a small dish from home, and the occasional party. Funding comes almost entirely through the university's international office, which allocates an annual budget the group can draw against, supplemented by whatever the parties themselves bring in at the door. Leadership rotates through a board that turns over often – inevitably, since so many of its own members eventually leave for exchanges of their own or simply finish their degrees and move on. When that happens, the group holds a new election and starts again.

A Program Built for the World

Asked whether the international makeup of the group, many of its members having moved to Germany from elsewhere in the EU, ever surfaces as friction, differing outlooks colliding, Jonas doesn't think it's much of an issue at all. Internally, people get along fine, as far as he's noticed; nothing resembling a real conflict comes to mind. Externally, when the group needs to communicate outward, English does most of the work.

That international thread runs through his coursework too. His degree, media informatics, is deliberately built with an outward-facing structure, its name itself signaling an international orientation. Several of his modules were taught in English specifically because those were the courses primarily offered to incoming international students. During one international week, students from abroad and local students paired off and taught each other pieces of their own expertise. Local students, he notes, generally manage solid English, accented, not always perfectly phrased, but more than functional.

The university maintains a wide network of partner institutions abroad, mostly the same places students end up going on exchange. Beyond that, there's a recurring annual collaboration

The first thing he noticed in Luxembourg was that public transport is free and reliable.

Landing, and Being Caught

The first days were rough in a very specific way – not because Luxembourg itself was difficult, but because it was the first time he'd ever moved out of his parents' house, and he'd chosen to do it by moving somewhere far away all at once, no gradual runway. For a short stretch, that combination hit harder than he expected. What eased it, almost immediately, was a welcome event run by the local Erasmus Student Network. He met people there within his first days – enough that the initial disorientation didn't have room to calcify into something worse. It turned out to be the kind of first impression that doesn't fade: it's the reason, he says, that he's still connected to that same network today, years later, back home.

Finding a Second Family Through LEI

The connection followed him home. Almost as soon as he was back, a recruitment email landed in his inbox – the LEI (Local Erasmus initiative) chapter looking for new members – and he said yes

The Second-Choice Country

Anonymous contributor, Germany

Collected by MZC Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

An anonymized narrative retelling of a recorded interview, told in chapters.

Jonas hadn't set out to fall in love with Luxembourg. The plan, originally, was the Netherlands – but by the time his application worked its way through the university's exchange office, every spot there was already taken. He found himself among the small handful of students bumped into a second round of placements, sorting through whatever was left. Luxembourg rose to the top of that shortened list for a reason that had nothing to do with logistics and everything to do with family: his sister had studied there once, started to finish, which meant he already carried a little bit of the language in his ear and a rough sense of the place before he ever set foot in it. It also sat conveniently close to home – close enough that leaving didn't feel like vanishing entirely.

Looking back, he calls the experience genuinely great, with one honest caveat: it would have been even better with a bit more French in his pocket. Both the apartment he lived in and the university campus itself sat astonishingly close to the French border – five hundred meters one direction, two kilometers the other. The whole area leaned unmistakably French in flavor. Still, day to day, German or English carried him through almost everything he needed, and by the time he left, he'd at least mastered ordering a döner in French.

He didn't cross into France often – three times, by his count, each trip requiring a printed document he had to carry along. And despite Luxembourg sitting at the literal geographic heart of the European Union, surrounded by its institutions, he never went looking for that side of it. His semester there was shaped less by Brussels-style politics and more by coursework and the slow, ordinary work of building a social life from scratch.

sponsors for intercultural events are hard to find. We often have to keep our heads above water with “side jobs” to finance our artistic work. I myself still experience this reality to this day. After returning from a ten-year stint in Brazil, I’m currently working at the UKH Hospital in food distribution and patient care. I describe the search for work with every new start in Germany as a constant “adventure.”

Conclusion: Identity and Resistance

My life between Salvador and Hamburg has taught me that integration doesn’t mean cutting off one’s roots, but rather using them as a foundation for something new. I’ve launched projects like “Bahianas da Rosário” to leave my mark. I now plan to spend part of the year in Brazil with my family and the other part working in Hamburg. I’ve become a German citizen, but my heart beats to the rhythm of both worlds. My story shows that you can always start over, as long as you have the courage to write your own story.

were working in isolation from one another and had hardly any connections. With the vision of bringing my compatriots together and presenting Brazil's cultural diversity beyond the usual clichés of soccer, samba, caipirinha, and "naked women," I went to the Motte Cultural Center in Ottensen. Without any capital, but with a lot of passion, I organized the first Brazilian Cultural Festival in Hamburg. For three days, we filled the venue with workshops on dance, percussion, and theater, as well as photo exhibitions, to give people a firsthand experience of Latin America's true diversity.

Professionalization: The "Stage of Cultures"

The festival was such a huge success that the organizers of the alternate took notice of me and asked if I wanted to take over a stage. Although I had no prior experience on this scale, I quickly became more professional. I named my project "Bühne der Kulturen" ("Stage of Cultures") and led it for over 17 years, until 2013. In doing so, I curated world music artists of various nationalities and built bridges between Hamburg's ethnic communities. I coordinated technical aspects, reviewed CDs, put together programs, and learned how to organize cultural events in public spaces.

The Brazilian Afternoon at Planten un Blomen, which I've organized annually since 2001, also became an integral part of my work. This work often had profound social significance. At times, our stage was set up at the riding arena in Ottensen—a place from which Jews and opponents of the Nazis were once deported. It filled me with pride to say, "We have brought joy to this city and revived trust in the love between people." We have healed history through culture. The harsh realities of the intercultural job market. Yet the path as a migrant in the cultural sector is not a pure triumph; it is a constant struggle against precariousness. In workshops like "Interculturalism as a Career Opportunity: We know a Thing or Two About That," I've often spoken about the systemic hurdles. Many migrants who were already successful artists or managers in their home countries often have to work as volunteers in Germany for years just to make contacts and gather information. We rely on our cultural background as "capital," but the market is tough: there's fierce competition for dwindling public funds, and

When Everything Starts Over: My Journey Between Financial Statements and World Music

Cecilia Simão, Germany

Collected by M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

The Leap into the Unknown: From Salvador to Hamburg

I am Cecilia Simão, 64 years old, and my life is a story of constantly "starting over again." I was born in São Paulo, Brazil, where I was deeply rooted in the family business—a traditional restaurant that's been around for 50 years now. By the age of 29, I'd already lived a full life: I was married, had three children, and was running my parents' business. But I felt the urge for change. When I separated from my husband and later met a German man who was studying in Salvador, a door to Europe opened.

My father gave me the most important piece of advice of my life back then: "Go with peace of mind. If it doesn't work out, you'll have a place to come back to. But do it so that you've done something you wanted to do." With that reassurance and my parents' financial support, I arrived in Germany 35 years ago, without speaking a word of German. The first hurdle: the world of financial statements. My start in my career in Hamburg was, to put it mildly, bizarre. I worked at my in-laws' tax accounting firm, sitting in front of huge, noisy machines. I typed up balance sheets, from left to right, line by line, without understanding the content of the documents. I merely changed numbers in saved documents, without comprehending a single word of what I was typing. At the same time, I attended language classes, because the language was the very first and greatest barrier for me.

The Turning Point: Cultural Management Through Personal Initiative

My career in the intercultural field began in 1998 during my maternity leave. I noticed that many Brazilian artists in Hamburg

experience of integration happens through ordinary moments: taking a train to another country, attending university, starting a first job, learning a new language, or making friends from different backgrounds. For these migrants, Europe is not simply the place they imagined before arrival. It is more complex. It contains contradictions: history and progress, bureaucracy and freedom, differences and cooperation. Their experiences demonstrate that Europe is not only defined by those who were born within its borders. It is also shaped by those who cross those borders and contribute new perspectives. Their journeys from South Africa and Ecuador reveal a broader truth about European integration: Europe is not only a geographical space. It is a shared experience created by millions of individual journeys.

Work is therefore not only a source of income—it is also a social environment where migrants build relationships and learn cultural expectations.

What Europe can learn from migration

Neither migrant describes integration as a process where newcomers simply adapt to European society. Instead, they see migration as an exchange. They appreciate many aspects of European societies: organisation, reliability, safety, respect, and opportunities. At the same time, they believe migrants bring valuable perspectives and experiences. The Ecuadorian migrant highlights differences in communication styles.

He admires the German emphasis on respect, responsibility, and personal boundaries. However, coming from Ecuador, he sometimes experiences German social interactions as more distant. In South America, social relationships are often more spontaneous and emotionally expressive.

This does not mean one culture is better than another. Instead, it shows how different societies have developed different ways of expressing respect and connection. Migration creates opportunities for these different approaches to meet. Europe can learn from the openness and warmth of South American cultures, while migrants can learn from European systems of organisation and responsibility.

Becoming a part of Europe

The stories of these two migrants show that European identity is not fixed. It is continuously shaped by people who arrive, participate, work, study, and create relationships across borders. European integration is often discussed through institutions, treaties, and economic cooperation. However, the everyday

Without this information, many migrants rely on other foreigners who have already experienced the process. Integration often becomes a process of learning through mistakes.

Education and work as pathways into society

Education was one of the strongest motivations behind both journeys. For the Ecuadorian migrant, Germany represented a place where academic achievement could create long-term opportunities. Studying engineering in Germany meant entering a country internationally recognised for technological innovation and professional standards. He appreciated the possibility that education could become a bridge toward integration. A German degree could provide not only knowledge but also access to employment opportunities and a legal pathway to remain in the country. The South African migrant was also attracted by the opportunities created by European education. She valued the international recognition of German institutions and the possibility of building a more secure professional future. Beyond universities, workplaces also became important spaces of integration. Both migrants found their first jobs through international environments, including Irish-style pubs and service jobs where foreigners often find opportunities because English is widely spoken. However, they also recognise that language and workplace environment play important roles in integration. The South African migrant reflects that working mainly in English-speaking environments slowed her progress in German. Working in a German-speaking workplace, she believes, would have accelerated her language skills and helped her integrate more deeply into local society.

Both migrants describe Germany as a society built around structure, organisation, and rules. The South African migrant noticed this difference immediately. Coming from South Africa, where administrative processes can sometimes be more flexible, Germany's detailed systems created a significant cultural adjustment.

"In Germany, everything is very by the book," she explains. Registration, tax identification, health insurance, and official documentation are not optional details—they are essential parts of everyday life.

This structure creates reliability, but it also requires newcomers to understand responsibilities quickly. For migrants, the challenge is not only learning a new language or culture. It is learning an entire administrative system. The Ecuadorian migrant experienced this even before arriving through the visa process.

Obtaining permission to study required extensive preparation: university acceptance, proof of financial resources, accommodation information, travel arrangements, and official documents.

For students from countries with different economic conditions, these requirements can create significant obstacles. Once in Germany, another challenge appeared: understanding what needed to be done after arrival.

Both migrants believe that clearer information for international newcomers would make integration easier. A simple guide provided by embassies or universities could explain essential first steps: registering an address; obtaining health insurance; understanding employment rights; learning about taxes; knowing available support services.

Mobility as a new form of freedom

For both migrants, one of the most powerful symbols of European integration is mobility. The ability to travel easily between cities and countries changed their understanding of everyday life.

For someone coming from outside Europe, the European transport system can represent much more than convenience. It represents independence.

The South African migrant remembers her first experiences using regional trains and travelling with the nine-euro ticket introduced in Germany.

Before arriving in Europe, travelling spontaneously between cities was not something she considered normal. Suddenly, she could decide to visit another place, travel alone, and return safely.

"I was travelling on the floor of a train in a country where I did not speak the language, but I still managed to get there, had a great time, met people, and came back."

This experience represented a new kind of freedom.

The Ecuadorian migrant describes a similar feeling. In Ecuador, concerns about safety can influence daily decisions. People may need to think carefully about where they go, what time they travel, and how they move through public spaces.

In Germany, he experienced a different relationship with public life. The ability to walk at night, use public transport, and explore unfamiliar places created a sense of independence.

Safety became connected to freedom. For both migrants, European mobility was not simply about transportation—it represented access to opportunities, experiences, and relationships.

Learning a new system: bureaucracy and adaptation

While European systems provide many opportunities, adapting to them can also be challenging.

"The land of engineers," he describes it. For him, studying in Germany was not only about obtaining a degree but also about accessing a society where education could become a pathway toward integration.

Discovering a continent of differences

One of the most significant discoveries after arriving in Europe was that the continent was far more diverse than expected. From the outside, Europe can appear like one cultural space. Many people imagine "Europe" as one place with common values and traditions. However, living there reveals a much more complex reality.

The Ecuadorian migrant describes this as one of the things he appreciates most about Europe. After spending more than six years in Eastern Europe, particularly Ukraine, he experienced firsthand how different European societies can be.

"Still Europe, right? Yes, of course," he explains, "but it is very different. I cannot say better or worse—it is just different." For him, this diversity is one of Europe's greatest strengths. Within only a few hours of travel, people can encounter different languages, traditions, historical experiences, and social behaviours. A short journey can mean entering a completely different cultural environment. Travelling from Germany to the Netherlands or Belgium is not simply geographical movement—it is movement between different social realities.

This experience reflects one of the central achievements of European integration: the ability to move between countries while maintaining distinct national identities. The European project has attempted to create cooperation without eliminating difference. Instead of requiring countries to become identical, integration has allowed different societies to exist within a shared framework.

“Europe is kind of 50-50,” she explains. “Everything is seen as better and more efficient, but there is also the history of colonisation, slavery, and what happened to Africa.”

This created a complicated relationship with Europe. The continent could be admired for its achievements while also being questioned for its historical actions. Migration therefore did not happen in a historical vacuum. She arrived carrying memories, experiences, and perspectives shaped by the relationship between Europe and South Africa.

For her, moving to Europe meant entering a place that was both familiar and unfamiliar—a region whose influence had shaped parts of South African history, but which she had never personally experienced.

The Ecuadorian migrant also arrived with a strong image of Europe. In Ecuador, Europe was often associated with education, professional opportunities, and a different quality of life. Germany in particular represented a country where academic achievement and professional skills could open doors. As an engineer, he had always associated Germany with technological development and engineering excellence.

Europe before arrival: expectations, history, and contradictions

Before experiencing Europe directly, both migrants had developed strong ideas about what the continent represented. For the South African migrant, Europe carried two opposing meanings. It represented opportunity and progress, but it was also connected to a difficult historical relationship.

Not native to the German language, their workplace, a small Irish pub in the old town of Bremen, is ideal

Growing up in South Africa, she was familiar with the influence of European systems, institutions, and history. Europe was often portrayed as a highly developed region with strong infrastructure, reliable institutions, and economic opportunities. Many people from South Africa view Europe as a place where they can access better career opportunities, education, and quality of life. At the same time, this positive image existed alongside the history of European colonialism.

Finding Europe: Two Journeys of Integration, Identity, and Arrival

Anonymous contributors, Germany

Collected by MZC Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

From distant imagination to lived experience

For many people outside Europe, the continent exists first as an idea before it becomes a reality. It is imagined through education, media, family stories, historical narratives, and economic opportunities. Europe is often associated with stability, innovation, freedom of movement, and a high standard of living. It represents a place where people can study, work, travel, and create a different future.

However, the experience of arriving in Europe often challenges these first impressions. The continent that appears unified from the outside reveals itself as a complex combination of different cultures, languages, histories, and social systems. European integration has created unprecedented opportunities for movement and cooperation, but the personal experience of becoming part of this space remains deeply individual. The stories of two migrants, one originally from South Africa and one originally from Ecuador, illustrate this complexity. Both arrived in Europe with expectations shaped by their countries of origin. Both discovered a continent that was more diverse and complicated than they imagined. Their experiences reveal not only the opportunities created by European integration but also the challenges of navigating a new society.

Their journeys show that integration is not simply about moving across borders. It is about learning new systems, negotiating identity, understanding cultural differences, and finding a personal connection to a place that was once unfamiliar.

FINDING A PLACE IN EUROPE: AN INDIAN STUDENT'S JOURNEY THROUGH
MOBILITY, EDUCATION, AND BELONGING

European values of openness and cooperation, making political
discussions about migration and identity particularly meaningful.
For him, European integration is not only a political process
between states. It is a personal experience created through
education, travel, relationships, and everyday life. It means
navigating differences while discovering common ground.
His journey from India to Germany reflects one of the central
experiences of contemporary Europe: people moving across
borders not only to study or work, but to build new identities and
connections. Europe, in this sense, is not simply a destination. It is a
constantly changing space where people negotiate belonging
between their past, their present, and their future.
It's an unusually hot June afternoon, as the two friends and
workcolleagues stand in the Irish Pub in the picture-esque old town of
Bremen. Ironically neither of them is from Ireland, one from South
Africa and one from Ecuador.

Most of all he enjoys the unique nature of the bavarian mountains.

“different” or “the other.” Over time, however, this feeling became less dominant as he built connections and became more familiar with German society.

He also recognises that negative experiences can happen anywhere. Reflecting on his background in India, he notes that privilege and social position influence how people experience society. If he had grown up in a different situation, he might have encountered different forms of exclusion even in his home country. Living in Germany has also shaped his perspective on European politics. While he appreciates many aspects of European society, he is concerned about political developments, especially the rise of nationalist movements. Living in a diverse and international city such as Bremen has strengthened his sense of connection with

His experience of Europe also developed through travel. During his time in Germany, he visited several European countries, including France, Hungary, Austria, the Netherlands, and Italy. One of the most meaningful aspects of European integration for him was the ability to cross borders and experience different societies relatively easily.

Travelling within Europe gave him a practical understanding of the European project. Border crossings were different from what he had expected: documents still needed to be carried, but movement between countries was much simpler compared with international travel outside Europe. His student status also created connections across borders, as his university registration provided access to discounts and benefits in other countries, such as reduced museum entry in Paris and public transport discounts in Hungary. Transportation became another way of experiencing European integration. He travelled by buses and trains, discovering both the advantages and limitations of European mobility. While travelling by train could be comfortable and accessible, especially compared with other forms of transport, prices could vary significantly. Western European destinations such as France could become expensive, while travel toward Eastern Europe was often more affordable.

His first impressions of Europe before arriving were shaped partly by idealised images. He describes these early expectations as somewhat “postcard-like” – focused on beauty, history, and cultural richness. However, his exchange experience in Germany in 2017 helped transform this image into something more realistic and personal.

During that exchange, he experienced Germany as a place with impressive natural landscapes, accessibility, and public infrastructure. One detail that especially influenced him was the accessibility of public transport for wheelchair users. This represented a wider idea of social inclusion and demonstrated how infrastructure can reflect societal values.

Overall, his experience of Europe has been positive, although he acknowledges moments when he has felt like an outsider. At the beginning of his stay, he was very aware of being perceived as

professional experience gave him valuable knowledge of Indian society and workplace culture, but it also revealed challenges. One of the main difficulties he experienced was the lack of strong labour protections and employee rights. Long working hours, unpaid overtime, and limited enforcement of workplace regulations made him question whether he wanted to build his future in the same environment.

At the same time, he discovered that he enjoyed teaching and sharing knowledge. This encouraged him to pursue a master's degree and look for an international academic environment. Europe, and especially Germany, became attractive because of its stronger labour laws, social protections, and international outlook. Before moving, he understood that learning German would be essential for integration. However, he had only studied the language briefly before arriving. In many ways, moving to Germany forced him to develop his language skills through daily life.

His first steps toward integration began even before arriving. Obtaining a German student visa from India was a lengthy and complicated process. Academic documents had to be verified, and the entire procedure could take several months. Despite these challenges, support from German institutions helped make the transition easier.

The university environment also played an important role. Coming to Bremen University and studying in an international setting meant that he was surrounded by people facing similar challenges. Other international students became an important source of support, helping each other understand unfamiliar systems and everyday procedures.

For him, integration was not only about formal requirements but also about learning how society works. Simple tasks such as registration, making phone calls, or communicating with authorities could become difficult when they depended on language and cultural knowledge. However, he also noticed that many answers were available online – if people knew how to search for them. This made digital and media literacy an important part of adapting to life in Germany.

Finding a Place in Europe: An Indian Student's Journey Through Mobility, Education, and Belonging

Anonymous contributor, Germany

Collected by M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

European integration is often discussed through institutions, political agreements, and economic cooperation. However, for many people who move across borders, Europe is experienced through everyday encounters: learning a new language, navigating bureaucracy, travelling between countries, studying in international environments, and finding a sense of belonging in a new society.

For one student from India, Europe became not only a place of education but also a space where ideas about opportunity, equality, and cultural exchange could become part of everyday life. Growing up in India, mainly in Kolkata and other large cities, he was surrounded by a multilingual and multicultural environment. Although he spoke his native languages, English became an important part of his education and academic identity. From an early age, English was the language through which he studied, wrote, and discussed ideas, eventually becoming the language in which he felt most comfortable in academic settings. His university experience in India already exposed him to diversity. He studied at the National Institute of Design, an institution that brought together students from different regions of the country. Although everyone shared an Indian identity, the cultural differences between states and languages created an environment that was deeply multicultural. After completing his studies and working in India for several years, he began to think about continuing his education abroad. His

especially because her knowledge of English allowed her to approach German literature and understand connections between languages.

Her decision was also influenced by the discovery of a university program that combined theory and design – a combination that reflected her own interests. She saw herself as someone between different worlds: between text and visual culture, between academic knowledge and creative practice.

Moving to Germany became a personal experience of European integration. However, integration was not immediate. For her, becoming part of Europe is connected strongly to language and cultural understanding. Learning German is not only about communication but also about accessing shared references, humour, and everyday experiences.

“I think when I learn German and understand the inner jokes and references that everyone culturally possesses, then I will feel: I am there,” she explains.

Although she currently experiences European identity mainly through Germany, she believes that understanding Europe as a whole requires time and travel. The European Union, with its diversity of countries and cultures, cannot be understood from only one perspective. For her, European integration is a gradual process of discovering relationships between nations, societies, and individuals.

While staying in Germany, she really enjoys the University Campus of Uni Bremen.

“Everything seemed very structured, precise, modern, and humane,” she recalls. Europe appeared almost like an ideal model – a place where knowledge, order, and creativity existed together. This image created a strong curiosity and eventually influenced her decision to continue her studies there.

Her first encounter with Europe, however, came earlier. At the age of thirteen, she joined a school trip through Poland, France, Germany, and the Netherlands. This experience was intense: museums, historical sites, and new cultural impressions created a feeling of being overwhelmed. At that time, she did not imagine herself as a tourist in Europe, but the journey planted an early connection with the continent.

Years later, when choosing where to pursue her master's degree, Germany became the natural choice. The availability of affordable education and her growing interest in German culture encouraged her to apply. She was also fascinated by the German language,

Between Two Worlds: A Journey into Europe and the Search for Belonging

Anonymous contributor, Germany

Collected by M2C Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

For many people, Europe represents more than a geographical space. It is an idea built around culture, education, mobility, and the possibility of connecting different histories and identities. For one Russian student, this idea of Europe developed long before moving there. It began with literature, language, and the image of Europe as a place of knowledge, creativity, and opportunity.

Born in Russia in 1999, she spent her early childhood in the countryside before moving with her family to the Tula region and later to Moscow. Growing up as an only child, she experienced both care and personal challenges within her family environment. Her education eventually led her toward literature, philosophy, and art – fields that would shape her understanding of culture and influence her decision to move abroad.

In Moscow, she studied at a Maxim Gorky Literature Institute that combined creative writing with academic approaches to language, philosophy, cinema, and art theory. Unlike traditional educational programs, the institute encouraged discussion, experimentation, and criticism. Students worked closely with mentors and exchanged ideas across different fields. This environment shaped her as someone interested in the connection between theory and creativity – something she would later find again in Germany.

Before moving to Europe, her perception of Europe was strongly influenced by Russian cultural traditions. European thinkers, writers, and scientists were often presented as important foundations of modern knowledge. Germany, in particular,

From the author's photographs.

times, and has made me feel homesick more often than I've ever been before.

I don't fully feel at home where I am, and I like the idea of eventually moving back to Ireland, but I'm not sure I'd be able to settle if I had to stay in Donegal for more than a visit. Somewhere between Helsinki and Sicily and everywhere in between, I think I picked up pieces of a lot of different places, and none of them quite add up to one single "home" anymore – but I've met people, in classrooms and on dance floors and in dodgy Erasmus flats, who felt like home in their own way, even briefly, even from completely different countries and backgrounds than mine. I don't think I'll stay in Sicily forever, and I don't know where I might go next. But between the friendships, the language, the dancing, and the five years that somehow crept up on me, it's been an unexpected, yet amazing European experience. And I'm not done yet.

Aerial performance, Sicily, July 2024. Photograph: Alice Colombo.

contemporary and modern dance. I fell completely in love with all of it, and through it I've been to aerial conventions and met even more people from all over Europe and beyond. It's brought opportunities I never expected – dancing in local festivals, and most recently performing in four open-air theatres across Sicily, alongside other amazing dancers, a choir, and orchestra.

I actually met my boyfriend Ax through dance. We had known each other in passing, as he taught at the dance school where I train. We eventually got talking during rehearsals in the run-up to our end-of-year show, and I was asked to shoot a video of him and his dance partner. We got to know each other better, and we've been together for two years now, despite him being pretty introverted and me being pretty extroverted. He's one of the main reasons I've stayed these extra years – even turning down a visa for Canada that I'd applied for, back when Vancouver was still the plan.

The bureaucracy here isn't great, and I found that out the hard way. I'm a legal resident in Italy, and Italian national ID cards are normally valid for travel within the Schengen zone – except mine had "not valid for travel abroad" printed in small letters I never thought to check. I got turned away at the gate and escorted out of the airport. A small, humbling reminder that the freedom to move across Europe is real, but it still runs on paperwork, and the paperwork doesn't forgive you for not reading it.

I always considered home pretty backwards, but in the last few years a Pride festival has actually started running there. It was pretty emotional seeing a photo of the giant rainbow flag filling the main street of the town where I went to school. Every time I go back now to visit family I'm amazed at how many people are openly LGBTQ+. It makes me a little nostalgic for what could have been, if that had existed when I was still there to need it.

I've never really gotten homesick, even when I was a child going off to a summer camp for weeks, but these last few years my sister has had two children and a third is on the way. It's a cliché, but the phrase "they grow up so fast" is true. I only get to see my nephews twice a year, and every time I do they've changed so much. Watching them grow through a phone screen has been difficult at

Erasmus+ mobility work placement for graduates and shared the link to the website. I signed up almost immediately, quit my job, and three weeks later I was in Sicily.

I learned a lot during the placement and explored the island with new friends. Towards the end of the three months, my boss asked if I'd be interested in staying for another three. I immediately said yes. Those three months turned into six, then a year, and September 2026 marks five years since I first arrived.

Through work and various projects I got to travel to other countries too, sometimes filming, sometimes as a participant – including ten days in Morocco through the European Solidarity Corps, which was its own small education in how far these programmes can actually reach.

I came to Sicily with a small Erasmus group for the placement, and we became good friends over those first three months. After I got the offer to stay longer, coming back out to Sicily alone in January, without that same group around me anymore, was when it actually hit me, and the following months were definitely a bit lonely. I didn't speak the language beyond a few basic phrases, and it's not a touristic city, so a lot of people don't speak English outside of the office where I work. Many people my age had already moved away to bigger cities in the north, similar to what I had done myself going to study in Dublin. I made friends with my colleagues, which led to meeting their friends, and slowly but surely, new roots started to form. It took a long time before I could keep up with a group of people all speaking Italian, especially when they started throwing Sicilian words into the mix – it's something I still struggle with sometimes. Even with that language barrier in the beginning: between friends, a relationship, and Duolingo, I've reached a comfortable level – I still make some mistakes, but I'm still learning, and I think I always will be.

I'd always wanted to dance, but there was always something in the way – being a closeted gay kid in the countryside, then a broke college student in an expensive city. In Sicily, I met Fabrizio, went to see a sunset aerial show she performed at, and as soon as it was over I asked if she taught adults. She brought me to the dance school where she taught aerial, and I started training, along with

building confidence, and university helped me a lot in finding my own voice – even joining the radio society so other people had to hear my voice too. It was at university where I met Kim, an Erasmus student from Germany who came to study with us for a semester. We became really close and still keep in touch to this day – she even came out to visit me in Sicily a few years ago. It's strange to think that a friendship that started because of a European exchange programme is still going over a decade later, on a completely different part of the map than where it began.

In my third year I signed up to do an Erasmus in Helsinki, and it changed something in me. It was the first time I really felt integrated with other international students – the first time I felt, for lack of a better word, "European." As students there were obviously lots of parties, but underneath that it was a genuinely amazing experience in understanding how big and small the world is at the same time. We all came from different backgrounds, different languages, different cultures, but everyone was so open and so willing to meet each other halfway – we were all in a new place, figuring it out together. The level of professionalism was eye-opening too, and I learned a huge amount helping out on a few short films with classmates, all speaking different languages and somehow still finishing the job.

I came back to Dublin with so much experience in my pocket and a real drive to keep creating and keep travelling. Our friend group had been talking about moving to Vancouver after graduation to work in media and film together – and then Covid happened. Our university shut down, we finished the year from home, and graduated on a livestream. I actually moved back to Donegal during that time, and I'm genuinely grateful for what it gave me – getting closer with my family; exploring home, the mountains and beaches, as an adult; and finally convincing my mum to get a dog, something she'd never shown the slightest interest in but who is now, unmistakably, her fifth child.

I did some freelance graphic design and photography work during that time, but it was difficult with lockdown. I got a job in a local call centre for a travel insurance company and worked there for 11 months, promising myself I wouldn't be there for more than a year. A friend from university mentioned she'd seen something about an

Home Away from Home

Cormac Porter, Ireland / Italy

Written in English by the author

I grew up in the countryside of Donegal, the least populated county in Ireland and one regularly nicknamed "the forgotten county". Looking back now, I had a great childhood and spent most of it outdoors, but it always felt small to me at the time. I come from a family of four siblings and over sixty cousins so there was never any shortage of people around, just a shortage of ways to get to them. Public transport was a bus that passed a couple of times a day, so without a car — or a taxi service otherwise known as my mum — it was pretty hard to see friends regularly outside of school, or to go anywhere much at all.

I did well in school, and there were always Spanish Erasmus students passing through for a semester or so, but doing an Erasmus ourselves wasn't really something people from home did — not in Spain, not anywhere. I remember our French teacher talking once about an exchange programme, living with a family in France to learn the language, but I only know of a handful of people who ever actually went. Europe, in that sense, was something that arrived to us in short visits rather than something we went out and joined. I didn't think much of it at the time, but looking back, that imbalance is probably what made me want to tip it the other way eventually.

I applied and got accepted to study Creative Digital Media in TU Dublin, choosing to move to "the big city" instead of a local college an hour from home that offered a similar course. I was a small gay boy looking for an adventure, and I wanted to get out there. I loved my course, and living in Dublin really brought me out of my shell. I was the only one from back home who went to study at TUD, so it definitely pushed me to put myself out there and make new friends. I still struggle sometimes with being shy, but since taking part in our school musical in secondary school I had slowly been

The Treaties of Rome: A Common Market for a Common Future (1957)

On 25 March 1957, in the Palazzo dei Conservatori on Rome's Capitoline Hill, the same six countries that had pooled their coal and steel signed two new treaties: one establishing the European Economic Community (EEC), the other the European Atomic Energy Community (Euratom). Both entered into force on 1 January 1958. Where the ECSC had joined two industries, the EEC set out to join whole economies – a common market in which goods, and progressively people, services and capital, could move as freely between member states as within them.

The wager of Rome was that prosperity, like peace, is built together. A customs union removed tariffs between the Six; common policies for agriculture, transport and trade followed; and ordinary Europeans began to feel integration in their daily lives – in the goods on their shelves, in work found across a border, in the first generation of Community rules protecting them as workers and consumers. From the institutions of the EEC – Commission, Council, Parliamentary Assembly and Court – descends, in a direct line, the institutional architecture of today's European Union.

“Determined to lay the foundations of an ever closer union among the peoples of Europe...”
 – Preamble, Treaty establishing the European Economic Community, 1957

The phrase “ever closer union among the peoples of Europe” – peoples, not states – carried Monnet's signature idea into treaty law, where it remains to this day.

Rome established the European conviction that markets are a means, not an end: that open borders, common rules and fair competition exist to raise living standards and knit peoples together. The “four freedoms” born here – free movement of goods, persons, services and capital – shape nearly every personal story in this collection.

Openness and Shared Prosperity

Six Journeys made possible by the four freedoms: to study, to work, to move, to arrive.

Journey confirmed that freedom is not temporary – it is truly and permanently at hand. He says that knowledge is the most important thing: knowing that his children will never have to live in a world where freedom must be secretly sought in underground texts or cassettes brought from abroad. They live in a world where freedom is natural, not an exception. And that, says Uilo, is the greatest victory.

independent, Nordic country. He says that moment meant more to him than any official accession ceremony.

He says the greatest change was not what happened at the political level, but what happened in people's minds. In the late 1990s and early 2000s people began for the first time talking about the future as something they could shape themselves. In the Soviet era, the future had been something vague and distant, something that didn't depend on the individual. After independence it became something you could plan for, work toward, move toward – a collective awakening. His generation also had to learn to trust themselves. In the Soviet era the system had decided what a person could and could not do; after independence you had to learn that you yourself are in charge of your own life. That wasn't easy, many couldn't accept it. Some waited for someone else to tell them what to do; some couldn't accept that freedom also means responsibility. He says that was one of the hardest lessons: understanding that freedom is not only an opportunity, but also an obligation. He recalls how his father, a good and conscientious worker, couldn't adapt to a world where you had to make your own decisions and bear your own responsibility – and it was painful to watch one generation remain stuck in the past while another moved forward.

For Ulo himself, the most important thing was that he finally felt he lived in a world where he was able to shape his own life. That feeling came when he saw his company grow; it came when he saw his children growing up in a world that was open, free, and full of possibilities; it came when he saw Estonia become a country that no longer needed to prove it existed, but could simply begin to live. He says his story is the story of one generation that grew up amid restrictions but stepped into adult life in a time of freedom; that had to learn fast, adapt fast, and survive in a world that changed every month; that witnessed scarcity and abundance, fear and hope, restrictions and freedom; that lived through an era that broke apart before their eyes and stepped into a new time that promised more than any before it.

Ulo says he doesn't idealise the past, but he values the journey that led Estonia into the European Union and the euro area. For him that

nothing was certain. It was like standing on a great open plain with no paths, but with the horizon visible in every direction. His own entrepreneurship began almost by accident – he hadn't dreamed as a child of becoming an entrepreneur, since in the Soviet era no such concept existed. But when the law permitted it, it seemed the natural path: if the system gives you nothing, you have to create what you need yourself. He started with small things, learned what he didn't know, and adapted every week to new rules. Everyone was learning together, the state, the entrepreneurs, the people, in a collective process of trial and error. It was simultaneously exhausting and liberating: exhausting because everything had to be built from scratch, liberating because it was finally possible to decide for yourself what to do and how to live. Some of his generation got rich quickly; others lost everything. Some friends couldn't adapt, drifting into criminal circles, or simply vanishing, leaving behind only a memory. He says it was a painful time, because alongside every success story there was also a story of loss.

He recalls how his own company grew alongside the country. At first everything was uncertain, but with each year the situation became more stable. Foreign partners began taking Estonia more seriously as the country itself became more credible. He says that before EU accession there was always a hidden doubt – was Estonia strong enough, stable enough, trustworthy enough. After accession that doubt vanished almost overnight. Foreign partners began speaking of Estonia as a normal European country, not a former Soviet republic. That change was deeply personal for him, because he felt it was also the fruit of his generation's labour – a generation that had had to survive between two worlds.

He recalls the first time he felt Estonia was genuinely part of Europe. It was not a political moment, not any official ceremony, but an entirely ordinary situation. He was abroad at a business meeting and someone said a sentence he has never forgotten: "You Estonians are very Nordic." That was the first time someone had not associated Estonia with Russia, with the Soviet past, or with the Eastern Bloc. It was the first time someone saw Estonia as Estonians themselves had always wanted to be seen – as a small but strong,

freedom was not temporary. He recalls how before EU accession there was a constant fear that something might still go wrong – that Russia might intervene, that the economy might collapse. EU membership was like an anchor – something that held the country in place and protected it from storms.

The adoption of the euro was particularly important to him. He says it mattered even more than EU accession itself. It changed everyday life, prices, wages, property, everything. He remembers how people were initially sceptical, but he saw in it an opportunity. The euro brought financial certainty, raised property values, and changed everything for his company: prices became more stable, partners trusted more, investments became simpler. If money had previously been something unstable that could lose its value overnight, now it was something you could rely on. People began saving more, investing more, planning more – a collective psychological shift, the feeling of at last living in a world where rules apply and the future is not a constant lottery.

The generational divide, however, did not disappear. Uilo says his generation was caught between two worlds. They had grown up amid restrictions but stepped into adult life in a time of freedom. They had to learn fast, adapt fast, and survive in a world that changed every month. Some managed; some didn't. He says it was a time when you had to decide: stay stuck in the past, or move toward a future that was uncertain but promised more than anything that had come before.

For Uilo, the most important feeling was that Estonia had finally broken free from Russia's sphere of influence. He says that knowledge gave him a peace he had never felt before. It was like a heavy burden that had rested on his shoulders for years and finally fell away. He says EU accession wasn't simply a political decision, it was a generational relief, the feeling that it was finally possible to breathe without fear. He says that was the moment when he felt that the world of his childhood – the world that had been closed, grey, and limited – had definitively ceased to exist.

Uilo says the greatest change in his life was not independence itself, but what came after – the time when Estonia had to reinvent itself. In the early 1990s everything was simultaneously possible and

1991, when he was just 20 years old. In the Soviet era, official enterprise had been impossible. You could only do "business," which usually meant the grey or black economy. Now it was possible to operate honestly and legally, which offered a completely new perspective. He says it was simultaneously a difficult and an easy time: difficult because the old world was disintegrating, and easy because the new world seemed to promise everything. It was a time when you had to learn fast, because everything changed every month, sometimes every week. Ulo recalls how entrepreneurship in the 1990s was like the Wild West. Rules were still taking shape, laws changed constantly, and people were learning to do business in a world that no longer had central control but also didn't yet have a stable system. He says it was a time when you had to trust yourself, not the system. Many of his generation became successful bankers, lawyers, entrepreneurs. But just as many couldn't cope with the changes. "Some stayed stuck in the jungle era," he says. Some ended up in prison, some in the grave. That was a harsh reality showing that freedom didn't come to everyone in the same way. His own father got caught in the gears of change, his mother adapted better and kept working at the hospital. He says it was a time when you had to make hard choices – whether to go along with the new world or remain stuck in the old.

Consumption changed rapidly. Shops filled with goods that hadn't previously existed. More money came in, but prices rose just as quickly. For Ulo, what mattered most was that society was becoming more free. He didn't fully remember the Soviet-era restrictions, because he had been young, but he felt that now it was possible to do what you wanted. His values took shape during what he calls the "coming out of the jungle" period, when he saw at close quarters how black-market dealings were routine and how people cheated both the state and customers. He valued the fact that laws became stricter and honest enterprise became possible. When Estonia began moving toward the European Union, Ulo was certain it was the right path. As an entrepreneur, he could see clearly that EU membership would give the economy stability and security. He says that independence had been fragile, but EU accession consolidated it. Only then did the feeling arise that

stage to see artists they had previously heard only on secretly copied cassettes. It was a moment when it seemed the soviet borders were no longer quite so hard, and that the future might be different. It was the first real encounter with a world that was not grey, closed, or controlled – like a glimpse of a future where freedom was not a dream but a possibility.

Uilo's first real encounter with Europe came unexpectedly and left a mark that never faded. He was sent to Finland in 1990 through school as a reward for mathematics olympiad results – a privilege that few received, and one he only came to appreciate later. At the time it simply seemed like an exciting trip, a chance to go somewhere that had previously existed only in rumours and secretly obtained magazines. He says they went there "like poor rats," and that is no exaggeration. Their clothes were worn, their shoes cheap and clumsy, and their whole bearing carried the shadow of Soviet everyday life. The Finnish family that hosted them saw this at once. Uilo remembers being given a denim jacket – not just an item of clothing, but a symbol of a world where people had money, opportunities, and freedom. He says that moment was like a blow to the chest: all at once he understood how little he had had and how much was possible.

Finnish shops were a shock. He remembers standing in front of shelves that were full of goods nobody was hiding or distributing through personal connections. There were no queues, no ration coupons, no sense that every purchase was a small victory over the system. Everything was simply there. That simplicity was the greatest luxury he had encountered. He says that experience confirmed for him that life could be entirely different, not just slightly better, but altogether different. That knowledge stayed with him and shaped his later choices more than he understood at the time.

When Estonia began moving toward independence, Uilo's life changed rapidly. His father lost his job and suffered from a heart attack, placing the family in a difficult situation. It was a time when the old world was collapsing but the new one wasn't yet ready. People had to come to terms with the knowledge that nothing was certain any more. At the same time, new opportunities were opening: Uilo went to university and founded his own company in

heard that the bar where you ate lunch was blown up because of a grenade thrown there. At parties someone might get hit over the head with a pipe for "looking at the wrong girl." It was a world where survival meant knowing when to be in the right place and when to avoid the wrong one. Fear was a big part of everyday life, but hope for a better future was greater. He says that if today's young people were dropped for a moment into that environment, they wouldn't understand how anyone managed to live in such a world at all. The first years of Estonian re-independence era where everything was permitted and yet nothing was permitted – a strange mixture of anarchy and control. Ülo remembers how they learned early to read people's glances, tones of voice, and situations, because that could quite literally be a life-saving skill.

The young people's resistance to the system wasn't a conscious political choice, it was a natural reaction to pressure. Ülo and his friends were punks; they didn't wear Pioneer scarves and defied the system as much as they could. They didn't think they were making history, they were simply living their lives, yet life itself was becoming historical.

In August 1989 peaceful political demonstration occurred against the Soviet regime. Approximately two million people joined their hands to form a human chain spanning 675 kilometres across the three Baltic states of Estonia, Latvia, and Lithuania, with a combined population of around eight million citizens, who had been subject to the Soviet Union's repression for more than 45 years. For Ülo participating in the Baltic Way wasn't a political statement but it was part of the spirit of the age. He went because his friends went, only later did he understand what a significant part that played in Estonia's story of re-independence. He says it was a time when people did great things without realising they were great – they simply did what felt natural.

One of his most vivid memories from the end of Soviet time was 1st rock festival –! Rock Summer 1989. That was the first time real Western bands came to Estonia, and it created in young people the feeling that the world was finally opening up. The days spent in Tallinn, the music, the crowds, the smell of freedom left an indelible mark. Ülo recalls how he and his friends slept in tents or on floors of friends' apartments, how they stood for hours in front of the

He vividly remembers the empty shop shelves in the end of the 80s. Sometimes an entire wall would be stacked with just one product. People weren't surprised that things were unavailable; what surprised them was when something unexpectedly appeared for sale. When someone managed to obtain something unusual, it was an event discussed for weeks. Clothes were the same for everyone because there was simply no choice. If someone brought back something from abroad, like a denim jacket from Finland, it was like a sign from another world, one that existed somewhere far away but couldn't quite be believed until you touched it with your own hands.

Summers were spent picking strawberries and rhubarb on the fields of collective farms – his first encounter with work, and the way a young person could earn pocket money. He remembers how his hands were stained red from strawberry juice for days on end and his back ached from bending over yet there was something liberating in that labour. It was money he had earned himself, effort entirely his own. He and his friends compared how much each had picked, and every earned rouble felt more valuable than any gift. He says that experience taught him something lasting: that freedom begins with the ability to do something yourself, to create something, to accomplish something on your own terms.

The darker sides of Soviet daily life were always present, even if children didn't fully grasp them. Censorship, fear, and constant surveillance were natural features of existence. Non Soviet author books were carefully selected and censored. Underground texts that circulated from hand to hand printed on thin paper, sometimes barely legible. These books were windows into a world that official ideology concealed, creating the feeling that somewhere there was something more. Ulo feels no nostalgia for that time. He describes it as a heavy and suffocating period, surviving which was an achievement in itself. When few people today speak of the Soviet era as "stable and secure," he says they either don't remember or don't want to remember. The stability people talk about was in fact stagnation – life standing still like water in a sealed vessel.

Life in the beginning of the 1900s was also far more violent than young people today might imagine. You could have gone home and

The Generation Between Two Worlds

Ülo, 52, entrepreneur, Estonia

Translated in EN by Peipsi Center for Transboundary Cooperation

Ülo remembers the late 1980s as a time when the world around him was quietly beginning to crack, even as his own life hovered on the boundary between childhood and youth. He was a high school boy whose days moved to the rhythm of school, friends, and odd jobs — yet he sensed that something in the air was shifting. The change wasn't sudden or visible, it was more like a long, slow fracturing that had begun somewhere deep inside the soviet system. People didn't speak of it aloud, but they felt it. Everything seemed to be standing still, yet something invisible was moving forward. Ülo describes it as a strange mixture of stability and uncertainty as if the old world was still standing, but its foundations had long since rotted through.

His childhood unfolded amid scarcity, though that scarcity didn't feel unusual at the time. It was simply life. He grew up in an ordinary Estonian family where money was tight and everything had to be grown or sourced yourself. His mother worked in a hospital, his father on a collective farm. Although his parents had little to give the children, Ülo didn't feel he was living in deprivation. As a child, he couldn't wish for things he had never seen. When everyone wore the same clothes, the same shoes, the same school uniforms, there was no sense that anything was missing. Scarcity was the norm, not the exception. Only later, when borders to Europe were opened in the early 90s, and the world drew closer, did he understand how narrow and closed that existence had truly been. Children didn't think about wanting different clothes or different shoes — they didn't know that colourful trainers existed, that jeans could come in any cut other than the standard one, or that t-shirts could be anything other than blue, grey and brown.

Five days in The Hague – from the author's photographs.

Five days in The Hague – from the author's photographs.

Outside the palace there is a tree, the tree of Peace, and anyone who wishes may attach a small thought to it, a reflection drawn from what they have learned during the visit, a dream for the world to come. I wrote: "Peace is an easy thing to imagine but a difficult thing to achieve." I do not know whether it is someone else's line, caught somewhere in my mind, but it was the first thought I formed; it came out almost of its own accord as soon as I took hold of the pen – the only weapon I allow myself, and one I can honestly say I love. I realise there is some bitterness in it, but it is history that tells us how complicated peaceful coexistence between nations has been, and still is. And here lies the essential turning point: peoples are united; persons know how to create connections and bonds between themselves. It is power that undermines this natural need of ours to discover the other, to know one another and to recognise one another, aware of our differences yet driven by the desire to cross the borders we so often draw with hasty prejudices and stereotypes. And we, in these days of music workshops, meetings with important figures and walks in search of the artistic heritage of the place, worked to grow together, to open our minds (and our stomachs) to difference. We stepped further and further out of our comfort zone in order to take one step towards the other: a person, a food, a habit different from our own. We used English to build a bridge between Italy, Greece, Portugal, Romania, Spain and the Netherlands. A bridge kilometres long, made of smiles, of promises given, of games and dances: a festival of colours, emotions and memories that I, for my part, will carry inside me, trying to preserve even the smallest detail. And the bridge will hold, because the human relationships that keep it standing are solid – kept up with a text message, a song or a photograph sent to the group chat, with the warm embrace we exchanged when, despite ourselves, the melancholy moment of farewell arrived.

Goodbye, The Hague. I swear I will come back, because I saw and lived so much beauty ... that I never even found the time to see the beach.

organisers and the other partners, to share the methods and teaching tools we would try out during the programme with the young people, attempting, step by step, to help them become genuine "social explorers". And so, after three days of intense workshops – alive, and charged with passion, commitment and the desire to get to know one another, to take a risk and to build a community – we set off, each of us with our own history, our own dreams and our own expectations. I, for example, have worked for fourteen years in the world of reception and integration, and now I would be the "guest", the one being received. Quite a reversal of the script, I would say. The wonder began at the aeroplane window: being able to look with shining eyes at our peninsula and at the great white rampart of the Alps, their peaks tickling the clouds, and then to watch the landscapes slide past one after another – France, Germany, a short nap ... and then there we were in the Netherlands, with its rivers and those fields divided and tended with geometric precision, which give you an idea of the sense of order you will then find again in every single daily habit: in the timing of appointments, scheduled activities and guided tours, in transport that always runs exactly to the minute, in the cleanliness of the streets. Here everyone contributes to realising an idea of civil coexistence in every shade and every detail of daily life. Nobody pushes past or elbows their way to an advantage over anyone else, and this is the first subject I put to the young people for a group reflection. Together, day by day, we come to see the details that make The Hague such a distinguished city in the history of the idea of a united Europe – an idea founded on the values of coexistence between peoples and of peace, first among persons and consequently among nations. Ah, what a pleasure to be able to visit the Peace Palace, to learn how it came into being, the story of the man who conceived it, the successes achieved over time and even the brief dark interludes. Yes: it seems a paradox, but in wartime Hitler took the Peace Palace too. Not for military purposes, the voice on the audio track I am listening to during the visit points out, but in order to tell the world that peace, at that moment, was "suspended until further notice". Suspended for a thirst for power that then proved to be a condemnation, for him and for all the innocent victims that every war carries with it.

Five Days in The Hague

Nicola Isgrò, Italy

Translated in EN by the EU Journeys editorial team

A first erasmus+ mobility, told from the other side of the

welcome

Imagine being able to live an exchange experience and to build a strong connection with people from six different European nations. Imagine setting off in the middle of the night towards Palermo airport with two sixteen-year-old girls and a boy whose passion for music beats as hard as your own. Put yourself in the shoes of their parents, entrusting you with their greatest treasure, with a smile and an encouraging pat on the back. And you can read it in their eyes, that trust mixed with a pinch of fear, because for someone in the group it is the first flight, the first time in a foreign country, without parents to protect and comfort them when needed. As for me, I had packed my rucksack for these five days in The Hague while living with a mixture of emotions: pride at the trust placed in me, excitement for the experience I was about to have ... and a small lump in my throat, because it was a first time for me too: I had never been away from my little girls for so long, and the thought worried me.

But life surprises you; it gives you enchantments when you least expect them. And when that happens it takes you a while to process all the emotions, the goals achieved and the satisfaction that work done well can give you. I am Nicola Isgrò, I am forty-three years old, I work as an educator, and this is the story of my first Erasmus+ mobility, made possible by the project "MovingOn – from conflict to participation", on behalf of the Cultural Association "A Rocca" and of EProjectConsult, two organisations that try to bring out the best in the area where I live, promoting and organising cultural exchange projects with a great many countries around the world, with particular attention to Europe and to its founding values.

The journey began with a phone call proposing a collaboration; shortly afterwards came three video-conference meetings with the

From that dream came EProjectConsult, an organisation which today involves thousands of students, teachers and professionals from different European countries every year. Over the years we have developed international projects, created opportunities for mobility, training and personal growth, and helped to make our own region ever more open to the exchange between cultures. At the same time we have continued to preserve and promote the cultural legacy of Mariano Pietrini. Through the Dimora d'Arte, through cultural initiatives and through projects dedicated to his work, we try every day to keep alive his vision of an art capable of uniting people, places and generations.

Today our journey continues through our children, Mariano and Ferdinando. We speak English with them, because we believe that knowing a language means opening a window onto the world. We want them to grow up with the curiosity to discover different cultures, without ever forgetting their own roots. For the most important lesson we have learned in all these years is that one does not have to choose between the world and one's own land.

You can leave, learn, grow – and come back. You can be a citizen of Europe without ceasing to be profoundly Sicilian. And perhaps this is exactly what our story means: to carry Europe into the heart of Sicily, and Sicily into the heart of Europe.

Seeing students from all over Europe living, studying and growing up together made me realise that I too wanted an international experience. Back in Italy I submitted my Erasmus application, and the following year I left for Granada, in Spain.

Federica, in the meantime, was continuing her own international path and chose to write her thesis abroad, in Murcia.

Our lives seemed to move continually between cities, airports and new experiences, but every journey helped to build a shared vision of the future.

After graduating, Federica took a master's in diplomatic studies in Rome, followed by an internship in Brussels. I left for Ireland thanks to a Leonardo project.

It was there that the idea which would change our lives was born. Watching the work of the organisation that managed my project, I understood how important it is to create international opportunities for young people. At the same time, I thought that the work could be done with greater attention to the people themselves.

I still remember a conversation with Federica. I told her that I wanted to create an organisation capable of treating participants as people and not as numbers.

That idea would become, some years later, EProjectConsult.

After returning to Italy we also went through a period apart. I left for Malta; Federica moved to Madrid. It seemed that our paths were finally diverging for good.

Instead, it was the last stage of our journey.

We found each other again and understood that all those experiences had built something important. We had seen the world, lived in international cities, learned new languages and come to know different cultures.

And yet we felt that our place was still in Sicily.

Many people saw Barcellona Pozzo di Gotto as a small provincial town. We saw a place capable of holding a conversation with the world.

So we decided to stay, and to build.

Europe in the Heart of Sicily

Nino Pietrini, Italy

Translated in EN by the EU Journeys editorial team

Love, Erasmus, and the courage to come home

We chased our dreams between Milan, Paris, Granada, Brussels, Ireland, Malta and Madrid. We thought we were leaving in order to discover the world. In fact we were learning how to come home and to look at it with new eyes.

Federica and I met for the first time at my cousin's birthday party. At the time I was still an overweight, insecure boy. She was there with her friends and, as often happens among teenagers, she teased me a little. Nobody would have imagined that a few years later we would build a life together.

We found each other again around the age of eighteen, thanks to a prank arranged by our friends, who were convinced that we were interested in one another. Federica had not even realised that I was the same boy she had met years earlier. That prank gave us our first summer as a couple.

In September, however, came the first great challenge. Federica left for Milan to study Law. She had a free spirit, a great curiosity about the world and a desire to discover new realities. I, by contrast, was deeply attached to my land, to my family and to Jalarì, the dream built by my father, Mariano Pietrini.

We decided to try anyway.

Those were the years when WhatsApp, social networks and video calls did not exist. You wrote text messages, you waited for the right moment to telephone, and often you still used phone boxes. Distance demanded patience, trust and determination.

While I was studying at the University of Messina, Federica was pursuing her dream of becoming a diplomat. At the first opportunity she left for Paris on the Erasmus programme. I went to visit her several times, and once I stayed with her for almost a month.

It was in Paris that something changed inside me.

commitment to a system of values that cannot be embraced merely as a matter of formal compliance.

In this way, his testimony resonates deeply with the spirit of the first part of this volume. The Europe that emerged from the ruins of war and sought to transform a continent of conflict into one of cooperation is not merely a historical achievement. It is also a continuous exercise in political maturity.

Perhaps the single phrase that best captures the essence of his testimony is this: Europe is “a system of collective governance.” It is neither an external imposition, nor simply a market, nor merely a framework for financial support. It is a shared exercise in responsibility. And like every collective endeavour, its success is measured not only by its declarations, but by whether the societies and states that participate in it are truly willing to make it their own. As Europe emerges through the testimony of Kostis Mousouroulis, it is far more than a mechanism for delivering projects. It is a framework that challenges societies to transform the way they think—to move from fragmented action to strategic vision, from short-term priorities to long-term planning, and from narrowly individual interests to the pursuit of the common good.

Perhaps this is one of the most demanding, yet also one of the most valuable, lessons of European integration.

At this point, he addresses younger generations in particular. They do not need to value Europe merely out of habit or because previous generations ask them to do so. Rather, they need to understand what they have inherited. They need to recognise that Europe is a complex, gradual, and often demanding exercise in compromise, shared rules, and collective governance. Yet it is also the most successful experiment in peace, cooperation, and shared progress that the European continent has ever known.

Eplilogue

Kostis Mousouroulis's testimony occupies a distinctive place within the narrative of this book because it reveals a dimension of European integration that often remains hidden behind the grand narratives of politics and history. It presents Europe not only as a vision or as an experience of everyday freedom, but also as a system of implementation—a process of governance and public administration. It is the capacity to transform principles into action, resources into lasting change, and rules into collective benefit. Through his experience, Cohesion Policy ceases to be a technical term. It becomes a road, a port, a school, a playground, or a business opening its doors. It becomes the improvement of people's material living conditions, while at the same time representing a country's gradual adaptation to a framework of accountability, institutional maturity, and shared policy commitments. At the same time, his testimony leaves little room for idealisation. Greece did not struggle simply because it lacked resources or because it was confronted with external obligations. It struggled because, for many years, it failed to internalise the deeper meaning of the European project. His reflections avoid both simplistic optimism and easy pessimism. Instead, they arrive at a more balanced and mature conclusion: Europe is a demanding collective endeavour. It offers opportunities, resources, stability, and transformation, yet at the same time it requires organisation, responsibility, cooperation, and a genuine

A Message to Future Generations

In the closing part of his testimony, Kostas Mousouroulis turns explicitly to future generations. Here, his reflections become broader and more contemplative. He acknowledges that Europe can be understood in many different ways: as “a civilisation,” as “a family of nations sharing common values,” as “a space of freedom,” while others may see it as “a complex bureaucratic structure.” He accepts that all of these perspectives coexist and that none of them is entirely wrong.

Yet his own conclusion reaches beyond these descriptions: “Europe is not merely any of these things. It is something far greater and much deeper. It is a system of collective governance.”

Europe, in his view, is neither simply an idea nor merely an institutional mechanism. It is a system “grounded in treaties, built through common policies, advancing through compromise and consensus, and ultimately returning to its original purpose: the vision of a Europe founded on peace and prosperity.”

As he describes it, Europe did not begin as an abstract intellectual project. It emerged as a response to devastation.

“None of Europe’s visionaries began from idealism. The challenge at the time was to build something upon the ruins left behind by war.”

For the generations born within the European Union—or those who have grown up in a Europe without internal borders, with a common currency and freedoms that seem self-evident—many of today’s achievements appear entirely natural. Mousouroulis insists, however, that this is a historical illusion.

“It is important,” he says, “for everyone to know where Europe began—from those ruins.”

He then adds a reflection that captures the essence of Europe’s post-war transformation:

“What we now regard as self-evident was, at that time, simply unimaginable.”

Europe was not sufficiently internalised as a democratic and collective endeavour founded on shared responsibilities, common rules, and mutual obligations. Instead, much of the political system—and, to a significant extent, society itself—approached it instrumentally, as a mechanism for securing financial resources. The consequence was that European funds were often fragmented, absorbed into short-term political priorities, and deprived of part of their long-term developmental impact.

His criticism is both clear and enduring. Greece, he argues, “never received too little money.” Rather, “it achieved less than it could have with the resources it received.”

This assessment transcends individual governments or political periods. It reflects a broader pattern in the country’s approach to development—one driven too often by immediate needs, shifting priorities, and fragmented interventions rather than by a coherent long-term national strategy.

Yet Mousouroulis does not dwell solely on criticism. He is equally clear in recognising Greece’s achievements.

“Greece moved to a different level; it transformed its image,” he says, thanks to European funding.

Investments in infrastructure, environmental protection, transport, energy, and regional development have improved everyday life and created the conditions for new economic opportunities.

But, in his view, the greatest achievement was not the projects themselves. It was the fact that European funding came hand in hand with the obligation to implement broader public policies—policies concerning environmental protection, competition, fundamental rights, equality, and more modern forms of public administration and institutional cooperation.

These accompanying reforms, he suggests, constitute one of the European Union’s most enduring contributions: they ensure that financial support is not merely an instrument of investment, but also a catalyst for institutional transformation and better governance.

For this reason, many political and administrative actors came to perceive these obligations “as a threat.” In his view, this reflected a broader institutional, cultural, and political deficit. The challenge was not simply one of compliance, but of genuinely embracing the philosophy that underpins the European project.

As he observes, many of the mechanisms required by the European Union were established not because there was a genuine belief in the value of accountability, but because there was fear of “financial corrections.” Oversight mechanisms were introduced not because their purpose was fully understood or accepted, but to avoid the cost of non-compliance. Likewise, European directives were often transposed and regulations implemented not out of conviction in their common benefit, but “late, piecemeal, often incorrectly, and in a characteristically Greek way—adapted to suit our own convenience.”

As Mousouroulis puts it:

“What we call the *acquis* is not a guidebook or a manual. It is something entirely different. It is a system of values, and unless you make it your own, it will ultimately reject you.”

Applying rules superficially is not enough. One must understand the values that give those rules meaning. Otherwise, sooner or later, Europe itself exposes the limits of formal compliance.

From Europe as a ‘Funding Package’ to Europe as Shared Governance

Mousouroulis also offers a particularly incisive critique of the way Europe has often been perceived in Greece—as little more than a source of financial resources.

As he notes, for many years the European Union was viewed “primarily in fiscal terms, as a source of funding.” To illustrate this mindset, he recalls a well-known remark attributed to the distinguished Greek Byzantine scholar and historian Eleni Glykatzis-Ahrweiler, referring to Greece’s relationship with Jacques Delors: “Jacques, in Greece you are not a person—you are a funding package.”

Within this observation lies an entire historical diagnosis.

Strengthening Public Administration

One of the most insightful aspects of Mousouroulis's testimony is the emphasis he places not only on control and compliance but also on supporting those responsible for implementing public policies.

As he explains, the real challenge is "how to bridge technical rules by those who are expected to apply those rules." Only then, he adds, "can you support them and make their work easier." Poor implementation is not always the result of indifference or lack of commitment. More often, it stems from limited administrative capacity, insufficient expertise, inadequate tools, and the absence of effective institutional support.

Within this context, Mousouroulis refers to the creation of the Management Organisation Unit (MOU S.A.), which emerged from the recognition that the same recurring problems lay hidden behind successive progress reports. Implementing authorities needed more than monitoring—they required diagnostic support, technical expertise, and qualified human resources.

Viewed from this perspective, Europe does not appear simply as a punitive system of external oversight. It also emerges as a system of institutional learning—a framework that both challenges and supports. It demands accountability and compliance, while at the same time recognising that the quality of implementation ultimately depends on the administrative capacity of those entrusted with delivering public policy.

The European Acquis Is Not a Manual

Perhaps the most thoughtful and revealing part of Mousouroulis's testimony lies in his diagnosis of Greece's deeper relationship with Europe. He does not believe that the country's principal difficulty stemmed from the obligations arising from its membership in the European Union. Rather, as he explains, those obligations "lay outside our established way of thinking." They were outside the model according to which Greek society had learned to function.

The Gap Between a Project's Title and Its Reality

Mousouroulis's testimony becomes even more revealing when he moves from general observations to concrete examples. He describes the way Greece used to prepare and present major projects to the European authorities: "We would begin with a general project title and an indicative budget."

Then came the inevitable questions from Brussels: "What exactly are you going to build? How much will it cost? When will it be completed? Have you taken the necessary measures to ensure that it will operate properly?"

Too often, the answers were far from clear.

Vague project descriptions, insufficient preparation, uncertainty about the actual costs, and the tendency to postpone critical decisions created a recurring cycle of inefficiency. Projects would begin without adequate definition and, consequently, without realistic budgets. As implementation progressed, additional funding, revisions, corrections, and delays became inevitable. The most fundamental questions—what the project actually was, how much it would cost, and when it would be completed—were often answered only at the very end.

For Mousouroulis, this is not merely a technical issue. It is simultaneously a political and administrative one. It reflects a model of public policymaking that begins not with mature planning but with rough concepts and an attitude of "we'll figure it out as we go." According to him, this was precisely the culture that the European Commission sought to change during that period.

He recalls, for example, receiving a handwritten A3 planning chart for the development of the Egnatia Motorway—a project of enormous national importance—prepared in a manner that vividly illustrated the gap between political ambition and administrative capacity. Experiences such as these, he explains, eventually led to important institutional reforms, including the establishment of specialised structures and management tools designed to support the implementation of large-scale public investment projects.

roads, ports, schools, effective public administration, and services that respond to people's needs. In this sense, Cohesion Policy is far more than a financial or accounting mechanism. It is the foundation upon which societies are able to move forward.

Policies Must Begin with People's Needs

Mousouroulis's second conclusion gives his narrative a distinctly human-centred perspective:

"Anyone involved in policymaking must begin with people's needs."

Too often, public policies are conceived primarily as mechanisms for managing rules, procedures, or institutional balances. For Mousouroulis, this is not enough. Cohesion Policy, he argues, cannot truly be understood "either by auditors who focus on rules or by accountants who focus on numbers." To appreciate its real significance, "we need to rise above all that and ask what its true added value really is."

Rules are indispensable. Numbers matter as well. Yet no administrative system can justify its existence unless it can answer a more fundamental question: Whose life does it improve? What problem does it solve? What human need does it address? Europe, therefore, should not be assessed solely through technical indicators or financial performance, but by the tangible social impact it creates.

His fourth conclusion complements this perspective with a strong sense of administrative realism. When projects are delayed or fail to deliver, he argues, this "is not due to a lack of resources, but to a lack of organisation." In doing so, he shifts the focus away from the familiar argument of insufficient funding toward the more demanding—and ultimately more important—issue of administrative capacity and effective public governance, a challenge that has

been particularly significant in the Greek experience.

principles, resources, and rules into concrete outcomes. It is the capacity of a political and institutional system to translate shared values into roads, networks, jobs, and public infrastructure that either serve citizens effectively or fail to do so, regardless of the intentions that inspired them.

This is the starting point of Mousouroulis's testimony. As he explains, he encountered the European reality "in the field rather than in the offices of Brussels."

Early in his career, as an official of the European Commission and later as an auditor, he had the opportunity to witness firsthand how the European Union's Cohesion Policy acquires meaning only when it reaches the ground—when it engages with regions, infrastructure, implementing authorities, and the strengths and weaknesses of public administration.

Cohesion Policy Is Not an Abstract Concept

From this experience, Mousouroulis says he drew "four main conclusions." The first is perhaps the most fundamental for understanding his entire testimony:

"The intervention of the European Union—Cohesion Policy—is not something abstract; it is something tangible."

He immediately explains what he means:

"It becomes a road, a port, a nursery school, a playground, a school, or a business that has begun operating."

European integration is not exhausted by treaties, regulations, or political agreements. All these acquire meaning only when they are transformed into something citizens can recognize: infrastructure they use, public investments they can see, and living conditions that improve in measurable ways. Cohesion Policy is therefore more than an economic instrument. It carries a profound social and democratic significance.

As Mousouroulis explains, without basic infrastructure and the minimum conditions necessary to support a society, "you can have neither competitiveness nor cohesion." Development is not an abstract concept; it does not emerge in a vacuum. It depends on

Europe as Practice and Responsibility

Kostis Mousouroulis, Greece

Translated in EN by Evropaiki Politia (Euro Republic), Athens

A Personal Testimony on Cohesion Policy, Public Administration, and the Deeper meaning of European integration

Selected Quotations

“Europe is a system of collective governance.”

“The acquis is not a manual; it is a system of values.”

Biographical Note

Kostis Mousouroulis is a former senior European Union official and former Minister of Shipping and the Aegean of the Hellenic Republic. Throughout his career, he has been closely involved in Cohesion Policy, regional development, public administration reform, and the implementation of major development projects in Greece and the European Union. Interview conducted in Athens in July 2026 within the framework of the project EU Journeys: Uniting Stories of European Integration.

Europe as a Work in Progress

If the first part of this book traced the great historical journey of European integration—from the ruins of war to the creation of a common European project—and if the opening narratives of the second part presented Europe as both a political responsibility and a lived experience, Kostis Mousouroulis's testimony sheds light on a third, equally essential dimension: Europe as a work in progress. As an act of governance, a policy of cohesion, and a public responsibility translated into tangible interventions and concrete improvements in people's lives. Europe is not only a vision or an experience of freedom. It is also about administration, planning, and the ability to transform

Monetary Co-operation Fund – anticipating by two decades the path that led to the euro.

Monnet's reasoning was always the same: divided, Europe's states were too small for the world that was coming. "The disproportion between us is too great," he argued; "there is only one solution: France and the other European countries must pool their resources and their efforts." In 1976 the nine Heads of State and Government conferred on him a title never given before or since: Honorary Citizen of Europe. He died in 1979; since 1988 his remains have rested in the Panthéon in Paris.

Monnet's legacy is the distinctly European idea that unity is not proclaimed but constructed – patiently, concretely, one institution at a time – and that those institutions exist to serve people, not states. Every story in this book unfolds inside the structures he helped to design.

crisis is upon them.” Crises, for Monnet, were not disasters to be survived but openings to be used.

- Focus on the precise point. “Experience had taught me that one cannot act in general terms... but that anything becomes possible as soon as one can concentrate on one precise point which leads on to everything else.” In 1950 that precise point was coal and steel.
- Action over speculation. “When anyone has settled on the objective to be attained, he must act without forming hypotheses about the risks of failure. Until you have tried, you can never tell whether a task is impossible or not.”
- Institutions are the legacy. “Nothing is possible without men: nothing is lasting without institutions.” Goodwill fades and leaders change; well-built institutions carry cooperation forward on their own momentum.

The works

The Schuman Declaration of 1950 was drafted by Monnet’s team, and he became the first President of the ECSC’s High Authority (1952-1955). What he said of it in Washington on 30 April 1952 remains the clearest one-line statement of the whole European project:

“We are not forming coalitions between States, but union among people.”

– Jean Monnet, Washington, 30 April 1952

In 1955 he resigned from the High Authority to found the Action Committee for the United States of Europe – a small, private pressure group of party and trade-union leaders from across the political spectrum of the Six, which he steered for twenty years. Working through persuasion rather than power, the Committee prepared the ground for the Treaties of Rome, championed British accession (arguing in 1971 that enlargement would “open a new period in the building of the European Community” and transform national problems into shared, common problems), and in its 1973 resolution laid out a blueprint for economic and monetary union – fixed but adjustable parities, coordinated policies and a European

Jean Monnet: Doing Something, Not Being

Someone

Jean Monnet (1888-1979) never held elected office, never led a ministry, never commanded attention on a stage. Yet no single person did more to design the European institutions under which half a billion people now live. He called himself neither politician nor economist; he was, in his own understated word, a pragmatist – and the story of his life is the story of a method.

Born in Cognac to a family of brandy merchants, Monnet left school at sixteen and travelled the world selling his family's product, learning early that trade crosses borders more naturally than politics does. In 1914, aged twenty-six, he persuaded the French government to create joint Franco-British committees to coordinate wartime supplies – his first exercise in pooling sovereign resources. In 1919 he became Deputy Secretary-General of the new League of Nations, where he learned a harder lesson: cooperation without real common authority does not endure. In 1940, as France fell, he proposed the boldest scheme of the age – a full Franco-British union; and from Washington in 1941 he became an architect of Roosevelt's "Victory Program," the industrial mobilisation that armed the Allies. The economist John Maynard Keynes is said to have credited that work with shortening the war by a year.

"There are two kinds of people – those who want to be someone and those who want to do something."
– a maxim of Dwight Morrow that Monnet liked to repeat

The method

Monnet's working papers, memoranda and recorded remarks – collected by the Institut Jean Monnet in the volume *Propos de Jean Monnet* and preserved in the archives – read less like political philosophy than like an engineer's notebook for building unity. Four principles recur throughout:

- Necessity is the engine. "People only accept change when they are faced with necessity, and only recognize necessity when a

Four people who did something rather than became
someone – and built, patiently, the structures that
outlast them.

Unity Through Common Institutions

Chapter Two

scarcity and abundance, fear and hope, restrictions and freedom. He had seen how Estonia broke apart and how it was rebuilt. He had seen how Estonia moved into the European Union and the euro area. He says it was like a long journey through darkness toward light – not a straight road, but a winding one, full of ups and downs, but always moving forward.

Tiit says he doesn't idealise the past, but he values the journey that led Estonia into the European Union. For him that journey confirmed that freedom is not temporary – it is truly and permanently at hand. He says that knowledge is the most important thing: knowing that his children and grandchildren will never have to live in a world where freedom must be secretly sought in underground texts or magazines brought from abroad. They live in a world where freedom is natural, not an exception. And that, says Tiit, is the greatest victory.

He says the most important feeling for him was that he lived in a world where he was able to shape his own life. That feeling didn't come overnight, but took shape over years. It came when he saw his work bearing fruit. It came when he saw his children growing up in a world that was open, free, and full of possibilities. It came when he saw Estonia become a country that no longer needed to prove it existed, but could simply begin to live.

Tiit says the most important change after EU accession wasn't what happened in official documents or political speeches, but what happened in people's everyday lives. He recalls how in the first years after accession people began noticing small but significant changes – roads became better, shops filled with new products, companies gained more opportunities, young people could go abroad to study and work. These weren't great revolutions, but gradual, incremental shifts that changed the quality of life more than any major political decision.

He says the most noticeable change was in the mindset. If previously Estonia had been like an island that had to fend for itself, now it was part of a larger whole. People began thinking more broadly – not just about what was happening in their home or town, but about what was happening in Europe. They began comparing, learning, adapting. Tiit says it was like opening a window in a room that had been stuffy for years. Fresh air came in and people felt they could finally breathe.

His own working life changed too. The EU's rules and standards brought clarity and stability to business. He says it was like laying a strong foundation under a house – before, everything had been slightly shaky, slightly uncertain, slightly random. Now the rules were clear, processes were transparent, and partners trusted Estonia more. He recalls how foreign partners began speaking of Estonia as a country where things work, where people are hardworking and honest, where companies are reliable. That was great praise for him, because he felt it was also the result of his generation's work.

He recalls how he sat one evening on the terrace of his summer cottage, looked out across the lake, and felt that his life had moved through an era that had changed before his eyes. He had seen

generation's work – a generation that had had to survive between two worlds.

It says EU accession was for him like a long, slow intake of breath. Every step – negotiations, harmonisation of laws, creation of institutions – seemed small, but together they constituted a great change.

He recalls the first time he felt that Estonia was genuinely part of Europe. It wasn't a political moment, not some official ceremony, but a perfectly ordinary situation. He was on a work trip to Germany and someone asked where he was from. When he said "Estonia," the other person replied: "Ah, Northern Europe." Not "former Soviet Union," not "Eastern Europe" – but "Northern Europe." That was the first time someone had seen Estonia as Estonians themselves wanted to be seen – as a small but strong, independent, Nordic country. He says that moment meant more to him than any official accession ceremony.

The adoption of the euro was for him an even deeper change – not simply new money, but a new identity. It was a sign that Estonia was no longer a transition economy but a mature European state. He recalls how people at first feared prices would rise, and in some ways that did happen, but what mattered more was that prices became more transparent and comparable, money became something to rely on rather than something that might lose its value overnight. He recalls standing in a shop for the first time and seeing price tags in euros – strange, yet at the same time logical. It was like a letter of confirmation saying: "You belong here." He felt it was no longer a temporary state, but permanent. It gave him a peace he had not felt before.

Throughout all of this his values also changed. He says the most important things became honesty, work, and stability. These were values that had also mattered in the Soviet era, but now they gained a new meaning. In the Soviet era, honesty had been something that sometimes had to be concealed, because the system itself wasn't honest. After independence, honesty became something that was necessary – not only morally, but also practically. He says honest enterprise only became possible once laws became stricter and rules became clearer.

storms. He says it was like stepping into a room where you were no longer alone.

Tiit says the greatest change in his life wasn't what happened at the political level, but what happened in people's minds. He recalls how in the late 1990s people began for the first time talking about the future as something they could shape themselves. In the Soviet era, the future had been something vague and distant, something that didn't depend on the individual. After independence it became something you could plan for, work toward, move toward. He says it was like a collective awakening – the feeling that at last it was possible to live in a world where your choices have meaning.

His own working life changed as well. Working in a private company was frightening at first, but also exciting. He says it was like stepping into a new world where the rules were different and where every decision could be either enormously beneficial or a complete catastrophe. In the Soviet era, work had been something done out of duty, not ambition. In a private company, work was something that could change your life – for better or worse, depending on how well you adapted. Tiit says it was a time when you had to learn quickly, because the world waited for no one.

He recalls how in the company he joined there was initially little of everything – money, tools, knowledge. But there was plenty of will. People wanted to do something new, something not connected to the old system. They wanted to create something that was entirely their own. Tiit says it was like building a house from the foundations up – every stone had to be put in place yourself, every decision made yourself. It was exhausting, but at the same time liberating. He saw how the company grew alongside the country. At first everything was uncertain, but with each year the situation became more stable. Foreign partners began taking Estonia more seriously, because the country itself was becoming more credible. He says that before EU accession there was always a hidden doubt – was Estonia strong enough, stable enough, trustworthy enough. After accession that doubt vanished almost overnight. He recalls how foreign partners began speaking of Estonia as a normal European country, not a former Soviet republic. That change was deeply personal for him, because he felt it was also the fruit of his

were small, but steady. In a private company everything was different: more opportunities, more responsibilities, more risks. He says it was like stepping into unknown waters – you didn't know how deep they were or whether you could swim. But he felt he had no choice. He didn't want to remain stuck in the past; he wanted to move forward.

Consumption changed rapidly. Shops filled with goods that hadn't previously existed. People could buy things they had longed for years – colourful clothes, quality shoes, household appliances they had only seen abroad. Tiit says it was like living in a world that was simultaneously familiar and foreign. Everything was new, everything was possible, but at the same time everything was uncertain. Prices rose, wages couldn't keep pace, and people had to make hard choices. He says it was a time when you had to learn that freedom doesn't automatically mean prosperity – prosperity comes through work.

Throughout all of this, Tiit began thinking more and more about where Estonia was heading. He saw how the country was changing – slowly, but surely. He saw how people were becoming bolder, how they began talking about the future rather than just the present. He saw how Estonia was moving in a European direction – not only politically, but also culturally and spiritually. He says it was a time when people began to believe that Estonia could be part of the world, not merely on its periphery.

EU accession was for him a natural step. He says he wasn't afraid of it, as many others were. For him the EU was an opportunity, not a threat. He saw how the country was developing, how people were becoming more confident, how the economy was beginning to grow. He felt that society was becoming freer and that people could finally breathe. He says EU accession was like a letter of confirmation – a sign that Estonia had chosen the right path. He recalls how people debated the EU around kitchen tables. Some feared Estonia would lose its independence. Some feared prices would rise. Some feared the European Union was too large and too distant. But Tiit saw it differently. For him the EU was like a strong backing – something that protects a small country from the great

emotionally engaged, listened to the news and discussed events with friends. He felt hope that Estonia would free itself from Moscow's grip, but at the same time feared that Moscow might suppress the resistance. That fear was real – history had shown that the Soviet Union didn't hesitate to use force.

The event he remembers most vividly from that era is the Baltic Way. Although he didn't stand in it himself, it affected him deeply. It was a moment when it seemed the people were one, and that something great was possible. He says it was like a beam of light in a dark room – suddenly everyone could see that a way out existed. It was the moment when hope became reality.

After independence, Tiit's life changed quickly. In 1990 he worked some time in Finland – a major opportunity. He recalls walking out onto Helsinki's streets for the first time and feeling everything was simultaneously familiar and foreign: buildings clean, streets tidy, people calm. Nobody stood in queues to buy something as simple as bread or milk. He stood in a Finnish builders' merchant and looked at shelves full of nails, screws, paints, and tools – everything that in Estonia had been almost impossible to obtain. In Estonia, building had always been a constant compromise; in Finland, everything was simply there and plentiful. The money earned allowed him to buy a second-hand car and finish the summer cottage – two things that would have been almost unattainable in Estonia. The car was more than a means of transport; it was a sign that a person could achieve something through their own work.

But not all the changes were easy. After independence the Eastern market disappeared and many enterprises closed their doors. People lost their jobs, prices rose, money lost its value. Tiit says it was like walking across a bridge that was still under construction – every step was uncertain, every decision risky. He saw how some people adapted quickly, found new opportunities and started businesses. Others remained stuck in the past, waiting for someone else to make decisions for them. He says it was a time when you had to learn that freedom also means responsibility – not only the right to choose, but also the obligation to stand by your choices.

Tiit himself decided to go and work in a private company. That was a big change. In the Soviet era, a job had been stable – the wages

reality life functioned on the basis of connections, unspeakable agreements, and small-scale pilfering.

Building a summer cottage was a major undertaking for him. It consumed all his free time and a large part of the money he had, which was scarce enough as it was. Yet it was something that gave life meaning and direction. The summer cottage was a place where you could breathe, where there were no party meetings, no queues, no political pressure. It was a world of his own, built with his own hands, according to his own rules. Tiit says building the summer cottage was for him a form of resistance to the system – not political, but personal. It was a place where he felt free, even if freedom was limited.

When speaking of the downsides of the Soviet era, Tiit doesn't need to think for long. The political system didn't appeal to him at all. Moscow dictated everything – what could be said, what could be thought, what could be done. Words had to be kept in check. Even in the late 1980s, when the system was beginning to soften, freedom felt conditional and fragile. People didn't talk about politics openly, because you never knew who was listening and what conclusions might be drawn. He says it was like living in a permanent shadow – not complete darkness, but impossible to reach the light.

Yet there were also things about that time that Tiit remembers positively. Estonia was at the forefront within the Soviet Union – in terms of education, culture, and work ethic. People were accustomed to pushing through difficulties, finding solutions, doing more than was required. That was a strength that also carried them later, when the country became independent and they had to begin building a new society from scratch. He says Estonians were like quiet worker bees – they didn't make much noise, but they did a great deal of work.

As the late 1980s drew to a close, the people became active. Tiit felt this very clearly. People came out onto the streets, gathered at song festival grounds, discussed politics, talked about the future. This was something entirely new – nobody had previously seen the public stand so unitedly and boldly for their rights. Tiit himself didn't participate much in political demonstrations. He was

The House With Cracked Walls

Tiit, 83, retired engineer, Estonia

Translated in EN by Peipsi Center for Transboundary Cooperation

Tiit remembers the late 1980s as a time that was simultaneously stable and absurd — like living in a house that looked solid from the outside, but whose interior walls had long since cracked. Everything functioned out of habit, not logic. People went to work, children went to school, shops were open, buses ran — yet the whole system stood upright only because nobody dared to shake it. Tiit says people had grown accustomed to living amid scarcity and restrictions, while sensing that something was changing. That change wasn't yet visible, but it was palpable — like the air before a thunderstorm.

His everyday life was full of practical problems that required ingenuity. He worked in a construction company, which was a kind of paradox in itself: the state had everything, yet at the same time nothing was available. Nails, paint, meat, shoes — everything was in short supply. Nobody was surprised that ordinary consumer goods couldn't be bought in shops; what surprised people was when something unexpectedly appeared for sale. Tiit says it was like living in a world where logic was upside down. If you knew someone who worked somewhere where something moved, there was hope. If you didn't know anyone, you simply had to accept that things were unavailable.

He recalls how people used the phrase "whoever was at the pump, got some." That sentence summed up an entire era. Nobody regarded pilfering from the state as a sin — it was a survival strategy. If someone brought home boards, paint, nails, or meat from work, they were seen not as a thief but as a person looking after their family. It was a morality that the system itself had created. Tiit says it taught people a strange kind of double-thinking — officially everything had to be honest and ideological, yet in

THE WRONG SIDE OF THE RUNWAY

maintained – otherwise the feeling simply doesn't form in the first place.

France, in her experience, keeps that European identity closer to the surface than Germany tends to – more present in daily conversation, more built into how people talk about themselves. At university level, she's noticed, the structure is already there: Erasmus offers a solid, well-worn framework that almost anyone can slot into. But she doesn't think university is early enough. It needs to start in schools – in language classes specifically, with real emphasis on actually practicing the language rather than just studying it, and with school exchange programs that survive contact with reality. She remembers two or three exchanges at her own school getting quietly cancelled, no real explanation, and watching that kill any appetite students might have had to try again later.

She circles back, too, to whose perspective gets centered in the first place – not, almost as an aside about her own classroom experience, how easy it is to only ever see other countries through a German lens unless someone deliberately steps outside it. Not everyone gets the chance to actually move abroad and build a life somewhere else, which is exactly why she thinks it matters so much to bring in outside perspectives locally, for the people who can't. International guest programs, campus internationalization, the deliberate work of bringing people from all over the world into the same room to actually meet each other – she sees that as one of the better ways to keep the feeling from quietly disappearing.

Supermarkets, Fear, and Small Victories

Strip away the border drama, and most of what she actually loved about being abroad was smaller and stranger than any airport story: the specific chaos of a foreign supermarket, the unfamiliar rhythm of somebody else's ordinary Tuesday. There's always a beat of confusion, what is this aisle, what is this product, why does everyone seem to already know the rules she's still guessing at – and then, almost always, delight on the other side of it.

Speaking a new language out loud in public used to scare her, in the beginning, the way it scares almost everyone. That fear faded with repetition, the way most fears do once you've survived them a dozen times. Once she pushed through that particular threshold, what waited on the other side made the discomfort worth it every time.

The scarier moments were the practical ones: health insurance abroad, specifically, since the German system doesn't map cleanly onto anywhere else, and puzzling that out while genuinely needing care felt like the most frightening part of living elsewhere. But it always resolved the same way: someone, somewhere, translated into English, and it turned out everyone abroad was quietly solving the same handful of problems, a broken retainer here, a needed vaccination there. The fear at the outset was real, but so was the payoff: stepping outside your own bubble, seeing how differently things can be organized, encountering entirely different philosophies about how to live a life. That part, she says, never stopped being worth it.

The Feeling You Have to Keep Alive

Ask her whether she feels a sense of European togetherness, and the answer comes without much hesitation: yes, though she's quick to admit that answer is shaped by her own unusual starting point – a French-German upbringing, years spent living elsewhere, a head start most people don't get. She can also see that same feeling eroding more broadly, generation by generation, unless something actively keeps it alive. It isn't automatic. It has to be practiced, lived,

Her favourite view of the hills of Lisbon.

again to see family, each trip now requiring test results, documentation, proof of this or that. The ease she'd taken for granted her whole life had quietly evaporated.

One trip crystallizes the whole strange period. She's standing in Lisbon airport, boarding an EasyJet flight bound, as far as she's concerned, for Freiburg, booked through the shared airport that serves Basel, Mulhouse, and Freiburg all at once, a single runway stitched across three countries' worth of paperwork. Her plan is simple: land, cross into the French or German side, go home. Except the plane touches down on the Swiss portion of the airport. Just like that, Swiss entry rules apply instead, rules she hadn't checked, because why would she have? and the COVID test in her hand turns out to be the wrong one. She's grounded, mid-journey, stuck in a legal technicality of geography she didn't know existed an hour earlier. It's absurd and a little maddening in the moment, and also, she admits, kind of a fascinating glitch in a system she'd spent her whole life assuming was seamless.

The Wrong Side of the Runway

Anonymous contributor, Germany

Collected by MZC Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

An anonymized narrative retelling of a recorded interview, told in chapters.

A Childhood Split Between Borders

Elise's first passport stamps came before she was old enough to appreciate them. Her parents packed up the family and moved to Portugal when she was small, and a slice of her childhood simply happened in Porto, a city that, for a few formative years, was just where home was, no asterisk attached. Her mother was French, which meant the family calendar always had a France-shaped hole in it: visits to relatives, holidays spent slipping between languages at the dinner table.

By the time she was old enough to notice what was unusual about any of this, it had already stopped feeling unusual. Meeting people who didn't speak her language, guessing her way through a new place, figuring out the unspoken rules of somewhere foreign, none of it frightened her, because she'd been doing some version of it since before she could really remember otherwise. Years later, when Erasmus finally sent her to France as a young adult, she noticed the payoff immediately: she connected with people faster, more easily, without the usual hesitation. The groundwork had been laid decades earlier, without anyone planning it that way.

The Wrong Side of the Runway

For most of her life, crossing a European border meant nothing more dramatic than a glance at an ID card, maybe not even that. She carried her passport out of habit rather than necessity, that was simply what living inside Europe's open borders had trained her to expect.

Then came 2021, and a volunteer service year based in Lisbon, and with it, a very different rhythm: flying home to Germany again and

times harder for her than for others in ways she can't always point to or prove. Maybe it's simply that Brazilians carry their homeland differently than others do – she doesn't know a single Brazilian living here who'd say they feel truly connected to Germany, who'd call themselves German in their heart. And with Europe, the same distance holds, sadly. It's almost funny, she says: she identifies strongly as Brazilian, and just as strongly as Latina – her country matters to her, but so does the wider identity of Latin America. That's the layer she actually belongs to.

In the end, she suspects she's still a guest here. A guest with considerably more responsibility than the word usually implies – citizenship, full-time work, taxes paid faithfully every year, a daughter raised largely on her own alongside a father who remains genuinely present despite the separation. But a guest all the same. Two decades haven't changed that, and she doubts, at this point, that anything will.

country as vast and self-contained as Brazil, or at least didn't exist back when she still lived there.

She thinks that's part of what Europe actually is, underneath all the treaties and policy language: a continent small enough that knowing several languages isn't remarkable, it's just ordinary life. She finds that quietly beautiful. She's always been drawn to languages herself, convinced that each one is a small gift, a different way of seeing the same world – which is exactly why bilingual schooling mattered so much to her when it came to raising her daughter.

Keeping the connection alive across the ocean used to be its own project entirely. When she first arrived, there was no real internet to speak of, no messaging apps, nothing resembling what exists now – contact meant email, or phone calls that cost real money by the minute. These days it's all messaging apps and social media, which have become enormous back home, more than other platforms people use elsewhere.

She's grateful for the life she's built, genuinely – she wants that said fairly, not as an afterthought. She has a good apartment, a quiet neighborhood, a life where nothing essential is missing. Her daughter has a better quality of life here than she likely would have had in Brazil, and that alone is reason enough to stay. She works hard, full-time, on a proper contract at a public administrative office. She earned a master's degree at a northern German university in journalism and communication studies, interned at a national broadcaster, worked in the culture section of a regional newspaper, wrote for a cultural institute, freelanced as a journalist, and once worked as a project coordinator at a German diplomatic mission back in Brazil – all of it built on the language she learned and the degree she pushed through.

And still, after all of that, she doesn't feel connected to Germany. Her child was born here. She loves the German language without reservation – learning it still delights her, even now, because in her field you never really finish learning a language. She admires the values she's already named: loyalty, discipline, hard work, showing up instead of complaining. But maybe it's the structural racism working quietly underneath everything, making ordinary things ten

It survives years, sometimes decades, without ever needing renewal. That kind of loyalty, she says, is something she's come to treasure deeply.

Two decades in, she has learned plenty, though she's not always sure where "Germany the country" ends and "Germans the people" begin. She admires the loyalty. She admires the discipline – a willingness to simply do the work rather than complain about it, to show up when you said you would, rain or shine, no last-minute excuses. She loves the quality of life here: a health system that functions, buses and trains that arrive, even late, but they arrive. The infrastructure simply works, day after day, and she doesn't take that for granted. What Germans, in turn, might have learned from her – she genuinely doesn't know. Nobody's ever told her.

The Threads That Never Let Go

The strange thing, Marina says, is that leaving Brazil only pulled her closer to it. She feels more Brazilian now than she ever did while she actually lived there. She fills her days with everything she can still reach across the distance – Brazilian music, Brazilian writers, and food most of all. Given a choice between Turkish, Greek, French, or Brazilian on any given night, she'll choose Brazilian almost every time, without hesitation. Distance didn't dilute any of it. If anything, it sharpened the whole picture into something more vivid than it was when she was standing inside it.

At home, Brazilian Portuguese is the language of the house – and she's careful to keep that distinction alive, Brazilian rather than European Portuguese, because to her the difference isn't trivial. Her teenage daughter speaks Farsi with her father, who is from the Middle East, and Brazilian Portuguese with her mother. Marina and the father aren't together anymore, but the relationship has stayed good, and he remains a genuinely present father who understands, in his own way, this same in-between life. Between the two of them, their daughter has grown up multilingual almost by inheritance: Farsi, Brazilian Portuguese, Spanish, English, and German, moving through bilingual schooling and international exchanges abroad – possibilities that simply didn't exist for Marina growing up in a

The old streets of Florence manifest as a center piece of "the old world" and european culture.

What the Years Taught Her, and What They Cost

Living here as a Black woman, Marina has felt the edges of something Germany rarely names aloud: a structural racism that doesn't vanish just because it goes unspoken. Foreigners – she speaks specifically of Brazilians, since that's the experience she knows – are welcomed easily enough as long as they fit the picture people already have in their heads. The moment you're standing eye-to-eye in the job market, competing on equal footing rather than performing a comfortable stereotype, something shifts. It takes real assertiveness to hold your ground in that shift, and holding it, year after year, is its own quiet exhaustion.

The cultural gaps surprised her early – the reserved children, the private strangers – though she's careful to say she can only really speak for the north of the country, since apart from a few internships elsewhere she's never lived anywhere else in Germany. And what she'll say about northern Germans carries real warmth: they're more serious than Brazilians, yes, less quick to open up – but once a friendship forms, it holds. It doesn't fade after a season.

understand it differently: not indifference, but respect. The distance she kept mistaking for a closed door was really Germans trying hard not to open one uninvited, not to presume, not to crowd a stranger's space. Where she came from, warmth arrived instantly and without warning. Here, warmth waited for permission. She looks back for the moment her new life supposedly began – the door she stepped through, the morning that changed everything – and finds nothing so tidy. There was no single beginning. Just a slow, ongoing unfolding that never really announced itself, and in some ways, two decades later, still hasn't finished.

A Continent That Never Asked Her In

Here is something Marina wants said plainly, without softening: the European Union had nothing to do with any of it. Not the decision to come, not the years that followed. She holds German citizenship now, but she didn't when she landed – she arrived as a third-country national, entirely outside the tidy machinery of EU freedom of movement that so many of her neighbors moved through without a second thought. Whatever door they walked through, she came in a different way, through a different frame. And so she doesn't carry any feeling of European belonging – nor, if she's honest, full German belonging either, though she half-jokes that part might not need to make it into anyone's notes. She has the passport. She pays the taxes. She works hard, full time, year after year. But in her heart, she says, she remains Brazilian, and she suspects that will never change, no matter how many decades stack up on the other side of the ledger.

Still, ask her what Europe means to her, apart from paperwork and politics, and her voice softens. Europe is the old world. It's culture in its fullest, most saturated sense – extraordinary food, cinema she genuinely loves, a kind of charm she hasn't found anywhere else on earth. She can admire it, be moved by it, build an entire adult life inside it, and still feel, somehow, like a guest standing just outside its actual belonging – close enough to love the view, never quite let all the way in.

The Guest Who Stayed

Anonymous contributor, Germany

Collected by MZC Institut für angewandte Medienforschung, Bremen

An anonymized narrative retelling of a recorded interview, told in chapters.

The Woman Who Brought Germany Home

Before there was ever a Germany in Marina's life, there was a woman named Sabine, sharing a flat with her in Brazil, working for a German academic exchange organization. It's easy, looking back, to think a life gets redirected by a country. It doesn't. It gets redirected by a person. Sabine was the first German Marina ever really knew – not a stereotype, not a language on a page, but someone she cooked with and argued with and grew fond of under one roof. Marina hadn't been dreaming of Germany before that. If anything, she'd half-pictured herself in France one day. But affection rewrites plans quietly and without asking permission, and somewhere in the middle of that friendship, an entire country started to interest her: its sounds, its temperament, the particular way its people seemed to hold themselves.

So in the mid-2000s, she left Brazil behind and arrived in a quiet residential district of a northern German city, with barely enough German to order a coffee and a suitcase full of assumptions she didn't yet know she was carrying. She'd come as an au pair, hired to look after two children, and she expected – without quite realizing she expected it – that Germany would greet children the way Brazil did: loudly, warmly, with strangers leaning in to coo and tease and delight. Instead, she found reserve. The children she cared for were quiet, almost shy, and passersby seemed, oddly, far more curious about the family dog than about the two kids trotting beside her. She'd walk the dog and catch people's eyes, catch small conversations starting; she'd walk with the children alone and feel invisible.

For a while, she read this as coldness – as if a whole nation had simply decided children didn't matter. It took months to

He explains that he is referring to the further deepening of European integration—not only in economic terms, but also in its political, strategic, and geopolitical dimensions. This observation forms part of his broader assessment of Europe's trajectory. His testimony moves between what has already been accomplished and what, in his view, remains one of the Union's greatest challenges for the future.

Epilogue

Dimitris Avramopoulos's personal testimony illuminates one of the central themes that runs throughout this book: European integration is not only the story of institutions and political decisions. It is also the story of people who believed in Europe, worked for it, embraced it as a vision, and ultimately experienced it as a profound test of conviction.

His narrative stands precisely at the intersection of these two dimensions. On the one hand, it echoes the themes explored in the first part of this volume—the post-war reconciliation of Europe, the Schuman Declaration, Greece's European journey, and Europe as a community of shared values and lived experience. On the other hand, it opens the way to the personal narratives that follow, demonstrating how the European project acquires a human face, a memory, and a voice.

Perhaps this is the deepest message of his testimony: Europe is not merely an inheritance to be received. It is a mission to be carried forward. It requires memory, solidarity, political will, mutual trust, and a constant awareness of how easily hard-won achievements can be lost when societies cease to defend them. Ultimately, Europe is more than a shared geographical or political space. It is a shared responsibility.

but as accomplishments that have been built gradually over time through sustained political commitment.

The Younger Generations and Europe's Memory

The conversation then turns to younger generations—a subject to which Avramopoulos returns several times.

“Our generation, together with the younger generations of Europeans, is the only one in human history that has never experienced war. We should never take that for granted.”

He connects this observation to the experience of young Europeans who have grown up in a continent where free movement, studying abroad, and working in another Member State have become part of everyday life.

Within the same context, he refers to the Schengen Area, describing it as “one of the most tangible examples of European integration,” precisely because it has transformed the daily lives of millions of European citizens.

Before concluding the interview, he addresses a brief message to younger generations:

“Keep Europe alive.”

These words serve as the closing note of his personal testimony, bringing to an end a narrative that moves from the realities of European governance to his reflections on the future of Europe and those who will shape its next chapter.

The Great Leap Still Ahead

Toward the conclusion of the interview, Dimitris Avramopoulos turns his attention to the future of the European Union. While acknowledging the remarkable progress Europe has achieved, he believes that the process of European integration remains unfinished.

As he puts it:

“We have not yet made the great leap.”

"What was truly put to the test... was one of the fundamental principles upon which the European project was built: the principle of solidarity and shared responsibility."

He goes on to reflect on the relationship between the Member States and the way it has been affected by the developments of recent years. Throughout his testimony, solidarity emerges as one of the central themes of his understanding of the European Union. At the same time, he acknowledges that:

"The bond of solidarity among the Member States has weakened."

This observation forms part of his broader assessment of Europe's recent trajectory and accompanies his reflections on the difficulties the Union encountered during a succession of unprecedented crises.

For Avramopoulos, solidarity is more than a political principle or an institutional objective. It is a recurring thread throughout his testimony, connecting his personal experience within the European Commission to the broader story of European integration. Its resilience, he suggests, will remain one of the defining challenges for the future of the European project.

Nothing Can Be Taken for Granted

Toward the end of the conversation, Dimitris Avramopoulos returns to an idea that runs throughout his testimony:

"Europe cannot be taken for granted. Neither can peace, security, or democracy."

This observation encapsulates his reflections on the European Union's journey, the crises it has endured, and the choices that have shaped its evolution. His perspective extends beyond institutions and political decisions to encompass the everyday realities that define the lives of European citizens.

Throughout his narrative, he repeatedly refers to peace, democracy, freedom of movement, the opportunity to study and work across the European Union, and cooperation among the Member States. He regards these not as permanent achievements,

developments through the lens of its own national circumstances, political priorities, and domestic pressures. Avramopoulos recalls that this was among the most difficult aspects of European governance.

“Convincing the twenty-eight Member States at the time to reach a common understanding and think, in a sense, along the same lines about how to address the situation was extremely difficult.”

Throughout his testimony, he repeatedly returns to the different starting points of the Member States and the ways in which these shaped their common discussions. Decisions emerged only after lengthy consultations, differing approaches, and negotiations that extended far beyond formal meetings.

As he observes:

“There has been a return of national leaderships behind their closed borders.”

This observation forms part of his broader assessment of that period and of the way successive crises influenced public debate and political choices across Europe.

A little later, he encapsulates his understanding of the European Union's role in a phrase that recurs throughout the interview:

“Europe is something greater than the state—greater than any individual Member State.”

The statement stands on its own, without further interpretation, as one of the defining themes of his personal testimony.

The Principle of Solidarity

Throughout the conversation, Dimitris Avramopoulos repeatedly returns to the concept of solidarity. He links it closely to the course of European integration and to the way the European Union has been called upon to respond to the successive crises of the past decade.

As he observes:

agenda. The economic crisis had not yet fully run its course, refugee and migration flows were increasing dramatically, terrorism had re-emerged as a major security threat, and Eurosceptic voices were gaining strength across several Member States.

He frequently returns to those years.

"I was there, from 2014 to 2019, when Europe was being tested by one crisis after another."

His account follows these events as he experienced them from his position within the European Commission. The narrative moves from Commission meetings to negotiations among Member States, from political decisions to the rapidly unfolding events that followed one another in quick succession.

His portfolio included migration, asylum, internal security, and counter-terrorism. As he notes, it was "the most important portfolio ever entrusted to Greece," as it coincided with a period during which these issues dominated the European agenda.

"As soon as my mandate began, we faced the first uncontrolled flows of refugees and migrants, while at the same time Europe was struck by the first major terrorist attacks."

In his narrative, these developments appear almost simultaneously, representing two interconnected dimensions of the same historical moment. Images from the European Union's external borders coexist with those of terrorist attacks in European cities, while debates over migration, asylum, security, and cooperation among Member States became increasingly intense.

Those years became a continuous process of decision-making and negotiation at the European level. His testimony records this succession of events as he experienced them from a position of responsibility, allowing readers to follow their evolution through his own perspective.

The Challenge of Finding Common Ground

Beyond responding to unfolding events, that period also brought another challenge to the forefront: forging a common position among the Member States. Each government viewed the same

in the European idea. What makes his account particularly compelling is its refusal to idealize the European project. He makes this clear from the very beginning of the conversation: “The question you are asking has two sides.”

On the one hand is the experience of a generation that saw in Europe the promise of peace, cooperation, and democratic stability. On the other is the experience of the past decades, during which successive crises tested the resilience of the Union and brought doubts, divisions, and new forms of uncertainty to the surface.

His testimony is neither a celebration of Europe nor a disillusioned narrative focused solely on its shortcomings. Rather, it is the reflection of a man who sincerely believed in the European project, served its institutions in positions of responsibility, and found himself confronting some of the most demanding challenges in the Union's modern history.

Through this experience, he witnessed how a Union founded on the principles of solidarity and shared responsibility could, under intense pressure, begin to show signs of fatigue, introspection, and political divergence. Yet he does not interpret these difficulties as evidence of the failure of the European idea. Instead, he sees them as a reminder that Europe's cohesion can never be taken for granted. It requires continuous effort, political will, and a genuine commitment to cooperation.

He does not describe Europe as he wishes it to be, but as he came to know it: a remarkable historical achievement repeatedly tested without ever losing its fundamental purpose. His testimony moves between hope and realism, conviction and experience, illustrating that the European project remains, perhaps now more than ever, a work still in progress.

Europe in Times of Crisis

Dimitris Avramopoulos's European journey coincided with one of the most challenging periods in the history of the European Union. As European Commissioner from 2014 to 2019, he found himself at the centre of developments that profoundly shaped the European

"I belong to the generation that believed in the vision of Europe, from the time we were still university students," he recalls.

For his generation, Europe was neither a complex institutional mechanism nor a technocratic construct. It was a profound political and historical promise: that a continent scarred by war, division, and totalitarian regimes could build a different future. That conviction was not born in a climate of optimism. It was shaped by the heavy legacy of war, by the experience of devastation, and by an acute awareness of the human cost left behind by the greatest conflict of the twentieth century. European societies had lived through violence, occupation, persecution, and destruction. The determination that such a tragedy should never be repeated became the strongest foundation of European integration.

He captures this idea in a few simple words:

"To create an environment of security, peace, stability, and cooperation."

This was the essence of the original European project. It was far more than an effort to promote economic cooperation or facilitate trade among states. It was a political choice of profound historical significance: to replace the logic of confrontation with the logic of cooperation and shared responsibility. For the generation that grew up in post-war Europe—and, in the Greek context, experienced the transition to democracy following the fall of the military dictatorship—Europe became inseparable from democratic stability, stronger institutions, and the country's opening toward a broader political and cultural horizon. Membership in the European family represented more than a foreign policy decision; it embodied the conviction that the future could be built upon different values, new opportunities, and a shared commitment to peace and democratic coexistence.

Two Sides of the Same Experience

The value of Dimitris Avramopoulos's testimony extends well beyond his recollection of the first generation that believed deeply

Europe as Responsibility

Dimitris Avramopoulos, Greece

Translated in EN by Evropaiki Politia (Euro Republic), Athens

A Personal Testimony on vision, crisis, and the future of European integration

Selected quotations

“Europe is not merely a shared space. It is a shared responsibility.”
“Europe is not something that can be taken for granted.”

Biographical Note

Dimitris Avramopoulos served as European Commissioner for Migration, Home Affairs and Citizenship (2014–2019). He has also served as Minister of Foreign Affairs, Minister of Health, Minister of Defence, Mayor of Athens, and Member of the Hellenic Parliament. His public career spans diplomacy, national politics, local government, and European affairs. Interview conducted in Athens in 2025 within the framework of the project EU Journeys: Uniting Stories of European Integration.

Dimitris Avramopoulos's testimony is neither a political assessment nor an administrative account. It is the reflection of a man who embraced the European vision as a promise of peace and who, years later, found himself confronting just how fragile such a promise can be.

The Generation that Believed in the European Vision

Dimitris Avramopoulos belongs to a generation that did not encounter Europe as an already established reality. Instead, he came to know it as a vision born from the ruins of the Second World War—a hope that the peoples of Europe could leave conflict behind and embark on a different common path.

that peace is not the absence of war but a structure that must be built – and that former enemies can build it together within a single generation.

The Schuman Declaration and the Coal and Steel Community (1950–1952)

On the evening of 9 May 1950, five years almost to the day after the end of the Second World War in Europe, French Foreign Minister Robert Schuman stepped before the press in the Salon de l'Horloge of the Quai d'Orsay in Paris and read a short declaration that would change the continent. France, he announced, proposed to place the whole of Franco-German coal and steel production under a common High Authority, within an organisation open to every other European country that wished to join.

The choice of coal and steel was not romantic – it was surgical. These were the industries of war: the coke that fired the furnaces, the steel that became guns and rails and armour. Pooling them would make any new war between France and Germany, in the Declaration's famous words, “not merely unthinkable, but materially impossible.”

“Europe will not be made all at once, or according to a single plan. It will be built through concrete achievements which first create a *de facto* solidarity.”

– Schuman Declaration, 9 May 1950

Six countries answered the call: France, the Federal Republic of Germany, Italy, Belgium, the Netherlands and Luxembourg. On 18 April 1951 they signed the Treaty of Paris establishing the European Coal and Steel Community (ECSC), which began work in 1952 – the first European institution with genuinely supranational powers, and the seed from which today's European Union grew. The date of the Declaration, 9 May, is now celebrated across the continent as Europe Day.

Behind the minister stood a planner: the Declaration had been drafted in small, secret meetings by Jean Monnet and his team at the French Planning Commissariat. That partnership – the statesman with the courage to speak and the strategist with the method to act – is the subject of the next chapter.

The ECSC turned Europe's deadliest rivalry into its closest partnership. It is the founding demonstration of the EU's first value:

Chapter One

Peace and Reconciliation

Four lives shaped by a continent that had to learn,
twice over, how to stop being at war with itself.

stories that milestone illuminates most clearly – the stories of war and division after Schuman, of builders and institutions after Monnet, of open borders and mobility after Rome, of citizenship and paperwork after Maastricht, and of the countries that came home to Europe after the great enlargement. The reader may of course begin anywhere.

Where the Self Becomes Europe

AI artwork inspired by Giannis Moralis, Epitaph Composition Z (1963)

European integration seen not as an institutional construct but as lived experience – the point at which a personal history becomes a European one.

Introduction

Europe is usually told as a story of treaties, institutions and summits. This book tells it differently – through the people who lived it. EU Journeys collects personal stories of European integration from five countries: Bulgaria, Germany, Italy, Estonia and Greece. Farmers and teachers, students and engineers, people who crossed borders that had once been closed to them, who studied, worked, built businesses and families across the continent – their journeys are the substance of European integration, more than any article of any treaty.

The book presents these stories within the context of five short chapters dedicated to key historical milestones and European values – waypoints that help the reader place the personal stories in a specific setting. From the Schuman Declaration and the quiet, methodical work of Jean Monnet, through the Treaties of Rome, the creation of the European Union and its citizenship, to the great enlargements that reunited the continent, these chapters sketch the frame; the stories fill it with life.

The stories that follow were collected by the project partners through interviews and written contributions, and edited with care to preserve each narrator's voice. They differ in length, tone and perspective – deliberately so. Some remember hardship and division; others remember the first Erasmus semester, the first open border, the first euro coin. Together they form a mosaic of what it has meant, and what it still means, to become European. Some contributors asked to remain anonymous; where that is the case, only a first name, an age or an occupation appears. The stories are not arranged by country. Each chapter opens with one of the five historical milestones and is followed by the stories in which that milestone can be heard most distinctly.

Parallel bi-lingual English and local editions appear in Bulgarian, Estonian, German, Italian and Greek, so that every story can be read both in the community where it was told and across the Union whose making it describes.

The book is organised as a journey. Five historical milestones set the waypoints, and after each of them comes the group of personal

100	Two Lives at Once · Anonymous contributor, Germany
103	The Cartography of Belonging: Chronicles of European Friction · Anonymous contributor, Germany
124	The Door That Had Always Been Locked · Anne, 76, retired teacher, Estonia
131	The Quiet Arithmetic of Freedom · Mari Tamm, 62, Estonia
133	The Dream · Krasimir Petkov, Bulgaria
146	Chapter Five · Solidarity and Unity in Diversity
149	Europe as Cohesion, Memory, and Reconstruction · Stavros Benos, Greece
159	Europe as Expectation and Disillusionment · Andreas Matthaiou, Cyprus / Greece
167	Cutting a New Pattern · Lea, 62, seamstress, Estonia
169	A Life Measured in Open Doors · Eda, 59, Estonia
172	Growing Up as the Country Grew Up · Merlin, 48, Estonia
174	Border · Krasimir Petkov, Bulgaria
184	About the EU Journeys project

Contents

Introduction 5

Chapter One • Peace and Reconciliation

Europe as Responsibility • Dimitris Avramopoulos, Greece 10
The Guest Who Stayed • Anonymous contributor, Germany 18
The Wrong Side of the Runway • Anonymous contributor, Germany 24

The House With Cracked Walls • Tiit, 83, retired engineer, Estonia 28

Chapter Two • Unity Through Common Institutions

Europe as Practice and Responsibility • Kostis Mousouroulis, Greece 40
Europe in the Heart of Sicily • Nino Pietrini, Italy 50
Five Days in The Hague • Nicola Isgro, Italy 53
The Generation Between Two Worlds • Ülo, 52, entrepreneur, Estonia 57

Chapter Three • Openness and Shared Prosperity

Home Away from Home • Cormac Porter, Ireland / Italy 68
Between Two Worlds: A Journey into Europe and the Search for Belonging • Anonymous contributor, Germany 74
Finding a Place in Europe: An Indian Student's Journey Through Mobility, Education, and Belonging • Anonymous contributor, Germany 77

Finding Europe: Two Journeys of Integration, Identity, and Arrival • Anonymous contributors, Germany 82

When Everything Starts Over: My Journey Between Financial Statements and World Music • Cecilia Simão, Germany 91
The Second-Choice Country • Anonymous contributor, Germany 94

Chapter Four • Democracy and Citizenship

98

EU Journeys: Uniting Stories of European Integration – Estonian-English Edition
[ISBN – Estonian-English edition: to be assigned]

Publisher and consortium

Published by the EU Journeys consortium.

Coordinator contact: Association “Expert Pool – Bulgaria” | office@expertpool.bg | <https://eujourneys.eu/>

Funding disclaimer

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Co-funded by
the European Union

Expert-Pool.

Ministry of Education and Research

M 2 C

EU JOURNEYS

Uniting Stories of European Integration
A collection of personal stories, historical milestones and
European values from Bulgaria, Germany, Italy, Estonia and
Greece